T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

EMÎRÎ'NİN TERCÜMAN-I BOSTÂN (1b-25b) ADLI ESERİNİN DİL VE EDEBİYAT EĞİTİMİ YÖNÜNDEN ÇALIŞILMASI

Aysel ÇÖPOĞLU

(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul, 2026

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

EMÎRÎ'NİN TERCÜMAN-I BOSTÂN (1b-25b) ADLI ESERİNİN DİL VE EDEBİYAT EĞİTİMİ YÖNÜNDEN ÇALIŞILMASI

STUDYING THE WORK OF EMÎRÎ (1b-25b) NAMED TERCÜMAN-I BOSTÂN TERMS OF LANGUAGE AND LITERATURE EDUCATION

Aysel ÇÖPOĞLU

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman

Prof. Dr. Mesut ŞEN

İstanbul, 2026

Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.

© 2026

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Aysel ÇÖPOĞLU

ÖZGEÇMİŞ

2009 Gediktaş Lisesinden mezun olma

2010 Celal Bayar Üniversitesi Demirci Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği programına giriş
2014 Celal Bayar Üniversitesi Demirci Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği programından mezun olma

2014 Doğanlı Eşref Taşhan Ortaokulu Türkçe Öğretmenliği

2017 Yıldırım Beyazıt İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Öğretmenliği

2020 Yıldırım Beyazıt Ortaokulu Türkçe Öğretmenliği

2022 Ali Kuşçu İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Öğretmenliği

2023 Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı'na giriş

ÖN SÖZ

Bu yüksek lisans tezi, Upsala Üniversitesi Kütüphanesi, O Vet. 63 numarada kayıtlı bulunan yazmanın 1b-170a varakları arasında yer alan Bostân tercümesinin 1b-25b yaprakları üzerinde yapılan bir dil çalışmasıdır.

Bostân dinî, ahlakî ve didaktik öğretilerin hikâyeler ve hikmetli sözler vasıtasıyla anlatıldığı bir nasihatnâmedir. Kıssadan hisse çıkarma geleneği çerçevesinde yazılmıştır. Sa'di Şirâzî tarafından yazılan Bostân, Türk edebiyatından birçok sanatçı tarafından tercüme edilmiştir. Çalışmamızda incelediğimiz EMÎRî tarafından yazılan Bostân Tercümesidir. 16. yüzyılda yazılan eserin 1b-25b varakları incelenmiştir.

Bu tez; giriş, ilgili araştırmalar, yöntem, bulgular ve yorum, sonuç ve kaynakça olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır. Giriş, ilgili araştırmalar, yöntem bölümlerinde; tezin konusu, sınırlılıkları, kapsamı, konunun tespitindeki amaç, konunun önemi, araştırma ile ilgili teoriler, kavramlar ve kavramsal ilişkiler, ele alınan konunun hangi yöntemle araştırıldığı, veri toplama araçlarının neler olduğu gibi başlıklar üzerinde durulmuştur. Bulgular bölümünde Tercüman-ı Bostân adlı eser hakkında bilgi verilmiş ve eser özetlenmiştir. Dil incelemesi başlığı altında eserin ses ve şekil özellikleri, metinden örnekler de verilerek açıklanmıştır. Metin başlığı altında eserin transkripsiyonu yapılmıştır. Eserde dil ve imla birliğinden söz etmek mümkün olmadığı için kelimeler metinde yer alan yazılışlarına uygun olarak transkrip edilmiştir. Dizin başlığı altında metinde geçen kelimelere ve kelime gruplarına metinde yer alan anlamları esas alınarak yer verilmiştir. Sonuç bölümünde Tercüman-ı Bostân adlı eser üzerinden kullanılan bilim dilinin nasıl ve hangi amaçla kullanıldığı tespit edilmiş, Türk Dili ve Edebiyatı eğitimindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Kaynakça bölümünde ise yararlanılan kaynakların listesine yer verilmiştir.

Çalışma sürecimde anlayışla bana destek veren güleryüzlü danışman hocam Prof. Dr. Mesut ŞEN'e, seferle yükümlü olduğum dünyada bana yürümeyi öğreten kıymetli hocam Dr. Rıdvan GEÇGEL'e, her daim yanımda destekçim olan başta annem Emine ÇÖPOĞLU ve babam Şuayip ÇÖPOĞLU olmak üzere çok kıymetli aileme teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

Bu tez, Upsala Üniversitesi Kütüphanesi, O Vet. 63 numarada kayıtlı bulunan yazmadaki Bostân tercümesi adlı eserin üzerinde yapılan bir dil çalışmasıdır. Mecmuanın 1b-170a varakları arasında yer alan eser, Sâdî Şirâzî'nin meşhûr mesnevisinin çevirisidir. Üzerinde çalıştığımız EMÎRî'nin tercümesidir. Bostân, kıssadan hisse çıkarma geleneği çerçevesinde yazılmış, hikemî hikâye ve nasihatlerin bulunduğu bir eserdir. Bu çalışma; giriş, ilgili araştırmalar, yöntem, bulgular ve yorum, sonuç olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Giriş, ilgili araştırmalar, yöntem bölümlerinde; tezin konusu, sınırlılıkları, kapsamı, konunun tespitindeki amaç, konunun önemi, araştırma ile ilgili teoriler, kavramlar ve kavramsal ilişkiler, ele alınan konunun hangi yöntemle araştırıldığı, veri toplama araçlarının neler olduğu gibi başlıklar üzerinde durulmuştur. Bulgular bölümünde Tercüman-ı Bostân adlı eser hakkında bilgi verilmiş ve eser özetlenmiştir. Dil incelemesi başlığı altında eserin ses ve şekil özellikleri, metinden örnekler de verilerek açıklanmıştır. Metin başlığı altında eserin transkripsiyonu yapılmıştır. Dizin başlığı altında metinde geçen kelimelere ve kelime gruplarına metinde yer alan anlamları esas alınarak yer verilmiştir. Ardından eserin tıpkıbasımı yer almıştır. Sonuç bölümünde Tercüman-ı Bostân adlı eser üzerinden kullanılan bilim dilinin nasıl ve hangi amaçla kullanıldığı tespit edilmiş, Türk Dili ve Edebiyatı eğitimindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Ardından kaynakça bölümünde ise yararlanılan kaynakların listesine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Emîrî, Bostân, Sâ'dî, Dil ve Edebiyat Eğitimi, Eski Türkiye Türkçesi

ABSTRACT

This thesis is a linguistic study of the translation of Bostan, found in the manuscript registered under number O Vet. 63 in the Upsala University Library. The work, located between folios 1b-170a of the manuscript, is a translation of Saadi Shirazi's famous masnavi. The work we are studying is EMÎRi's translation. Bostan is a work containing didactic stories and advice, written within the framework of the tradition of drawing moral lessons from stories. This study consists of five sections: introduction, related research, methodology, findings and interpretation, and conclusion. The introduction, related research, and methodology sections address topics such as the subject of the thesis, its limitations, scope, the purpose of identifying the subject, the importance of the subject, theories, concepts and conceptual relationships related to the research, the research methodology used, and the data collection tools employed. The findings section provides information about the work titled Tercüman-ı Bostan and summarizes it. Under the heading "Linguistic Analysis," the phonetic and morphological features of the work are explained, with examples from the text. Under the heading "Text," the transcription of the work is presented. Under the heading "Index," the words and word groups used in the text are listed based on their meanings as they appear in the text. This is followed by a facsimile of the work. In the conclusion, the method and purpose of using scientific language in the work "Tercüman-ı Bostân" are identified, and its place and importance in Turkish Language and Literature education are discussed. Finally, the bibliography section lists the sources used.

Keywords: Emîrî, Bostân, Sâʿdî, Turkish Language and Literature Education, Old Turkish

KISALTMA VE İŞARETLER

a : Yaprak ön yüzü

Ar. : Arapça

b. : Yaprak arka yüzü

Bk. : Bakınız

Far. :Farsça

Hzl. : Hazırlayan

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

Moğ : Moğolca

s. :Sayfa

S. :Sayı

TDK :Türk Dil Kurumu

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

vb. :ve benzeri

</> : Kelimelerin değişim yönünü gösterir

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	’
ا	a, ā, e
آ	a, ā
ب	b, p
پ	p
ت	t
ث	s̲
ج	c, ç
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	z̲
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ż, ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	‘
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k, g, ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	o, ö, u, ū, ü, v
ه	a, e, h
ى	ı, i, ī, y

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI ... ii

ÖZGEÇMİŞ ... iii

ÖN SÖZ ... iv

ÖZET ... v

ABSTRACT ... vi

KISALTMA VE İŞARETLER ... vii

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ ... viii

BÖLÜM I: GİRİŞ ... 1

1.1.Problem ... 1

1.2. Amaç ... 1

1.3. Önem ... 1

1.4. Sınırlılıklar ... 2

1.5. Sayıltılar ... 2

1.6.Tanımlar ... 2

1.6.1. Dil ... 2

1.6.2. Edebiyat ... 3

1.6.3. Eğitim ... 3

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR ... 3

2.İlgili Araştırmalar ... 3

2.1. Dil ve Edebiyat Eğitimi ... 3

2.2. Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminin Amaçları ... 4

BÖLÜM III: YÖNTEM ... 6

3.1. Araştırmanın Modeli ... 6

3.2. Evren ve Örneklem ... 6

3.3. Veri Toplama Araçları ... 6

3.4. Verilerin Toplanması ... 7

3.5. Verilerin Çözümlenmesi ... 7

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM ... 7

4.1. GİRİŞ ... 7

4.1.1. Bostân ve Edebiyatımızdaki Yeri ... 7

4.2. DİL İNCELEMESİ ... 8

4.2.1. Yazım Özellikleri ... 8

4.2.1.1. Ünlülerin Yazılışı ... 8

4.2.1.1.1. a ünlüsünün yazılışı *8*
4.2.1.1.2. e ünlüsünün yazılışı *8*
4.2.1.1.3. ı, i ünlülerinin yazılışı *9*
4.2.1.1.4. o, ö, u, ü ünlülerin yazılışı *10*
4.2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı *10*
4.2.1.2.1. ç ünsüzünün yazılışı *10*
4.2.1.2.2. p ünsüzünün yazılışı *10*
4.2.1.2.3. g, k ve ñ ünsüzlerinin yazılışı *10*
4.2.1.2.4. ķ ünsüzlerinin yazılışı *11*
4.2.1.2.5. ḫ, ḫ, h ünsüzlerinin yazılışı ..... ***Error! Bookmark not defined.***
4.2.1.2.6. t ünsüzlerinin yazılışı *11*
4.2.1.2.7. s ünsüzünün yazılışı *11*
4.2.2 Ses Bilgisi *11*
4.2.2.1. Ünlüler *11*
4.2.2.1.1. Ünlü Değişimleri *12*
4.2.2.1.1.1 e > i , i > e değişmesi *11*
4.2.2.1.1.2. o > u ve ö > ü değişmesi *11*
4.2.2.1.1.3. ı > u ve i > ü değişmesi *12*
4.2.2.1.1.4. ü > i değişmesi *12*
4.2.2.1.2. Ünlü Uyumu *12*
4.2.2.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu *12*
4.2.2.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu *12*
4.2.2.1.3. Ünlü Birleşmesi *13*
4.2.2.2. Ünsüzler *13*
4.2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri *13*
4.2.2.2.1.1. t > d değişmesi *13*
4.2.2.2.1.2. b > v değişmesi *13*
4.2.2.2.1.3. k> g değişmesi *13*
4.2.2.2.1.4. d >y değişmesi *13*
4.2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi *14*
4.2.2.2.2.1. b düşmesi *14*
4.2.2.2.2.2. g düşmesi *14*
4.2.2.2.2.3. b düşmesi *14*
4.2.2.2.2.4. l düşmesi *14*
4.2.2.2.2.5. r düşmesi *14*
4.2.2.3. Hece Düşmesi (Haploloji) *14*
4.2.3. Şekil Bilgisi *14*
4.2.3.1.İsim *14*

4.2.3.1.1. İsim Çekim Ekleri……17
4.2.3.1.1.1.ÇoklukEki 15
4.2.3.1.1.2. İyelik Ekleri 15
4.2.3.1.1.3. İsimlerde Tamlama 15
4.2.3.1.1.3.1. Belirtili İsim Tamlamaları 15
4.2.3.1.1.3.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları 16
4.2.3.1.1.3.3. Zincirleme İsim Tamlamaları 16
4.2.3.1.1.3.4. Arapça İsim Tamlamaları 16
4.2.3.1.1.3.5. Farsça İsim Tamlamaları 16
4.2.3.1.1.4. Hal Ekleri 16
4.2.3.1.1.4.1. Yalın (nominatif) hal : Eksiz 17
4.2.3.1.1.4.2. İlgi (Genitif) Hal 17
4.2.3.1.1.4.3. Yönelme (Datif) Hali 17
4.2.3.1.1.4.4. Yükleme (Akkuzatif) Hali 17
4.2.3.1.1.4.5.Bulunma (Lokatif) Hali 17
4.2.3.1.1.4.6. Uzaklaşma (Ablatif) Hali 18
4.2.3.1.1.4.7. Vasıta (Insturmental) Hali 18
4.2.3.1.1.4.8. Yön Gösterme (Direktif) Hali 18
4.2.3.2. Sıfat 18
4.2.3.2.1. Niteleme Sıfatları 18
4.2.3.2.2. Belirtme Sıfatları 19
4.2.3.2.2.1. İşaret Sıfatları 19
4.2.3.2.2.2. Sayı Sıfatları 19
4.2.3.2.2.2.1. Sıra Sayı Sıfatları 19
4.2.3.2.2.2.2. Üleştirme Sayı Sıfatları 19
4.2.3.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları 19
4.2.3.3.2.4. Soru Sıfatları 20
4.2.3.3. Zamir 20
4.2.3.3.1. Şahıs Zamirleri 20
4.2.3.3.2. İşaret Zamirleri 21
4.2.3.3.3. Dönüşlülük Zamirleri 21
4.2.3.3.4. Belirsizlik Zamirleri 21
4.2.3.3.5. Soru Zamirleri 21
4.2.3.3.6. Bağlama Zamirleri 22
4.2.3.4. Zarf 22
4.2.3.4.1. Hal Zarfları 22
4.2.3.4.2. Yer-Yön Zarfları 22
4.2.3.4.3. Zaman Zarfları 22

4.2.3.4.4. Miktar Zarfları *23*
4.2.3.4.5. Soru Zarfları *23*
4.2.3.5. Edat *23*
4.2.3.5.1. Ünlem Edatları *23*
4.2.3.5.2. Bağlama Edatları *23*
4.2.3.5.3. Son Çekim Edatları *24*
4.2.3.6. Fiil *24*
4.2.3.6.1. Şekil ve Zaman Ekleri *24*
4.2.3.6.1.1. Bildirme (Haber) Kipleri *25*
4.2.3.6.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman *25*
4.2.3.6.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman *25*
4.2.3.6.1.1.3. Geniş Zaman *25*
4.2.3.6.1.1.4. Şimdiki Zaman *26*
4.2.3.6.1.1.5. Gelecek Zaman *26*
4.2.3.6.1.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri *26*
4.2.3.6.1.2.1. İstek Kipi *26*
4.2.3.6.1.2.2. Şart Kipi *26*
4.2.3.6.1.2.3. Gereklilik Kipi *27*
4.2.3.6.1.2.4. Emir Kipi *27*
4.2.3.6.2. Ek Fiil ve Bildirme Ekleri *28*
4.2.3.6.3. Birleşik kipler *28*
4.2.3.6.3.1 Hikâye Birleşik Çekimi *28*
4.2.3.6.3.2 Rivayet Birleşik Çekimi *29*
4.2.3.6.3.3. Şart Birleşik Çekimi *29*
4.2.3.6.4. Fiillerde Olumsuzluk *29*
4.2.3.6.5. Tasvir Fiilleri *29*
4.2.3.6.5.1. Yeterlik Fiilleri *30*
4.2.3.6.5.2. Sürerlik Fiilleri *30*
4.2.3.6.5.3. Tezlik Fiilleri *30*
4.2.3.6.5.4. Yaklaşma Fiilleri *30*
4.2.3.6.5.5. Uzaklaşma Fiilleri *30*
METİN *304*

DİZİN **102**

BÖLÜM V: SONUÇ **213**

KAYNAKÇA **215**

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1.Problem

Klasik Türk edebiyatı geleneği, yüzyıllar boyunca hem kültürel hem de eğitsel birikimi şekillendiren önemli eserler ortaya koymuştur. Bu eserler arasında bulunan Emîrî'nin Tercüman-ı Bostân'ı, yalnızca bir çeviri metni olmanın ötesinde; dönemin dil anlayışını, öğretim yöntemlerini ve kültürel aktarım biçimlerini yansıtan nitelikte bir yapıttır. Bu bağlamda araştırmanın problemi, Tercüman-ı Bostân'ın Türk dili ve edebiyatı eğitimi perspektifinden incelenerek eserin dil, içerik ve eğitimsel işlev açısından değerlendirilmesidir. Eser eğitim dili özelinde irdelenecek ve Türk edebiyatına katkıları ele alınmaya çalışılacaktır.

1.2. Amaç

Bu çalışmada,

- Bostân'ın Türk dili ve edebiyatı eğitimine katkısı olup olmadığının,
- Edebī dil ile bilim dili arasında nasıl bir ilişki olduğunun,
- Eserde kullanılan dilin niteliğinin,
- Metindeki dil ile ilişkisinin tespiti yapılmıştır.

1.3. Önem

Bu araştırma, hem dil eğitimi hem de edebiyat eğitimi alanında ihtiyaç duyulan tarihsel metin analizlerine katkı sunmaktadır. Araştırmanın önemi aşağıdaki noktalar temelinde ortaya çıkmaktadır:

Eğitim Fakülteleri ve Edebiyat Bölümleri için katkı: Çalışmanın bulguları, üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe Eğitimi programlarında yürütülen derslerde kullanılabilecek örnek metin incelemeleri sunmaktadır. Bu yönüyle eserin dil öğretiminde nasıl kullanılabileceğine ilişkin somut öneriler içermektedir.

Program geliştirmeye katkı: MEB tarafından hazırlanan program geliştirme çalışmalarına ve Türk dili ve edebiyatı öğretim programına destek verebilir.

Bu çalışma, program geliştirme süreçlerinde klasik metin seçiminde dikkate alınabilecek ölçütler sunabilir.

Alan araştırmaları için kaynak değeri: Eser, hem klasik metin çevirileri hem de çevirilerin Türkçe eğitimine katkısı bakımından incelendiği için benzer çalışmalara örnek teşkil edebilir. Araştırmacıların bu tarz çalışmalarına önayak olabileceği düşünülmektedir.
Kültürel aktarım açısından önem: Tercüman-ı Bostân, ahlakî ve eğitsel yönü güçlü bir metindir. Bu nedenle hem kültürel değerlerin hem de dilsel mirasın günümüze taşınmasına katkı sağlamaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu Araştırmada elde edilen bulgular;
Upsala Üniversitesi Kütüphanesi O Vet. 63 numarada kayıtlı yazmadaki Bostân Tercümesinin 1b–25b varakları,
Yazmanın bu bölümünde yer alan dil, üslup, çeviri yöntemi ve içerik özellikleri,
Eserin araştırma kapsamında ele alınan eğitimsel ve dilsel boyutları ile sınırlıdır. Metnin diğer nüshaları veya Bostân'ın farklı çevirileri çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

1.5. Sayıltılar

Araştırma sürecinde aşağıdaki sayıltılardan hareket edilmiştir:

- Örneklem olarak seçilen metin evreni temsil edecek niteliktedir.
- Upsala Üniversitesi Kütüphanesi O Vet. 63 numarada kayıtlı olan Bostân Tercümesi yazmasının orijinal ve güvenilir bir nüsha olduğu kabul edilmiştir.
- Araştırmada yararlanılan kaynakların bilimsel açıdan doğru ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.
- İnceleme sürecinde araştırmacının nesnel davrandığı ve sübjektif yorumlardan kaçınıldığı kabul edilmiştir.

1.6.Tanımlar

1.6.1. Dil

Dil insanlar tarafından anlaşılmayı sağlayan tabiî bir vasıta; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örülmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir.(Ergin, 2009, s13)

1.6.2. Edebiyat

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te edebiyat kavramı şöyle tanımlanmıştır: "Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın, gökçe yazın."

1.6.3. Eğitim

Eğitim kavramı çok geniş kapsamlı bir kavramdır. İnsanlar evde aile bireyleriyle, arkadaşlarıyla, kitle iletişim araçlarıyla ve okuldaki bireylerle etkileşim kurar. İnsanları etkileyen ve onların davranışlarında değişiklik yaratan her türlü etkinlik eğitim olarak adlandırılabilir. (Erden, 2011, s.13)

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.İlgili Araştırmalar

2.1. Dil ve Edebiyat Eğitimi

Aydın insan kendi diline iyi kullanan insan demektir. Hayatta başarılı ilk şartı da, kullandığı dile hakkıyla vâkıf olmak, onu iyice bile bile kullanmaktır. Onun içindir ki her millette bütün öğretimin temeli milli dilin öğretimidir. Çünkü insan dil ile düşünür; her şeyi dil ile anlar, anlatır, tasarlar, ifade eder. Diğer bütün öğretim alanları, diğer bütün dersler dil temeli üzerine oturur. Bütün bilgilerin ve ilimleri müşterek vasıtası ve aleti dildir. (Ergin, 2009, s.17)

Eğitim, insanı diğer canlılardan ayıran en temel süreçlerden biridir. Toplumsal bir varlık olan ve bazı yeterliliklerle dünyaya gelen insan bulunduğu toplumun değerlerini, bulunduğu topluma uyumu, hatta hayatını sürdürebilmek için gerekli bilgi ve beceriyi eğitim yoluyla kazanır. (Oktay, 2009, s.2)

Edebiyat öğretiminin iki temel görevinden birincisi öğrencinin dil bilimi bilgisini artırıp dil kullanma becerilerini geliştirmek, ikincisi ise öğrencinin dünya görüşünü geliştirip onun çeşitli yönleriyle insanlıkla ilişkiye girmesini sağlamak olduğu için ana dili öğretimi ile edebiyat öğretimini birbirinden ayırmak pek mümkün görünmemektedir. (Demir, 2016, s. 65)

2.2. Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminin Amaçları

Edebiyat eğitimiyle, evrensel ve millî kültür değerlerine farkındalık, sanat eserini değerlendirme, estetik bakış açısı, eleştirel, yaratıcı ve özgür düşünme, yorumlama, etkili iletişim ve Türkçeyi doğru, güzel kullanma becerilerinin kazandırılması amaçlamaktadır (Tatcı & Gökçeli, 2017, s. 445).

Abdurrahman Güzel, edebiyat eğitimindeki amaçları ve bu amaçları gerçekleştirmede uygulanacak yöntem ve teknikleri şöyle açıklamıştır:
1-Edebiyat, öğrencilerin bakış açılarının gelişmesini sağlamalı ve onlara farklı bakış açıları kazandırmalıdır. Edebiyatın özünde bulunan estetik değer, öğrencilerin estetik duygularını şekillendirmeli ve onların hayallerini yönlendirmelidir. Güzel olanı görebilmelerini sağlamalıdır. Bunun için Türk dili ve edebiyatı öğretmeni farklı edebī türleri karşılaştırarak vermelidir. Romanı okutturulan bir eserin daha sonra tiyatrosu gösterilebilir. Başka bir yöntem ise farklı dönemlerden alınan aynı konuya sahip eserlerin gösterilmesidir. Böylece metinler arası bir çalışma da yapılmış olur.

2-Edebiyat ile çeşitli bilgi, düşünce ve hayaller bakımından kazanımlar sağlanmalıdır. Her yanıyla hayatı ve insanı işleyen edebiyat, öğrencilere çeşitli insanların hayatlarını yansıtır. Bu sayede empati kurulmakta ve yeni hayallere ulaşılmaktadır. Hayat daha iyi bir şekilde anlaşılmaktadır. Bir roman tiyatroya uyarlanıp drama yöntemiyle öğrencilere roller verilebilir. Bu sayede öğrenci canlandırdığı şahsın yerine kendisini koymakta ve kahramanların tecrübe ettikleri duyguları hissetmektedirler.

3- Edebiyat sayesinde öğrencilerin yaratıcı güçleri ortaya çıkarılmalı ve problem çözme becerileri geliştirilmelidir. Bunun için çeşitli edebī eserleri onlara gösterip bu modellere benzer eserler oluşturmaları konusunda teşvikte bulunulmalıdır. Zamanla daha özgün olmaları sağlanmalıdır.

4- Öğrencilerin duygu ve ruhsal zekâlarının gelişmesi sağlanabilir. Edebiyat eğitimi merhamet, sevgi, hoşgörü ve iyilik gibi insani duyguları birer değer olarak kazandırmalı bu sayede de duygusal zekâlarına katkıda bulunulmalıdır.

5-Edebiyat öğrencilerin kişiliklerinin gelişmesine yardımcı olabilir. Edebiyat eğitimi sayesinde öğrenciler, eserlerdeki karakterleri tanımakta, onların yaşamlarını görmekte

ve kişiler arası ilişkileri tanımaktadır. Bunlar birer model olarak öğrencilerin karşılarına çıkmakta ve onların kişilik gelişimlerine yardımcı olmaktadır.

6- Edebiyat, öğrencilerin topluma uyum göstermesini sağlamalıdır. Konusu insan olan edebiyat, toplumsallaşma ve bilinçli bir yurttaş olma yolunda katkılarda bulunur. Bunun için özellikle tartışma yöntemi kullanılabilir.

7- Edebiyat, öğrencilerin kültürel değerleri kazanmasını sağlamalıdır. Edebiyat eğitimi sayesinde millete has kültür birikimi yeni nesle aktarılmış olacaktır. Kültür sürekliliği sağlanacaktır.

8-Edebiyat, öğrencilerin milli bilinç düzeyini geliştirmeli, Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun şekilde yetişmelerini sağlamalıdır. Edebī eserler onlarda aidiyet duygusunu ortaya çıkarabilmekte, bir milletin mensubu olma konusunda onları bilinçli hale getirebilmektedir.

9- Edebiyat, tarih bilincini pekiştirmelidir. Bunun için Mehmet Akif'in Bursa'nın işgali üzerine yazdığı "Bülbül" şiiri okutulup üzerinde yorumlar yapılabilir.

10- Edebiyat eğitimi evrensel değerlerin mukayesesinin yapılmasını sağlamalıdır. Öğrenciler milli değerler yanında insanlığın ortak mirasını da kazanmalıdır. Hem dünya edebiyatından hem de Türk edebiyatından önemli örnekler okutulup bu örneklerdeki değerler karşılaştırılmalıdır.

11- Edebiyat eğitimi öğrencilerin edebī bilgileri öğrenmesini ve uygulamasını sağlamalıdır.

12- Edebiyat eğitimi öğrencilere kitap okuma alışkanlığını aşılamalıdır. Bunun için sesli okuma, sessiz okuma, notlar çıkararak okuma, işaretleyerek okuma ve hızlı okuma gibi tekniklerden yararlanılabilir.

13-Edebiyat eğitimi anlama becerisi sağlamalıdır. Öğrencilere metin-içi, metin-dışı ve metinler-arası çalışmalar yaptırılıp okuduklarını anlamalarını sağlamak gerekir. Onlar etkin bir okur olarak yetiştirilmelidir.

14- Edebiyat eğitimi dinleme disiplini ve anlatım becerisi kazandırmalıdır. Eleştirel dinleme becerileri geliştirilmelidir. Okudukları, düşündükleri, hayal ettikleri şeyleri doğru, akıcı ve etkileyici şekilde anlatmaları sağlanmalıdır.

15- Edebiyat eğitimi Türkçeyi sevdirmeli, Türkçenin kurallarını öğreterek daha doğru bir şekilde kullanımını sağlamalıdır.

16- Edebiyat eğitimi öğrencilerin söz varlığını zenginleştirmelidir.

17- Edebiyat eğitimi kütüphane alışkanlığının aşılanmasını sağlamalı, kütüphaneleri sevdirmelidir. Bunun yanında öğrencilere süreli yayınları takip etme konusunda önayak olunabilir. (Güzel, 2006)

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, olguların doğal bağlamı içerisinde bütüncül bir bakış açısıyla incelenmesini amaçlar. Bu doğrultuda çalışma, doküman incelemesi ve içerik analizi teknikleri temelinde yürütülmüştür.

Bu araştırmada , Upsala Üniversitesi Kütüphanesi, O Vet. 63 numarada kayıtlı bulunan yazmadaki Bostân Tercümesi adlı eserin üzerinden Türk dili ve edebiyatı eğitimine katkısının literatür (eser) taraması yapılarak ve içerik analizi yapılarak tespiti amaçlanmaktadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışma Upsala Üniversitesi Kütüphanesi, O Vet. 63 numarada kayıtlı bulunan yazmadaki Bostân Tercümesi (1b-44)a adlı eseri üzerinde yapılacaktır.

Araştırmanın evrenini klasik Türk edebiyatı çeviri geleneğinde yer alan Bostân tercümeleri oluşturmaktadır. Bu yazma eser, iyi korunmuş ve okunabilir durumda olması, çeviri metnin hem özgün hem Türkçe kısımlarını barındırması, eserin hacminin, içerik analizi yapılabilecek yeterli veriyi sunması, metnin Türk dili tarihine dair imla ve söz varlığı özellikleri içermesi, eserin didaktik yönünün eğitimsel analiz için elverişli olması açısından örneklem olarak tercih edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler doküman analizi ve literatür taraması ile elde edilecektir.

3.4. Verilerin Toplanması

Alan odaklı olarak yapılan bu araştırmada veriler, literatür taraması ve doküman analizi ile toplanacaktır.

3.5. Verilerin Çözümlenmesi

Veri çözümlemesinde içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. Herhangi bir istatistiki analiz çalışması yapılmayacak olup çalışmanın sonuç bölümünde genel ifadelere yer verilecektir. Literatür taraması ile toplanan verilerin çözümlenmesi yapılacaktır

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM

4.1. GİRİŞ

4.1.1. Bostân ve Edebiyatımızdaki Yeri

Bostân dinî, ahlakî ve didaktik öğretilerin hikâyeler ve hikmetli sözler vasıtasıyla anlatıldığı bir nasihatnâmedir. Kıssadan hisse çıkarma geleneği çerçevesinde yazılmıştır. 13. yüzyıl İran şairlerinden Sadî'nin (öl. 1292) 1257'de yazdığı Bostân, diğer adıyla Sadî-nâme, İran edebiyatının en meşhur eserlerindendir. Ahlakî ve didaktik bir nasihatname olan eser, yaklaşık 4000 beyitten oluşur. Bir giriş ve on bölüm halinde düzenlenmiştir. Her bölüm ele alınan konudaki birçok hikâyeden meydana gelir. (Yılmaz, 2017, 187)

Bostân, Türk edebiyatından birçok sanatçı tarafından tercüme edilmiştir.İncelediğimiz Emîrî'nin Upsala Üniversitesi Kütüphanesi, O Vet. 63 numarada kayıtlı bulunan yazmadaki Bostân tercümesidir. Mecmuanın 1b-170a varakları arasında yer alan eser, Sâdî-i Şirâzî'nin meşhûr mesnevisinin çevirisidir. Emīrī, bu tercümesini 1001/593 yılında tamamlamıştır. 5460 beyitten müteşekkil tercüme mesnevinin yaklaşık 1250 beyti Farsçadır.Emîrî, kaynak metnin veznini koruyarak tercümesinde feʿûlün feʿûlün feʿûlün feʿûl kalıbını kullanmıştır. Emīrī'nin Bostân tercümesinin mukaddimesi tevhîd, naʿt ve sebeb-i telif bölümlerinden oluşur. Tevhîd ve naʿt bölümlerinde birer kısa kasideye de yer verilmiştir. Kaynak metinde, tevhîd ve münâcât kasideleri yoktur. Emîrî tercümesini

kimseye sunmadığı için mukaddimede medhiyye bulunmaz. Emîrî sebeb-i telif bölümünde, Bostân'nın kıymet ve ehemmiyetinden bahsettikten sonra insanlara faydalı olacağı gayesi ve kendisinin dua ile anılması temennisi ile böyle bir tercümeye başladığını söyler. Yine bu bölümde eserin fihristini takdîm eder. Bostân'ın 655/1257 yılında, iki bayram arasında Sadî-i Şirâzî tarafından vücuda getirildiğini; 340 yıl sonra da Emîrî tarafından yine iki bayram arasında tercüme edildiğini söyler. (Akpınar, 2019 ,240)

4.2. DİL İNCELEMESİ

4.2.1. Yazım Özellikleri

Bostân Tercümesi adlı eser geneli itibariyle Eski Türkiye Türkçesi imla özellikleriyle yazılmış olup metnin içerisinde geçen Arapça ve Farsça kelimelerin çoğunluğu sebebiyle bu dillerin imla özellikleri de göze çarpmaktadır. Tespit edebildiğimiz yazım özellikleri ve ses olayları şöyledir:

4.2.1.1. Ünlülerin Yazılışı

4.2.1.1.1. a ünlüsünün yazılışı

Ön seslerde

Ön seslerde a ünlüsünü karşılamak için elif (ا) ve medli elif (آ) kullanıldığı görülmektedir.

anuñ (انک 1b/01), adım(ادم13a/13)

İç seslerde

İç seslerde a ünlüsünü karşılamak için elif (ا) ve he (ه) kullanıldığı görülmektedir.

var (وار 3a/01), uyanuḳ(اویانوق21a/10), yavuz (یاوز13a/01)

Son seslerde

Son seslerde a ünlüsünü karşılamak için he (ه) ve elif (ا) harfinin kullanıldığı görülmektedir.

aña(اکه 23a/11), sonra(صکره12a/03)

4.2.1.1.2. e ünlüsünün yazılışı

Ön seslerde

Ön seslerde e ünlüsünü karşılamak için elif (ا) kullanıldığı görülmektedir.

etme (اتمه 4a/11), eyü (ايو13a/01)

İç seslerde

İç seslerde e ünlüsünü karşılamak için harf kullanılmadığı görülmektedir.

eyler(ايلر 13a/01), gerek (كرك 10a/07)

Son seslerde

Son seslerde e ünlüsünü karşılamak için he (ه) kullanıldığı görülmektedir.

niçe (نچه 2b/08), gice (كجه11a/13)

4.2.1.1.3. ı, i ünlülerinin yazılışı

Ön seslerde

Ön seslerde ı, i ünlülerini karşılamak için (ای) harfleri ve sadece elif (ا) kullanıldığı görülmektedir. Bazen de bu sesler için hiç harf kullanılmamıştır.

iki (اكى 11a/02) içenler (ايچنلر 19a/07)

İç seslerde

İç seserde ı, i ünlülerini karşılamak için y (ى) harfinin kullanıldığı görülmektedir. Baze de bu sesler için hiç harf kullanılmamıştır.

irişür (ايريشور 24a/16), gibi (كيبى19a/07)

Son seslerde

Son seslerde ı, i ünlülerini karşılamak için y (ى) harfinin kullanıldığı görülmektedir.

biri (برى 11a/02), kişi (كشى11b/05)

4.2.1.1.4. o, ö, u, ü ünlülerin yazılışı

Ön seslerde

Ön seslerde bu ünlülerini karşılamak için (او) harflerinin kullanıldığı görülmektedir.

olmaz (اولماز 1b/04), ulu (اولو2a/05)

İç seslerde

İç seslerde bu ünlülerini karşılamak için vav (و) harfinin kullanıldığı görülmektedir. Bazen de bu sesler için hiç harf kullanılmamıştır.

oġul (اوغول 2a/02), göñüller (کوکللر11a/08)

Son seslerde

Son seslerde bu ünlüleri karşılamak için vav (و) harfinin kullanıldığı görülmektedir. Bazen de bu sesler için hiç harf kullanılmamıştır.

ṭolu (طلو 2a/06), görür(کورر 2a/16), ṭurur (طورر 2b /14)

4.2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

4.2.1.2.1.ç ünsüzünün yazılışı

Metnimizde ç ünsüzü (چ) harfiyle gösterilmiştir.

çevirme (چورمه 8a/14), içinde (ایچنده 13a/09), niçe (نچه 2b/08)

4.2.1.2.2.p ünsüzünün yazılışı

Metnimizde p ünsüzü pe (پ) harfiyle gösterilmiştir.

gelüpdür(کلوپدر3a/03), ḳalupdur (قلوپدر22a/12)

4.2.1.2.3. g, k ve ñ ünsüzlerinin yazılışı

Metnimizde kelimelerde g, k ve ñ ünsüzleri için kef (ك) harfi kullanılmıştır.

gice(کجه11a/13), kim (کیم 13a/08), anuñ(انک3a/01)

4.2.1.2.4.ķ ünsüzlerinin yazılışı

Metnimizde ķ ünsüzü için ise kaf (ق) harfi kullanılmıştır.

ķılur(قلور 9a/05), ķaçan(قچن 1b/12)

4.2.1.2.6. t ünsüzlerinin yazılışı

Metnimizde t ünsüzü ince sıradan kelimelerde te (ت) harfiyle, kalın sıradan kelimelerde ise ön seslerde tı (ط) ve te (ت) harfiyle yazılmıştır.

ṭolu(طولو 12a/11), ṭurur (طورر 2b/14), işitdüm (اشتدم22a/09)

4.2.1.2.7. s ünsüzünün yazılışı

Metnimizde s ünsüzünü karşılamak için sin (س) harfi ve sad (ص) harfi kullanılmıştır. Türkçe kelimeleri karşılamak için sin (س) harfi, Arapça kelimeleri karılamak için sad (ص) harfi kullanılmıştır.

söz (سوز 9a/12), sor (صور10a/03)

4.2.2 Ses Bilgisi

4.2.2.1. Ünlüler

4.2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

Metnimizde tespit edebildiğimiz başlıca ünlü değişimleri şunlardır:

4.2.2.1.1.1 e > i , i > e değişmesi

Metnimizde e > i , i > e değişimine örnek gösterilebilecek kelimeler şunlardır:

yene > yine (14a/11), iy>ey (3b/11)

4.2.2.1.1.2. o > u ve ö > ü değişmesi

Metnimizde o > u ve ö > ü değişimine örnek gösterilebilecek kelime şudur:

yorı-mak > yöri-mek > yüri-mek > yürü-mek yürür (11a/05)

4.2.2.1.1.3. ı > u ve i > ü değişmesi

Metnimizde ı > u ve i > ü değişimine örnek gösterilebilecek kelime şudur:

yorı-mak > yöri-mek > yüri-mek > yürü-mek yürür (11a/05)

4.2.2.1.1.4. ü > i değişmesi

Metinde ü > i değişmesi şu örneklerle yer almaktadır:

Bütmek > bitmek bitürmez(24b/11), berü> beri (2a/13)

4.2.2.1.2. Ünlü Uyumu

Kelimedeki ünlülerin farklı şekillerde birbirleriyle oluşturduğu uyum durumudur. Türkçede bu uyum kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık olmak üzere iki türlüdür. (Ergin, 2009, s.130)

4.2.2.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Kalınlık-incelik uyumu, bir kelimedeki ünlülerin kalın-ince olarak birbirine gösterdiği uyumdur. Dilimizde bir kelimedeki ünlülerin ya tamamı kalın sıradan ya da tamamı ince sıradan olur. Aynı kelimede hem kalın hem ince ünlü bulunmaz. Kalınlık-incelik uyumu Türkçede eski devrelerden beri var olan bir kuraldır. (Ergin, 2009,s.131)
Metnimizde Türkçe kelimelerde kalınlık-incelik uyumunun olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak verilebilecek kelimeler şunlardır:

Olupdur(2a/08), eyledikce(10b/14)

Metnimizde –ken zarf-fiil eki kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır.

ḳılurken(16a/06)

4.2.2.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu bir kelimedeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uymasıdır. (Ergin, 2012, s. 72)

Metinde geçen kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan örneklerden bazıları şunlardır:

etmez(2a/03)

Metinde geçen kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan örneklerden bazıları şunlardır:

gelür(1b/9), nedür(15b/15)

4.2.2.1.3. Ünlü Birleşmesi

Gramer birliklerinde bazen yan yana gelen ünlüler birleşerek tek bir ünlü meydana getirirler. Bu birleşme neticesinde ortaya çıkan ünlü bazen önceki bazen de sonraki ünlü gibi olmaktadır. Bu duruma ünlü birleşmesi adı verilir. Bu birleşme neticesinde gramer birliğinde bir darlaşma, bir kısılma, bir büzülme göze çarpar (Ergin, 2012, s. 52).

Metinde ünlü birleşmesine örnek sözcükler şunlardır:

Ne+olur > nolur(15a/7), bu+öyle > böyle (15b/15), ne+için > niçün (18b/1)

4.2.2.2. Ünsüzler

4.2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

4.2.2.2.1.1. t > d değişmesi

ti- > di- didi (12b/7), tüş- > düş- düşersen (3b/8), tak-ı > dakı > dağı > daḫı (4a/06)

4.2.2.2.1.2. b > v değişmesi

bar > var var (7b/2), bir- > vir- virür (1b/5)

4.2.2.2.1.3. k> g değişmesi

kibi >gibi(19a/7), kün > gün(8b/13), kiçe >kiç > gice (11a/13), kirü > girü > geri(10a/02)

4.2.2.2.1.4. d >y değişmesi

edle-> eyle- eyleyene (1b/05)

4.2.2.2.1.5. k > h değişmesi

ṭaḳı > daḫı (4a/06)

4.2.2.2. Ünsüz Düşmesi

4.2.2.2.1. b düşmesi

bol- > ol- ola (2a/1), birle > ile(2b/13)

4.2.2.2.2. g düşmesi

kapıġ > kapuġ > kapu (12b/13)

4.2.2.2.3. k düşmesi

ikki > iki (13b/14)

4.2.2.2.4. l düşmesi

keltür- > getür- (3a/4), oltur- > otur- (12a/13)

4.2.2.2.4.5. r düşmesi

er- > i- var idi (7b/16)

4.2.2.3. Hece Düşmesi (Haploloji)

kim+ise > kimse (10b/12), taşıḳ- > tışık> çıḳ- çıḳmış (12a/16), kim ise ne > kimesne (9a/05)

4.2.3. Şekil Bilgisi

4.2.3.1.İsim

4.2.3.1.1. İsim çekim ekleri

4.2.3.1.1.1.ÇoklukEki

İsimleri çokluk şekillerine getirmeye yarayan çekim ekine çokluk eki denir. Bu ek Türkçenin eski devirlerinden beri +lar/+ler'dir. (Karaağaç, 2019, s. 325) Metnimizde çokluk, günümüz Türkçesinde olduğu gibi kalın sıradan kelimelere +lar, ince sıradan kelimelere ise +ler getirerek yapılır. Çokluk ekinin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

gözler(3b/10), oklar (18a/10)

4.2.3.1.1.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye âit olduğunu ifade eden işletme ekleridir. Bir nesnenin başka bir nesnenin malı olduğu, bir nesneye bağlı olduğu veya başka bir nesnenin parçası olduğu ifade edilmek istenirse o nesneyi karşılayan ismin sonuna iyelik eki getirilir (Ergin, 2012, s. 222).

Teklik I. şahıs iyelik eki +m şeklindedir: kelāmum (3a/05), başum (18b/06)

Teklik II. şahıs iyelik eki +ñ şeklindedir: kitābuñ (6b/15), aḳluñ(3a/11)

Teklik III. şahış iyelik eki +I, +sI şeklindedir: atāsı(2a/02), malı(10b/12)

Çokluk I. şahıs iyelik eki +muz, +(ı)mız, +(ı)muz, +(u)muz şeklindedir: ḫıdmetimüz (13b/08)

Çokluk II. şahıs iyelik eki rastlanmamıştır.

Çokluk III. şahıs iyelik eki rastlanmamıştır.

4.2.3.1.1.3. İsimlerde Tamlama

İki veya daha fazla ismin anlamca ilgi kurarak bir araya geldiği kelime gruplarına isim tamlaması denir. İsim tamlamaları tamlayan ve tamlanandan oluşur. Arada ilgi durum ekinin kullanılıp kullanılmamasına veya tamlayanın da bir isim tamlaması olup olmamasına göre ad tamlamaları belirtili ad tamlaması, belirtisiz ad tamlaması, zincirleme ad tamlaması olmak üzere üç gruba ayrılır.(Korkmaz, 2009, s. 270) Metnimizde bunların dışında Arapça ve Farsça yapılı tamlamalarda bulunmaktadır.

4.2.3.1.1.3.1. Belirtili İsim Tamlamaları

Belirtili İsim tamlaması iki ismin yan yana getirilip tamlayana ilgi ekinin, tamlanana ise üçüncü tekil şahıs iyelik ekinin eklenmesiyle oluşturulan kelime grubudur. (Korkmaz, 2009, s. 271)

Anuñ emri(2b/9), Anuñ cevri (10b/14)

4.2.3.1.1.3.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtisiz İsim tamlamasında tamlayandaki isme herhangi bir ek gelmezken tamlanana üçüncü tekil şahıs iyelik eki getirilir. (Korkmaz, 2009, s. 272)

Ḫudā emri(2b/12), Ḳamū ḫalḳı(8a/7)

4.2.3.1.1.3.3. Zincirleme İsim Tamlamaları

Tamlayanı ve tamlananı isim tamlamasından oluşan tamlamalara zincirleme isim tamlaması adı verilir. (Korkmaz, 2009, s. 272)

Anuñ zīr-i ḥükmi(1b/01)

4.2.3.1.1.3.4. Arapça İsim Tamlamaları

Metnimizdeki Arapça isim tamlamalarının örnekler şunlardır:
‘ayne’l yaḳīn (7b/15), zü‘l- celāl bi-hamd-li’llah (16b/3), münāsebetü’l-‘ażā (21b/13),

4.2.3.1.1.3.5. Farsça İsim Tamlamaları

Metnimizdeki Farsça isim tamlamalarının örnekleri şunlardır:

mūr u mār(8a/4), La’l u fīrūze (2b/15), terk-i ḫizmet(2a/4), kelīm-i şeḳāvet (2a/15)

4.2.3.1.1.4. Hal Ekleri

İsimleri çeşitli ilişkiler için farklı durumlara getiren eklere hal ekleri denir. Türkçede ismin halleri ve ekleri şunlardır: Yalın (nominatif) hali, ilgi (genitif) hali, yönelme (datif) hali, yükleme (akkuzatif) hali, bulunma (lokatif) hali, ayrılma(ablatif) hali, eşitlik (ekvatif) hali, yön gösterme (direktif) hali ve vasıta (instrumental) hali. (Ergin, 2009, s. 264)

4.2.3.1.1.4.1. Yalın (nominatif) hal : Eksiz

İsmin çekim eki almadığı haldir. Yalın haldeki isimler, metnimizde genellikle belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı görevinde kullanılmıştır.

Ḫudā z̲ikri (4a/10) Ḳamū ḫalḳı(8a/7)

4.2.3.1.1.4.2. İlgi (Genitif) Hal : +uñ/+üñ, +nuñ/+nüñ Eklendiği isimler arasında ilgi kuran duruma genitif (ilgi) hâli denir. Eski Türkçede +ıñ,+iñ,-uñ,+üñ,+nıñ,+niñ,+nuñ,+nüñ şeklinde olan ek Eski Türkiye Türkçesinde sadece yuvarlak halleriyle, +uñ,+üñ,+nuñ,+nüñ şeklinde gelmiştir. (Ergin, 2013, s. 230)

cihānuñ içinde (2b/14), mülküñ içre(8b/05)

4.2.3.1.1.4.3. Yönelme (Datif) Hali : +a/+e

Kelimelere ve cümlelere yönelim, yaklaşım anlamı veren hale datif (yönelme) hali denir. Eski Türkçede +ga/+ge biçiminde görülen bu ek daha sonraki dönemlerde +a/+ e şeklini almıştır. (Ergin, 2009, s. 264)

kamūya(8a/5)

4.2.3.1.1.4.4. Yükleme (Akkuzatif) Hali : +ı/+i , +nı , +n

Akuzatif halindeki isimler fiil ile doğrudan bir ilişki içerisindedir. Eski Türkçede + g/+g, zamirlerden sonra gelen +n ve +nı/+ni olmak üzere üç türlü akuzatif eki vardır. Eski Anadolu Türkçesine gelindiğinde +g/+g eklerindeki g sesi düşmüş ve bundan mütevellit olan +ı,+i,+u,+ü ortaya çıkmıştır. (Ergin, 2009, s. 269)

deryayı(12a/9), ḫudāyı(12b/7), ḳabāsını(18a/16)

4.2.3.1.1.4.5.Bulunma (Lokatif) Hali : +da/+de

Fiildeki oluş ve hareketin yerini bildiren hale lokatif (bulunma) hâli denir. Eski Türkçede lokatif eki +da,+de,+ta , +te biçiminde iken Eski Anadolu Türkçesine gelindiğinde bu ekin yalnızca +da/+de şekilleri kullanılagelmiştir. (Ergin, 2009, s. 234-235) Bulunma hali eki metnimizde hep –da/+de biçimindedir. Örnekler şunlardır:

gönülde (12a/1) , derinde (1b/4), bende(4b/8)

4.2.3.1.1.4.6. Uzaklaşma (Ablatif) Hali : +dan/+den

İsme ayrılma, çıkma veya uzaklaşma manası yükleyen hale ablatif (ayrılma) hâli denir. Eski Türkçede +dın/+din,+tın/+tin şeklinde sadece dar haliyle eklenen bu ek Eski Anadolu Türkçesinden itibaren +dan,+den,+tan,+ten biçiminde gelmeye başlamıştır. (Ergin, 2009, s. 235-236)

vezīrden(12b/16), hükminden(1b/4), yolundan(3b/16)

4.2.3.1.1.4.7. Vasıta (Insturmental) Hali : +ıla/+ile, +n, ile

İsme aracılık ve birliktelik anlamı yükleyen hale instrumental (vasıta) hâli denir. Günümüz Türkçesinde instrumen instrumental (vasıta) eki ile'dir. (Ergin, 2009, s. 266)

emri ile(2b/12), ḥükmi ile(8a/6), nām ile (11b/11)

4.2.3.1.1.4.8. Yön Gösterme (Direktif) Hali

İş, oluş ve hareketin yönünü belirten hale direktif (yön gösterme hali) denir. (Ergin, 2009, s. 241-242)

içre (2a/7), girü (10a/2)

4.2.3.2. Sıfat

İsimlerin önüne gelerek onları niteleyen kelimelere sıfat adı verilir. (Korkmaz, 2009, s. 333) Nesnelerin kendilerinin adları asıl isimlerdir. Sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil vasıflarının adlarıdır. (Ergin, 2009, s. 273).

Sıfatlar niteleme ve belirtme sıfatları olmak üzere iki biçimdedir:

4.2.3.2.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları önüne geldikleri isimlerin niteliklerini belirten, durum, biçim ve renklerini anlatan sıfatlardır. Metnimizdeki niteleme sıfatları şunlardır:

ḫarābe gönüller(12b/13), bed yād(15b/3)

4.2.3.2.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesneleri çeşitli bakımlardan belirten sıfatlardır. İşaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olarak dörde ayrılırlar.

4.2.3.2.2.1. İşaret Sıfatları

İsimleri gösterme yolu ile işaret eden kelimelerdir (Korkmaz, 2009, s. 385). Metnimizdeki işaret sıfatları şunlardır:

bu tāc u bu baḫt(2a/14), ol ṣafā(8b/14), ol diyār(10b/9)

4.2.3.2.2.2. Sayı Sıfatları

İsimleri belirten ve sıfat görevi yüklenen sayılardır. (Korkmaz, 2009, s. 387) Sayı sıfatları nesneleri sayı bakımından belirten kelimelerdir. Asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları olarak üç gruba ayrılırlar.

4.2.3.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları nesnelerin sayısını gösteren sıfatlardır. (Ergin, 2009, s. 275) Metnimizdeki asıl sayı sıfatları şunlardır:
iki yar(11a/2), bir şehriyār(12a/13)

4.2.3.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları nesnelerin derecesinin sayısını gösteren sıfatlardır. (Ergin, 2009, s. 275) Metnimizdeki sıra sayı sıfatları örneği yoktur.

4.2.3.2.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Sayıları bölüştürüp belirten sıfatlara üleştirme sıfatları denir. Sayılara –ar/-er, -şar/- şer ekleri getirilmesiyle yapılır. (Ergin, 2009, s. 275) Metnimizdeki üleştirme sayı sıfatları örneği yoktur.

4.2.3.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Nesnelerin sayılarını, özelliklerini vb. durumlarını belirsiz olarak belirten sıfatlara belirsizlik sıfatları adı verilir. (Ergin, 2009, s. 275) Metnimizdeki belirsizlik sıfatları şunlardır:

bir gün(8b/12), her iş (9a/13)

4.2.3.2.2.4. Soru Sıfatları

Nesneleri soru yolu ile belirten sıfatlara soru sıfatı adı verilir. (Ergin, 2009, s. 276) Metnimizdeki soru sıfatları şunlardır:

ḳaçan vaḳte(12b/11), ḳaçan ẓulme(9a/4)

4.2.3.3. Zamir

Zamirler ismin yerine tutan kelimelerdir. (Ergin, 2009, s. 283) Zamirler, şahıs zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, bağlama zamirleri, belirsizlik zamirleri ve dönüşlülük zamirleri olmak üzere altıya ayrılır.

4.2.3.3.1. Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri kişi adlarının yerine kullanılan zamirlerdir. Türkçede teklik I., II., III. ve çokluk I., II., III. olmak üzere altı tane şahıs zamiri vardır. Bu zamirler çekime girebilmektedirler. Metinde bulunan şahıs zamirleri ve bu zamirlerin çekime girmiş hâlleri şöyledir:

Teklik 1. Şahıs Zamiri

Beni(4a/7), bende(4b/1), baña (12b/6)

Teklik 2. Şahıs Zamiri

Sen(8a/1), Senden(1b/11), sana (11b/14)

Teklik 3. Şahıs Zamiri

aña (8a/1), anuñ (1b/1)

Çokluk 1. Şahıs Zamiri

bize(6b/13)

Çokluk 2. Şahıs Zamiri

Metnimizde çokluk 2. Şahıs zamiri tespit edilememiştir.

Çokluk 3. Şahıs Zamiri

Metnimizde çokluk 3. Şahıs zamiri tespit edilememiştir.

4.2.3.3.2. İşaret Zamirleri

İşaret ederek ve göstererek nesnelerin yerini tutan kelimelere işaret zamirleri adı verilir. (Ergin, 2009, s. 273) Metnimizdeki işaret zamirleri şunlardır: bu (1b/7), bunlar (8a/2), bunuñ (19b/12), buña (18a/10), anı (1b/11), anda (2b/16)

4.2.3.3.3. Dönüşlülük Zamirleri

Şahıs zamirlerine göre daha güçlü bir ifadeye sahip olan ve şahısların özlerini, asıllarını ifade eden kelimelere dönüşlülük zamiri adı verilir. (Ergin, 2009, s. 272) Metnimizdeki dönüşlülük zamiri olan kendi ve kendinin türevleri şunlardır:

Kendin(12a/10)

4.2.3.3.4. Belirsizlik Zamirleri

Varlıkları belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir. Metinde tespit edilen belirsizlik zamiri örnekleri şunlardır

Biri(10b/15), kimi(3b/4)

4.2.3.3.5. Soru Zamirleri

Bunlar nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru hâlinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirlerdir (Ergin, 2009, s. 276). Metinde tespit edilen soru zamirleri şunlardır:

Ne var(3a/8), Neye ṭalib olduñ(3b/8), kim olsa (8b/3).

4.2.3.3.6. Bağlama Zamirleri

İki unsuru, iki kelimeyi bir temsil ifadesi içinde bağlayan kelimelerdir. Türkçede eskiden bağlama zamiri 'kim' kelimesiydi sonradan yerini Farsça asıllı 'ki'ye bırakmıştır ancak 'ki' Türkçede daha çok bağlama edatıdır. Tek başına kullanılmaz bir manası yoktur bugün de hem bağlama edatı gibi hem de bağlama zamiri gibi bir vazife görmektedir. (Ergin, 2009, s. 291).

Şehenşeh ki yād etmese tāciri(10a/01) , O şayed ki malı ṭama'la ota(10b/12), Berīdir aña kim sen ey merd rāh(8a/01)

4.2.3.4. Zarf

Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir. (Korkmaz, 2009, s. 459)

4.2.3.4.1. Hal Zarfları

Hal zarfları hâl ve tavır ifade eden zarflardır. (Ergin, 2009, s. 281) Metinde bulunan durum zarflarına ait örneklerden bazıları şunlardır:

böyle (15b/15) , hemān (10a/11)

4.2.3.4.2. Yer-Yön Zarfları

Fiilin yönünü belirten kelimelere yer yön zarfı adı verilir. (Ergin, 2009, s. 281) Metinde bulunan yer-yön zarflarına ait örneklerden bazıları şunlardır:

girü (10a/02), içre (8a/15)

4.2.3.4.3. Zaman Zarfları

Zaman ifade eden zarflardır. (Ergin, 2009, s. 281) Metinde bulunan zaman zarfı örneklerinden bazıları şunlardır:

dem-ā-dem (11a/13), soñında (14a/09)

4.2.34.4. Miktar Zarfları

Bunlar miktar ve derece bildiren, azlık çokluk ifade eden zarflardır. (Ergin, 2009, s. 282)

Metinde miktar ifade eden bazı zarf örnekleri şunlardır:

ziyade(3a/12), ḥāyli (12a/02).

4.2.3.4.5. Soru Zarfları

Metinde bulunan soru zarfı örnekleri şunlardır:

niçün (18b/01), ḳanda (10a/04)

4.2.3.5. Edat

Edatlar, tek başlarına bir anlamı olmayan, beraber kullanıldıkları kelimelerin ifadelerine yardımcı olan kelimelerdir. edatlar üç çeşittir: ünlem edatları, bağlama edatları, son çekim edatları.(Ergin, 2009, s. 313)

4.2.3.5.1. Ünlem Edatları

Bunlar her türlü duygu ve heyecanı ifade etmek için kullanılan sözlerdir. Menşe ve yapı bakımından ya tabiat seslerini taklit suretiyle, yahut da hislerin yorumlanarak "ses" şeklinde terennümü neticesinde meydana gelmişlerdir. (Hacıeminoğlu,2015, s.293)

Hitap (Çağırma, Seslenme) Edatları : ey (3b/11)

Gösterme (İşaret) Edatları: añа (2b/13)

Soru Edatları: mi (4a/5)

4.2.3.5.2. Bağlama Edatları

Bunlar kelimeden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil ve mânâ bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir irtibat kuran edatlardır. (Ergin, 2009, s. 314)

Sıralama Edatları: ile (8b/12), ve (3a/5), mūr u mār (8a/4)

Karşılaştırma Edatları : ya….ya (11b/16)

Fakat Anlamı Taşıyanlar : ammā (4a/13) , velīkin (2a/05)

Eğer İfadesini Taşıyanlar : eger (3b/3), ger (9a/06)

Çünkü İfadesini Taşıyanlar: çün (2b/11), çünki (15a/01)

Netice ve Açıklama Bildirenler: meger (12a/07), meger ki (21b/12)

Kuvvetlendirme Bildirenler**:** de (18b/10), kim (19b/08)

4.2.3.5.3. Son Çekim Edatları

İsimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik, başkalık vb. bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere çekim edatı denir. Bunlar, mutlaka bir isimden sonra gelmeleri ve ancak o isim sayesinde mânâ kazanmaları sebebi ile isim hâl eklerine çok benzerler. (Hacıeminoğlu, 2015, s.295)

Benzerlik Bildirenler : gibi(19a/7)

Sebep Bildirenler : içün(3a/8)

Vasıta ve Beraberlik Bildirenler : ile (2b/12)

Zaman Bildirenler: ṣoñra (12a/03)

4.2.3.6. Fiil

Varlıklara ait kılış, oluş ve durumu anlatan, hareket bildiren sözcüklerdir. Hareketler nesnelerin mekan ne zaman içindeki yer değiştirmelidir nesnelerin oluşları, kılıçları, duruşları, kısacası her türlü faaliyetleridir.(Ergin,2009, s.292)

4.2.3.6.1. Şekil ve Zaman Ekleri

Şekil ve zaman ekleri fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan eklerdir. Demek ki bu ekler bir şekil, bir de zaman ifade ederler. Şekil ifadesi hepsinde, zaman ifadesi ise ancak bir kısmında vardır (Ergin, 2009, s. 295).

Şekil ve zaman ekleri bildirme (haber) kipleri ve tasarlama (dilek) kipleri olmak üzere iki ana başlıkta incelenmektedir.

4.2.3.6.1.1. Bildirme (Haber) Kipleri

Bildirme kiplerinde yapılan veya yapılacak olan hareketleri haber vermektedir. Bu kiplerle çekimlenen fiillerde fiilin gerçekleşme zamanı da bildirilmektedir.

4.2.3.6.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman hem şekil hem de zaman ifade eder. Bu zamanı gösteren ek, fiilin görülen geçmiş zamanda ortaya çıktığını haber verir, hareket olup bitmiştir. Görülen geçmiş zaman eki Eski Anadolu Türkçesinde +dı/+di,+du/+dü biçimindedir. Metnimizdeki örnekler şunlardır:

irişdi(8b/1) gördüñ(12b/6), oldum(10b/2)

4.2.3.6.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen geçmiş zaman hem şekil hem de zaman ifade eder. Bu zamanı gösteren ek, fiilin geçmişte olduğunu ve bildirenin önünde gerçekleştiğini haber verir. öğrenilen geçmiş zaman eki +mış/+miş şeklindedir. Metnimizdeki örnekler şunlardır:

etmiş(7b/14), olmış(12a/10), düşmiş(3b/6)

4.2.3.6.1.1.3. Geniş Zaman

Geniş zaman hem şekil hem de zaman ifade eder. Bu zamanı gösteren ek, fiillerin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade eder. Fiillerin geniş zaman kipinde çekimi Eski Anadolu Türkçesinde -r biçimindedir. Metnimizdeki örnekler şunlardır:

diler(3b/6), irişür(4a/4), görür(12b/3)

Geniş zaman kipinin olumsuz fiil çekimi, zaman eki -maz olumsuzluk ekiyle gerçekleştirilir:

olmaz(10b/11), etmez(2a/13)

4.2.3.6.1.1.4. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman hem şekil hem de zaman ifade eder. Bu zamanı gösteren ek, fiillerin içerisinde bulunulacak zamanda ortaya çıktığını ifade eder. Metnimizde şimdiki zaman kipine örnek bulunmamaktadır.

4.2.3.6.1.1.1.5. Gelecek Zaman

Gelecek zaman hem şekil hem de zaman ifade eder. Bu zamanı gösteren ek, fiilin gelecek zamanda gerçekleştirileceğini bildirir. Gelecek zaman kipinde çekimi Eski Anadolu Türkçesinde –acak/+ecek ekiyle yapılmaktadır. Metnimizde gelecek zaman kipine örnek bulunmamaktadır.

4.2.3.6.1.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

Tasarlama kipleri yalnız şekil bildiren kiplerdir, zaman anlamı taşımazlar.Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir (Korkmaz, 2014, s. 577).

4.2.3.6.1.2.1. İstek Kipi

İstek kipi yalnız şekil ifade eder. Fiilin istek şeklini meydana getirir, fiilin istendiğini gösterir ve dilek bildirir. İstek kipi eki, Eski Türkçede gelecek zamanı bildiren +GAy ekinden g sesinin düşmesiyle meydana gelen +A ekidir. Metnimizdeki örnekler şunlardır:

eyleyene(1b/5), okuya (12a/9), kılasın (10b/3)

İstek kipinin olumsuz çekimi metinde bulunmamaktadır.

4.2.3.6.1.2.2. Şart Kipi

Şart kipi yalnız şekil ifade eder. Fiilin şart şeklini meydana getirir, fiil şart halinde tasarlanır. Şart şekli şart fonksiyonu ile hüküm taşımaya bağlı bir cümle kurabilmektedir.

Şart kipi eki, Eski Türkçedeki şart kipi eki olan +sAr ekinden gelen +sA ekidir. Metnimizdeki örnekler şunlardır:

Varursa (10a/4), kesilse (12a/3),eylese(2a/3)

Şart kipinin olumsuz çekimi, şart kipi ekinden önce fiile +mA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle gerçekleştirilir: Metnimizdeki örnekler şunlardır:

etmese (10a/1), çıkmasa (9a/3)

4.2.3.6.1.2.3. Gereklilik Kipi

Metnimizde –malı/+meli eki kullanılmamıştır. Gereklilik anlamı gerek kelimesi ile ifade edilmiştir. Metnimizdeki örnekler şunlardır:

gerekdür ḳoyūna çobān(8b/7), gerek pādişāh (12b/15), gerek āña(10a/13)

4.2.3.6.1.2.4. Emir Kipi

Fiilin ifade ettiği hareketin emirle yapılmasını işaret eden kiptir. Emir ekleri hem şekil hem de şahıs bildirirler. Yani diğer fiil çekimlerinden farklı olarak emir kipinde her şahsın ayrı ayrı ekleri vardır:

Teklik 1. Şahıs: +ayım/+eyim

Metnimizde bu eke örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. Şahıs: eksiz

dili eyle pāk (3b/9), sen eyle añа(11b/16)

Teklik 3. şahıs eki: +sun/+sün

Gerekse otursun (22a/17)

Çokluk 1. şahıs: +alım/+elim, +alum/+elüm

Rivāyet ḳılalum (16b/7)

Çokluk 2. şahıs: +ın/+in, +uñ/+üñ, +ñuz/+ñüz,+uñuz,+üñüz

Metnimizde bu eke örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs : +sunlar/+sünler

Metnimizde örneği yoktur.

4.2.3.6.2. Ek Fiil ve Bildirme Ekleri

Ek fii, i- fiili Eski Türkçedeki er- fiilinin sondaki r sesinin düşmesiyle meydana gelmiştir. Ek fiilin cevher fiil, cevherî fiil, isim fiili veya ana yardımcı fiil gibi adlandırmaları da vardır. Ek fiil tek başına bir anlam bildirmez. İki ana görevi vardır. Bu görevlerden birincisi isimlere gelerek onları yüklem yapmak, ikincisi ise çekimli fiillere gelerek bu fiillerin birleşik zamanlı çekimler kazanmasını sağlamaktır.

i- fiilinin dört çekimli şekli, kipi vardır: Geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi.

Ek fiilin geniş zamanın çekimi: añadur(2a/12), hüdadur(1b/3)

Ek fiilin görülen geçmiş zamanın çekimi:‘umman idi (12a/9), ḥāṣıl idi(3a/17) , var idi(7b/14)

Ek fiilin öğrenilen geçmiş zamanın çekimi: Metnimizde örneği yoktur.

Ek fiilin şart kipinin çekimi: naṣībī ne ise(3b/5), cihānda ne ise(8b/2)

i- ek-fiilinin olumsuzu “degül” ile yapılmıştır:
rāżı degülsen(12b/10), ḫayātuñ degül-mi(2a/6), lāyıḳ degül(13a/4)

4.2.3.6.3. Birleşik kipler

4.2.3.6.3.1 Hikâye Birleşik Çekimi

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

etmiş idi (7b/14), oturmışdı(12a/14)

4.2.3.6.3.2 Rivayet Birleşik Çekimi

Örnek bulunamamaktadır.

4.2.3.6.3.3. Şart Birleşik Çekimi

Geniş Zamanın Şartı:

nedāmet ḳılursa(1b/8), eger cins olursa(10b/17), olur ‘azl olursa (11a/8)

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı:

vāḳi oldıysa(1b/6), aña olmadıysa(11b/17)

Şimdiki zamanın şartı:

Metnimizde örneği yoktur.

Gelecek zamanın şartı:

Metnimizde örneği yoktur.

Duyulan geçmiş zamanın şartı:

Metnimizde örneği yoktur.

4.2.3.6.4. Fiillerde Olumsuzluk

-mA- Türkçede eskiden beri kullanılan ve işleklik derecesi en geniş olan eklerdendir. Bu ek i- fiili hariç, fiillerin kök ve gövdelerine eklenerek fiillere olumsuz anlam katmaktadır:

ḳılma (3a/5), olmasa(10a/2), itme (4a/11), çevirme (8a/14)

Bünyesinde geniş zaman eki bulunan fiillerin olumsuzu ise -mAz- eki ile yapılmaktadır:

olmazsa(10a/3), etmez (8a/13), irmez (9b/6), görinmez(14a/3)

4.2.3.6.5. Tasvir Fiilleri

4.2.3.6.5.1. Yeterlik Fiilleri

Yeterlik fiili, fiil kök veya gövdesinin bil- yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşmaktadır. Fakat metnimizde örnek bulunmamaktadır.

4.2.3.6.5.2. Sürerlik Fiilleri

Süreklilik fiili, fiil kök veya gövdesine gel-, koy-, dur-/tur- yardımcı fiillerinden biri ile birleşmesinden oluşmaktadır. Metinde tespit edilen örnekleri şunlardır:

Olupdur(13/2b), gelüpdür(3a/3), bulupdur(13/12b)

4.2.3.6.5.3. Tezlik Fiilleri

Tezlik fiilleri günümüz Türkçesinde vir- yardımcı fiili ile yapılır. Fakat metnimizde örnek bulunmamaktadır.

4.2.3.6.5.4. Yaklaşma Fiilleri

Yaklaşma fiilleri günümüz Türkçesinde yaz- yardımcı fiili ile yapılır. Fakat metnimizde örnek bulunmamaktadır.

4.2.3.6.5.5. Uzaklaşma Fiilleri

Uzaklaşma fiilleri günümüz Türkçesinde git- yardımcı fiili ile yapılır. Fakat metnimizde örnek bulunmamaktadır.

METİN

[1b]

(1) Ḫudāvend-i arş [u] zemīn ü zamān
Anuñ zīr-i ḥükmindedür ins ü cān

(2) Zehī luṭfı baḫşende-i dest-gīr
Kerīm ü ʻaṭā-baḫş minnet-pezīr

(3) Ḳamu pādişāhān-ı gerden-firāz
Ḫudādur kühende ḳılurlar niyāz

(4) Sırrını derinde ḳoyandur ʻazīz
Anuñ zīr-i ḥükminden olmaz gürīz

(5) Ne gerzen kesānı ḳalur ḫ^{v}ār u zār
Ne özr eyleyene virür inkisār

(6) Ne kim vāḳi oldıysa efʻāl-i zişt
ʻİtāb-içün olmaz kitābı nüvişt

(7) Bu ʻālemde ẓāhir nuḳūş-ı ṣuver
Anı farḳ ider mi velī her naẓar

(8) Nedāmet ḳılursa olur hep ḥasen
Mübeddel olur cümle ḫayra suḫan

(9) Gelür ḳatre luṭfı ʻibāda hezār
Güneh-kāra luṭfı olur perde-dār

(10) Refiḳına her kim görinmez şefīḳ
Ḳaçar ḫıdmetinden hemān-dem refīḳ

(11) Ḳaçan rāżī olmazsa senden ḫısım
Anı bil ki oldı saña ol ḫasım

(12) Ḳaçan bir cefā-pīşe ḳılsa ẓuhūr
Helākinde müddet ḳılur hem mürūr

[2a]

(1) Ki şāyed ki nādim ola ḥāline
Ṣafā-yı derūnī ıre ḳāline

(2) Oġul ceng īderse atası hemān
Aña ḫışmı ẓāhir olur bī-gümān

(3) Ḳaçan bende ḫıdmetden eylese ‘ār
‘Azīz etmez anı ḫudāvendigār

(4) Ḳaçan terk-i ḫiẕmet ḳılursā sipāh
Ṭutar dest-i luṭfın aña pādişāh

(5) Velīkin ḫudāvende eyle nigāh
Naṣībin ‘aṣā tek ḳılur mı tebāh

(6) Zemīn ḫod ḫudānuñ ṭolu ni‘meti
Ḥayātuñ degül-mi ulu ni‘meti

(7) Bu yaġmāya ḥāżır ne düşmen ne dost
Bulınmaz mı saña cihān içre post

(8) Cihānda hemān ‘aşḳ olupdur metā‘
Derūne anuñla irişür şu‘ā‘

(9) Çekilmiş cihāna çü ḫ^{v}ān -ı kerem
Naṣībüñ irer her ne ise direm

(10) Müheyyā naṣīb ḳamū mār mūr
Ḳaderden irür ḫod ne zaḥmet ne zor

(11) Laṭīf ü kerīm ü saña kār-sāz
Bulur hep murāduñı dānā-yı rāz

(12) Añadur sezā kibriyā u menī
Ki mülki ḳadīm ü ẕātī ġanī

(13) ‘Atādan ḳalur mı beri hīç kes
Benī-Ādem ü murġ u mūr u mekes

(14) İrişdi kimine bu tāc u bu baḫt
Kimine dīger-gūn irişür bu baḫt

(15) Külāh-ı sa‘ādet kimine irür
Kimine kelīm-i şeḳāvet yeter

(16) Gülistān görür āteş ki Ḫalīl
Kimine çü āteş olur baḥr-ı Nīl

(17) Firāvān bulursın Ḫudā baḫşişi
Tevekkül yeter ḫod gedā baḫşişi

[2b]

(1) Pes-i perde neyse ‘amelhā-yı bed
‘Aṭāsıyla dāyim ḳılur aña sed

(2) Ḳul ol dem günehden ḳalur şerm-sār
Ḫudā lutfi olur aña perde-dār

(3) Ḳaçan tīr-i ḥükmi atarsa ḳażā
Ḫalāiḳ ḳamū göstereler rıżā

(4) İrişse ‘ibāde ṣalā-yı kerem
‘Azāzīldedür kim naṣībüm direm.

(5) Beridür çü ẕātī ne żıdd u ne cins
Ġanī ṭā‘at etse ne cinn ü ne ins

(6) Fürū-māndegāne baṣīr-i ḳarīb
Tażarru‘ ḳılana duāda mūcīb

(7) Ne kim olsa ṣādır ‘alīm ü baṣīr
Ḳamū fi‘le nāẓır ḫudādur ḫabīr

(8) Nigāh-dār ‘ālem zemīni naẕīr
Ġanīye ü faḳīre ḫudādur naṣīr

(9) Anuñ emridür keyfgāne çü bes
Ḳonur mı ya bir ḥarfe engüşt-i kes

(10) Ḳadīm ü kerim ü ḳazāsı sened
Ṣuverde o kilk-i ḳażā naḳş-bend

(11) Olur raḥm içinde ṣuver çün perī
Aña lāyıḳ ancaḳ bu ṣuret-gerī

(12) Ne maşrıḳ ne maġrib meh ü āfitāb
Ḫudā emri ile revāndur her āb

(13) Bu ḥaḳ emri ile ḳılupdur ḳarār
Aña mīḫ olupdur ḳamu kūhsār

(14) Ṭurur emri ile bu kūh u semā
Per oldı cihānuñ içinde hevā

(15) Olur lā‘l u fīrūze ber ḳara seng
Çıḳar ḳara yerden niçe dürlü reng

(16) Virür āb-ı bārān bu arẕa ḥayāt
Olur ḥāṣıl anda niçe biñ nebāt

(17) Olur ḳaṭre lülü-i lālā hemān
Ẓuhūra gelür ser ü bālā hemān

[3a]

(1) Anuñ ‘ilmine z̲erre maḫfī mi vār
Bilür ḥikmetini yine perde-dār

(2) Ḫudā ḥükmi ile döşendi turāb
Niçe teşne diller bulur anda āb

(3) ‘Ademden vucūda gelüpdür cihān
Cihānda ne varsa aña hep ‘ayān

(4) O ketm-i ‘ademden getürdi vucūd
Ḳalur der-gehinde ‘ibād-ı sücūd

(5) Kelāmum işitdüñ ṣaḳın ḳılma red
Ve ez-ancā be-ṣaḥrāyı maḥşer be-red

(6) Cihān müttefiḳdür ki oldur ilāh
Vucūdunda artıḳ fenā māsivāh

(7) Beşer māverā-yı celālinde lāl
Düşüpdür burada niçe ḳīl u ḳāl

(8) Ne var ẕātı pāki içün bir miṡāl
Anuñ ṣun‘ı oldı hemān ẕāta dāl

(9) Suḫan bunda oldı çü baḥr-ı ‘amiḳ
Olur ‘aḳl-i insan burada ġariḳ

(10)Ne şebler geçüpdür bu fikr ü ḫayāl
Ki birdür ḫudādur zehī ẕü’l-celāl

(11) Bu deñlü yeter ḫod kelāmı basīṭ
Niçe ‘aḳluñ olsun burayı muḥīṭ

(12) Ne idrāk irişür nedür ẕāt-ı pāk
Ziyāde dinürse olur sīne-çāk

(13) کجا نظم و نسرم بسبحان رسد \ اکر چه بلاغت بسحبان رسد

(14) که خاصان بو دکلو دیو پدر سخن \ عرفنا نکفتن هما بخمن

(15) که حادث ز فکر قدیمش بعید \ نه هر خای مرکب تواند رسید

(16) تذکر کند او دمادم ودود \ کسی را کشاده شود چون شهود

(17) خدا بنده کان را بهر جا معی\ بان حاصل اید مقام یقین [1]

[3b]

(1) اکرسلهامنبکویمزراز \ که اعجزبرایدسخن خمله با

(2) کسی را ندیدم در انجا رسید \ کلامی خدا همبر امد نوید [2]

(3) Ḥabīb ḫudādan irişdi ḫaber
Eger ḳıl hemānā ne ise naẓar

(4) Kimi baḥr-ı ḥayretde kalmış zebūn
O girdāba düşmiş çıḳar mı birūn

(5)Kimi cāma cemden ḫaber-gūş ider
Naşībi ne ise anı nūş ider

(6) Kimi bāzın almış şikārın diler
Kimi ‘aşḳa düşmiş nigārın diler

(7) Ṭalebde olanlar bulurlar murād
Ḫūdādan irişür murāda küşād

(8) Neye ṭālib olduñ murāduñ dile
Düşersin ṣaḳın kim gehī müşkile

(9)Te’emmülle levḥ-i dili eyle pāk
Saña mezra’ oldı belürsin bu ḫāk

(10)Ne gözler gözüñ genc ḳārunı ḳo
Metā‘-ı cihānuñ ḳalur ḫod ḳamu

[1] (13) Nazım ve nesir nereye erişebilir? En güzel söz bile O’nun yüceliğine ulaşamaz.
(14) O seçkin kullar bile şeytanın babası olan nefsle bir arada; biz arifler bu sözü söylemedik bile.
(15) O’nun ezelî varlığına dair düşünce, hiçbir sanat veya vasıta ile ulaşılamaz.
(16) Kim O’nun kapısına sürekli yönelirse, açılmış bir sır gibi olur.
(17) Tanrı kulunu kendi katında bir yere getirirse, işte o zaman kesin iman makamına erişir.
[2] (1)Eğer söz söylemekte âcizsem, bu yükün ağırlığındandır.
(2) Kimseyi orada görmedim; Tanrı’dan gelen bir söz oraya ulaştı.

(11)Eger būy-ı ‘aşḳı saña ide kār
Ṭaleb-kār-ı ‘ahd-i elest ol ey yār

(12)Ṭaleb pāyını kim ki ḳorsa yola
Muḥabbetle ḳalbi dem-ā-dem ṭola

(13) Açıla aña perdehāy-ı ḫayāl
Ṣafā-yı derūnī vire ẕülcelāl

(14)Ve gir merkeb-i ‘aḳla menzil ḳanı
Ḫudā bī-niyāz u aḥaddur ġanī

(15) Ne ġāfildür ol fikr-i rāmı yemen
Kim oldur ki dünbāl-ı rā’ī dimen

(16) Şūlar kim cihān içre ser-geştedir
Yolundan cihānda o ber-geştedir

(17) Ḫilāf-ı peyam-ber bula kim gider
Çeker menzilinde o ḫavf u ḫaṭar

[4a]

(1)Güzīde yol oldı bu rāh-ı ṣafā
Dilā ṭoġrı yoldur pey-i Muṣṭafā

(2)Şerī‘at yolından çıḳanlar müdām
Bulur mı yolında s̱ebāt u devām

(3)Şerī‘at yolını ḳodu Muṣṭafā
Ki ḳalbe anuñla irişe ṣafā

(4)Şerī‘at yolıyla kim etse ḳıyām
Ḫudādan irişür añā dürlü kām

(5)Şerī‘atda her kim ḳılur ihtīmām
Ṭarīḳatda olsa ‘aceb mi be-nām

(6)Ḥaḳīḳatda ider soñ avcı ḳıyām
Ṭarīḳatda daḫı görür ol maḳām

(7) Ḳamu ḫalḳa oldı benī pīşvā
Maḥall-ı ḫaṭardur bu rāh-ı hüdā

(8) Hevāyı göñülden kim etse cüdā
O ḳalbi münevver ḳılısar Ḫudā

(9) Derdine ṣafādur çü ẕikr-i Ḫudā
Ṣaḳın laḥẓa olma sen andan cüdā

(10) Kim eylerse ẕikrin ḫudānuñ müdām
Ḫudā ẕikri ile ḳılur ol ḳıyām

(11) Ḳulūba şifādur çü ẕikr-i Ḫudā
Göñülden o ẕikri sen etme cüdā

(12)Dü kelme[3] zebānında ġāyet ḫafīf
Telaffuẓda līkin gelür ol laṭīf

(13)Terāzūda ammā gelür ol s̱aḳīl
Muḳārin olursa ‘aṭā-yı cemīl

(14)Bir a‘lā güherdür bu ‘ışḳ-ı derūn
Anı bilmeyenler ṣanurlar cünūn

(15) ‘Alāyıḳdan eyler muḥabbet biri
Ḳamudan mükerrem olur ‘aşḳ eri

(16) Emīrī naẓar ḳıl bu ‘ibret nedür
Viṣāle ṭalebde bu ġayret nedür

(17) Kim etse ri‘āyet ṭarīḳin müdām
Ṣafā-yı derūne irür ve’s-selām

[3] Vezin gereği kelime, kelme olarak yazılmıştır.

(4b)

قصیده فی توحید رب العل لمین (1)

سبحان من تحیر فی ذاتی سواه \ بنما بسوی درکه خود بنده راتوراه(2)

یوسف فتاده از و طنش باجفا غریب \ کوشیده توعرض نیاز ش زقعر (3) چاه

بر و حدتش رسیده چو شاهز هم جهان \ امد کتابه خود شهدالله باین (4) کواه

زاسماله خالق بیجون نشانه شد \ حرف الف که اقل فست از اله(5)

طوبا که هست بهر عباد ش ریاض باغ \ از صنع حق بر امده هر (6) دسته کیاه

حی و قدیم و فاعل مطلق بکف کان \ دیان نی معادل و سلطان نی سپاه(7)

شبها لباس و روز بر ای معاش ناس / فرمان بران دومشعله (8) پیدازمهروماه

بر قلب بنده کان بر سدا فتخار فقر \ از فرق غافلان بزمین بر کسشد (9) کلاه

مختازنی زوال سمیع و بصیر حال \ صد خانمان خرابه کنداز (10)

عشق ازل که دردو جهان جلق میکنند \ باشوق اوست نعره ییران (11) خانقاه

موی سیاه من تغیر رسیده است \ موی سفید من نشود ازکنه سیاه(12)

دارم شرف که نام توشد ذکر من مدام \ مار ابنوده غیر درت دانمش (13) یناه

دارم. صفای خاطر ازان نام تو کریم \ عدل توبوده درد لمامید تکیه (14) کاه

هر کز مرا کسیزسد از جماد و وجود \ دانم که غیر تونبود بنده (15)
رااله

یا رب امیری از تو بجو ید مراد خود \ \ زایل شود زد فترم این (16)
نقطه کناه

مارا امید لطف تودردل همین س است \ دارم بباب مغفرتت دمبدم (17)
نکاه[4]

(5a)

قسیده نعت خاتم النبیین علیه السلام(1)

ای رسول و حی حق بر مومنین و مومنات \ مظهرنور تجلی صفات (2)
عین ذات

کن مدد مار اشوداسان صراط مستقیم \ وار امد از بانت مسلمین (3)
رابینات

مهر تو بیداشده از مطلع نورازل \ خرق عاده ازتوبید اکشته جمله (4)
معجرات

احمد و محمود و قاسم ودمصتطفی فخررسل \ سرکنت کنز راواقف (5)
توتیدر مشکلات

[4](1) Yücelerin Rabbi olan Allah'ın birliğini öven kaside.
(2) Benim dilim O'nun zatını kavramaktan acizdir; çünkü O'nun katında kulun söz hakkı yoktur.
(3) Yusuf kuyudan çıktı, gariplik diyarına girdi; gam ve acıdan kurtulup, padişahlık tahtına erişti.
(4) Güzelliğiyle dünyaya ışık saçan o şah geldi; kendi kitabını şahit tutarak iyiliğini gösterdi.
(5) Allah'ın birliğini gösteren kelime "elif"tir; çünkü "elif", harflerin en yücesidir
(6) O canlı ve kadimdir, bahçedeki her dalın ve yaprağın gerçek sahibidir
(7) O mutlak kudret sahibidir; dinin madenidir, beylerin ve sultanların da hükmedenidir.
(8) Geceleri ve gündüzleri insanlara rahmet elbisesi giydirir; güneş ve ay da O'nun emriyle ışık saçar.
(9) Allah, kullarının gönüllerindeki sesleri duyar; akıllı kişiler yeryüzündeki bu farkı bilir.
(10) O, her şeyi işiten ve gören bir seçicidir; eksikleri onaran, yıkıkları yeniden kurandır.
(11) Aşk, dünyanın kalbindeki yaradır; halkı bu aşkla yaratmış, bu sevdayla feryat ettirmiştir.
(12) Saçım siyahken beyaz oldu; beyaz saç, geçen ömrün işaretidir
(13) Şerefim odur ki, adım sürekli anılsın; beni ananlar kötülükten uzak kalsın.
(14) Rabbim! Kullarına lütfun çoktur, adaletin daimdir; senin gölgen altında kötülük barınmaz.
(15) Her kim senin yolundan uzak kalırsa, cihat ve varlık içinde bile huzur bulamaz.
(16) Ey Rabbim, beni kendine yaklaştır; bana bu dertten kurtuluş sebebi ver.
(17) Umut ediyorum ki, kalbimdeki bu dert dönüşsün; bir gün o kapının önünde bir bakış nasip olur.

وصف تو و الشمس والخجم تبارک امده \ سوره طه و یس مدح ذاتت (6)
بینات

تابعامر تو امد قرصه شمس و قمر \ بهر تعظیم تو امد لیلت القدر و (7)
برات

قطره دریای عشقست بهرنی پایان \ موج زد درجمله عالم پر شده این (8)
شش بهات.

عزاقبال ترازکس کجا چون و چرا \ بهر تو مخلوق کشته این بساط (9)
کاینات

توبه زهد ودع امد چو فرمان شما \ درشریعت واجب امد روزهوحج (10)

هر کی ایمان اودد قول ترا ای پاک ذات \ دردو عالم یافت انکس (11)
جاو دنیا پس حیات.

هر موحد جان غشاندد رطیر توشرع تو \ مشرکین راکی زر اقو ال (12)
تو دردینت ثبات

یارسول الله شفاعت کن که عاجزماندام \ صدتحیات و سلام از من بر (13)
اید صافیات

لذت نعت تودرلب چون شکر اید بدید \ مدح فخر انبیا امد مراقند (14)
نبات

باصلق فخر عالمامده از من کلام \ توقبول اور الهی واقع امدواردات(15)

وتقوالله امده مسطور مارادرکتاب \شکرلله مومنین راامده تقوی (16)
صفات

یا اله الهالمین جویدامیری مغفرت \ روز محشر امتم کوید مرا ان (17)
پاک ذات[5]

[5] (1) Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v.)'in övgüsüne yazılmış kaside.
(2) Ey Allah'ın vahyinin elçisi! Mümin erkekler ve kadınlar için bir rahmetsin; sen, Allah'ın zatının ve sıfatlarının tecelli nurusun.
(3) Bize yardım et ki doğru yola girelim; senin bayrağın altına gelen Müslümanlar doğru yolu bulur.
(4) Senin sevgine ezelî nurun doğuşundan beri yer verilmiştir; mucizelerin tamamı senden kaynaklanır.

(5b)

نعت فخر الم سلین علیه اندام (1)

کریم اسجایا جمیل اشیم \ نبی البر ایا شفیع الامم (2)

اشارت نمودی براه صواب \ بد عوت زخالق برامد خطاب (3)

زهی همره امد بشب جبر ایل \ بسو ی فلک درر سیده سبیل (4)

شفیع الوری خواجه انبیا \ امام دوقبله رسول خدا (5)

چه مهرچه ماه وچه ارض وسما \ زنورت کر فته صفاوضیا (6)

شفیعم توتی ومرابس چه بیم \ زمعجذ فتاده قمرهم دونیم (7)

چونامت در افواه کیتی فتاد \ صدای دراقلیم کسری فتاد (8)

همه تب پر ستان برامد شکست \ ترامعجذه خود همانا بسبست (9)

بیکدم ز طاق فلک در کنشت \ براقت ز صدد ملک در کنشت (10)

تراقبله امد چوبیت الحرام \ توتی حامل و خی حق و السلام (11)

---

(5) Ahmed, Mahmud, Kâsım ve Mustafa — peygamberlerin övüncü sensin; sen sıkıntıda olanlara yardımcı olan hazinelerin sahibisin.
(6) “Güneşe ve aya andolsun” diye seni anlatır Kur’an; “Tâhâ” ve “Yâsîn” sureleri senin yüce zatını açıkça över.
(7) Güneş ve ay senin nurunla aydınlanmıştır; Kadir gecesi ve Berat gecesi senin yüceliğine hürmeten yaratılmıştır.
(8) Aşk denizinin bir damlasısın, ama sonsuzsun; senin sevginin dalgaları bütün âleme yayılmıştır.
(9) Senin şanın yücedir, kimse senin dereceni sorgulayamaz; bu kainat senin için yaratılmıştır.
(10) Tevbe, zühd ve dua senin emrinle vacip kılınmıştır; oruç ve hac da senin şeriatında farzdır.
(11) Ey pak zat, sana iman eden kimse iki cihanda da hayat bulur, dünyada da ahirette de kurtuluşa erer.
(12) Her mümin senin şeriatında canını ortaya koyar; müşrikler ise senin sözlerinin kudretinde sabit kalamazlar.
(13) Ey Allah’ın Resulü! Şefaat et, çünkü ben aciz kaldım; yüz canla da olsa sana tertemiz selamlar sunarım.
(14) Senin övgünün tadı, dillerde şeker gibidir; peygamberlerin övüncü olan seni anmak, gönüllere hayat verir.
(15) Âlemlerin övüncü olan senin adına söz söyledim; ey Allah’ım, bu sözlerimi kabul eyle, kalbime ilham ver.
(16) “Allah’tan korkun” sözü kitabımızda yazılıdır; Allah’a şükür ki müminlere takva sıfatı verilmiştir.
(17) Ey âlemlerin Rabbi Allah’ım! Benden aciz bir kulun olarak mağfiret dilerim; mahşer günü ümmetin beni o pak zatın huzurunda ansın.

ترا خلعت امدزخنت پسی \ نبا مد جنین محترم یک کسی (12)

بمهرومحبت سرشته کلم \ فروغ تجلی بسوزد دلم (13)

بمانم بعصیان بعصیان مرده مدد \ ز نور هدایت مراد درسد (14)

جنان نعت لایق بکویم ترا \ سلام علیک ای نبی الوری (15)

هزاران سلامم روان توان \ هزاران تحف هم بشان توباد (16)

که أصحاب الت همه شد کنیر \ نیایند بمحشر ازینها حزین[6](17)

(6a)

ابوبکر صادق زهی روزه دار \ عمر هم عدالت نموی بکا (1)

ز عثمان که قران مرتبر سید \ مکمل بر امد زو عدوعیر (2)

علی بوره فخر صحابه بنام \ او شیر خدا شد در انجا امام (3)

الهی بحق نبی فاطمه \ بتو حید مولی رسد خاته (4)

ندانم کداین سخن شد سزا \ که در مدح خلقش رارم ادا (5)

بشانش که بینو طه رسید \ تورحمت رسیدی مرا بس نوید (6)

---

[6] (1) Müslümanların övüncü Hz. Muhammed (s.a.v.)'in övgüsüne yazılmış kaside.
(2) Ahlakı yüce, huyu güzel; iyiliklerin peygamberi ve ümmetlerin şefaatçisisin.
(3) Doğru yolu gösterdin; Allah'ın davetine uyarak vahiy emrini tebliğ ettin
(4) Cebrail seninle birlikte gece yol aldı; senin yolun göklere kadar yükseldi.
(5) Âlemlerin şefaatçisi, peygamberlerin efendisi; iki kıblenin imamı, Allah'ın elçisisin.
(6) Ne güneş, ne ay, ne yer, ne gök — hepsi senin nurundan aydınlık ve güzellik bulmuştur.
(7) Şefaatçim sensin, senden başka kimden korkayım? Senin mucizenle ay ikiye bölünmüştür.
(8) Adın dünyanın dört bir yanında duyuldu; sesin Kisrâ'nın ülkesine kadar ulaştı.
(9) Bütün putperestlerin putları yıkıldı; çünkü mucizen onların hepsini alt etti.
(10) Bir anda gök kubbeyi aştın; Burak'ınla yüzlerce meleği geride bıraktın.
(11) Kâbe'ye vardın, Harem'e yöneldin; sen hakkı taşıyan, selamı getiren elçisin.
(12) Sana yücelik elbisesi giydirildi; senden daha değerli hiçbir varlık yaratılmadı.
(13) Sözlerim sevgi ve muhabbetle yoğrulmuştur; tecelli nurunun ışığı kalbimi yakar.
(14) Günahlarla ölmüş bir kulum; bana yardım et ki hidayet nurunla muradıma ereyim.
(15) Senin övgüne layık bir söz söyleyemem; ey âlemlerin peygamberi, sana selam olsun!
(16) Binlerce selamım ve hediyem sana armağan olsun; binlerce lütuf senin şanına olsun.
(17) Senin tüm sahabelerin seçkin kimselerdi; onlar mah

دعا رازاور الهی قبول \ بال نبی شد میسردخال (7)

عقیب نبی را نهادم چوتی \ درایم بمحشر بدر کاه حی (8)

چو وصفت کند سعدتی ناتمام \ علیک الصلته اینبی والسلام (9)

امیری ز سعدی کرفته کلام \ علیک الصلته اینبی والسلام (10)

بحق محمد و معراج او \ بحق کلامش بسر تاج او (11)

ز دوزخ بری کن مقام مرا \ بد ینش براورقیا می مرا (12)

ثنای خدا کرده فخر زمین \ بسجده نهاده رخ هم جبین (13)

بلند اسما زا نهاده قدم \ برامد بد عوت مرادوکرم (14)

شد اصل وجودی مین وزمان \ بامت رسید چنین مهربان (15)

حبیب خدا مفخر انبیا \ زنور هدایت کرفته صفا (16)

الهی بروحم تورحمت رساد \ در عالم نماند کسی جاودان[7] (17)

(6b)

سبب نظم کتاب (1)

[7] (1) (1) Ebubekir Sıddık ne güzel oruç tutandır,Ömer de adaletiyle ağlatandır.
(2) Osman ki Kur'an'ın sahibidir,Ondan düşmanlar uzaklaştı, iyilik tamamlandı.
(3) Ali, sahabelerin övüncü, adıyla yücedir,O, Allah'ın aslanı olup orada imam olmuştur.
(4) İlahi! Nebi ve Fatıma hürmetine, Ali Mevla'nın sevgisi bana ulaşsın.
(5) Bilmem bu söz layık oldu mu, Onun yaratılışını övmeye dilim yetti mi?
(6) Ona erişen Taha'nın makamı gibi, Sen rahmetle bana da müjde ulaştır.
(7) Duayı kabul et ey ilahi, Peygamberin vesilesiyle hâlimi düzelt.
(8) Peygamberin ardından yürüdüm, Mahşerde onun sancağı altında dirileyim.
(9) Onu övmek saadetle doludur, Salât ve selam olsun ey Nebi.
(10) Sözünü Sa'dî'den alan bir emîrdir, Salât ve selam olsun ey Nebi.
(11) Muhammed'in ve miracının hakkı için, Sözünün tacı başına konmuştur.
(12) Beni cehennemden kurtar, Beni iyilerin arasına al, cennete koy.
(13) Allah'ın övgüsüyle yer yüceldi, Secdede alnını yere koydu melekler.
(14) Yüce isimlerle yürüyen o, Duası kabul, muradı keremle tamam oldu.
(15) O, zamanın ve mekânın aslı oldu, Bana ulaştı o kadar merhametli.
(16) Allah'ın sevgilisi, peygamberlerin övüncü, Hidayet nurundan safiyet almıştır.
(17) İlahi, ruhuma rahmet et, Bu dünyada kimse ebedî kalmasın.

(2) دراقصایعالم سیاحت کنان \ رسیدم بمنزلکه هر مکان

(3) سخن کفته کشتم چوباهرکسی \ شنیدم سخنها ی ر نکین بسی

(4) زهر خزمنی خوشته یا فتم \ بطبع کسان قصا بنواختم

(5) نصیبم رسیده زهر بوستان \ شنیدم که رفتندهمه دوستان

(6) بخا طررسیده امیری فنا \ نکیرد دراینجا کسی خود بقا

(7) بماند رانجازمن یادکزار \ زسعدی کرفتم حکایت هزار

(8) شود زندکانرا سخن بر کذار \ شنیدم نداکر چه سخنها هزار

(9) شود هرحکایت بتر کی بیان \ زبوستان براید فواکه عیان

(10) زمصروحلب کرچه قندست متاع \ دراینجا نبا شد کسی رانزاع

(11) سخن بوده معنا چو قند نبات \ درون را خوشاید چواب حیات

(12) ولیکن بباید بحسن ادا \ بصوت حسن خوشتراید ندا[8]

(13) Dilerdüm ki yazam ḥikāyet-i nev
Libās-ı diger [ü] kināyāt-ı nev[9]

(14) Çü Sa‘dī dimüşdür bize bostān
Yeter ḫod naṣiḥat-ı dīnin dāstān

[8] (1) Kitabın yazılma sebebi.
(2) Âlemin olayları içinde dolaşırken, her mekânda bir konak yerine vardım.
(3) Herkesle konuştum, nice tatlı ve acı sözler işittim.
(4) Her insandan bir ders, her dosttan bir tecrübe edindim; onların tabiatına göre hikâyeler söyledim.
(5) Her bahçeden bir nasip aldım; dostların hepsinin birer birer ayrıldığını duydum.
(6) Fânilik diyarında olduğumu anladım; burada kimse kalıcı değildir.
(7) Ardımda bir hatıra kalsın diye binlerce hikâyeyi Sa‘dî’den derledim.
(8) Bu sözleri bırakayım ki çocuklar bile ibret alsın; nice sesler duydum, binlerce söz dinledim.
(9) Her hikâye açık bir biçimde anlatılacak; bu “Bostān”dan meyveler ortaya çıkacaktır.
(10) Halep şehrinden gelen şeker ne kadar tatlı bir meta olsa da, burada kimse onunla kavga etmez.
(11) Söz, manasıyla tıpkı şeker kamışı gibidir; insanın içini diriltir, gönle hayat verir.
(12) Fakat bu söz, güzel bir sesle söylendiğinde daha hoş ve etkili olur.

[9] Metinde nev nev şeklinde yazılmıştır.

(15) On oldı kitābuñ çü bābı beyān
Yazıyla ṣaḫāyif mu‘ayyen ‘ayān

(16) Emīrī duādan añıla gehī
Ḫaḳāyıḳdan ola anuñ āgehi

(17) Ḫaḳīḳatda ancaḳ du‘ādur murād
Du‘ā-y-ıla bulur göñüller küṣād

(7a)

باب اول \ در عدلوانصاف(1)

باب دوود \ دراحسان بخلق خدای(2)

باب سوم \ در عشق جوانی زمان شادمان (3)

باب چهار \ در تواضع مردان وخردمنده (4)

باب نیجم \ در رضا خوکرفتن وصبرروادردل نهفتن (5)

باب ششم \ در قناعت بلند همتان نیک خصلتن (6)

باب بنعتم \ در فضیلت خاموشی ابزیهون کلام(7)

باب یشتم \ درشکر خدای ربالعالمین خالق اسمان زمین (8)

باب زهمم \ درتوبه باخلاص اندرون ومطابوکردن بیرون (9)

باب دمیم \ درمنا جات وقاضی الحاخات (10)

ز سعدی رسیده حکایات خوب \ توجه نمایند بهر جاقلوب (11)

همه فصل و بابش کلاممفید \ الهی برایم ازین مستفید (12)

امیری زفیضش کرفته نصیب \ کلام مفید شر براید لبیب (13)

بتر کی بنوددرین قصها \ همه کسبکیر ندازین حصها (14)

چه مشهور عالم درین بو ستان \ بترکی نوشتم براید عیان (15)

اجازت کرفتم ز پیر عزیز \ زشیخم رسیده نصیر عزیز (16)

خدا یا تو نظمم باخر رسان \ صلق بنی را کویم روان[10] (17)

(7b)

باب اول \ در عدلوانصاف وحسن اوصاف (1)

شهان را چه لازم بود عدل وداد \ که بخت سعادت از ینها کشاد (2)

سعادت براید ز عدل و داد \ بنیکی بباید کس ایین نهاد (3)

بماند بدوران کسی را چونام \ شکستن نه ایین عدلست جام (4)

چو عزت زنام نکو یادکار \ که یاداید انهادرین روزکار (5)

نماندکسی را درین روزکار \ همان به کهطاعت کنی اختیار(6)

چه جن وجه انس وچه نحس وسعید \ برای عبادت در اینجا رسید (7)

بطاعت بنه جهروات برزمین \ اطاعت بامرخداشدکزین (8)

جزابش ببیند همه سرکشان \ عقوبت بر اید کشان بر کشان (9)

[10] ((1) Birinci bölüm – Adalet ve insaf üzerine
(2) İkinci bölüm – Allah'ın kullarına iyilik etmek üzerine
(3) Üçüncü bölüm – Gençlikte aşk ve neşeli zamanlar üzerine
(4) Dördüncü bölüm – Olgun ve akıllı insanların alçakgönüllülüğü üzerine
(5) Beşinci bölüm – Rıza göstermek, sabır etmek ve derdi gizlemek üzerine
(6) Altıncı bölüm – Kanaatkâr, yüksek ruhlu ve güzel huylu kimseler üzerine
(7) Yedinci bölüm – Susmanın fazileti ve güzel sözün değeri üzerine
(8) Sekizinci bölüm – Göklerin ve yerin yaratıcısı Allah'a şükür üzerine
(9) Dokuzuncu bölüm – İçten gelen tövbe ve dışı da buna uygun davranış üzerine
(10) Onuncu bölüm – Dua ve ihtiyaçların hâkimi olan Allah'a yakarış üzerine
(11) Sâdî'den gelen güzel hikâyelere kalpler dikkat etsin
(12) Her bölüm ve her kısım faydalı sözlerle doludur, Allah bundan beni faydalandırsın
(13) Emir, onun bereketinden nasibini almıştır; faydalı söz bilgin kimseye yarar sağlar
(14) Bu hikâyelerde boş ve yararsız şey yoktur; herkes bunlardan fayda elde eder
(15) Bu Bostān, Türkçe olarak açıkça yazılmış ve dünyaca meşhur olmuştur
(16) Aziz şeyhimden izin aldım, değerli mürşidimden yardım erişti
(17) Allah'ım, bu yazımı tamamına erdir, doğru yolu dileyenlerin yolunu açık eyle

(10) الهی مراتو ز خاصان شمار \ نیاید بدینم زجرم انکسا

(11) الهی زرحمت براور نصیب \ بحق رسولو امین وجیب

(12) زپند نکویا بکیرم خبر \ براید خطاکهی از بشر

(13) مقالم براید نصیحت شعار \ نصیحت که کیری شوی نامدر[11]

(14) **Ḥikāyet**

(15) Ḥikāyet ḳılurlar bezirgān-ı dīn
Ḥakīkat-şināsān-ı ‘ayne’l-yaḳīn

(16) Cihānda var idi bir ehl-i hüner
O rām etmiş idi pelengi meger

(17) O mārı elinde ṭutardı zebūn
Müyesser aña nice dürlü fünūn

(8a)

(1) Biri dir aña kim sen ey merd-i rāh
Bilürsin bu sırrı baña ḳıl nigāh

(2) Ne ḳılduñ ki bunlar saña rāmdur
Taṣarruf Ḫudādan bir in‘āmdur

[11] (1) Birinci bölüm – Adalet, insaf ve güzel nitelikler üzerine
(2) Padişahlara en gerekli olan şey adalet ve doğruluktur; çünkü saadet bunlardan doğar
(3) Mutluluk adalet ve doğruluktan çıkar; herkes iyilikle bir düzen kurmalıdır
(4) Adalet kadehini kırmak doğru bir yol değildir; adı güzel olan kişi dünyada yaşar
(5) İyi ad ve güzel ün, bu dünyada bir yadigâr olarak kalır
(6) Bu dünyada kimse kalıcı değildir; o hâlde itaat etmek en iyisidir
(7) Cin olsun, insan olsun, uğurlu veya uğursuz – hepsi kulluk için buradadır
(8) İbadet için başını yere koy, Allah’ın rızasını kazanmak için boyun eğ
(9) Başkaldıran herkes cezasını görecek, kibirli olanların sonu azaptır
(10) Ey Allah’ım, beni seçkin kullarından eyle; suçumdan ötürü cezalandırma
(11) Ey Allah’ım, rahmetinden bana da pay ver; peygamberin hakkı için
(12) Güzel öğütten ibret al, çünkü hata insana mahsustur
(13) Sözlerim öğüt ve nasihat içindir; öğüt alan kişi iyi bir isim kazanır

(3) Nigīn-i sa‘ādet virilmiş saña
Bu sırdan ḫaber vir ne sırdur baña

(4) Didigim peleng ü eger mūr u mār
Vücūda gelüpdür cihānda hezār

(5) Ḳamuya Ḫudādur çü ḫālıḳ ‘ayān
Bu taṣdīḳ-i ḳalbi olındı beyān

(6) Boyun vir Ḫudādan ne gelse kelām
Ḫudā ḥükmi ile sen eyle ḳıyām

(7) Ḳamu ḫalḳı senden ḳıla iḥtiyāṭ
İṭā‘atle ḥāṣıl ola inbisāṭ

(8) Ḫudānuñ kim olduysa fermān-berī
O żardan ‘aceb mi olursa beri

(9)[12] حکایت ممبرین ممنی

(10) Bir ādem görindi baña nām-dār
Gelür ḳarşudan ol pelenge süvār

(11) Gelür ḫāṭıruma birez anda bīm
Ḳamu ḥāle ḳāle Ḫudādur ‘alīm

(12) Tebessüm ḳılup baña eyler cevāb
Ki Sa‘dī göñülde nedür ıżṭırāb

(13) Kim emr-i Ḫudādan çevürmez yüzin
Żarardan ḫaṭādan ṣaḳınur özin

(14) Ḫudā aña hest durur bī-gümān
Vuḫūş-ı sibā‘ aña etmez ziyān

[12] (9) Membran Mamni'nin hikayesi

(15) Ṭarīḳ-i Ḫudādan çevürme yüzüñ
Ḫilāf-ı ṭarīḳat getürme sözüñ

(16) İki ‘ālem içre olasın emīn
Naṣīḥat dilersüñ saña bes hemīn

(17) Naṣīḥat o cāna olur sūdmend
Ki güftār-ı şeyḫi gör evvel pesend

(8b)

(1) پندادن نوشین روان بپرخودمرمز[13]

(2) İşitdüm çü naz’a irişdü revān
Diler Hürmüzini Anūşīrvān

(3) Faḳīr ü ġanīnüñ murādın gözet
Me‘āşın cihānda ne ise düzet[14]

(4)Senüñ mülküñ içre kim olsa muḳīm
Telaṭṭufla aña irişdür na‘īm

(5)Dile sen ne ise bu ḫalḳa ḥuẕūr
Ḫudā saña daḫı vire tā surūr

(6)Senüñ sāyeñ āsāyiş-i ḫalḳa ola
Ḫudānuñ na‘īmi ḫaẕānuñ ṭola

(7) Ḳılur mı ḫıred-mend olanlar pesend
Çoban ġaflet ide ḳıla gūsfend

(8) Re‘āyā ḳoyundur melekler çoban
Gerekdür ḳoyuna çoban mihribān

[13] (1) İçki içen kişiye serbestçe içki içmesi tavsiyesinde bulunmak

[14] Eski Türkiye Türkçesinde düz+e+t+mek şeklindedir.

(9) Olur gör ki furṣat çoban ġafleti
Ḳamu ehl olanlar bilür ‘illeti

(10) Melik ‘adl-ile ḳaldurursa seri
Sezādur o şāna hemān serveri

(11) Ra‘iyyet çü bīḫ oldı sultān dıraḫt
Dıraḫt olan olur muḳarrer ki saḫt

(12) Ḳaçan bīḫı ola dıraḫtuñ za‘īf
Olur mı dıraḫtuñ bahārı lat‘īf

(13) Dil-i ḫalḳı ḳılma sitem ile rīş
İrer bir gün ola saña daḫı nīş

(14) İki menzil içre bulur ol ṣafā
Ki ḫalḳ Ḫudāya ḳılursa vefā

(15) Cihānda ṭutanlar reh-i müsteḳīm
İki ‘ālem içre bulurlar na‘īm

(16) Çıḳar ḳalbüñe sen getürme bedi
Ne beddür kişiye ḫıṣālı didi

(17) Eger pādişehler olursa şefīḳ
Ḳamu ‘asker olur anuñla refīḳ

(9a)

(1) ‘Adāletle her kim ola nām-dār
İrer aña baḫşāyiş-i kirdigār

(2) ‘Adāletde her kim ḳılursa ḳuṣūr
O mülküñ içinde bulur mı surūr

(3) ‘Adāletle çıḳsa[15] ḳaçan nām-ı şāh
Ḫulūṣiyle ḫıdmet ḳılur hep sipāh

(4) Ḳaçan ẓulme meyl eylese pādişāh
Ra‘iyyet metā‘ı olur hep tebāh

(5) İrişür o mülke ‘adūden gezend
Ḳılur mı be-ẓulmı kimesne pesend

(6) Göñülde ger ola Ḫudā ḫaşyeti
O zāyil ḳılur ḫod ḳamu dehşeti

(7) O kişver ḳamudan bes ābād olur
Bir iḳlīm içinde ḳaçan dād olur

(8) Ra‘iyyet ḳaçan kim seḥer āh ider
Ḫudā ẓulmın anuñ hemān dād ider

(9) Mebāda ki şehden şikāyet ola
Hemān pend-i Sa‘dī ḥikāyet ola

(10) امیری زسعدی کرفته خبر \ چه باشد بنظمم کرافتد نظر

(11)[16] زرحش کر رفته صفای درون \ ووافق برایددرون بردرون

(12) İşitdüm ki Ḫūsrev ‘aceb pend ider
O şirūye içün sözin ḳand ider

(13) Ne niyyet ḳılursañ ol aña be-ḥad
Her işden ṣalāḥ-ı ra‘iyyet be-cid

[15] Metinde kelime çıkmasa şeklindedir. Vezin gereği çıksa yazılmıştır.

[16](10) EMÎRi Sa’di haber yaptı \ Sorun nedir Yorum yaptım
(11) Öfke sağır oldu, iç huzuru gitti \ İçimdeki kedere katlanıyorum.

(14) Eger pādişahlar[17] ide ‘adl ü dād
Ne eylerse şāhān olunur çü yād

(15)Yüzüñi çevürme kim eylerse dād
Kim ‘ādil olursa ḳılur ḫalḳı şād

(16) Ra‘iyyet sitemden ḳaçar dāyimā
‘Adāletle olur çü neşv ü nemā

(17) Sitemden irişür çü mülke ḫalel
Sitemden irişür vücūda melāl

(9b)

(1) Ḫarāba sebeb merd-i şemşīr-zen
O ḫışmıyla açar dem-ā-dem dehen

(2) Çerāġı yaḳarlar olur şu’le-dār
Yanar lem‘a senden anuñ niçe dār

(3) Naẓar her kim eylerse inṣāf-ıla
Tezekkür olunur ol evṣāf-ıla

(4) Çü nevbetle aña irişe fenā
Olunur anuñçün hezārān fenā

(5) Bedevīnüñ ‘ālem degül ber-ḳarār
Ḳala nām-ı nīkūñ senüñ yādigār

(6) Kimüñ ḳalbi ḥaḳdan ola bīm-nāk
Aña ġayri vehminden irmez helāk

(7) Bed-endīş odur kim senüñçün müdām
Diliyle virür ḫalḳa renciş tamām

[17] Metinde fazladan bulunan ki bağlacı vezni bozduğu için alınmamıştır.

(8) Riyāset o cāna be-ġāyet ḫaṭā
Kim ola dimāġı anuñ pür-hevā

(9) Nīkū-kāra olur riyāset sezā
O ḫalḳa ebed ḳaṣd ider mi azā

(10) Mükāfātın eyle bedüñ luṭf-ıla
Ki saña rıżā göstere ḳāfile

(11)Teraḥḥumla ḳılma naẓar ‘āmile
Naẓar eylemekdür ḫaṭar ‘āmile

(12) Anuñ ẓulm ü cevri olupdur şehīr
Anı ẓulm ü cevri ḳılısar ḥaḳīr

(13) امیری مکن عاملان رارفیق \ که کسرا نبایددمی ان شفیق

(14) کسی را در اینجا تونیکو شما \ که باحسن وخلقش براید بکان

(15) پندواون پرویزبشرویه [18]

(16) Ne hoş söyler ol merd-i nīkū-nihād
Ki düzdān ziyānın ḳılur ya‘nī yād

(17)Bahādır görinmezse ger reh-zenān
Yek anda ne-kim var gürūh-ı zenān

(10a)

(1) Şehenşeh ki yād etmese tāciri
Metā‘uñ çeker ḳılletini çeri

[18] (13) Emir, yöneticilerini dost edinme; çünkü kimse bu kadar yakın bir dosta (emirine) sürekli güvenmemelidir. (14) Burada öyle birini bul ki, güzel ahlâkı ve huyuyla iyiliği tam anlamıyla yerine getirsin.
(15) Öğüt: Sa’dî’nin sözünü iyi dinle; çünkü nasihat her insana yaraşır.

(2)Emīn olmasa rehde eger rāh rū
Metā‘a o kimse ḳomaya girü

(3) Ḫarāb olusardur o mülk ‘an-ḳarīb
Ger āsūde olmazsa anda ġarīb

(4) Müsāfir perestār-ı seyyāḥ-ı dost
Ṣalur ḳanda varsa ri‘āyetle post

(5) Müsāfirle seyyāḥ olandur ḫabīr
Sezādur mücāvir ki ola dest-gīr

(6) Ḫaber ṣor ḫaber bil nedür mācerā
Niçe dürlü ḳıṣṣaça çün ü çirā

(7) Gerek pādişahda ḳamuya vuḳūf
Bahāda bir olmaz ḥarīr ile ṣūf

(8) Ġarībe ri‘āyet ḳılurdu Ḫalīl
Aña ḫod ḫalīlüm dimüşdür Celīl

(9) Ferāmūş ider mi ḳonuġuñ seni
Eger ol faḳīr ola yāḫūd ġanī

(10) Nīkū nāmuñ eyler müsāfir şehīr
Kerīme Ḫudā bes cihānda ẓahīr

(11) Naṣibi irişür ḳamuya hemān
Ṣanursın-ki senden çıḳar pāre nān

(12) Kerīme hemān dest-i ḫıdmet yeter
Ḳamu müşkil işler cihānda biter

(13) نکه کن ترپندسعدی بسبست \ سزادراکو شیدر هرکساست

(14) امیری تراکردترکیادا \ شود پندنیکو همه پرصدا

(15) هکایت ثاودزحدمت کذار[19]

(16) İşitdüm-ki şāvūr-ı[20] ḫıdmet-güzār
Birez ḫıdmetinden olur der-kenār

(17) Ḳılur Ḫusrevāne ol ‘arż-ı niyāz
Yazar nāmesini ola çāre sāz

(10b)

(1) Ki ey Ḫusrev-i mülk-i Nū-şi-revān
Kim ola cihānda kala cāvidān[21]

(2) Saña ben-de ḫıdmet ḳılurdum revān
Çü pīr ol-dem oldı beden nā-tüvān

(3) Sezā mı bu demde ḳılasın ıraġ
O merdüm ḳılayduñ benümçün yaraġ

(4) Ġarībüñ gelürse belā başına
Daḫı talḫ eyler ḳoya aşına

(5) Ġarībe ḥimāyet olursa revā
İrişür ġarībe niçe bī-nevā

(6) Eger fitne olsa vucūd-ı ġarīb
Bilā-ḫūyı eyle aña ḫod ḳarīb

(7) Cefā ḳılma ṭarḥ it var ḥāline
Naẓar ḳılma getsün añun ḳāline

[19] ((13) Sâdî’nin öğüdünü sıkı tut ve unutma; çünkü nasihat, her akıllı insan için değerlidir.
(14) Ey emir! Türk de olsan, Acem de olsan, güzel öğüt her yerde yankılanır ve herkes tarafından duyulur.
(15) Hikâye: Sadakatle hizmet eden kimse hakkında.

[20] Şavur: Pers Kralı Hüsrev Perviz'in sırdaşı.
[21] Metinde çavidan şeklindedir.

(8) Amān virme fitne ḳılursa ẓuhūr
Anuñ def‘i ḳalbe virür ḫod surūr

(9) Emīn olur andan hemān ol diyār
Ḳılur def’ ẓulmı seni nā-medār

(10) Ki müflis göñülde ṭutar mı hirās
Ki fermān-ı şāha aña yoḳ şinās

(11) Ki müflis ḥarāmī nedür ḳıl ḳıyās
Anuñ ḳalbine dāḫil olmaz hirās

(12) Ḳaçan kimse kār-ı emānet ṭuta
O şāyed ki mālı ṭama‘la uta

(13) Gerek aña nāzır bile ḥālini
Varup gūş ide ḫaltaġuñ aḳvalini

(14) ‘Amel eyledükçe o ḳārī emīn
Anuñ cevri ḫalḳa getürür enīn

(15) Niçe kimsene żan idersün güzīn
Velī biñde biri olur mı emīn

(16) Gerekdür emīne şehāndan ḥirās
Emānet nedür eyle sende ḳıyās

(17) Eger cins olursa muvāfıḳ refīḳ
Ḳıyās etme ḥāle olalar şefīk

(11a)

(1) Olur birbirine muvāfıḳ hemān
Bir olursa ḫāyin muṣāliḥ yaman

(2) Nedür ẓāhir olur eger iki yār
Biri düzd olursa biri perde-dār

(3) Olur düzd olanlar eli ḫod derāz
Emīn olan insan olur ser-ferāz

(4) Ḳaçan düzd olana düşerse hirās
İder pādişahdan ‘uḳūbet ḳıyās

(5) Yürür kārbān ḫalḳı cümle selīm
Ra‘iyyetde şehden gerek ola bīm

(6) Gerek pādişehden sipāh içre bīm
Olur cünbişi her sipāhuñ selīm

(7) Ḳaçan manṣūbından düşerse sipāh
Gerekdür niçe kerre ‘afv-ı günāh

(8) Olur ‘azl olursa göñüller ḫarāb
Tavābi’ keẕālik ḫarāb u yebāb

(9) Ẓuhūr etmez andan cür’et-ile kār
Ne müşkil düşerse dile inkisār

(10) Ḳalur mı hiç anda ṣafā-yı derūn
Ḥarīṣ-i menāla müheyyā cünūn

(11) Meger ‘āḳıl ola taḥammül ḳıla
Taḥammül ḳılanlar ḳılur mı gile

(12) Bu deñlü kifāyet ḳılur cülle[22]
Emīrī taḥammül ḳılupdur hele

(13) Tevekkülde gice dem-ā-dem zamān
Bulur ḳalbi anuñ sitemden amān

(14) İder kārı nīkū ümīdi olan
İder fikri dāyim ü ‘īdi olan

[22] Metinde جلّه biçiminde yazılıdır.

(15) Eger kātib etse şurū'-ı 'amel
Ḳılur cümle kārn göñülde emel

(16) İder defteriyle o tedbīr ü rāy
Nedür pīşe aña gelürse müj āy

(17)Şular kim kitābında ḳāṣır ola
Anuñ kārına ġayri nāṣır ola

(11b)

(1) Taṣavvur etse kārı şeh-i dād-ger
Aña ẓāhir eyler çü ḫaşm-i peder

(2) Eger nerm ola pādişāh-ı cihān
Hemān ḫaşma ḳuvvet gelür ol zamān

(3) Dürüşt ü nermī gerek mu'tedil
Gerekmez ki nermī ḳıla muttaṣıl

(4) Civān-merd-i ḫoş-ḫūy-ı baḫşende ol
Çü kevkeb cihān içre raḫşende ol

(5) Cihānda ḳalur mı kişi cāvidān
Zehī nām-ı nīkū ḳılursa hemān

(6) Şu kim nām neyiki ḳomaz yādigār
Diraḫt-ı vucūdı getürür mi bār

(7) Kim etse ḥayātında tedbīr-i rāy
Ne ḫoşdur ḳoya kārbāna sarāy

(8) Sevābı kesilmez cihānda müdām
Budur ḳavl-i Aḥmed 'aleyhi's-selām

(9) Cihān içre şāyi' pesendīde rāy
'Adāletle ḥāṣıl be-her dü sarāy

(10) Eger kimse ḫayrın ḳomazsa ne ḳor
Ṣoñında ḳalur mı bir el-hamd oḳur

(11) Dilersüñ ki nāmuñ ḳıla cāvidān
Nīkū nāmı eyle cihānda ‘ayān

(12) Naẓar ḳıl ne ḳonmış bu naḳs-ı nigār
‘Amel ḳıl anuñla ne ḳılduñsa kār

(13) Ki şāhān evvel ḳomışdur ṭarīḳ
Yoluñı gözet olma baḥra ġarīḳ

(14) İşit ḳul ḫūbı ḫaber virse kes
Saña pend-i nīkān cihān içre bes

(15) Güneh-kār eger ḳılsa dāruñ penāh
Mürüvvet degüldür vucūdın tebāh

(16) Sen eyle aña ko şimāliyle pend
Müfīd olmayāna ya zindān ya bend

(17) Eger bend aña olmadıysa müfīd
Anuñçün siyāset müheyyā şedīd

(12a)

(1) Ḳaçan hışm olursa göñülde ziyād
Te’emmülle bulsun göñülde i‘tiyād

(2) Suhūletle lā’li ḳılursen şikest
Velī ḳısmetinde olur ḫaylī best

(3) Kesilse siyāset deminde çü baş
Virür ḳalbe ṣoñra yazar dem-ḫırāş

(4) امیری تامل خوش اید بکار / شود سر مخفی ازان اشکار

(5) عزیزان چنین نیکو کنتد / سحنرا درانجا بیک سوکنتد

(6) حکایت درپرباثا ن متاخیر سیاثس ی کنابان[23]

(7) Cihānda var idi meger bir diyār
Anuñ şehri düşmişdi deryā-kenār

(8) Gelür baḥrı seyr eylemiş bir kişi
Seyāḥatle taḥṣil ider dil-ḫoşu

(9) O şehre gelür bir seyāḥat-güzīn
Niçe ehl[24] edinmiş cihānda ḳarīn

(10) O seyyāḥ-ı deryā-yı ‘ummān idi
Cihānda o gūyā ki mellāḥ idi

(11) O her cinse olmış meger kim ḳarīn
Ṣayardı o kendin velī kemterīn

(12) ‘Ulūmıyla olmış velī ẕū-fünūn
Ma’ānıyla ṭolu derūn u birūn

(13) Fürū-mānde pür-gerd-i rāh-ı sefer
Niçe kez başından geçürmiş ḫaṭar

(14) O şehre oturmışdı bir şehriyār
Müsāfirle ülfet aña kār-u-bār

(15) O bir pādişāh idi dervīş-nihād
Aña pīşe olmış faḳīrāne dād pīşe

(16) Müsāfirle ṣohbet ḳılurdı o şāh
Ḳılur-ıdı dervīş olana nigāh

[23] (4) Emir, işinde sabırlı ve dikkatli ol; gizli kalan şey, sonunda açığa çıkar.
(5) Değerli insanlar böyle yapar: Söz söyleyecekleri yeri iyi seçerler.
(6) Hikâye: Geciken ama sonunda fayda veren bir iş hakkında.

[24] Ehl metinde ehle şeklindedir

(17) Görürler çü ḫıdmet keẕā rān-ı şāh
O seyyāḥı çekmişdür ālām-ı rāh

(12b)

(1) Anuñ pāk iderler libāsın tamam
Ki lāyıḳ ola şāha ide peyām

(2) İrişür şehenşāha eyler peyām
Ḳılur ḫıdmetiyle şeh-i iltiyām

(3) Bezenmiş ol eyvān-ı şāhanşehi
Görür baḫt u devlet ziyād-ı ḳavī

(4) Şehenşāha eyler edā-yı du‘ā
Edeble ḳılur neyse basṭ-ı s̲enā

(5) Şehenşāha cevāb eyler aña hemān
Ne gördüñ cihānda baña ḳıl beyān

(6) Ne gördüñ cihānda beyān it baña
Cihān-dīdesin çün ‘ayān it baña

(7) Didi ki ey Ḫudāvend rū-yı zemīn
Ḫudā-yı cihān ola saña mu‘in

(8) Cihān içre gördüm niçe menzili
Niçe yerde çekdüm belā-yı velī

(9) İrişdüm niçe nev‘a ben menzile
Seyāḥatden etmem velīkin gile

(10) Şehā saña mülk-i cihan içre bes
Ki rāżī degülsin cefā ḳılsa kes

(11) Şehenşeh de yoḳdur çü ẓulme rıżā
Kaçan vaḳte derler mażā mā-mażā

(12) Zamānuñda ḫalḳuñ sa‘ādet-me‘āb
Ḫarābātı gördüm hemānā ḫarāb

(13) Ḫarābe göñüller zamānuñda şād
Ḳapuñdan bulupdur göñüller küşād

(14) Süḫanda çü ḳıldı o hüsn-i edā
Şeh anı yanından ḳılur mı cüdā

(15) Gerek pādişāh da görine şinās
Düşer ẕihn-i şehden ‘ibāda ḫirās

(16) Ḳılur pādişah luṭf u ikrām aña
Virür sim ü zerden hem en‘ām aña

(17) Gelür pādişāha mübārek ḳudūm
Niçe yerden eyler beyān-ı rusūm

(13a)

(1) Ḥikāyetler eyler niçe ser-güẕeşt
Eyü yavuz andan niçedür güẕeşt

(2) Şehenşāha eyler bu ma‘nī ḫutūr
Virür pādişāha edāsı surūr

(3) Umūra bu nāẓır olsa bir zamān
Bunuñ sa‘y-ı ola bu ḫalḳa ‘ayān

(4) Bu lāyıḳ degül mi vezāret ḳıla
Bu ‘arż-ı vaḳārın Gev-zāde ḳıla

(5) Taṣarruf ḳılursa eger mu‘tedil
Olur mı ne ḫıdmet ḳılursa ḫacel

(6) Tefekkürle yazsa çü ḳāḍī sicil
O ta‘nıyla hergiz olur mı ḫacel

(7) Çü Yūsuf olursa ger ehl-i temīz
Olur ḫıdmetiyle o şehr-i ‘azīz

(8) Kim irse cānına eger ursa müşt
O ḫūbıyla olur bu ḫalḳ içre zişt

(9) Kimüñe ‘aḳlı olsa sezā devlet
Cünūn olsa başda düşer ẕillet

(10) Sezāvār devlet olur ‘āḳılān
Sezāvār ẕillet olur ġāfilān

(11) Ḫıred-mende lāyıḳ vezāret hemān
Ziyāde ola mülk içinde amān

(12) Vezīri şehānuñ ki bī-rāy ola
O mülküñ niẓāmı muḳarrer n’ola.

(13) Dirīġa cihānda ḳanı hūş-yār
Getürmez biñ adımda ber rūz-gār

(14) Sözüñ ġavrın añlar cihānda ḳanı
Baṣīretde māhir pür-iẕ‘ān ḳanı

(15) Cihānda kim eylerse rāy-ı ṣavāb
Sezā mı o merde irişmek ‘itāb

(16) Pesend etmez anı velīkin ‘avām
Ḫilāfet diler ḫalk anuñ ṣubḥ u şām

(17) Ḫıred-mend ü pākīze[25] dīn-dār idi
Ne kāra yapışsa o hūş-yār idi

(13b)

[25] Sünni mezhebi kast edilmiştir.

(1) Umūrunda ġāyet o nīkū-ḳıyās
Niçe medh oluna o ṣāḥib-şinās

(2) Dürr-i ma‘rifetle pür olmış derūn
‘Aceb mi dinürse aña ẕū-fünūn

(3) O maḥṣūl-ı mülke dökerse raḳam
Bir anda ḳılurdı o zīr-i ḳalem :alt aşağı

(4) Raḳamla virürdi o mülke niẓām
Ne-der ḫarc u ḥāsıl bulurdı tamām

(5) Zebānından añun gelür ḫoş-maḳāl
Geçürmiş ma‘ārifde eyyām u sāl

(6) Maḳādīr-i nāsa olunsa naẓar
Emīrine zerrīn irerdi kemer

(7) Ḥasūdān anuñçün ḳılurlar maḳāl
Bu maḳbūl olursa bize n’ola ḥāl

(8) O rūşen-ẓamīri ḳomaz pādişāh
İder ol bizüm ḫıdmetimüz tebāh

(9) Anuñ rāyı cümle görinür ṣavāb
Ḳusūrı edemez bize bes ḥicāb

(10) Vezīr-i kühende nev oldı ḥased
Ḥasedle ḥuẓūr eylemez ḫod cesed

(11) Kühende nev oldı hemān ıżṭırāb
Ḥasedle ḳamunuñ derūnī ḫarāb

(12)Araya düşer çün birez güft u gū
Bu rāyı iderler arada ḳamu

(13) Ḳaçan bilse ḳaṣduñ vuḫūş u ṭuyūr
Ṭutulmaz ḳarınca muḳarrer be-zūr

(14) Meger pādişāha yaḳın iki ḫāṣ
İki ḳulı ḳalmış idi iḫtişāṣ

(15) Eger kimse ḳılsa yüzine nigāh
Çekerdi hemān-dem ẓarūrī ol āh

(16) ‘Aḳībinde şāhuñ ṭururdı ġulām
Şehüñ meclisinde ḳılurlar ḳıyām

(17) Görür kim civānān-ı şīrīn-suḫan
Taḥassür çekerler ki aça dehen

(14a)

(1) Gedā söyledikce şehiyle kelām
Müheyyā ḳılurlar şarāb u ṭa‘ām

(2) Görürler ki o ṣāf ḫalḳı nīkū
Ḳalur engele gehī güft ü gū

(3) Düşer ara yere çü meyl-i beşer
Ve līkin görinmez ara yerde şer

(4) Dilersüñ ki ḳadrüñ görine bülend
Göñül sāde rūya ṣaḳın ḳılma bend

(5) Arada düşer anca çūn-u-çirā
Muḫabbetde olur niçe mācerā

(6) Kişiye belādur bu habb-ı sivā
Mecāzıyla olur kişi bī-nevā

(7) Olur ḫalḳ-ı ālem içinde şehīr
Ġarībe kim olur a‘ceb dest-gīr

(8) Bahāne gerekdür bu ḫalḳa hemān
Müsāvīyle anlar olur şād-mān

(9) ‘Araẕla getürme sözüñ dermeyān
Soñında irişür başuña ziyān

(10) Vezīre çün oldı bu ḳıṣṣa beyān
Didi furṣat ancaḳ bu aña hemān

(11) Çü divāna geldi yine pādişāh
Muṣāliḥde eyler vezīre nigāh

(12) Du‘ā eyler oldum ki ey şehriyār
Ola düşmānuñ senüñ ḫāksār

(13) Ḫudāvende lāyıḳ ki ola nām-dār
Vilāyetde ṭurmaḳ bize oldı ār

(14) Müsāfirle olmaḳ ‘adālet degül
Ki perverde-i mülk ü devlet degül

(15) Egerçi suḫan-dān çoḳ olur gedā
Ḫoş-āyende olur bu ḥüsn-i edā

(16) Velī maḥrem olmaz gedā ile şāh
Gedā ‘arz-ı şāhī ḳılur ki tebāh

(17) Gedānuñ olur ba‘ẕı şehvet-perest
Gedāların olur niçe kimse mest

(14b)

(1) Mebādā ki ‘arẕ-ı şeh ola tebāh
Ṭola bed-suḫanla bu eyvān-ı şāh

(2) Bize ḫıdmet olur o demde ḫarām
Ṣıyānet gerekdür bize neng ü nām

(3) Sükūt eyledüm tā bulunca ṣaḥīḥ
Çü bildüm yaḳīnüm görindi ṣarīḥ

(4) Ki fermān bir andan işitdüm ḫaber
Ġulāmāna düşmiş gedādan naẓar

(5) Ḥasūdı ġulāmāna tenbīh ider
İrişdüre şāha bu serden ḫaber

(6) Gedā dest-būs-ı ġulāmān ider
Şehüñ maḥremiyle gedālar n'ider

(7) Didüm ben civānı bilür pādişāh
Sezā mıdur ola bu āyīn-i şāh

(8) Ki bed-merd ola ne yaraşmaz bu kār
Şehüñ maḥremini ṭutuna o yār

(9) Nifāḳ-ı ḥasūdān ki dil-keş ola
Derūnī ülūnuñ pür āteş ola

(10) Çü āteş-i ġaẓab dilde lema'ān ola
Ġaẓabda olanlar ne ḫandān ola

(11) Ḳılur āteşi çūb-ı ḫuşkī ziyād
Ziyāde ḳılur āteşi olsa yād

(12) Ḫaberden melik germ olunca hemān
'İtābın ḳılur ol zamānda 'ayān

(13) Diler ḫūn-ı dervīşi ḳıla revān
Sükūtiyle eyler ḥukūmet 'ayān

(14)Yazardum çün oldum aña merd ü bān
Te'emmülle etmez kimesne ziyān

(15) Göñüldür bulursın çü zindān-ı rāz
Aġızdan çıḳarsa döner mi o yār

(16) Ve līkin tefekkür ḳılur bir zamān
Ki çoḳdur muḳarrer ḥasūd-ı cihān

(17) Mebādā ki nā-ḫaḳ dökem ḳanını
Bedenden revāne ḳılam cānını

(15a)

(1) Baña çünki oldı o ḫıdmet-güzār
Te‘emmül gerekdür burada hezār

(2) Benüm ni‘metimle çü buldı ṣafā
Mürüvvet degüldür ḳılursam cefā

(3) Bu eyvān-ı şehde çü oldı ḳarīn
Gerekmez soñ avcı ola ol ḫarīn

(4) Baña gelmedi ḫod yaḳın günāh
O düşmen söziyle olur tebāh

(5) Felek işbu rāżī göñülde ṭutar
Ve līkin o ẓāhirde ḫışmın ṣatar

(6) Görürler çü şāmı olur ḫışmnāk
Çeker cümle maḥrem o demlerde bāk

(7) Vezīr ol zamānda tebessüm ḳılur
Tebessümle diñle ki ḥāli nolur

(8) Olur pādişāha nifāḳı ‘ayān
Muvāffaḳ olanlar derūnī nihān

(9) Naẓar eyler anda görürse nifāḳ
Nifāḳıyla olmaz cihānda vifāḳ

(10) Tebessümle eyler çü aña naẓar
Tebessümde fehm eylemez ol ḫatar

(11) Çü şāha gümān didi seyr ider
Cevābından eyler anuñ şeh haẕer

(12) Bunı rāy u tedbīr ider pādişāh
Su’āl idüp ide vucūdın tebāh

(13) Budur ḥüsn-i tedbīr-i rāy-ı ṣavāb
Ki maẓlūma sulṭān ṣora bes cevāb

(14) Eger cürmi ẓāhir çıḳarsa hemān
Cezāsın ḳıla pādişehler ‘ayān

(15) Çaġırur anı ḫıdmetine çü şāh
‘İtābıyla eyler o pāke nigāh

(16) Edeble ṭurur ḫıdmetinde faḳīr
Faḳīre kim ola ‘aceb dest-gīr

(17) Ḳılur meclisini çü tenhā melik
Cevābını eyler bes anhā melik

(15b)

(1) Su’āl eyler andan o şāh-ı cihān
Ḫafī ü celī sırrı eyler ‘ayān

(2) Seni ben ḳıyās eyler idüm güzīn
Ḳamudan sen olduñ meger kemterīn

(3) Senüñçün neler basṭ olındı kelām
Senüñçün ne bed yād olundı bu nām

(4) Zevi’l-aḳl olanda olur mı bu ḥāl
Ḫıyānetden ola dem-ā-dem maḳāl

(5) Ḫıyānet ḳılanlar olur ser-nigūn
Meger sende vardur ḫışāl-ı cünūn

(6) Bilürsin yolu ki gelür ḫod nemek
Kimine yemekdür kimine emek

(7) Naṣībüñ elüñle kesersin meger
Emek-dar olanlar ḳuşanur kemer

(8) Seni ẓann iderdüm belī hūş-mend
Ḳamu kāruñ oldı velī nā-pesend

(9) Yerüñ eylemişdüm senüñ ben bülend
Civānum irerdi saña hem-çü ḳand

(10) Ḫıyānet ḳılana belī lā-cerem
Bu ẓāhirdür olmaz ki lāyıḳ-ı cürm

(11) O ṣāḥib-şināsa çün oldı‘ayān
İder pādişāha o ḥāli beyān

(12) Bi-ḥaḳḳın Ḫudāda menümdür çü pāk
O mārum irişmez bu demde helāk

(13) İrişür bu ẓandan muḳarrer günāh
Bu gider ‘adūya sen eyle nigāh

(14) Şehenşeh didi kim ne-dersin faḳīr
Günāhuñla olduñ be-ġāyet ḥaḳīr

(15) Baña böyle didi vezīr-i kühen
Anuñçün ne-dersin beri gel suḫan

(16)Çü dervīşe ḳıldı bu resme ḫiṭāb
Edeble edā eyler oldum cevāb

(17) Civānı bed eyler muḳarrer ḥasūd
Naẓar ḳıl ne eyler ol āḫirde sūd

(16a)

(1) Virür pādişāha cevābı tamām
Edā-yı suḫanda ḳılur ihtimām

(2) Görür pādişāhdan cevābı ṣaḥīḥ[26]
Aña nisbet olmış bilür kim ṣarīḥ

(3) Didi pādişāh kim bilindi ‘ayān
Saña keyd irişdi muḳarrer hemān

(4) Ḳıyāmet güninde vire ol cevāb
Virüpdür bu demde saña ıżṭırāb

(5) Bu miḥnet kişide olursa mecāz
Diyem pādişāha se ḳıṣṣa-ı bāz

(6) [27] ختال درتدبير يادثايا دركارام رديوان

(7)‘Aceb ḳanda gördüm yazılmış kitāb
Ki İblīsi görmiş ḳılurken o ḫ^{v}āb

(8) Su‘āl etmiş aña o merd-i nīkū
Ne fikr eyledüñ sen ne-der cüst ü cū

(9) Ṣayduñ emr-i Rabbüñ nedür bu belā
Çekersin mü‘ebbed belā ibtilā

(10) İşitdi bu sözi çü şeyṭān-ı dīv
Ḳılur zārīlıḳla o demde ġırīv

(11) Didi kim muḳarreb idem bir zamān
‘İnādıyla ḳıldum özüme ziyān

(12) Raḳam çekdi cürmüm içün çün ḳalem
İrişdi baña düşmen içün elem

(13) Baña la’net eyler ḳamu düşmenüm
Ġubārıyla birdür benüm dāmenüm

[26] Metinde dize ‘ Görür pādişāhdan çün cevābı saḥiḥ’ biçiminde geçmektedir. Bu dizede geçen ‘çün’ sözcüğü vezni bozduğu için çıkarılmıştır. Anlam açısından da çıkarılması uygun düşmektedir.
[27] (6) Kralın saray yönetimindeki aksamalar

(14) Ḥarām oldı bana dirīġā behişt
Mü'ebbed ḳılıpdur bana nām-ı zişt

(15) Ben evvel ḳazandum idi nām-ı nīk
Bed oldı bu demde bana nām līk

(16) Senüñ 'ucbuñ oldı bu ḥāle sebeb
'Adūya tenezzül gelüpdür ta'ab

(17) 'Adūya tenezzül kim eyler ḳabūl
Saña ṭavḳ-ı la'net ḳılupdur nüzūl

(16b)

(1) Cihānda tenezzül 'adūya 'asīr
'İnadıyla oldı cihānda şehīr

(2) Ḥased ḳılduñ ādem çü ḳıldı ẓuhūr
İrişdi anuñçün saña bu fütūr

(3) Ḥasedle vezīr etdi ḥālın beyān
Bi-ḥamd-li'llah oldı o ḥālet 'ayān

(4) Ḥasūduñ sözi ḫod olupdur 'ayān
Ne-dendiyse gördüñ şehā sen hemān

(5) 'Acebdür cihānda bu ḫalḳa ḫıṣāl
Olur ekserinde bu ceng ü cidāl

(6) Didi pādişāha ki ḥaḳdur sözüñ
'Acāyib görüpdür cihānda gözüñ

(7) Rivāyet ḳılalum burada nikāt
Tezekkür olunsun ḫıṣāl u ṣıfāt

(8) Görürsin ki dervīşi bī-cān u ān
Tuvānuñdan ister ḥuẓūr u amān

(9) Çü geçdi zamān-ı civānı dırīğ
Bulınmaz o devrüñ zamānı dırīğ

(10) Çü dīdār-ı ḫūbān ola āşikār
Te’essüfle āh eylerüm ṣad-hezār

(11) Zamān-ı civānı gelür ḫāṭıra
Baña vaḳt-ı şādī gelür ḫāżıra

(12) Anuñçün düşüpdür civāna nigāh
Güneh ‘ad ider mi bunı pādişāh

(13) Bu demde olupdur çü mūyum sefīd
İḥāṭa ider ḳalbi fikr-i va‘īd

(14) Çü naḳd-ı civānı olupdur telef
Tehī ḳıldı şimdi nā-çāre bu kef

(15) Civāna naẓardan budur ḫāṭıra
Ḫaṭā var mı bundan ‘aceb nāẓıra

(16) Zamān-ı civānı olunur çü yād
Gelür yādı ile bu ḳalbe küşād

(17) Çü danışur etdi bu sözi beyān
Olur pādişāha bu ma‘nī ‘ayān

(17a)

(1) Gelür pādişāha bu sözler latīf
O resmi bulurdı göñülde münīf

(2) Civāna naẓar aña ola revā
Bile kim fenādur ḳamu mā-sivā

(3) Eger ‘aḳl u re’yi olursa ṣavāb
O meclisde hergiz çeker mi ḥicāb

(4) Aña pādişāhdan irişür menāl
‘Adūsı çeker anda dürlü melāl

(5) Aña luṭf u iḥsān ider pādişāh
Bilür her ne ise o ḫod resm-i rāh

(6) ‘Adūya bu ḳıṣṣa yeter gūş-māl
Ki her-cā ḳılursa o ceng ü cidāl

(7) Anı ḫıdmetiyle ḳılur muḥterem
Görür pādişāhdan niçe dem kerem

(8) Cihānda ḳodu nām-ı nīkū o şāh
Du‘ā etdi aña ra‘iyyet sipāh[28]

(9) Kim ‘adl eyler ise bulur ihtirām
Eger lāyıḳ olur ḳamu iḥtişām

(10) Sezāvār devlet ol olur hemān
Vücūdından ire bu ḫalḳa amān

(11) Aña lāyıḳ olur Ḫudā baḫşişi
O ḥalḳ-ı cihāna ola dil-ḫoşı

(12) Ola fikr ü re’yi bu ḫalḳa müfīd
Bu ḥalḳa irişe zamān-ı sa‘īd

(13) Te’emmül gerekdür her işe hemān
Ki ta‘cīl idene irişür ziyān

(14) Çūġ eyler bu ḥalḳ-ı cihān iftirā
Arada çūġ olur bu çūnuçerā

(15) Ḥaḳīḳat ne ise bilince tamām
Gerekdür dü-kāre ola ihtimām

[28] Metinde ‘ra‘iyyet ü sipāh’ Biçiminde yazılıdır. Vezin gereği ‘ü’ bağlacı metinde gösterilmemiştir.

(16) Ḫudāvend fermān olan dāyimā
Gerek ḳalbi ṣāfī anuñ hem-çü mā

(17) Taḥammülden ola çü ḳalbi tehī
Ḥarām ola aña o şāhen-şehi

(17b)

(1) Taḥammül gerekdür ḫıred-mende bes
Ḫıred-mend olanda ḫoş olur nefes

(2) O ṣāḥib naẓar kim suḫan-dān ola
Sözün dinlemeyen peşīmān ola

(3) Ḳaçan leşker etse şehenşāha kīn
Men olur o ṣāhuñ elinde nigīn

(4)Çü re'yin şehenşehe ḳılursa ḫaṭā
Küdüretle ḫalḳa düşer mācerā

(5) Pesendīde kārı diler cümle nās
Bu ḫalḳuñ mizācın sen ile ḳıyās

(6) Ḥakīmāne eyler idersün çü kār
Ki ḫalḳ ide anı tamām iḫtiyār

(7) Kim eylerse nefsī hevāsın güzīn
Ne inṣāfı ḳalur ne takva ne dīn

(8) امیری توکارپسندیده جوی \ سجن را خلاف نکویان مکر

(9) سخن را میاور مخالف بجا \ زدر کاه مولی بکن

(10) **تبنیه** [29]

[29]8) Emir, iyi ve beğenilen işler yap; kötüler gibi davranma.
(9) Sözünde tutarsız olma; efendinin huzurunda sözü yerinde söyle.
(10) Öğüt.

(11) Şeri‘atle ḳanı ḳılursañ revā
Şeri‘atsiz iseñ ‘aẕābı ḫatā

(12) Eger cürm-i cüz’ī ḳılursa kesān
Bağışla sen anuñ günāhın hemān

(13) Günehsüz olur mı cihānda beşer
Günehden gerekdür kişiye ḥazer

(14) Günehden ṣaḳınmaz güneh-kār olan
Günahumı ḳılur nīkū-kār olan

(15) O şāhuñ dilinde ki inṣāf ola
Anuñçün yazılmış çoḳ evṣāf ola

(16) Kimüñ leşkeri kim ola bī-kerān
‘Adū mülki feṯḥi aña bes nişān

(17) Ḥişārı olursa o mülküñ bülend
‘Adūdan irişmez o mülke gezend

(18a)

(1) Naẕar ḳıl ne eylerse zindāniyān
Su’al eyle ḥāli ki ola ‘ayān

(2) Mebādā ki anda olanı günāh
Seḥerden ḳalursa ne müşkildür āh

(3) Naẕar ḳıl ne eylerse yāra ziyān
Ṭama‘la bu ḥalḳa ḳılurlar ziyān

(4) Gerek bey‘ olunsa ol inṣāf-ıla
‘Alāḳa olunsa ger ażyāf-ıla

(5) Memālīkde olsa misāfir eger
Telef ḳılmaḳ anuñ metā‘ın ḥaṭar

(6) Ya ḫaṭar ola mālı ki ola ḳa‘īd
Bilürsin ḫirāyı ki oldı va‘īd

(7) Eger vārisi irse anuñ hemān
Olınmaya mālı o demde nihān

(8) Metā‘ını ẓālim ḳılursa telef
Du‘a oḳlarına olursun hedef

(9) O mülküñ çün olduñ hemān ḥārisi
Figān eylemeye anuñ vārisi

(10) Eyü nāmuñ olsa eger niçe sāl
Bed-ef‘āl iderseñ olur pāy-māl

(11) ‘Azāzil çü bed ḳıldı aḳvālini
Naẓar ḳıl ne oldı anuñ ḥālini

(12) Pesendīde kāruñ añulur müdām
Du‘āya müdāvim olur ḫāss u ām

(13) Cihān içre her kim olur pādişā
Du‘āya müdāvim ḳıla ol gedā

(14) ‘Adāletle her kim olursa şehīr
Ḫudā-yı te‘ālā aña pes naṣīr

(15) [30] **كفتارانبه رنحبثا يش بر ضعيغان وذيرو ستان**

(16) İşitdüm ki bir şāh-ı ‘āli naẓar
Ḳabāsını ḳılmış meger āstar

(17) Biri dir ki ey ḫüsrev-i nīk-i baḫt
Saña lāyıḳ ancak bu tācıyla baḫt

[30] (15) “Ey yönetici, söylenen doğru öğütleri dinle ve şeriatın emrine uygun davran

(18b)

(1) Ḳabāñı niçün eylemezsün ḥarīr
Senüñdür bu mülk [ü] bu baḫt u serīr

(2) Aña pādişeh der irişdi cevāb
Naṣīḥat irişdi o şaḫṣa ḫiṭāb

(3) Ḳabā setr-i ‘avret yeter bes hemān
Virür ḫod bu ziynet bu şöhret ziyān

(4) Anuñçün alınmaz muḳarrer ḫarāc
Ki ziynet olına bu baḫt [u] bu tāc

(5) Ẓan içün ḳabādur bu cümle ḥarīr
‘Adāletle ziynet bulur bu serīr

(6) Başumda egerçi benüm var hevā
Gelür ḫoş yanumda olınsa nevā

(7) Ḫaẕāna degüldür çü tenhā baña
Naṣīḥat bilürseñ yeter bu sañā

(8) Sipāhī içün der bu genc [u] bu māl
Faḳīrüñ çü ḥıfẓın ḳılurlar ḫayāl

(9) Faḳīrāne daḫı irür ḥişṣesi
Dırāz olur olsa eger ḳıṣṣası

(10) Sipāh-ıla revnak bulur pādişāh
Der-i pādişeh de gerekdür sipāh

(11) Muḫālif alursa çü sulṭān ḫarāc
Ne pür şevket olur o taḫt [u] o tāc

(12) Mürüvvet degüldür faḳīrāne zūr
Sa‘ādet nişānı degüldür ġurūr

(13) Ra‘iyyet çü bostān olupdur hemān
Re‘āyāya dāyim virile amān

(14) Ki ḥāṣıl ne olur ola dermeyān
İrişdürme ṣaḳın sen aña ziyān

(15) Aña yüz ṭutarsa sezādur bu baḫt
Ki ‘āciz olanı o ṭutmaya saḫt

(16) Eger zīr-deste ururs a o pā
İşinde anuñ yār olur mı Ḫudā

(17) Ṣiyānetle ma‘mur olur her diyār
Sitemle bed olur ḳamu kār u bār

(19a)

(1) ‘Adālet gerekdür cihānda hemān
دکرمی برانزارموره جهان

(2) امیری دذانجا میازار کس \ توازار کس را میاددر هوس

(3) ترحم خوش اید بحال کسان \ نماند بعالم کسیجاودان

(4) حکایت ورمعنی ثغقت بررعیت[31]

(5) İşitdüm ki Cemşīd-i ferruḫ-sirişt
Her insana rūzī olur mı behişt

(6) Bunı çeşme üzre bezen ol zamān
Kelāmı ḳala yādigār-ı cihān

[31] (1) Dünyada kimseye zulmetme.
(2) Ey emir! Orada (görevinde) kimseye eziyet etme; çünkü birini incitmek, sonunda seni de arzularının tuzağına düşürür.
(3) Bu dünyada kimse sonsuza dek kalmaz; merhamet, insanların hâline en çok yakışan duygudur.
(4) Hikâye: Halkına karşı adalet ve doğrulukla davranmak üzerine.

(7) Bu çeşme ṣuyını içenler hemān
Benüm gibi olur cihāndan revān

(8) Cihānı çü ṭutdum be-merdī ü zūr
Velī menzil oldı dirīġā ki gūr

(9) Cihān içre ḳodum ḳamu varumı
Ḳodum menzilümde ḳamu bārumı

(10) Dirīġā zamān-ı civānī geçer
İşit bu sözümi didüm el-ḥazer

(11) Eger düşmenüñe irişürse al
Ne lāzım anuñla ḳalasun cidāl

(12) Cihānda bilürsin ki adanmaz beḳā
Ne lāzım cihānda ḳılasun şeḳā

(13) Fenā-yı cihānı getür cāṭıra
Kelām-ı Ḫudāyı yetür ḫāṭıra

(14) Eger ġaflet ile geçerse zamān
‘Adū-yı şeyāṭīn olur şād-mān

(15) ‘Adūnuñ saña ḫūnu virse ṣafā
Senüñ gerdenüñde ḳalur ol belā

(16) امیری توهرجابترس از خدای / بهردم نبا شدکی کتنحدای

(17) [32] بهر کس ببیند سرنجام خود / دراینجا کذاردکسی نام خود

(19b)

[32] 16) Ey Emir! Nerede olursan ol, Allah’tan kork; çünkü hiçbir zaman O’ndan gizlenemezsin.
(17) Herkes sonunda kendi yaptıklarının karşılığını görür; bu dünyada kimseye kalıcı bir ün bırakmak kolay değildir.

(1) وربیوفافیعالم وثنا ختن و ثمن[33]

(2) İşitdüm ki dārā-yı ferruḫ cemāl
Zamānında düşmiş bu resmiyle ḥāl

(3) O leşkerden olmış cüdā ol zamān
Görür bir kimesne bulurdı revān

(4) Didi düşmenümden meger bu gelen
Baña ḳarşu gelüp revāne olan

(5) Iraḳdan ḫidnüñi ḳılayum revān
Revān ide ḳarşu gelürken o cān

(6) O tīrin getürdi ḳulaġa hemān
Dilerdi-ki tīri ḳılaydı revān

(7) Didi ey Ḫudāvend mülk-i zemīn
Ki çeşm-i ʻadūdan cüdā ol hemīn

(8) Ben ol bendeyüm kim buyurduñ baña
Nigāh-bān-ı āsbān olaydum saña

(9) Benüm cānum etme bedenden cüdā
Senüñ ḫıdmetüñi ḳılurdum edā

(10) Baña ḫışmı şāhā buyurma sezā
Kerīm olan etmez ḳulına eẕā

(11) Melik ḫande ile buyurdı cevāb
Göñülden çöze yel olur ıżṭırāb

(12) Nigāh-bān-ı merʻī olur çün enīn
Duʻā-yı şehenşāhı eyler hemīn

[33] (1) Eğer bir kimse bu dünyada vefa ve övgüyle anılmak isterse, (bunu) adaletle, iyilikle kazanmalıdır.

(13) Bilinmek gerekdür ki düşmen ki dost
‘Aṭā-yı Ḫudā bes ki ḫū-yı nīkū’st

(14) Sezādur o şāha ḳıla mihteri
Ki ḥükmiyle rāḥat ola ‘askeri

(15) Bu şarṭ oldı mihter olana müdām
Ki her kemterin sora ḥālin tamām

(16) Benüm ḫıdmetümi çü bildüñ şahā
Bu ḫıdmetde geçdi niçe mācerā

(17) Gerekmez şeh olan kişi nā-sipās
O miḳdārın ide bu ḫalḳuñ ḳıyās

(20a)

(1) Senüñ mihrüñ ile geçürdüm zamān
Bu yeter belādan çü irdi amān

(2) Senüñçün ben ey nām-ver-i şehriyār
Bir ıssı getürdüm ki ola pāy-dār

(3) Baña ġalle-bānı buyurdı çü şāh
Ben etdüm ol emre dem-ā-dem nigāh

(4) Eger ġaflet ile geçerse zamān
‘İtābuñdan ey şeh bulınmaz amān

(5) Ve līkin şehüñde dād ola işi
Şehüñ ḫıdmetünde ṭurur çün kişi

(6) Ḫudā emr idüpdür ḥukūmet saña
Naẓar ḳıl ne ise şehā sen aña

(7) O ḫıdmetde sen-de ḳılursañ ḳusūr
Ḫudādur bilürsin ‘alīm ü ‘ayūr

(8) Çü var işitdi bu bendi ‘ayān
Görür kim bu sözler naṣiḥat-feşān

(9) Olur ḳılduġından be-ġāyet ḫacel
Bu fikre birez dem olur müşteġal

(10) O mülke irişür ‘adūdan ziyān
Güciyle o fikr eylemezse hemān

(11) Güciyle ne tedbīr olursa revā
Kim olur güciyle göñülde hevā

(12) Güciyle göñülde bulınur ṣafā
Naṣīḥat bu deñlü biline kefā

(13) ‘Alāyıḳdan olur birez dem cüdā
Umūrında fikri ḳılur ibtidā

(14) امیری چه خوبست تفکرترا / بسامد تزکر ترا

(15) **کفتاراتدرنظه پادثایان ورکاررعییت و مطلوم**[34]

(16) Ne-deñlü bülend olsa ger ḫ^{v}āb-gāh
Gerek pādişāhān ola dād-ḫ^{v}āh

(17) Figān-ı faḳīrāne ḳıla üküş
Aña ġayret ide hemān-dem ḫurūş

(20b)

(1) Virürse o devründe ẓulme rıżā
Anuñ tab‘ı ẓulmī ḳılur iḳtiżā

(2) Mebādā ki ẓulme virürse rıżā
Ḳıyāmetde Mevlā ḳılur ḫod ḳażā

[34] (14) Ey emir! Düşünmen ne güzeldir, ibret alman ne hoş bir şeydir.
(15) Sözlerin, padişahların yanında halkın ve mazlumun yararına olsun.

(3) نه سک دامن کاروبانی طوته / نه د هتعانی ظالم تمامن اوته[35]

(4) Baṣīr ol Emīrī suḫanda baṣīr
Suḫandan olanlar olur nabẕ-gir

(5) Ne rüşvet-sitan ol ne eyle nifāḳ
Ṭarīḳ-i hüdāda an gerekdür vifāḳ

(6) Ne dendiyse ḥaḳ sözi sen eyle edā
Göñülden gümānı hem eyle cüdā

(7) Tama'dan beri ḳıl dem-ā-dem dili
Şeri'at küşāde ḳılur müşkili

(8) امیری سخن رابیادر قبول / بحکم شریعت بتا یدد خل

(9) طریق بنی رانهادی چوپا / زامر بیمبر نباید ایا

(10) **حکایت درمعنی شفقت فلوک پیثین درحق رعیت** [36]

(11) Cihāna gelüpdür bir ehl-i temīz
Ḥikāyet ḳılur İbni 'Abdu'l-'azīz

(12) Elinde var anuñ bir engüşteri
Bahāsında 'āciz anuñ müşteri

(13) Şeb olsa 'aceb rūşenāyı virür
Cilāsıyla ḳalbe ṣafāyı virür

(14) Ḳażā-y-ıla bir yıl olur ḳaḥṭ-ı 'ām
Düşer ıżṭırāba ḫavās u 'avām

(15) Öyle merdüm içre bulunmazdı ḳūt
Ġıdaya dilerdi kimesne s̲ubūt

[35](3) Ne zalimlerin övgüsüne aldan ne de mazlumların feryadına kayıtsız kal.
[36] (8)Sözümü iyi kabul et; şeriatın hükmüne göre davran ki işin düzgün olsun.
(9)Büyüklerin yolunu izlemişsin; fakat Peygamber'in emrine aykırı iş yapmak doğru değildir.
(10)Yöneticilerin halka karşı şefkati üzerine bir hikâye.

(16) Görür şāh-ı ‘ālem bu ḫalḳı tamām
Gıdādan alur yoḳ cihān içre kām

(17) Niṣār oldı ḫalḳa buyurdı o sīm
Gıdāsını bulur faḳīr ü yetīm

(21a)

(1) O hil‘ata naḳdī niṣār eyledi[37]
Keremle bu ḫalḳı ḳamu ṭoyladı

(2) Niṣār etdi āḫır ol engüşteri
Bahāsını buldı anuñ müşteri

(3) Ṣatıldı nuḳūd ol engüşteri
Müheyyā’ evrād niçe müşteri

(4) Ne müşfiḳ olur ḫalḳa bu şehriyār
İder ḫātmını o ḫalḳa niṣār

(5) Nigīnine etmez o dem i‘tibār
Anuñ ḳıymetini ḳılur ber güẕār

(6) Nigīnsüz ḳalursa o desti n’olur
Faḳīr anı buldı gıdāsuz ḳalur

(7) Aña ḫalḳuñ āsāyişi der-murād
Nigāh eylemiş her kim eylerse dād

(8) Hüner-mende lāyıḳ o der her zamān
Çekerse ġamı ḫalḳa vire amān

(9) Zamānında rāḥat ola her faḳīr
O düşmiş olana ola dest-gīr

[37] Vezin gereği ‘bir’ kelimesi çıkarılması gerekmektedir.

(10) Uyanuḳ gerekdür şeh-i kār-sāz
Faḳīrāne şāhān ola çāre-sāz

(11) Eger fitne bīdār olursa belā
İrişür o ḫalḳa niçe ibtilā

(12) امیری چه نیکو بود عدلوداد/ زدادسهنشه براید کشاد

(13)[38] عباد خدارا توثفقت رسان / زشفقت براید کسانشادمان

(14) Meṣel

(15) Cihān içre rāḥat dilerse kişi
Ziyād olur anuñ niçe teşvīşi

(16) Meger yārin ide der-āġūş ol
Ṣafā menziline irişdüre yol

(17) Anuñla o ḥāṣıl ḳılursa surūr
Ṣafā-yı viṣāli sayar ol ḥuẓūr

(21b)

(1) Egerçi birez dem irişür surūr
Zamānı ġurūruñ tīz eyler mürūr

(2) O ḫāba varursa çeker ol elem
Anuñ ġafletinden çeker ol ne-dem

(3) Diler fitne çeşmi ki bīdār ola
Maḳālıyla aña o ġam-hᵛār ola

(4) Ḳaçan fitne çeşmi ki bīdār olā
Arada niçe dürlü bāzār olā

[38] (12)Ey emir, adalet ve doğruluk ne güzeldir; iyi padişahın adaletinden bolluk ve genişlik doğar.
(13) Allah'ın kullarına sen şefkat göster; çünkü şefkatten insanlar sevinç bulur.

(5) Murād nice ister vışālı tamām
Diler kim cihāndan ala ya‘nī kām

(6) Ṣoñ avcı vişālüñ ḫayāl olısar
O şādī ṣoñında melāl olısar

(7) خکایت اتابک پادشاه ال امان رحمتالله علیه[39]

(8) Bu aḫbārı Sa‘dī rivāyet ḳılur
Atā-beg ne ḳıldı ḥikāyet ḳılur

(9) Atası çü zengī ḳodu taḫtını
Taṣarruf ḳılurdı anuñ raḫtını

(10) O devrān içinde ‘adālet ḳılur
Zen ü merdī ḫayra ḍalālet ḳılur

(11) Aransa bulınmazdı rencīde kes
Mülūk-ı cihāna naṣīḥat bu bes

(12) Bunı fikr iderdi o ṣāḥib-vaḳār
Ferāġ u ‘ibādet ḳıla iḫtiyār

(13) ‘İbādetle geçsün birez dem zamān
Ecelden bulur mı kimesne amān

(14) Çü bāḳī degüldür baña bu serīr
Sa‘ādet bulupdur cihānda faḳīr

(15) Bu ḳavli işitdi çü dānā-yı pīr
Didi muḥteremdür egerçi faḳīr

(16) ‘İbādet şehenşāha ‘adālet yeter
Bu pīre bu rāhı ḍalālet yeter

[39]Allah rahmet eylesin, Âl-i Amân’ın Atabek padişahına dair hikâye.

(17) Sen it ḫıdmetini bu ḫalḳuñ tamām
Ḫudā u nebiden irer iḥtirām

(22a)

(1) Otur taḫtuñ üzre ḥukūmet-künān
Senüñ nāmuñ olsun ‘adālet-nişān

(2) Ṣadāḳat ḳuşanmayla baġla miyān
Ṣadāḳat[ı] gelsün niẓām-ı cihān

(3) Ṭarīḳinde s̱ābit gerekdür ḳadem
‘Adālet ḳılanlar olur muḥterem

(4) Derūnuñ ṣafāsı çü dervīş ola
Umūr-ı cihānı ḫoş-endīş ola

(5) Ulular çü naḳd-ı ṣafāyı bulur
Ḫayātında ādem ḳabāyı bulur

(6) امیری بهر جاتو دروش باش / چه کر دندینکویان یش باش

(7) یا یدزیا zبطاعات قولی بنبدم میان / که صدق اوران رال

(8) حکایت پادشاه در نصیحت جهان دیده [40]

(9) İşitdüm cihān içre bir pādişāh
Ser-‘ālimle olmış niçe subḥ-gāh

(10) Cevāb eyler aña meger ol zamān
Ḳılur sırrın aña o demde ‘ayān

(11) Ki düşmiş elinden bu ‘asker zebūn
Ġamıyla yokatdum benüm oldı nūn

[40] (6) Emir, nerede olursan ol alçakgönüllü ol; geçmişteki iyi insanların yolunu izle.
(7)Allah’a itaat et; çünkü doğruluktan sapanlar sonunda zarar görür.
(8) Dünyaya nasihat eden padişahın hikâyesi

(12) Hemānā bu kal‘a ḳalupdur emīn
Egerçi ki yoldur bu rūy-ı zemīn

(13) O merdüm yerümde ḳıla bir ḫalef
Beni ḥod ḳomışdur güẕeşte selef

(14) Ne tedbīr idem kim ol ola müfīd
İrişse bu mülke zamān-ı sa‘īd

(15) Didi pīr-i ‘ālim ki ey pādişāh
Cihānuñ fenāsına eyle nigāh

(16) Saña ḥişşe virdi çü perverdigār
Ni‘metine şükri sen it āşikār

(17) Cihāndan çün aġır ḳılursan güẕer
Gerekse otursun yerüñde püser

(22b)

(1) Muḳadder olursa o ḳorur deger
Muḳadder ne eyler ḳıl aña nöker

(2) Kime emr iderse bu mülki Ḫudā
Olur mülk içinde o ḫod ket-ḫudā

(3) Sen eyle cihānda yaraġuñ hemān
Geçer sür‘atıyla bu devr-i zamān

(4) Cihāndan çü lāzım gelüpdür sefer
‘Aẕāb-ı Ḫudādan sen eyle ḥazer

(5) Sen olduñ bu mülke birez pās-bān
Bu mülk-i cihāndan olursun nihān

(6) Meşaḳḳat çekenler bu mülke hemān
Soñ avcı nedāmet ḳılurlar ‘ayān

(7) Ne oldı ḳanı ḫüsrevān-ı ‘Acem
Ferīdūn ne oldı ya Ḍaḥḥāk u Cem

(8) Ḳanı pādişāhān iḳlīm-i rūm
Ḳanı fetḥ-i mülke ḳılanlar hücūm

(9) İrişür bu mülke çün aḫır zevāl
Ḫudā der bes ancaḳ hemān bī-zevāl

(10) Eger sīm ü zerdür eger ṣadr u cāh
Be-her ḥāl olısar ḳamusı tebāh

(11) Ululuḳ odur kim ḳoya nīk-nām
Kimesne cihānda bulur mı devām

(12) Kimüñ nām-ı nīki ḳılur yādigār
O ma‘nī yüzinde olur baḫtiyār

(13) Kimüñ nām-ı nīki olınursa yād
Ḫudā rahmetiyle irişür küşād

(14) Ḫudā raḥmetini kim ister müdām
Nebīye dem-ā-dem o virsün selām

(15) Kerem ḳıl cihānda dem-ā-dem kerem
Bilürsin çü menzil olısar ‘adem

(16) كرم كن توخلق خدارا كرم / كرتمربهرحاو ند بحترم

(17) [41] كرمپيشه ايد عزيز يتر جهان / بان خلق عالم هما سهربان

(23a)

[41] (6)Allah’ın kullarına cömertlik et; çünkü her hâlde cömertlik en güzel huydur.
(7)Cömertliği huy edinen, dünyada daha değerli olur; o kimse bütün halkın gözünde yüce bir konuma ulaşır.

(1) Neye say‘uñ olsa cihānda hemān
Olısar soñ avcı saña ol ‘ayān

(2) Olınmaz o demde muḳarrer firār
Su’āl olınur o dem[in]de ḳarār

(3) Bu nāsuñ ḳamusı çeker intiẓār
Kimi ḫāyıf olur kimi şerm-sār

(4) Kimine irişür ‘aṭā-yı Ḫudā
Kiminden olur nār-ı dūzaḫ cüdā

(5) الاای امیری توطاعت کزیر / بناشی دراندم تو هرکزحذین

(6) بنمز رع تو تخم سعادت پزیز /که در ملک عقبابرالی عزیز

(7) حکایت عابدبا پادشادراركر [42]

(8) Ḫıred-mend merde mekān oldı Şām
O bir künc-i ġārı idinmiş maḳām

(9) O ṣabrıyla ḳıldı o menzilde cā
Ḳanā‘atle ḳodu cihān içre pā

(10) Cihān içre nāmı ḫudā-cūy idi
Melik-sīret idi suḫan-gūy idi

(11) Birez kār-ı ziyāret ḳılurdı anı
Gözine görinmezdi māl-ı denī

(12) ‘İbādetde bir ‘ākif-i pāk-bāz
Aña pīşe olmış namāz u niyāz

[42](5)Ey emir! Allah’a itaate devam et; çünkü o yolda olan asla üzülmez.
(6)Halkına iyilik tohumları ek; çünkü ahiret ülkesinde bu sayede yücelik bulursun.
(7) Âbid (ibadet ehli bir kişi) ile padişah arasında geçen hikâye (bölüm başlığı).

(13) O mülke sitem-kār oturmışdı şāh
O żulmıyla eylerdi ḫalḳa nigāh

(14) Ki her nā-tuvāna irişse eli
Cefāsıyla ırak olurdu dili

(15) Cihān sözü bī-raḥm u tīre-derūn
O bāb-ı sitemde ‘aceb ẕū-fünūn

(16) İderdi bu ḫalḳa anuñ ẓulmı kār
Zamānında rūşen görinmez bahār

(17) Yed-i ẓulmı anuñ be-ġāyet derāz
Niçe ẓulm olursa görürdi cevāz

(23b)

(1) O şeyḫi ziyāret ḳılur gāh gāh
Ḳılurıdı o ṣāḥ yüzine nigāh

(2) Kim eyler-ise ṣāḥ yüzine nigāh
O ṣāliḥle bulur ṣafā ṣubḥ-gāh

(3) Melik bir gün eyler o şeyḫe kelām
Ki ey şeyḫ nīkū u pākīze nām

(4) Saña māil oldı bilürsin bu cān
Saña sırr-ı maḫfī degüldür nihān

(5) Senüñ ḳīlüñ etmez baña raġbeti
Zamānuñ muḳarrer belī sur‘ati

(6) Zamān içre sālār-ı leşker menem
Velāyetde ẓāhir ki mih-ter menem

(7) Niçün gösterürsin baña serd-rū
Ṣafa-y-ıla göster baña güft ü gū

(8) Saña gösterildi ber ü dostı
Çekersin yanumdan benüm postı

(9) Faẕīletde ẓāhir vucūduñ besi
Benümle berāber ḳoma nā-kesi

(10) Ol ‘ābid işitdi civāndan cevāb
Şehenşāha eyler bu resme ḫiṭāb

(11) O ġayretle ḳıldı cevābın hemān
Ol emr-i Ḫudāyī ḳılurdı ‘ayān

(12) Kimüñ kim vucūdı bu ḫalḳa ziyān
Aña mü’min olmaz ebed mihr-bān

(13) Aña düşmen olur ‘ıbad-ı Ḫudā
Olur mü’min olan ḳatından cüdā

(14) Kimüñ kim Ḫudādur belī düşmeni
Muḳarrer olur hem dili düşmeni

(15) Kimi sevse Mevlā sever hem ‘ıbād
Aña baġlu işde irişür küşād

(16) Benümle çün olduñ şehā āşinā
Ṭarīḳ-ı Ḫudāya gerekdür rıẓā

(17) Ḫudā sevdüġini sever cümle nās
Naṣīḥat yeter ḫod ḳılursañ ḳıyās

(24a)

(1) Ṣaḳın ẓulme virme göñülden rıẓā
Ṭabī‘at ḳılursa daḫı ıḳtıżā

(2) Melik çün eşitdi bu sözi tamām
Ḳabūl eyle ḳıldı yanından ḳıyām

(3) Müfīd oldı aña anuñ ṣoḥbeti
Derūnında ḳıldı sözi heybeti

(4) امیری تو کار پسندیده جو / همه کن بکویندتراتا نکو

(5) درانجا توکار نکویان طلب / زکار نکویان نیاید تعب

(6) کفتارانذر فحافظت خایدرویث ن دلرثین[43]

(7) Ḳılub ‘ıbādı sen eyit ṣād-mān
Ebed bir ḳarāra ḳalur mı cihān

(8) ‘İnād etmez emre olan nā-tuvān
Ṭutar emri neyse nihān u ‘ayān

(9) ‘Adūyı çü küçük ṣayarsa kişi
Ziyād olur anuñ hemān teşvīşi

(10) Ḳaçan cem‘ olursa bir araya nās
Nüfus anda ẓāhir olur bī-ḳıyās

(11) ‘Aceb gün görinür saña rūz-ḫuspuñ
Yıġılsa çü kūh-ı kelān olsa senüñ

(12) Eger cem‘ olursa bir araya mūr
Ṭolar bir dem içre añunla tenūr

(13) Yerinden ıraġ olsa miskīn faḳīr
Umar kim bulına aña dest-gīr

(14) Dil-i dosta ni ri‘āyet gerek
Faḳīrāne dāyim ḥimāyet gerek

[43] (4)Ey emir! Her zaman güzel ve beğenilen işleri yap ki herkes senin hakkında iyi söz söylesin.
(5)Orada (yani işlerinde) iyilerin işini örnek al; çünkü iyilerin işinden sıkıntı doğmaz.
(6)Kötülerin sözüne kulak verme, kalbini onlardan koru.

(15) Gül içre ḳalursa eger pāy-ı kes
Ḫader ḳıl irişür saña daḫı ḫas

(16) Görürsin ḳulını olur nā-tūvān
İrişür o ḥālet saña da hemān

(17) Olur himmetiyle niçe yerde kār
Beyān rūy-ı himmet olur zer niṣār

(24b)

(1) Leb-i ḥuşk-ı maẓlūma eyler nigāh
Ol ‘acz [e]yler eger görinür mi rāh

(2) Dühülden seḥer ḫoca bidār olur
Ne- bilsün ‘ases ḳārī düşvār olur

(3) Ġamı rāhı neyse çeker kārvān
Bi ṣur mun’im olan gece kāmran

(4) Ṭutalum ger irür saña zer‘-i kes
Saña ġayrı ḥālī naṣīḥat çü bes

(5) امیری نصیحت بکیر از سخن / چنین پندنیکو بکو بددهن

(6) [44] نصیحت چه خوبست بخس ادا / مقال نصیحت بر اید ندا

(7) Ḥikāyet

(8) Dımaşḳ ehli ḳaḥṭa olur mübtelā
Ġıdāya bulınmazdı aṣlā ġalā

(9) Cevāba olur teşne rū-yı zemīn
Ṭarāvetde ḳalmaz gül ü yāsemīn

[44](5) Ey emir! Söylenen sözü dinle, nasihatten ibret al; çünkü güzel öğütler kötü sözden çok daha değerlidir.
(6) Nasihat ne güzel şeydir, onu eksiksiz yerine getir; çünkü nasihatle doğru söz ortaya çıkar, yol aydınlanır.

(10) Görinmezdi daḫı cihānda ‘ayān
Olan dāne daḫı ḳılındı nihān

(11) Çü bārān-ı raḥmet irişmez yere
Bitürmez zemīn ḫalḳa hergiz tere

(12) İrişdi o demde ’aceb ḳaḥṭ-ı sāl
Ġıdā oldı ḫalḳa hemā nā-ḫayāl

(13) Bu ḳaḥṭ-ıla ḫalḳa çü düşdi melāl
Niçe kimse ḳattı gürisne çü dāl

(14) Niçe kimse ḳaldı gürisne zelīl
O bir nāna ester irişe delīl

(15) O ḥāl içre gördüm gelür āşinā
Selām idüp ider baña kim elā

(16) Ṣorar kimse yoḳdur benüm ḥālımı
Niṣār eyleyeydüm ḳamu mālumı

(17) Ġıdāsuz ża’īf oldı ġāyet beden
Mecālum yoḳ açum bu zāra dehen

(25a)

(1) O giryeyle virdi o demde cevāb
Bu ‘acz-ıla düşdi aña ıẓṭırāb

(2) Görürsın ki saḫtı irişdi tamām
Mecālum geleydi ḳılaydum ḳıyām

(3) Kilidiyle ḳıldı zemin āsumān
Yedinde belāya ḳalupdur bu cān

(4) Gürisne çekerler bu ḫalḳ ıẓṭırāb
Ġamamıyla çarḫa çekilmez nikāb

(5) Didüm aña hergiz baña pāk yoḳ
Bu ḥırṣıyla żāhir ki ġamnāk çoḳ

(6) Tena‘‘umla mu‘tād olan ġam çeker
Ḳanā‘atle mu‘tād olan dem çeker

(7) Ḳanā‘atle her kim bulur pāre-nān
Olur rāhat içre dem-ā-dem bu cān

(8) Ḳanā‘atde olan çeker mi belā
İrür ehl-i ḥırṣa dem-ā-dem cefā

(9) Fenā-y-ıla her kim olur sīne-çāk
Ḥarāmīden aña irişür mi bāk

(10) Ġıdāsını her gün bulur mur u mār
Ḳanā‘atde ḥāṣıl olur çoḳ vaḳār

(11) Bu sözi işitdi çü benden o yār
Ḳılur giryelerle hemān zār zār

(12) Naṣīḥat ider mi ḥarīṣān ḳabūl
Naṣīḥatdan olur dem-ā-dem melūl

(13) Benüm aç loḳmadan degül zerd-rū
Bu ḫalḳa teraḥḥum olupdur nikū

(14) Diler mi ḫıred-mende olan kimse rīş
Gül ile bir olmaz muḳarrer ḫaşīş

(15) Safā-y-ıla ola eger dostān
Ara yerde ḳalmaz ebed pās-bān

(16) İder ‘ıyş u ‘işret olur ten dürust
Ẓa’īf olan olur ḳamu yerde süst

(17) Ḳaçan dostāne irişse ziyān
Ṣaḳın dilden olma aña şād-mān

(25b)

(1) Çü dervīşi gördüñ irür pāre-nān
Teraḥḥum ṣıfātın sen eyle ‘ayān

(2) Ne memdūḥ olupdur bu nīkū ḫıṣāl
Zehī ‘izzet olur aña ittiṣāl

(3) امیری خوش اید چونیکو خصال / بباید بان خوترا اتصال

(4) زبد خصلت اید کس را زیان / نماند کسیراجهانجاودان

(5) [45] **کفتاراندر فعنی ثفقت برخلق درعیت**

(6) Eşitdüm ki ateş düşer bir zamān
Şerār-ıla Bağdād eyler ziyān

(7) İder şükri kimse meġer kim ‘ayān
Ki dükkāna āteş ḳomadı ziyān

(8) Cihān-dīde ider ki ey bü’l-heves
Vücūduñ ġamı ḥod saña oldı bes

(9) Pesendīdüñ oldı bu şehr-i ziyān
Dükānuñ ḫalāṣı saña bes hemān

(10) Ne sengīn-dil anda bulınur ṣafā
Ne bī-raḥm olanda görinür vefā

(11) Tüvān-ger tena‘‘um ḳılur her zamān
Faḳīre hediye gelür ḳuru nān

(12) Eger ten dürüst ola rencūr olur
Ṣafādan ki olur ki mehcūr olur

[45] (3)Ey emir! Güzel huylar insana yakışır; sen de kendini bu güzel huylarla donatmalısın.
(4)Kötü huy insana zarar verir; çünkü bu dünyada hiç kimse ebedî kalmaz.
(5) Halkına karşı merhametli olma konusundaki hikâye (bölüm başlığı).

(13) Ṣoñını eger ‘āḳıl olan hemān
Muġāyır görinür bu devr-i zamān

(14) Sebük-bār olanlar irür menzile
Ḥisābıyla ḫvāce düşer müşkile

(15) Dil-i pādişāhān olur bār-kes
Ṣafā-yı gül içün olur ḫār kes

(16) ترا عرضه کردم سخنها چو قند / زکفتار سعدی بکری چو پند

(17) [46] امیری همنستاکر بشنوی /چه بیهوده باشد اکر نیشنوی

[46] (6)Sana sözlerimi şeker gibi tatlı bir biçimde sundum; bunlar Sa‘dî’nin güzel öğütleri gibidir.
(7)Ey EMÎR! Eğer bu sözleri dinlersen ne güzel olur; ama dinlemezsen bütün bunlar boşa gider.

DİZİN

A

āb Fars. Su.

ā. 2b/12, 3a/02

ā. ı bārān 2b/16

[=3]

ābād Ar. Sonu olmayan, sonsuz zamanlar.

ā. ol- 9a/07

[=1]

‘acāyib Ar. Garip, tuhaf, alışılanın dışında, değişik.

‘**a.** 16b/06

[=1]

‘aceb Ar. şaşma, hayret.

‘**a**. 4a/05, 8a/08, 9a/12, 13b/02, 14a/07, 15a/16, 16a/07, 16b/15, 20b/13

‘a.+dür

[=9]

‘acem Ar. Arap ırkından olmayanlara Araplar’ın verdiği isim.

‘a. 22b/07

[=1]

‘āciz Ar. Gücü yetmeme durumu, güçsüzlük, âcizlik.

‘a.18b/15, 20b/12

‘a. eyle- 24b/01

‘a. iyle 25a/01

[=4]

aç- (Bir şeyi) Kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkarmak.

a.-ar 9b/01

a.-ıla 3b/13

a.-a 13b/17

[=3]

ada- Bir gāye emrine vermek, yoluna baş koymak, vakfetmek, feda etmek, hasretmek.

a.-nmaz 16b/12

[=1]

‘adālet Ar. Hak ve hukūka uyma, herkesin hakkını gözetme, doğruluktan ayrılmama, hakkāniyet, adl.

‘a. 14a/14, 19a/01, 20a/05, 21b/10, 21b/16, 22a/01, 22a/03

‘a.+de 9a/02

‘a.+le 9a/01, 9a/03, 9a/16, 11b/09, 18a/14, 18b/05

[=14]

‘adem Ar. Var olmama, bulunmama.

‘a .+den 3a/03,

‘a. (keṭm i ‘adem)3a/04

[=2]

ādem Ar**.** İnsan beşer.

ā. 8a/10, 16b/02, 22a/05, 22b/15

[=4]

adım Bir ayağın kaldırılıp az ileride yere basılmadan ibaret olan yürüme hareketi, hatve, kadem.

a.+da (bin adımda)13a/13

[=1]

‘ādil Ar. Haktan, adâletten ayrılmayan, adâletli.

‘a. (‘ādil ol-) 9a/15

[=1]

‘adl Ar. Adâlet, hakkāniyet, doğruluk, tarafsızlık.

‘a. ile kal- 8b/10,

‘a. 9a/14

‘a eyle- 17a/09

[=3]

‘adū Ar. Düşman.

‘a. 17b/16

‘a.+dan 9a/05,17b/17, 19b/07, 20a/10

‘a.+nuñ 19a/15

‘a +sı 17a/04

‘a.+ya 15b/13, 16a/16, 16a/17, 16b/01, 17a/06

‘a.-yı şeyāṭīn) 24a/09

[=18]

āfitab Fars. Güneş.

‘a. 2b/12

[=1]

‘afv Af kelimesinin asıl şekli.

‘**a.-ı günāh** 11a/07

[=1]

āgeh Fars. Haberi olan, haberli, haberdar.

ā.+i 6b/04

[=1]

aġır Güç, zor, külfetli.

a.22a/17, 22b/09

[=2]

aġız Hayvan ve insanda yüzün ön aşağı kısmında yer alan, yemeye, içmeye, nefes alıp vermeye, ses çıkarmaya, konuşmaya yarayan ve sindirim borusunun giriş deliği olan boşluk.

a.+dan 14b/15

[=1]

āh Kullanıldığı yere ve sesin tonuna. göre maddî veya mânevî bir acıyı, ağrı, ıztırap, pişmanlık, esef, acıma, özlem, yanıp yakılma, yeis, ümitsizlik, beğenme, hayranlık vb. duyguları ifâde eder.

ā. et- 9a/08

ā. 13b/15, 16b/10, 18a/02

[=4]

aḥad Ar. Bir, birinci.

a.+dur 3b/14

[=1]

aḫbār Ar. Haberler, sözler, söylentiler.

a.+ı 21b/08

[=1]

‘**ahd** Ar. Yemin, ant.

‘a. i elest 3b/11

[=1]

āḫir Ar. Son

ā. 21a/02

ā.+de 15b/17

[=2]

Aḥmed Ar. Pek çok methedilmiş, övülmüş kimse. [Hazret-i Muhammed’in isimlerindendir]

a. (ḳavl-i Aḥmed) 11b/08

[=1]

‘akīb Bir şeyin arkasından gelen veya arkası sıra giden (şey), tâkip eden, tâkipçi.

a.+inde 13b/16

[=1]

‘āḳıl Ar. Akıllı (kimse).

‘a.11a/11, 25b/13

‘a.+ān 13a/10

[=3]

‘aḳl Ar. Düşünme, anlama, kavrama ve davranışlarını ayarlama melekesi, us.

‘a. 17a/03

‘a.+a 3b/14

‘a.-ı insan 3a/09,

‘a.+ı 13a/09

‘a.+uñ 3a/11

[=5]

aḳvāl Ar. Sözler, lâkırdılar

a.+ini 10b/13, 18a/11

[=2]

al Hîle, kurnazlık, düzen, dalavere, desîse.

a. 19a/11

[=1]

al- Tutup yerinden ayırarak elinde veya yanında bulundurmak.

a.-ınmaz 18b/04

a.-mış 3b/06

a.-ur 20b/16

a. -ursa18b/11

[=4]

a‘lā Daha yüksek, en yüksek, pek yüce.

a. 4a/14

[=1]

‘alāḳa Ar. İki şey arasındaki bağ, ilgi, râbıta, münâsebet.

‘a.18a/04

[=1]

ālām Ar. Acılar, elemler.

ā. + ı rāh 12a/17

[=1]

‘alāyıḳ Ar. Alâkalar, ilgiler, bağlar.

‘a.+dan 4a/15, 20a/13

[=2]

‘ālem Ar. Yerde ve gökte yaratılmış olan şeylerin bütünü, kâinat, evren.

‘a. 2b/08, 8a/16, 8b/15, 9b/05, 14a/07, 20b/16, 22a/15

‘a.+de 1b/07

‘a.+ine 3a/01

‘a.+le 22a/09

[=10]

‘aleyhi’s-selām Ar. Selam onun üzerine olsun.

‘a. (**Aḥmed ‘aleyhi’s-selām**) 11b/08

[=1]

‘ālī Ar. Yüksek olan, yüce, ulu.

‘a. 18a/16

[=1]

‘alīm Ar. Çok bilen (kimse), bilici.

‘a. 2b/07, 8a/11, 20a/07

[=3]

‘ām Ar. Yıl, sene.

‘a. 18a/12,

‘a (ḳaḥṭ-ı ‘ām) 20b/14

[=2]

amān Ar. Emin olma, korkusuzluk, güven, emniyet.

a.10b/08, 11a/13, 13a/11, 16b/08, 17a/10, 18b/13, 20a/01, 20a/04, 21a/08, 21b/13

[=9]

‘amel Ar. Bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil.

‘a. 10b/14 11a/15, 11b/12

‘amelehū Ar. “Bunu … yaptı, bu … tarafından yapıldı” anlamında klişe söz.

‘a.+yı 2b/01

[=4]

‘amīḳ Ar. Derin.

‘a. (baḥr-ı ‘amiḳ) 3a/09

[=1]

‘āmil Ar. Amel eden, işleyen, icrâ eden kimse.

‘a.+e 9b/11

ammā Ar. Zıt ve aykırı hüküm ifâde eden iki cümleyi birbirine bağlar; ancak, fakat, lâkin.

a. 4a/13

[=1]

ān Fars. Güzellik, alım, câzibe.

ā.16b/08

[=1]

an- Hatırlamak, akla getirmek, yâd etmek, tahattur etmek.

a. 18a/12

[=1]

añа ona.

a.2a/02, 2a/04, 2b/01, 2b/02, 2b/11, 2b/13, 3a/03, 3b/13, 4a/04, 7b/17, 8a/01, 8a/14, 8a/14, 8b/04, 9a/01, 9a/09, 9a/13, 9b/04, 9b/06, 10a/06, 10a/08, 10a/10, 11a/16, 11b/01, 11b/16, 11b/17, 12a/, 12a/15, 12b/05, 12b/16, 12b/16, 13b/02, 14a/10, 14b/14, 15a/10, 16a/, 16a/08, 17a/02, 17b/16, 18a/14, 18b/02, 18b/15, 18b/15, 20a/06, 20a/17,21b/03, 22a/10, 22b/01, 23a/12, 23b712, 23b/13, 23b/15, 24a/03, 25a/05, 25a/17, 25b/02

a.+dur 2a/12

[=53]

anca O kadar, onun kadar, öylece.

a. 14a/05

[=1]

ancā Orada, o yerde, oraya.

a.3a/05

[=1]

ancaḳ Yalnız, sâdece.

a. 2b/11, 6b/17, 14a/10, 18a/17

[=4]

anda onda.

a. 2b/16, 3a/02, 8a/11, 9b/10, 10a/03, 11a/10, 15a/09, 17a/04, 18a/12, 24a/10

[=10]

andan ondan.

a.4a/09, 10b/09, 11a/09, 13a/01, 14b/04, 15b/01

[=6]

anuñ onun.

a. 1b/01,1b/04, 2b/09, 3a/01, 3a/08, 6b/16, 9b/02, 9b/08, 9b/12, 10b/08, 10b/11, 10b/14, 11a/13, 11a/17, 12a/07, 12b/08, 13a/16, 13b/09, 15a/11, 17a/16, 17a/12, 18a/05, 18a/07, 18a/09, 18a/11, 18b/04, 18b/16, 20b/05, 20b/12, 21a/02, 21a/05, 21a/15, 21a/17, 21b/02, 21b/09, 23a/16, 23a/17 24a/09

a.+la 2a+08, 4a/03, 8b/17, 11b/12, 109a/11

a.çün 9b/04, 11b/17, 13b/07, 15b/15, 16b/02, 16b/ 12, 17a/15,

[=50]

anı onu.

a. 1b/07, 2a/03, 3b/05, 4a/14, 9b/12, 12b/14, 13a/16, 15a/15, 17a/07, 17b/06, 21a/06, 23/11

[=12]

anlar onlar.

a. 14a/8

‘ār Ar. Utanma, utanç, hayâ, hicap.

‘a. 2a/03, 14a/13

[=2]

ara İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, mesâfe.

a. 14a/03, 25a/15

a.+da 13b/12, 14a/05, 17a/14, 21b/04

a.+ya 13b/12, 24a/10, 24a12/

[=9]

ara- Bir şeyi bulmaya çalışmak, taharrî etmek.

a.-nsa 21b/11

[=1]

‘araż Alâmet, belirti, işâret.

‘a.+la 14a/9

[=1]

‘arş Ar. İslâm inancına göre göğün en yüksek katı, âlem tasavvurunda en yüksek nokta.

‘a. 1b/01

[=1]

artıḳ Harcanandan geriye kalan veya fazla gelip artan kısım, artan şey.

a. 3a/06

[=1]

arż Ar. Yeryüzü, dünya.

a. 14a/16, 14b/01

a.+a 2b/16

a. -ı niyāz 10a/17

a. ı vaḳār 13a/04

[=5]

‘aṣā Ar. Uzun sopa, değnek, baston.

‘a. 2a/05

[=1]

āsāyiş Fars. Umûmî emniyet, güvenlik.

a. i ḫalḳa 8b/06

a.+i 21a/07

[=2]

‘ases Ar. Gece bekçisi.

‘a. 25a/02

[=1]

‘asīr Ar. Güç, çetin, zor, zahmetli, müşkül.

a. 16b/01

[=1]

‘asker Ar. Ordunun her kademesinde görevli subay, assubay, çavuş, onbaşı ve erlere verilen isim, leşker.

‘a. 8b/17, 22a/11

‘a +i 19b/14

[=3]

astar Kumaş veya deriden yapılan bâzı eşyâlarda sağlamlığı temin için kumaşın veya derinin iç tarafına geçirilen ince bez vb. şeyler.

a. 18a/16

[=1]

āsūde Fars. Sıkıntı ve üzüntülerden uzak, dağdağasız, gāilesiz, rahat, huzurlu.

a. 10a/03

[=1]

āşinā Fars. Bildik, tanıdık (kimse).

a. 10a/04

[=1]

āşikār Fars. Açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan, vâzıh, bâriz

a. 16b/10, 22a/16

[=2]

‘aşḳ Ar. Bir kimse veya bir şeye karşı duyulan çok kuvvetli sevgi ve bağlılık, aşırı muhabbet.

a. 2a/08, 4a/15

a.+a 3b/06

a.(būy-ı ‘aşḳ) 3b/11

[=4]

at- Bir şeyi bir hedefe veya bir tarafa doğru fırlatmak.

a.-arsa 2b/03

[=1]

ata Cet, dede, büyük baba ve aynı soydan daha önce yaşamış olan kimse.

a.+sı 2a/02, 21b/09

[=2]

‘aṭā Ar. Cömertçe verme, ihsan, bağış.

a. bahş 1b/02

a. beg 21b/08

a.+sıyla 2b/01

a. yı ḫudā 4a/13, 19b/13

[=8]

āteş Fars. Odun, kömür vb. maddelerin tutuşup yanması ile beliren ışık.

a. 2a/16, 2a/16, 14b/09, 25b/07

a. i ġaẓab 14b/10

a.+i 14b/11, 14b/11

[=8]

avcı Avlanmayı kendine meslek edinen veya spor amacıyla avlanan kimse.

a. 4a/06, 15a/03, 21b/06, 22b/06

[=4]

avām Ar. Halkın alt tabakası.

a. 13a/16, 20b/14

[=2]

‘avret Ar. Vücûdun mahrem yerleri, edep yerleri.

a. 18b/03

[=1]

‘ayān Ar. Açık, âşikâr, gözle görülür, belli.

a. 3a/03, 6b/03, 8a/05, 11b/11, 12b/06, 13a/03, 14b/12, 14b/13, 15a/08, 15a/14, 15b/01, 16a/03, 16b/03, 16b/04, 16b/17, 18a/01, 20a/08, 22a/10, 22b/06, 23a/01, 23b/11, 24a/08, 24b/10, 25b/01, 25b/07

[=25]

āyende Fars. Gelen, gelici.

a. 14a/15

[=1]

āyīn Fars. Dînî merâsim, bir mezhebin veya bir tarîkatın kendine has ibâdet merâsimi.

a. i şāh 14b/07

[=1]

‘ayne’l-yaḳīn (< Ar. 'ayn + el-yakîn) Görülerek elde edilen kesin bilgi.

a. 7b/15

[=1]

azā Ar. Yas, mâtem.

a. 9b/09

[=1]

‘aẕāb Ar. Pişmanlık, çâresizlik, korku vb. durumların verdiği sıkıntı, işkence, keder.

a.+ı 17b/11

a. ı Ḫudā 22b/04

[=2]

‘azāzil Ar. Şeytan veya iblisin bir diğer adı.

‘a. 18a/11

[=1]

‘azīz Ar. Yüce, kıymetli, değerli, mukaddes, muazzez.

‘a.1b/04 , 2a/03, 20b/01

‘a. (şehr-i ‘azīz) 13a/07

[=4]

‘azl Ar. Görevine son verme, işinden çıkarma.

‘a. 11a/08

[=1]

B

bāb Ar. Kapı.

b.+ı 6b/03,

b. ı sitem 23a/15

[=2]

bağışla- Cezâ vermemek, affetmek.

b. 17b/12

[=1]

bağla- İki şey arasında alâka ve irtibat kurmak.

b.22a/02

[=1]

bağlu İp veya başka bir araçla bir şeye, bir yere bağlanmış olan.

b.23b/15

[=1]

bahā Fars. Değer, kıymet, fiyat.

b.+da 10a/07

b.+sında 20b/12

b.+sını 21a/02

[=2]

bahadır Fars. Usta savaşçı, cengâver, yiğit, kahraman, cesur.

b. 9b/17

[=1]

bahāne Fars. Bir şeyin asıl sebebi yerine ileri sürülen sözde sebep, gerçekle ilgisi olmayan sahte özür ve mâzeret.

b. 14a/8

[=1]

bahār Fars. Kış ile yaz arasında 21 Mart'tan 22 Haziran'a kadar süren mevsim, ilkbahar.

b.+23a/16

b.+ı 8b/12

[=1]

baḥr Ar. Deniz, deryâ.

b.+a 11b/13

b. ı Nīl 2a/16

b. ı 'amiḳ 3a/09

b. ı ḥayret 3b/04

b. ı ḫavāṣ 24b/02

b.+ı 12a/08,

[=6]

baḫş Fars. Verme, bağış, ihsan, hîbe.

b. +i (Hudā baḫşişi) 2a/17, 17a/11

b. +i (gedā baḫşişi) 2a/17

[=3]

baḫşāyiş Fars. Bağışlama, verme, ihsan.

b. kirdigār 9a/01

[=1]

bahşende Fars. Bağışlayan, veren, ihsan eden.

b. 1b/02, 11b/04

[=1]

baḫt Fars. Allah tarafından ezelde belirlendiği kabul edilen kısmet ve nasip, uygun tâlih, ikbal, şans.

b. 2a/14, 2a/14, 12b/02, 18a/17, 18a/17, 18b/01, 18b/04, 18b/15

[=8]

baḫtiyār Fars. Tâlihli, mesut, mutlu.

b. 22b/12

[=1]

bāk Fars. Korku, kaygı, çekinme.

b. 15a/06

[=1]

bāḳī Ar. Ebedî, ölümsüz, kalımlı.

b. 21b/14

[=1]

bālā Fars. Bir şeyin yüksek yeri, yukarı, üs.

b. 2b/17

[=1]

bār Fars. Yük, ağırlık veren şey, sıklet.

b. 11b/06, 12a/, 18b/17, 25b/15

b.+umı 19/09

[=4]

bārān Fars. Yağmur.

b. 2b/16, 24b/11

[=2]

baṣīr Ar. Gören.

b. 2b/07, 20b/04, 20b/04

b. i ḳarīb 2b/06

[=4]

baṣiret Ar. Kalp gözüyle görme, kalp gözüyle görerek bir şeyin gerçeğini kavrama, anlama, idrak etme.

b.+de 13a/14

[=1]

basiṭ Ar. Herhangi bir özelliği olmayan, sıradan, alelâde.

b. 3a/11

[=1]

basṭ Ar. Yayma, serme, döşeme, açma.

b. 15b/03

b. ı senā 12b/04

[=2]

baş İnsan vücûdunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücûdunun en ön kısmı, kafa, ser.

b. 12a/03

b.+da 13a/09

b.+umda 18b/06

b. +ından 12a/13

b.+uña 14a/9, 10b/04

[=6]

bāz Fars. Sonuna geldiği kelimelere "oynayan" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik kelimeler yapar.

b. 16a/05

b.+ın 3b/06

[=2]

bāzār Fars. Pazar kelimesinin eskiden kullanılan asıl şekli, çarşı, alış veriş yeri.

b. 21b/04

[=1]

ba'ẓı Ar. Birtakım, bir kısım

b. 14a/17

[=1]

be- Fars. Kelime başına getirilerek zarflar teşkil eden "ile, için, -e kadar, -e göre" anlamında ön ek.

be-cid ciddi önemli 9a/13

be-ḥad sınırlı, belirli 9a/13

be-her her bir 11b/09, 22b/10

be-nām namlı, ünlü meşhur 4a/05

be-ġāyet son derece, fazlasıyla 9b/08, 15b/14, 20a/09, 23a/17

be-merdī yiğitlikle, cesaretle 19a/08

be-zulmı zulumle, haksızlıkla 9a/05

be-zūr güçle, zorla 13b/13

[=12]

bed Fars. Kötü, fenâ, çirkin

b. 2b/01, 9b/07, 14b/01, 14b/08, 15b/03, 15b/17, 16a/15, 18a/10,18a/11, 18b/17

b.+dür 8b/16

b.+i 8b/16

b.+ün 11b/09

[=13]

beden Ar. Vücut, gövde.

b. 10a/02, 10b/02, 24b/17

b.+den 14b/17, 19b/09

[=6]

bedevī Ar. Çölde konup göçerek yaşayan kimse, Arap göçebesi.

b.+nüñ 9b/05

[=1]

behişt Fars. Cennet, uçmak.

b. 16a/14, 19a/05

[=2]

beḳā Ar. Ölmezlik, ölümsüzlük, ebediyet, ebedîlik, bâkîlik.

b. 19a/12

[=1]

belā Ar. İnsana büyük bir sıkıntı veren, içinden çıkılması güç durum, bâdire, dert, gam, keder.

b.10a/04, 19a/15, 16a/09, 16a/09, 21a/11,25a/08

b.+dan 20a/01

b.+dur 14a/06, 20a/01, 21a/11

b.+ya 25a/03

b. yı velī 12b/08

[=12]

belī Ar. Evet, hay hay, peki.

b. 15b/08, 15b/10

[=2]

ben Tekil birinci şahsı gösterir.

b. 12b/09, 14b/07, 15b/02, 15b/09, 16a/15, 19b/08, 20a/02, 20a/03

b.+de 2a/03

b.+den 25a/11

b.+deyüm 19b/08

b.e (bañа) 8a/01, 8a/03, 8a/10, 8a/12, 12b/05, 12b/06, 12b/06, 15a/01, 15a/04, 15b/15, 16a/12, 16a/13, 16a/14, 16a/14, 16a/15, 16b/11, 18b/07, 19b/04, 19b/08, 19b/10, 20a/03, 21b/14, 22a/07, 22a/07, 24b/15

b.+i 22a/13

b.+üm 15a/02, 16a/13, 18b/06, 19a/07, 19b/09,19b/16, 23b/08, 24b/16, 22a/11

b.+ümle 23b/09

[=47]

bend Fars. Suyun önüne tutmak ve biriktirmek için yapılan set.

b.11b/16, 11b/17, 14a/04

b.+i 20a/08

[=3]

benī (< Ar. ibn) Oğullar.

b. 4a/07

[=1]

benī ādem adem oğlu, insanoğlu 2a/13

[=1]

ber Fars. Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelerek sıfat ve zarflar yapar; Türkçedeki “-de” ekiyle “üzeri, üzere, üzerine, üzerinde” vb.nin karşılığıdır.

b.2b/15, 3b/16, 13a/13, 21a/05

ber-geşte Tersine dönmüş, mâkûs 3b/16

ber-ḳarār Aynı durumda, aynı kararda. 9b/05

[=6]

ber Fars. Sonuna geldiği kelimelere “alan, getiren, götüren” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar ve isimler yapar.

peyam-ber Haber getiren, peygamber. 3b/17

ferman-ber Aldığı emri yerine getiren, mutî .8a/08

[=2]

bered Ar. (Yağan) Dolu.

b. 3a/05

[=1]

beri İki uzaklıktan daha yakın olanı, yakın, daha yakın yer.

b. 2a/13, 8a/08, 8a/08, 15b/15, 20b/07

b.+dür 2b/05

[=6]

bes Fars. Yeter, yetişir, elverir, kâfi.

b. 2b/09, 8a/16, 9a/07, 10a/10, 11b/14, 12b/10, 13b/09, 15a/13, 15a/17, 17b/01, 17b/16, 18b/03, 19b/13, 21b/11, 22b/09

[=15]

best Fars. Bağlama, kapama; düğümleme.

b. 12a/02

[=1]

beşer Ar. İnsan, insan oğlu, insan türü.

b. 3a/07, 14a/3, 17b/13

[=3]

bey' Ar. Satma, satış.

b. 18a/04

[=1]

beyān Ar. Açıklama, anlatma, söyleme.

b. 6b/03, 8a/05, 12b/05, 12b/06, 14a/10, 15b/11, 16b/03, 16b/17, 24a/17

b. ı rusūm 12b/17

[=10]

bezen- Süslenmek, donanmak.

b.19a/06

b.-miş 12b/02

[=1]

bezirgān Fars. Tüccar, tâcir.

b. ı dīn 7b/15

[=1]

bī Fars. Farsça ve Arapça kelimelerin başına gelen ve dilimizdeki "-siz, -mez" eklerinin anlamını karşılayan ön ek.

bī-can cansız 6b/08

[=1]

bī-gümān şüphesiz 2a/02, 8a/14

[=2]

bī-kerān uçsuz bucaksız 17b/16

[=1]

bī-nevā nasipsiz, zavallı, çaresiz 10b/05

[=1]

bī-niyāz duasız 3b/14

[=1]

bī-zevāl zevalsiz baki 22b/09

[=1]

bilā Dilimizdeki "-siz, -meksizin, -meden" eklerinin anlamını karşılayan ve genellikle Arapça kelimelerin başına gelerek zarflar teşkil eden ön ek .

b.10b/06,

[=1]

bi Ar. Harf-i târif (el) almış Arapça kelimelerin başına gelen ve bunlara

"ile" anlamı katarak zarflar teşkil eden ön ek.

bi-ḥaḳḳın hak ile15b/12

[=1]

bi-hamdillâh Allah'a şükürler olsun 16b/03

[=1]

bīdār Fars. Uyanık

b. 21a/11, 21b/03, 21b/04

[=3]

bīḫ Fars. Kök.

b. 8b/11

b.+ı 8b/12

[=2]

bil- Bir şey hakkında bilgisi, mâlûmâtı olmak, o şeyi öğrenmiş bulunmak.

b. 1b/11, 10a/06

b.-düm 14b/03

b.-düñ 19b/16

b.-e 10b/13, 17a/02

b.-ince 17a/15

b.-indi 16a/03

b.-ine 20a/12

b.-ünmek 19b/13

b.-meyenler 4a/14

b.-se 13b/13

b.-ür 3a/01, 8b/09, 14b/07, 16a/02, 17a/05

b.-ürseñ 18b/07

b.-ürsin 3b/09, 8a/01, 15b/06, 18a/06, 19a/12, 20a/07

[=24]

bīm Fars. Korku.

b. 8a/11, 11a/05, 11a/06

[=3]

bīm-nāk Korkuya kapılmış, korkmuş. 9b/06

[=1]

biñ Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra, bin birden önce gelen sayının adı.

b. 2b/16, 13a/13

b.+de bir 10a/15

[=3]

bir Sayıların ilkinin adı.

b. 1b/12, 4a/14, 7b/16, 8a/02, 9a/07, 10a/07, 11a/01, 11b/10, 12a/09, 13b/03, 14b/04, 14b/16, 16a/11, 18a/16, 19b/03, 20a/02, 20b/11, 20b/12, 20b/14, 22a/09, 22a/13, 22b/05

b. ḥarf 2b/09

b. miṣāl 3a/08

b. ādem 8a/10

b. gün 8b/13

b. iḳlīm 9a/07

b. diyār 12a/07

b. kişi 12a/ 08

b. şehriyār 12a/14

b. pādişāh 12a/15, 22a/09

b. genc 23b/08

b. dem 24a/12

b. zamān 25b/06

b.+dür 3a/10, 16a/13

[=33]

biri Bir kimse, herhangi bir şahıs. 4a/15, 10a, 11a/02, 18a/17

b.+ne 11a/01

[=5]

birbiri İki veya daha fazla şey yâhut kimsenin yerini tutar, biri öteki, yekdiğer.

b.+ne 11a/01

[=1]

birez biraz.

b. 8a/11, 10a/16, 13b/12, 20a/09, 20a/13, 21b/01, 21b/13, 23a/09

[=8]

bit- Sona ermek, tamamlanmak.

b.-er 10a/12

b.-ürmez 24b/11

[=2]

biz Çoğul birinci şahsı gösterir.

b.+e 6b/02, 13b/07, 13b/09, 14a/13, 14b/02, 14b/02

b. +im 13b/08

[=7]

bostân Fars. Sebze bahçesi, bağ.

b. 6b/02, 18b/13

[=2]

boyun Vücûdun omuzlarla baş arasında kalan ve başı bedene bağlayan kısmı.

b. 8a/06

[=1]

böyle (< bu+ile) Bunun gibi olan, buna benzer, bu türlü, bu tarzda ve sıfatta bulunan.

b. 15b/15

[=1]

bu En yakında olan kimse veya şeyi işâret yoluyle belirtir.

b. 1b/07, 2a/07, 2a/14, 2b/11, 2b/13, 2b/14, 2b/16, 3a/10, 3a/11, 3b/09, 4a/07, 4a/16, 10a/03, 11a/12, 11b/12, 13a/02, 13a/03, 13a/03, 13a/04, 13a/04, 13b/08, 13b/12, 14a/06, 14a/10, 14a/15, 14a/8, 14b/01, 14b/07, 15a/03, 15b/10, 15b/12, 15b/13, 15b/13, 15b/16, 16a/04, 16a/05, 16a/09, 16a/15, 16b/02, 16b/05, 16b/05, 16b/13, 16b/14, 16b/16, 16b/17, 16b/17, 17a/06, 17a/10, 17a/12, 17a/12, 17a/14, 17a/14, 17b/05, 18a/03, 18a/17, 18b/01, 18b/01, 18b/03, 18b/03, 18b/04, 18b/04, 18b/05, 18b/05, 18b/07, 18b/08, 18b/08, 18b/15, 19a/07, 19a/10, 19b/02, 19b/04, 19b/15, 19b/16, 19b/17, 20a/01, 20a/09, 20a/12, 20b/16, 21a/01, 21a/04, 21b/08, 21b/11, 21b/14, 21b/17, 22a/11, 22a/11, 22a/12, 22a/12, 22a/14, 22b/02, 22b/03, 22b/05, 22b/05, 22b/06, 22b/09

b. ‘ālem 1b/07

b. tāc 2a/14

b. baḫt 2a/14

b. arẓ 2b/16

b. fikr 3a/10, 20a/09

b. ḫāk 3b/09

b. rāh 4a/01,4a/01, 21b/16

b. ‘ışk 4a/14

b. sırrı 8a/01, 8a/03

b. ḫalḳ 8b/05, 13a/03, 13a/08,14a/08, 18a/03, 21a/01

b. dem 10b/03,16a/15

b. rāy 13b/12

b. ḳıṣṣa 14a/10

b. ser 14b/05

b.kār 14b/08

b. nām 15b/03

b. ḥāl 15b/04, 16a/16

b. ḳalb 16b/16

b. söz 17a/01,19a/11, 20a/08

b. çeşm 19a/07

b. şehriyār 21a/04

b. kavl 21b/15

b. pīr 21b/16

b.+dur 11b/08, 15a/13, 16b/15

b.+nda 3a/09

b.+nı 15a/12, 19a/06, 21b/12

b.+nlar 8a/02

b.+nuñ 13a/03

b.+rada 3a/07

b.+rayı 3a/11

[=129]

bul- (Arayarak veya rastgele) Bir şey, bir kimse veya bir durumla karşılaşmak.

b.-a 3b/17

b.-dı 15a/02ben.¸m, 21a/02, 21a/06

b.-ınmaz 2a/07, 16b/09, 20a/04

b.-ınmazdı 20b/15, 21b/11

b.-sun 12a/01

b.-unca 14b/03

b.-updur 12b/13, 21b/14

b.-ur 2a/11, 3a/02, 4a/02, 6b/05, 8b/14, 9a/02, 11a/13, 17a/09, 18b/05, 18b/10, 20b/17, 21b/13, 22a/05, 22a/05, 22b/11

b.-urdı 13b/04, 17a/01, 19b/03,

b.-urlar 3b/07, 8b/15

b.-ursın 2a/17,14b/15, 22b/15

[=37]

būy Fars. Koku.

b. ı ‘aşḳ 3b/11

[=1]

bülend Fars. Yüksek, yüce, ulu.

b. 14a/04, 15b/09, 17b/17, 20a/16

[=4]

C

cāh Ar. Yüksek mevki, makam, rütbe.

c. 22b/10

[=1]

cām Fars. Cam veya topraktan yapılmış bardak, içki kadehi.

c.+a 3b/05

[=1]

cān Fars. İnsan ve hayvanların yaşamasını sağlayan ve ölümle bedenden ayrılan madde dışı varlık, ruh.

c. 1b/01, 19b/05

c.+a 8a/17, 9b/08

c.+ına 13a/

c.+ını 14b/17

c.+um 19b/09

[=7]

cāvidān Fars. Ebedî, kalıcı, dâimî, bâkî.

c. 10b/, 11b/05, 11b/11

[=3]

cefā Ar. Eziyet, sıkıntı, ezâ, cevr:

c. 10a/07, 12b/10, 15a/02

[=3]

cefā-pīşe Eziyeti huy edinmiş olan, zâlim (sevgili). 1b/12

[=1]

celāl Ar. Yücelik, büyüklük, ululuk, azamet.

c.+inde 3a/07

[=1]

celī Ar. Açık, belli, meydanda, âşikâr

c. 15b/01

[=1]

celīl Ar. Çok yüce, ulu, kadri ve mertebesi yüksek.

c. 10a/08

[=1]

cem Ar. Topluluk, kalabalık.

c. 22b/07

c.+den 3b/05

[=2]

cem' Ar. Toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme.

c. ol 24a/12, 24a/13

[=2]

cemāl Ar. Güzellik.

c. 19b/02

[=1]

cemīl Ar. Güzel.

c. 4a/13

[=1]

ceng Fars. Silâhlı çatışma, savaş, harp, muhârebe, kıtal.

c. 2a/0216b/05, 17a/06

[=3]

cesed Ar. Cansız, ölü vücut, naaş.

c. 13b/10

[=1]

cevāb Ar. Bir soruya, bir söz veya yazıya, bir durum ve ihtiyâca söz, yazı veya başka bir ifâde yoluyle verilen karşılık, yanıt.

c. 8a/12, 12b/05, 15a/13, 15b/16, 16a/04, 18b/02, 19b/11, 22a/10, 25a/01

c.+a 24b/09

c.+ı 16a/01, 16a/02

c. +ın 23b/11

c.+ından 15a/11

c.+ını 15a/17

[=15]

cevr Ar. Haksızlık edip incitme, eziyet, cefâ, gadr, zulüm.

c. +i 9b/12, 9b/12, 10a/14

[=3]

cezā Ar. Suç işleyen bir kimseye suçunun derecesine göre verilen acı karşılık.

c.+sın kıla- 15a/14

[=1]

cidāl Ar. Savaş, cenk, kavga.

c. 16b/05, 17a/06, 19a/11

[=3]

cihān Fars. Dünya, yeryüzü.

c. 2a/07, 3a/03, 3a/06, 3b/16,11b/02, 11b/04, 11b/09, 11b/14, 12b/08, 12b/10, 17a/08, 17a/17, 17b/16, 18b/02, 18b/14, 18b/15, 19a/06, 20a/06, 20a/17, 21a/15, 21b/03, 22a/10, 22a/10, 21b/01, 22a/09, 23a/09, 23a/10, 23a/15, 24a/07

c. (metā'-ı cihān) 3b/10

c. (pādişāh-ı cihān)11b/02

c. (Ḫudā-yı cihān) 12b/07

c. (mülk-i cihan) 12b/10, 22b/05

c. (ḥasūd-i cihān) 14b/16

c. (şāh-ı cihān) 15b/01

c. (ḫalḳ-ı cihān) 17a/11, 17a/14

c. (fenā-yı cihān) 18a/13, 19a/13

c. (yādigār-ı cihān) 19a/06

c. (mülūk-ı cihān) 21b/11

c. (niẓām-ı cihān) 22a/02

c.+a 2a/08, 3a/03, 17a/11, 20b/17, 21b/11 22a/04

c.+da 3b/16, 7b/16, 8a/04, 8b/03, 8b/15, 10a/10, 10a/12, 10b/01, 11b/05, 11b/08, 11b/11, 12a/07, 12a/09, 12a/10, 12b/05, 12b/06, 13a/13, 13a/14, 13a/15, 15a/09, 16b/01, 16b/01, 16b/05, 16b/06, 17b/13,19a/01, 19/09, 19a/12, 22b/03, 22b/11, 22b/15, 23a/01, 23a/0, 24b/10

c.+dan 19a/07, 21b/05, 21b/14, 22a/17, 22b/04, 22b/05

c.+dur 2a/12

c.+ı 19a/08, 19a/13,22a/04

c.+nuñ 2b/14, 3b/10, 22a/15

cihān-dide Cihânı görmüş, çok yaşamış, tecrübeli 12b/06

[=100]

cilā Ar. Parlaklık, parlama, parıltı.

c.sıyla 20b/13

[=1]

cin Ar. İnsanlar tarafından görülmeyip çeşitli biçimlere girerek ancak kendileriyle ilgi kuranlara veya istedikleri kimselere göründüklerine ve olağanüstü sayılan bâzı işleri yapacak güce sâhip bulunduklarına inanılan gizli yaratıklara verilen isim, ecinni.

c. 2b/05

[=1]

cins Ar. Başlıca nitelikleri aynı olan ve aralarında çok yakın benzerlikler bulunan varlık veya nesneler topluluğu, tür, nevi.

c. 2b/05, 10a/17

c.+e 12a/11

[=3]

civān Fars. Genç, yakışıklı, boyu posu yerinde erkek veya kadın.

c.+a 16b/12, 16b/15

c.+ı 13b/17,14b/07, 15b/17, 16b/14, 16b/16, 19a/10

c. +ı (zamān-ı civānı) 16b/09, 16b/11

c.+um 15b/09

civān-merd Temiz, asil ve cömert yaratılışlı, âlîcenap, mert, yiğit (kimse), babayiğit 11b/04

[=12]

cū Fars. Arama, araştırma

c. 16/08, 23a/10

[=2]

cüdā Fars. Ayrı düşmüş, uzak kalmış, ayrı, uzak.

c. 4a/08, 4a/09, 4a/11, 12b/14, 19b/03, 19b/07, 19b/09, 20a/13, 20b/06, 23a/04, 23b/13

[=11]

cümle Ar. Bir bütün meydana getirecek şekilde birbirine bağlı olan şeylerin tamâmı.

c. 1b/08, 11a/05, 11a/15, 13b/09, 15a/06, 17b/05, 18b/05zan

[=7]

cünbiş Fars. Şevk, neşe ve coşkunluk dolu hareket, kaynaşma.

c.+i 11a/06

[=1]

cünūn Ar. Cinnet, delilik, delirme, çıldırma.

c. 4a/14, 11a/10, 13a/09, 15b/05

[=4]

cür'et Ar. Çekinmeden ortaya atılma, cesâret, atılganlık.

c. 11a/09

[=1]

cürm Ar. Suç, kabahat.

c.15b/10

c. i cüz'ī 15a/14, 17b/12

c.+üm 16a/12

[=2]

cüst Fars. Arama, araştırma.

c. 16a/08

[=1]

cüz' ī Ar. Cüze âit, bir şeyin bütünüyle değil bir parçası ile ilgili.

c. 17b/12

[=1]

Ç

çağır- Bir kimseye gelmesi için seslenmek, bağırmak.

ç.+ur 15a/15

[=1]

çāre Fars. İstenen noktaya varmak, bir engeli aşmak için tutulması gereken yol, çıkar yol.

ç. 10a/17, 16b/14

[=2]

çāre-saz Çâre bulan, çâre bulucu 21a/10

[=1]

çek- Başka bir yere doğru götürmek, hareket ettirip sürüklemek.

ç.-di 16a/12

ç.-düm 12b/08

ç.-enler 22b/06

ç.-er 3b/17, 10a/01, 15a/06

ç.-erdi 13b/15

ç.-erler 13b/17

ç.-erse 21a/08

ç.-ersin 16a/09

ç.-enler 22b/06

ç.-ilmez 25a/04

ç.-ilmiş 2a/09

ç.-mişdür 12a/17

[=14]

çerāġ Fars. Yağ kandili ve genellikle mum, meş'ale gibi ışık veren şey.

ç.+ı 9b/02

[=1]

çeri Asker

ç. 10a/01

[=1]

çeşm Fars. Göz.

ç. i 'adūdan 19b/07,

ç.+i 21b/03, 21b/04

[=1]

çeşme Fars. Bir kaynaktan gelip bir haznede toplanan veya borularla getirilen suların, kullanılmak amacıyla üzerindeki musluklar vâsıtasıyle akıtılması için yapılmış küçük tesis.

ç. 19a/06, 19a/07

[=1]

çevür- Kabul etmeyip döndürmek, geri göndermek, reddetmek.

ç.-me 8a/15, 9a/15

ç.-mez 8a/13

[=3]

çıḳ- Uzaklaşmak, ayrılmak, (bir yeri) terketmek.

ç.-anlar 4a/02

ç.-ar 2b/15, 3b/04, 8/16, 10a/11

ç.-arsa 14b/15, 15a/14

ç.-sa 9a/03

[=8]

çoban Fars. Koyun, keçi, manda, sığır gibi ehlî hayvan sürülerini güdüp otlatan kimse.

ç. 8b/07, 8b/08, 8b/08, 8b/09

[=4]

çoḳ Miktârı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün üstünde bulunan, az olmayan, fazla, ziyâde.

ç. 14a/15, 17b/15

ç.+dur 14b/16

[=3]

çöl Göz alabildiğince geniş kumluk, susuz ve düz arâzi, sahrâ, bâdiye, beyâban, beriye.

ç. 24a/11

[=1]

çöz- (Bir şeyi) Bağlı, düğümlü, sarılı veya ilikli durumdan çıkarmak, açmak.

ç.-e 19b/11

[=1]

çūġ Fars. Boyunduruk.

ç. 17a/14, 17a/14

[=2]

çü (Fars. çūn > çū – çü) [Çün sözünün şiirde kullanılan kısaltılmış şekli] Çünkü, mâdemki.

ç. 2a/09, 2a/16, 2b/05, 2b/09, 3a/09, 4a/09, 4a/11, 6b/03, 6b/14, 8a/05, 8b/02, 8b/11, 9a/14, 9a/16, 9a/17, 9b/04, 10a/02, 11b/01, 11b/04, 12a/03, 12a/17, 12b/, 12b/11, 13a/06, 13a/07, 14a/11, 14a/3, 14b/03, 14b/10, 14b/15, 15a/02, 15a/03, 15a/06, 15a/10, 15a/11, 15a/15, 15a/17, 15b/12, 15b/16, 16a/10, 16b/02, 16b/09, 16b/10, 16b/13, 16b/14, 16b/16, 16b/17, 17a/17, 17b/04, 17b/06, 18a/11, 18b/07, 18b/08, 18b/11, 18b/13, 19a/08, 19b/16, 20a/01, 20a/03, 20a/08, 21b/09, 21b/14, 21b/15, 22a/04, 22a/05, 22a/16, 22b/04, 22b/15, 25a/11

[=67]

çūb Fars. Tahta parçası, değnek.

ç. ı ḫuşkī 14b/11

[=1]

çün Fars. Çünkü, mâdemki.

ç. 2b/11, 10a/06, 12b/06, 13b/12, 14a/10, 14b/14, 15b/11, 16a/12, 17a/14, 18a/09, 19b/12, 20a/05, 22a/17, 22b/09, 23b/16, 24a/02

[=16]

çūnuçerā Fars. Nasıl, niçin 17a/14

[=1]

çünki Fars. Şundan dolayı ki, şu sebepten ki, zîrâ.

ç. 15a/01

[=1]

D

da/de Her çeşit ve her gramer şeklindeki kelimeden sonra gelen ve ilgi kurduğu kelimeyi anlam bakımından güçlendiren, dikkati üzerine çekerek belirten veya onu önceki veya sonraki unsurlara bağlayan, "dahi, bile, esâsen, fakat, artık, aynen, üstelik, ise, o kadar, pek, hatta" vb. mânâlara gelen, kelimeden ayrı yazılan takı

d.10a/07, 12b/15, 23b/16. 12b/11, 14a/15, 18b/10

[=6]

dād Fars. Adâlet, doğruluk.

d. 9a/07, 9a/08, 9a/14, 9a/15, 12a/15, 20a/05, 21a/07

[=7]

dād-hʸah Adâlet isteyen, adâlet dileyen 20a/16

[=1]

dād-ger Adâletli, insaflı, doğru 11b/01

[=1]

daḫı Fazla olarak, üstelik, daha, bile, de" anlamlarına gelen kuvvetlendirme sözü.

d. 4a/06, 8b/05, 8b/13, 10a/04, 18b/09, 24b/10, 24b/16

[=6]

dāḫil Ar. İçinde, içinde bulunan (kimse veya şey).

d.10b/11

[=1]

ḍaḥḥāk Ar. Çok gülen (kimse).

d. 22b/07

[=1]

dāl Ar. Delâlet eden, delil olan, işâret eden, yol gösteren.

d. 3a/08, 24b/13

[=1]

ḍalālet Ar. Doğru yoldan ayrılma, yoldan çıkma, sapıtma, sapıklık.

d. 21b/10, 21b/16

[=2]

dāmen Fars. Etek, uç, kenar.

d. üm 16a/13

[=1]

dānā Fars. Âlim, bilgin, bilgili, bilen kimse.

d. yı rāz 2a/11

d. yı pīr 21b/15

[=2]

dāne Fars. tohum, yem, tane.

d. 24b/10

[=1]

danış- Bir konu hakkında birine fikir sormak, baş vurup görüşünü almak, tavsiyesini öğrenmek, istişâre etmek.

d.-ur 16b/17

[=1]

dārā Fars.Hükümdar, melik.

d.-yı 19b/02

[=1]

dāstān Fars. Hikâye, masal, destan.

d. 6b/02

[=1]

dāyim Devam eden, devamlı, sürekli, fâsılasız.

d. 2b/01, 11a/14, 18b/13, 24a/14, d. **d. +ā** 9a/16, 17a/16

[=6]

de- Duygu ve düşüncelerini sözle anlatmak, söylemek.

d.-di (didi) 8b/16, 12b/07, 14a/10, 15a/ 11, 15b/14, 1b/15, 12b/07, 15a/11, 15b/14, 16a/03, 16a/11, 16b/06, 19b/04, 19b/07,21b15, 22a/15

d.-diġim (didiġim) 8a/04

d.+düm (didüm)14b/07

d.-müşdür (dimüşdür) 6b/14,10a/08

d.-ndiyse (dendiyse) 20b/06

d.-nürse (dinürse) 3a/12, 13b/02

d.-r (dir) 10a/03, 13b/04, 18b/02, 18b/08, 21a/08, 22b/09, 22b/11

d.-rsin (dersin) 15b/14, 15b/15

d.-yem (diyem) 16a/05

[=26]

def' Ar. Öteye itme.

d. 10a/09,

d.+i 10a/08

[=2]

defter Ar. Yapıştırılarak veya dikilerek kitap biçimine sokulmuş kâğıt destesi.

d. +iyle 11a/16

[=1]

deger Bir şeyin taşıdığı maddî varlığa göre değdiği karşılık, hakkında biçilen kıymet, bedel, valör

d. 22b/01

[=1]

degül Bulunduğu cümledeki bir husûsu ret, diğerini veya diğerlerini kabul ve ispat eden bir bağlaç gibi kullanılır.

d. 9b/05, 13a/04, 14a/14, 14a/14,25a/13

d.+dür 11b/15, 15a/02, 18b/07, 18b/12, 18b/12, 21b/14, 23b/04

d.+sin 12b/10

[=11]

dehen Fars. Ağız.

d. 9b/01, 13b/17

[=2]

dehşet Ar. Korkunç bir şey veya bir tehlike karşısında insanın içini kaplayan büyük korku, telâş ve ürküntü, yılgı.

d.+i 9a/06

[=1]

dem Fars. Zaman, an, çağ.

d. 1b/10, 10a/02, 13b/15, 17a/07, 20a/09, 20a/13, 20a/17, 21a/05, 21b/01, 21b/13, 24a/12, 25a/06

d.+de 10b/03, 14b/02, 15b/12, 16a/04, 16a/10, 18a/07, 22a/10, 23a/02, 23a/02, 24b/12, 25a/01

d.+inde 12a/03

d.+lerde 15a/06

[=25]

dem-ā-dem Her vakit, dâima, her an.

d. 3b/12, 9b/01, 11a/13,15b/04, 20b/07, 22b/14, 22b/15, 25a/07, 25a/08, 25a/12

[=10]

deñlü Kadar.

d. 3a/11, 11a/12, 20a/12, 20a/16

[=4]

der Fars. kapı.

d.+i pādişeh 18b/10

[=1]

der-geh Tarîkatlarda dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarîkatın gerektirdiği biçimde yaşadıkları yer, tekke.

d.+inde 3a/04

[=1]

derāz Fars. Uzun.

d. 11a/03, 18b/09, 23a/17

[=3]

derd Fars. İnsana ıztırap veren her türlü hal, sıkıntı, zorluk, üzüntü.

d.+ine 4a/09

[=1]

derin Kendi ölçülerine göre yüzeyi, ağzı veya cephesiyle dibi arasındaki mesâfesi fazla olan, enine ve boyuna oranla üçüncü boyutu daha uzun olan.

d.+de 1b/04

[=1]

derūn Fars. İç âleme âit, içten, kalbî, rûhî.

d. 11a/10, 12a/12, 13b/02

d.+e 2a/08, 4a/17

derūnī İçe âit, iç tarafta bulunan. 2a/01, 3b/13, 13b/11, 14b/09, 15a/08

[=10]

dervīş Fars. Tarîkata girip bir şeyhe bağlanan, onun izinden Hak yolunda yürüyüp nefsini ıslâh eden, varlık iddiâsından geçip Allah'ın birliğini bütün kâinatta görerek kendini Hakk'a ve onun yarattıklarına adayan kimse, tarîkat müntesibi.

d. 12a/15, 12a/16, 22a/04

d.+e 15b/16

d.+i 14b/13, 16b/08, 25/08

dervīş-nihād Derviş huylu, derviş yaratılışlı, kanâatkâr, hoş görülü, alçak gönüllü. 12b/15

[=8]

deryā Fars. Deniz.

d. 12a/07

d.+yı 'ummān 12a/10

[=2]

dest Fars. El.

d. bus-ı 14b/06

d. i luṭfın 2a/04,

d. i ḫıdmet 10a/12

d. +i 21a/06

dest-gīr Elden tutan, yardımcı, muin 10a/05, 14a/07, 15a/16, 21a/09

d.+e (zīr deste) 18b/16

[=9]

devām Ar. Bir durum üzere sürüp gitme, sürme, kesilmeme.

d. 4a/02, 22b/11

[=2]

devlet Ar. Belli bir toprakta bir hükûmet idâresi altında teşkîlâtlanmış bulunan bağımsız siyâsî topluluk, milletin hukūkî şahsiyet kazanmış şekli.

d. 12b/02, 13a/09, 13a/10, 14a/14, 17a/10

[=5]

devr Ar. Dönme, kendi ekseni etrâfında hareket etme.

d. 22b/03

d.+üñ 16b/09

d.+ünde 20b/01

[=2]

devrān Ar. Zaman, çağ.

d. 21b/10

[=1]

dīdār Fars. Yüz, güzel yüz, çehr.

d.-ı ḫūbān 16b/10

[=1]

dīde Fars. Sonuna geldiği kelimelere "görmüş" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

pesendīde Beğenilmiş, seçilmiş 25b/08

cihān-dīde Cihânı görmüş, tecrübeli 12b/06

[=2]

diger Fars. Başka, öteki, öbür, sâir.

d. 2a/14, 6b/13

[=1]

dil Fars. Gönül, yürek.

d. 12a/08, 24a/14

d.+de 14b/10

d.+e 4a/01, 11a/09

d.+i 3b/09, 20b/07

d. i pādişāh 25b/15

d. i ḫalḳı 8b/13,

d.+inde 17b/15

d.+iyle 9b/07

d.+ler 3a/02

dil-keş Gönül çekici, gönül cezbedici. 14b/09

[=13]

dile- Bir şeyin gerçekleşmesini veya olmasını istemek, ummak, temennî etmek, niyaz etmek.

d. -di 3b/08, 8b/05

d.-r 3b/06, 3b/06, 8b/02, 13a/16, 14b/13, 17b/05, 21b/03, 21b/05, 24a/14

d.-rdi 20b/15, 20b/15, 19b/06

d.-rdüm 6b/01

d.-rse 21a/15

d.-rsüñ 8a/16, 11b/11, 14a/04

[=17]

dimāġ Ar. Şuur, bilinç, akıl.

d.+ı 9b/08

[=1]

dimişk Fars. Şam

d. 24b/08

d.+ı 9b/08

[=1]

dīn İnsanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan îmanlarını, ona yapacakları ibâdetlerin bütününü ve bu îmâna göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu.

d. 7b/15, 17b/07

d.+in 6b/02

din-dar Dînin emir ve yasaklarına hakkıyle uyan, dînine kuvvetle bağlı olup gereğini yerine getiren (kimse), mütedeyyin. 13a/17

[=4]

dinle- İşitmek için kulak vermek, isteyerek duymak.

d. 15a/07,

d.-meyen 17b/02

[=2]

dıraḫt Fars. Ağaç.

d. 8b/11, 8b/11

d. ı vucūd 11b/06

d. +uñ 8b/12, 8b/12

[=5]

direm Fars. Gümüş para, para, akçe .

d. 2a/09, 2b/04

[=2]

dirīġ Fars. Esirgeme, kıyamama.

d.+a 13a/13, 16a/14, 19a/08

[=3]

dīv Fars. Şeytan.

16a/10

[=1]

divān Fars. Büyük meclis, yüksek meclis.

d.+a 14a/11

[=1]

diyar Ar. Memleket, ülke, belde, el.

d. 10a/09, 12a/07, 18b/17

[=3]

dol- (Eski Türk. tōl-mak)İçine giren bir şeyle dolu hâle gelmek, boş olmaktan çıkmak.

t.-a (tola) 3b/12, 8b/06, 14b/01

t.-u (tolu) 2a/06, 12a/12

[=4]

dost Fars. Birini riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis.

d. 2a/07, 19b/13

d.+u 23b/08

[=3]

dostān Fars. Arkadaş.

d. 25a/15

[=1]

dostāne Fars. Dosta yakışır şekilde, dostça.

d. 25a/17

[=1]

dök- Saçmak, serpmek, koymak

d.-em 14b/17

d.-erse 13b/03

[=2]

dön- Kendi mihveri veya başka bir şey etrâfında hareket etmek

d.-er 14b/15

[=1]

döşen- Serilmek, yayılmak.

d.-di 3a/02

[=1]

du'ā Ar. Güçsüzlük ve ihtiyâcını ortaya koyarak Allah'a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz.

d. 12b/04, 14a/12, 17a/08, 18a/08

d.+da 2b/06

d.+dan 6b/04

d.+dur 6b/05

d.+ya 18a/12, 18a/13

d.+yı 19b/12

d.+yıla 6b/05

[=11]

dur- Yapmakta olduğu hareketi kesmek, hareketsiz kalmak.

d.-ur 8a/14

[=1]

dur- (Eski Türk. tur-mak) Yapmakta olduğu hareketi kesmek, hareketsiz kalmak.

t.-mak (turmak) 14a/13

t.-ur (turur) 2b/14, 15a/16, 20a/05

t.-urdı (turdı) 13b/16

[=5]

dü Fars. İki

d. 17a/15

d. kelme 4a/12

d. sarāy 11b/09

[=3]

dühül Fars. Davul

d. 24b/02

[=1]

dümen mec. Yönetim, idâre.

3b/15

[=3]

dürüş- Karşı karşıya gelmek, mücâdele etmek, çarpışmak.

d.-ti 11b/03

[=1]

dürlü Çeşitli, muhtelif.

d. 2b/15, 4a/04, 10a/06, 17a/04, 7b/17, 21b/04

[=6]

dür Ar. İnci.

d.-i ma'rifetle 13b/02

[=1]

düş- Dengesini kaybederek yıkılmak, dik durumda iken devrilip yatık duruma gelmek.

d.-er 12b/15, 13a/09, 13b/12, 14a/05, 14a/3, 17b/04, 20b/14

d.-erse 11a/, 11a/04, 11a/09

d.-ersin 3b/08

d.-miş 3b/04, 3b/06, 14b/04, 19b/02, 21a/09 22a/11

d.-mişdi 12a/07

d.-üpdür 16b/12

[=19]

düşmen Fars. Düşman kelimesinin eski metinlerde bilhassa nazımda rastlanan bir şekli.

d. 2a/07, 15a/04, 16a/12, 19b/13

d.+i 23b/13, 23b/13

d.+üm 16a/13

d.+ümden 19b/04

d.+üñ 14a/12

d.+üñe 19a/11

[=10]

düşvār Fars. Güç

d. 24b/02

[=1]

düzd Fars. Hırsız.

d. 11a/02, 11a/03, 11a/04

d.+an 9b/16

[=1]

düzet- Düzeltmek, düz etmek.

d. 8b/03

[=1]

E

ebed Ar. Sonu olmayan gelecek zaman.

e. 9b/09, 23b/12, 24a/07, 24a/15

[=1]

ecel Ar. Her canlı için takdir edilmiş olan ölüm zamânı, ömrün son demi.

e.+den 21b/13

[=1]

edā Fars. Tarz, üslûp, davranış veya anlatış biçimi.

e. 14a/15, 15b/16, 19b/09, 20b/06

e.+sı 13a/02

e. yı du'ā 12b/04, 16a/01

[=7]

edeb Ar. İnsanın hatâya düşüp utanılacak şeyler yapmasını önleyen, yerinde ve ölçülü davranmasını sağlayan meleke, söz ve davranışlardaki

ölçülülük, her hususta haddini bilip sınırı aşmama, terbiye, nezâket, zarâfet.

e.+le 12b/04, 15a/16, 15b/16

[=3]

ef'āl Ar. Fiiller, yapılan işler, eylemler.

e.+i (bed ef ' āli) 1b/06

[=1]

eger Fars. Şart anlamını güçlendirmek için şart cümlelerinin başına getirilir, şâyet.

e. 3b/03, 3b/11, 8a/04, 8b/17, 9a/14, 10a/02, 10a/06, 10a/09, 10a/17, 11a/02, 11a/15, 11b/02, 11b/10, 11b/15, 11b/17, 13a/, 13a/05, 13b/15, 15a/14, 17a/03, 17a/09, 17b/12, 18a/05, 18a/07, 18a/10, 18b/09, 18b/16, 19a/11, 19a/14, 20a/04, 21a/11, 22b/10, 22b/10

[=33]

egerçi Fars. Her ne kadar, ise de, gerçi.

e. 14a/15, 18b/06, 21b/01, 21b/15, 22a/12

[=5]

ehl Ar. Sâhip, mâlik.

e. 8b/09, 12a/09

e. i hüner 7b/16

e. i temīz 13a/07, 20b/11

[=5]

eḳālim Ar. Diyarlar, memleketler, iklimler.

e. 22b/08

[=1]

ekṣer Ar. Çok fazla, en çok, birçok.

e. +inde 16b/05

[=1]

el Kolun, bilek mafsalından îtibâren avuç ve parmakları içine alan ve iş görmeye, tutmaya yarayan kısmı.

e.+i 11a/03, 22b/14

e.+inde 7b/17, 17b/03, 20b/12

e.+inden 22a/11

e.+üñle 15b/07

[=3]

el Ar. Arapça'da isimleri mârife yapan.

e. hamd 11b/10

e. ḥazer 19a/10

[=2]

elem Ar. Iztırap, keder, gam, tasa, hüzün, melâl.

e. 16a/12, 21b/02

[=2]

elest Ar. Bu sorunu sorulduğu zaman, ruhların yaratıldığı an.

e. 3b/11

[=1]

emānet Ar. Güvenilir bir kimseye saklaması veya birine teslim etmesi için bırakılan şey veya kimse, vedîa.

e. 10b/12, 10a/16

[=2]

emek Bir işin yapılması için harcanan beden veya kafa gücü .

e. 15b/06

emek-dar Uzun müddet aynı yerde hizmet etmiş, emeği geçmiş (kimse). 15b/07

[=2]

emel Ar. Gönülde yaşatılan ve gelecekte gerçekleşmesi istenen şey, istek, arzu.

e. 11a/15

[=1]

emīn Ar. Güv.enilir, inanılır, îtimat edilir (kimse), inak.

e. 8a/16, 10b/09, 10b/14, 10b/15, 11a/03, 22a/12

e.+e 10a/16

[=7]

emīr Ar. İş, şey, husus, olay, hâdise.

e.20a/06, 22b/02

e.+e (emre) 20a/03

e.+dür 2b/09

e.+i (emri) 2b/12, 2b/13, 2b/14, 24a/08

e. i Ḫudā 8a/13

e. i Rabbüñ 16a/09

e.+ine 13b/06

[=10]

Emīrī Şairin mahlası, asıl adı Mehmed Bey Bin Musa Paşadır.

e. 4a/16, 6b/16, 11a/12, 20b/04

[=4]

en‘ām Ar. Deve, sığır, koyun vb. hayvan”ın çoğul şekli.

e. 12b/16

[=1]

endīş Fars. Sonuna geldiği kelimelere “düşünen” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

e. (bed-endīş) 9b/07

e. (ḫoş-endīş) 22a/04

[=1]

engel Fars. Bir işin yapılmasını önleyen sebep, mâni.

e.+e 14a/02

[=1]

engüşt Fars. Parmak.

e. i kes 2b/09

[=1]

engüşter Fars. Yüzük.

e. +i 20b/12, 21a/02, 21a/03

[=3]

enīn Ar. İnleme, inilti.

e. 10b/14, 9b/12

[=2]

er erkek.

e.+i 4a/15

[=1]

et- Davranmak, hareket etmek.

e.-di 16b/17, 21a/02

e. **du‘ā et-** 17a/08

e.düm 20a/03

e.-inmiş(edinmiş) 12a/09

e.-me 4a/11, 19b/09

e. -me 10a/17

e.-mem 12b/09

e.-mese 10a/01

e.-mez 2a/03, 8a/14, 13a/16, 14b/14, 19b/10, 21a/05

e. -mez 11a/09

e. -mez 24a/08

e.-miş 7b/16

e.-miş 16a/08

e.-se 2b/05, 4a/04, 4a/08, 4a/17, 11a/15, 11b/07, 17b/03

e.-se 11b/01

[=28]

‘İnād et- 24a/08

ḳıyās et- 10a/17

rām et- 7b/16

su‘al et- 16a/08

taṣavvur et- 11b/01

yād et- 10a/01

ẓuhūr et- 11a/09

[=7]

evrād Ar. Her zaman söylenen, tekrarlanan sözler.

e. 21a/03

[=1]

evṣāf Ar. Nitelikler, vasıflar.

e. 17b/15

e.+ıla 9b/03

[=2]

evvel Ar. Karşılaştırma yoluyle bir yer, zaman veya oluşun bahsedilen yer zaman veya oluştan önde veya önce bulunduğunu veya olduğunu anlatır, önce.

e. 8a/17, 11b/13, 16a/15

[=3]

ey Hitap edilen kimsenin dikkatini çekmek veya anlamı güçlendirmek için kullanılır.

e. 3b/11, 8a/01, 10b/01, 12b/07, 14a/12, 18a/17, 19b/07, 20a/02, 20a/04, 22a/15, 23/03, 25b/08

[=12]

eyit Söylemek, demek

e. 24a/07

[=1]

eyle Etmek, yapmak anlamında yardımcı fiil.

e. 2a/05, 3b/09, 8a/05, 9b/10, 10b/06, 11b/11, 11b/16, 15b/13, 18a/01, 20b/05, 20b/06, 20b/06, 22a/15, 22b/03, 22b/04, 24a/02

e.-di 21a/01

e.-dükçe 10b/14

e.-düm 14b/03

e.-düñ 16a/08

e.-mekdür 9b/11

e.-meye 18a/09

e.-mez 13b/10

e.-mez 15a/10

e.-mezse 20a/10

e.-mezsün 18b/01

e.-miş 12a/08, 21a/07

e.-mişdüm 15b/09

e.-r 4a/15, 8a/12, 10a/04, 10a/10, 11b/01, 12b/02, 12b/04, 12b/05, 12b/17, 13a/01, 13a/02, 14a/11, 14a/12, 14b/13, 15a/09, 15a/10, 15a/15, 15a/17, 15b/01, 15b/01, 15b/02, 15b/16, 15b/17, 15b/17, 16a/13, 16a/17, 17a/09, 17a/14, 17b/06, 18a/10, 19b/12,

21b/01, 22a/1, 22a/10, 22b/01, 24b/01

e.-rse 4a/10, 9a/14, 9a/15, 9b/03, 13a/15, 17b/07, 18a/01, 18a/03, 21a/07

e.-rüm 16b/10

e.-se 2a/03

e.-se 9a/04

e.-yene 1b/05

[=79]

‘acz eyle- 24b/01

āh eyle- 16b/10

‘amel eyle- 10b/14

bed eyle-15b/17

cevāb eyle- 12b/05, 22a/10

du‘a eyle- 14a/11

edā eyle- 15b/16

fehm eyle- 15a/10

figān eyle- 18a/09

fikr eyle- 16a/08

ḳabul eyle- 24a/02

ḳıyās eyle- 15b/02

meyl eyle- 9a/04

naẓar eyle- 9b/11

özr eyle- 1b/05

seyr eyle- 12a/08, 21a/07

su’āl eyle- 15b/01, 18a/01

sükūt eyle-14b/03

tīz eyle- 21b/01

eyvān Fars. Köşk, kasır, kemerli yüksek binâ, çardak.

e. ı şāhanşeh 12b/03

e. ı şāh 14b/01,

e. ı şeh 15a/03

[=3]

eyyām Ar. Günler.

e. 13b/05

[=1]

ez Türkçe -den ekinin karşılığı olan ve Farsça veya Arapça kelime ve terkiplerin başına gelerek birleşik zarflar teşkil eden ön ek.

e. 3a/05, 22b/05

[=2]

F

faḳīr Ar. Yoksul (kimse), muhtaç, fukarâ.

f. 8b/03, 10a/09, 15a/16, 15b/14, 20b/17, 21a/06, 21a/09, 21b/14, 21b/15

f.+e 2b/08, 15a/16

f.+ün 18b/08

faḳīrāne Fakir olana yakışır şekilde. 12a/15, 18b/09, 18b/12, 20a/17, 21a/10

[=17]

farḳ Ar. İki şeyin birbirinden ayrılmasını sağlayan değişik taraf, başkalık, farklılık.

f. 1b/07

[=1]

fehm Ar. Anlama, anlayış, idrak.

f. 15a/10

[=1]

felek Ar. Gökyüzü, semâ.

f. 15a/05

[=1]

fenā Ar. Hoşa gitmeyecek durumda olan, istenen veya gereken nitelikte bulunmayan, kötü, bet.

f. 3a/06, 9b/04, 17a/02

f. yı cihān 19a/13

f.+dur 17a/02

f.+sına 22a/15

[=6]

ferāmūş Fars. Unutma, hatırdan çıkarma.

f. 10a/09

[=1]

fermān Fars. Emir, buyruk.

f. 14b/04, 17a/16

f. ı şāh 10a/10

ferman-ber Aldığı emri yerine getiren, mutî .8a/08

[=6]

ferruh Fars. Uğurlu, mübârek, mesut, şad, sevinçli.

f. 19b/02, 19a/05

[=2]

feth Ar. Açma, açılma, küşat.

f. 17b/16

f.-i 22b/08

[=2]

figān Fars. Iztırapla bağırma, haykırma, feryat.

f. 18a/09

f. ı faḳīrāne 20a/17

[=2]

fikr Ar. Düşünce, zihinde tasarlanan şey, düşün.

f. 3a/10, 16a/08, 17a/12, 20a/10, 21b/12

f. i 11a/14, 20a/13

f. i rām 3b/15

f. i va‘īd 16b/13

f. +e 20a/09

fi‘l Ar. Olup gerçekleşmiş iş, yapılıp gerçekleşmiş hareket veya davranış, kasıtlı kasıtsız her türlü iş, eylem, amel.

f.+e 2b/07

[=1]

ferāġ Ar. Vazgeçme, çekilme, el çekme, ferâgat etme.

f. 21b/12

[=1]

firāvān Fars. Çok, aşırı, bol.

f. 2a/17

[=1]

firūze Fars. Yüzük, bilezik, küpe vb. kuyumculuk işlerinde kullanılan, açık mâvi renkte, şeffaf olmayan kıymetli taş, pîrûze.

f. 2b/15

[=1]

fitne Ar. Karışıklık, fesat, kargaşalık

f. 10a/06, 10a/08, 21a/11, 21b/03, 21b/04

[=5]

furṣat Ar. Bir şeyin yapılması için uygun düşen, elden kaçırılmayacak durum ve zaman, vesîle.

f. 8b/09, 14a/10

[=2]

fürū Fars. Aşağı.

fürū-mānde Fars. Âciz, ezilmiş, zayıf.

f. 12a/13, 2b/06

[=2]

fünūn Ar. Fenler, ilim kolları, bilim dalları.

f. 7b/17

f. (ẕū fünūn) 12a/12, 13b/02, 23a/15

[=4]

fütūr Ar. Bezginlik, usanç, bıkkınlık, bezginliğin verdiği gevşeklik ve gayretsizlik.

f. 16b/02

[=1]

G

ġāfil Ar. Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan, gaflet içinde bulunan, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz (kimse), basîretsiz, aymaz.

ġ.+ān 13a/10

ġ.+dür 3b/15

[=2]

ġaflet Ar. Çevresinde olanları farkedememe, açık gerçeği görememe, dalgınlık, dikkatsizlik, basîretsizlik, aymazlık, gāfillik

ġ. 8b/07, 19a/14, 20a/04

ġ.+i 8b/09

ġ.+inden 21b/02

[=5]

ġalā Ar. Pahalılık

24b/08

[=5]

ġam Ar. Kaygı, tasa, keder, iç darlığı

ġ. 25a/06

ġ+ı 21a/08, 14b/03

ġ.+ıyla 22a/11

ġam-h^{v}ar 21b/03

ġam-nāk Gamlı, kederli, tasalı.

25a/05

[=5]

ġanī Ar. Zengin.

g. 2a/12, 2b/05, 3b/14, 10a/09

g.+nüñ 8b/03

g.+ye 2b/08

[=6]

ġarib Ar. Kimsesiz, zavallı, bîçâre (kimse).

ġ. 10a/03, 10a/06

ġ.+e 10a/05, 10a/05, 10a/08, 14a/07

ġ.+üñ 10a/04

[=7]

ġarīḳ Ar. (Suya) Batmış, (suda)boğulmuş.

ġ. 3a/09, 11b/13

[=2]

ġavr Ar. En dipteki yer, dip, ka'r.

ġ.+ın 13a/14

[=1]

ġāyet Ar. Çok, pek, pek çok, son derece.

ġ. 4a/12, 9b/08, 13b/01, 15b/14, 19b/09, 23a/17, 24b/17
[=7]

ġayret Ar.İçten gelerek çalışma, belli bir şey için çabalama, didinme, çaba, ceht.
ġ. 4a/16, 20a/17, 23b/11
[=3]

ġayri Ar. Başka bir kimse, başkası.
ġ. 9b/06, 11a/17
[=2]

ġaẓab Ar. Aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım.
ġ. 14b/10
ġ.+da 14b/10
[=2]

geç- Bir yerden başka bir yere gitmek.
g.-di 16b/09, 19b/16
g.-er 19a/10, 22b/03
g.-erse 19a/14, 20a/04
g.-sün 21b/13
g.-üpdür 3a/10
g.-ürmiş 12a/13, 13b/05
g.-ürdüm 20a/01
[=11]

gedā Fars. Dilenci, yoksul, fakir.
g. 2a/17, 14a/01, 14a/15, 14a/16, 14a/16, 14b/06, 18a/13
g.+dan 14b/04
g.+lar 14b/06
g.+ların 14a/17
g.+nuñ 14a/17
[=11]

gehī Fars. Ara sıra, bâzan, bâzı defa.
g. 3b/08, 6b/04, 14a/02
[=3]

gel- (Bir şey veya kimse) Konuşana göre uzak bir yerden daha yakın bir yere doğru yol almak, bir mesâfe katedip uzak bir yerdan daha yakın bir yere varmak.
g. 15b/15
g.-di 14a/11
g.-en 19b/04
g.-medi 15a/04
g.-se 8a/05
g.-üpdür 3a/03, 8a/04, 16a/16, 20b/11, 22b/04
g.-ür 1b/09, 2b/17, 4a/12, 4a/13, 8a/10, 8a/11, 11b/02, 12a/08, 12a/09, 12b/17, 13b/05, 15b/06, 16b/11, 16b/11, 16b/16, 17a/01, 18b/06
g.-ürken 19b/05
g.-ürse 10a/04, 11a/16
[=30]

ġalle Ar. Topraktan alınan ürün, zahîre.
g. 20a/03
[=1]

genc Fars. Hazine.
g. 3b/10, 18b/08, 23a/08
[=3]

ger Eger edatının nazımda kullanılan şekli.

g. 9a/06, 9b/17, 10a/03, 13a/07, 18a/04, 20a/16

[=6]

gerd Fars. Toz, toprak.

g. 12a/13

[=1]

gerden (Fars. Gerdan kelimesinin eski metinlerde kullanılan asıl şekli.

g.+üñde 19a/15

gerden-firāz Boynunu dik tutan" Başı yukarıda, kendini beğenmiş, kibirli, serkeş. 1b/03

[=2]

gerek- Herhangi bir şeyin yapılabilmesi veya olabilmesi için şart olan (şey), lâzım.

g. 10a/07, 10b/13, 11a/05, 11a/06, 11b/03, 12b/15, 17a/16, 18a/04, 20a/16

g.-dür 8b/08, 11a/07, 14a/08, 14b/02, 15a/01, 17a/13, 17a/15, 17b/01, 17b/13, 18b/10, 19a/01, 19b/13, 20b/05, 21a/10, 22a/03

g.-mez 11b/03, 15a/03, 19b/17

g.-se 22a/17

[=28]

germ Fars. Çabuk ve süratli.

g. 14b/12

[=1]

getür- (Daha uzak bir yerden) Bulunulan yere gelmesini sağlamak, gelmesine sebep olmak, iletmek, nakletmek. **g.** 19a/13

g.-di 3a/04, 19b/06

g.-düm 20a/02

g.-me 8/16, 8a/15, 14a/9

g.-mez 13a/13

g.-ür 11b/06

[=9]

gezend Fars. Zarar ziyan, âfet, musîbet.

g. 9a/05, 17b/17

[=2]

gez (Bir yerde) Bir yöne doğru sürekli yer değiştirmek, hareket etmek, yürümek, dolaşmak.

g.-er 22a/17

[=1]

gıdā Ar. Canlıların yaşaması, beslenip gelişmesi için gerekli her türlü yiyecek ve içecek, besin.

g.+dan 20b/16

g.+ya 20b/15

g. +sını 20b/17

g.+suz 21a/06

[=4]

ġīriv Fars. Bağırma, bağrışma, feryat, figan.

g. 16a/10

[=1]

girye Fars. Yakınma, ağıt, ağlama.

g.+lerle 25a/ 11

[=1]

gibi Benzerlik bildirir; benzer, benzeyen.

g. 19a/07

[=1]

gice Güneş battıktan sonra başlayan ve gün ağarıncaya kadar süren karanlık zaman.

g. 11a/13

[=1]

gile Fars. Şikâyet, yanıp yakılma.

g. 11a/11, 12b/09

[=2]

girdāb Fars. Suyun kendi etrâfında fırdolayı burgu gibi dönmesi ve döndüğü yer, su çevrintisi, çevrinti, burgaç, eğrim.

g.+a 3b/04

[=1]

girü Arkada bulunan taraf, arka taraf.

g. 10a/02

[=1]

git- (Bir şey veya bir kimse) Konuşana göre yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, bir mesâfe katedip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak, azîmet etmek.

g.-er(gider) 3b/17, 15b/13

g. -en (gider) 20b/04

[=2]

göñül Îman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların kaynağı olduğu kabul edilen kalbin mânevî yönü, yürek, dil.

g. 14a/04

g.+de 8a/12, 9a/06, 10a/10, 11a/15, 12a/01, 12a/01, 15a/05, 17a/01, 20a/11, 20a/12

g.+den 4a/08, 4a/11, 19b/11, 20b/06

g.+dür 14b/15

g.+ler 6b/05, 11a/08, 12b/13, 12b/13

[=20]

gör- (Gözle ve ışık yardımı ile) Bir nesne veya kimsenin varlığını algılamak, hissetmek.

g. 8a/17, 8b/09

g.-düm 12b/08, 12b/12, 16a/07, 24b/15

g.-düñ 12b/05, 12b/06, 16b/04, 25b/01

g.-indi 8a/10, 14b/03

g.-ine 12b/15, 14a/04

g.-inmez 1b/10, 14a/03

g.-inmezse 9b/17

g.-miş 16a/07

g.-inür 13b/09

g.-üpdür 16b/06

g.-ür 2a/16, 4a/06, 12b/02, 13b/17, 16a/, 17a/07, 19b/03, 20a/08, 20b/16

g.-ürler 12a/17, 14a/02, 15a/06

g.-ürse 15a/09

g.-ürsin 16b/08, 25a/02

[=35]

göster- Görülmesini sağlamak, görülmesine sebep olmak.

g. 23b/07

g.-e 9b/10

g.-eler 2b/03

g.-ürsün 23b/07

[=4]

göz İnsanda ve hayvanda görme organı.

g.+ler 3b/10

g.+üñ 3b/10, 16b/06

[=3]

gözet- Korumak, himâye etmek, siyânet etmek.

g. 8b/03, 11b/13

[=2]

ġubār Ar. Toz, ince toprak.

ġ.+ıyla 16a/13

[=1]

ġulām Ar. Delikanlı, genç oğlan.

ġ. 13b/16

[=1]

ġulāmān Ar. Gulâmlar, delikanlılar, köleler

ġ. 14b/06

ġ.+a 14b/04, 14b/05

[=3]

ġurūr Ar. Kendini beğenme, büyüklük taslama, boş şeylerle övünme, benlik, enâniyet, kibir, azamet

g. 18b/12

g.+uñ 21b/01

[=2]

gūsfend Fars. Koyun.

g. 8b/07

[=1]

gū Far. Sonuna geldiği kelimelere "söyleyen" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

güft ü gū dedikodu

g. 13b/12, 14a/02, 23b/07

[=3]

güç Yapılması, başa çıkılması zor olan, emek isteyen, yorucu, zor, müşkül, çetin.

g.+iyle (güciyle) 20a/12

[=1]

güft Fars. Söz, lâf, lakırdı.

g. 13b/12, 14a/02, 23b/07

[=2]

güftār Fars. Söz, kelâm.

g. ı şeyḫi 8a/17

[=1]

güher Fars. cevher, mücevher, elmas, inci. **g.+dür** 4a/14

[=1]

gülistān Fars. Gül bahçesi, gülü çok olan yer, gülşen, gülzar.

g. 2a/16

[=1]

gümān Fars. Zan, şüphe.

g. 2a/02, 8a/14,15a/11

g.+ı 20b/06

[=4]

gün Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki zaman parçası, gündüz.

g. 8b/13, 23b/03, 24a/11, 25a/10

g.+inde 16a/04

[=5]

günāh Fars. Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış, mâsiyet.

g. 11a/07, 15a/04, 15b/13, 18a/02

g.+uñla 15b/14

g.+ ın 17b/12

[=6]

güneh Fars. Günah

g. 16b/12

g.+den 2b/02, 17b/13, 17b/14

[=4]

güneh-kār Günah işleyen, günah işlemiş (kimse)

g. 11b/15, 17b/14

g.+a 1b/09

[=3]

günehsüz Günâhı, suçu olmayan, mâsum, kabâhatsiz, bîgünah

g. 17b/13

[=1]

gūr Fars. Mezar, kabir.

g. 19a/08

[=1]

gürīz Fars. Kaçma, kaçış.

g. 1b/04

[=1]

gürūh Fars. Topluluk, cemâat, bölük.

g. ı zenān 9b/17

[=1]

gūş Fars. Kulak.

g. 3b/05, 10b/13

gūş-mal Kulağını bükmek, îkaz etmek. 17a/06

[=3]

gūyā Fars. Sözde, sanki.

g. 12a/10

[=1]

güzār Fars. onuna geldiği kelimelere "yapan, yerine getiren, ödeyen" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

g. (ḫıdmet-güzār) 10a/16, 15a/01

[=2]

güẕeşt Fars. Geçme, geçiş.

g. 13a/01, 13a/01

g. i selef 22a/13

[=3]

güzide Fars. Seçkin, seçilmiş, mümtaz, elit.

g. 4a/01

[=1]

güzīn (<Fars. guzi) Seçkin, seçilmiş.

g. 10b/15, 12a/09, 15b/02, 17b/07

[=4]

H

ḫāb Fars. Uyku.

ḫ.+a 21b/02

ḫ. ı sivā 14a/06

[=2]

ḫaber Ar.Olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dâir orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz.

ḫ. 3b/03, 3b/05, 8a/03, 10a/06, 10a/06, 11b/14, 14b/04, 14b/05, 14b/12

ḫ.+den 14b/12

[=9]

ḥabīb Ar.Sevilen kimse, sevgili, dost.

ḥ. 3b/03

[=1]

ḫabīr Ar. Haberi olan, haberli, haberdar, vâkıf.

ḫ. 2b/07, 10a/05

[=2]

ḫacel Ar. Utanma, utanç, haclet, hacâlet.

ḫ. 13a/05, 13a/06, 20a/09

[=3]

ḥad Ar. Sınır.

ḥ. 9a/13

[=1]

ḫafī Ar. Gizli.

ḫ. 15b/01

[=1]

ḫafīf Ar. Tartıda ağırlığı az gelen.

ḫ. 4a/12

[=1]

ḫāk Fars. Toprak

ḫ. 3b/09

ḫāksār Toz toprak içinde kalmış. 14a/12

[=2]

ḥaḳ Ar .Doğru, gerçek.

ḥ. 2b/13, 14 b/17

ḥ.+dan 9b/06, 20b/06

ḥ.+ın 15b/12

h.+dur 16b/06

[=5]

ḫaḳāyıḳ Ar. Hakîkatler, gerçekler.

h.+dan 6b/04

[=1]

ḥaḳīḳat Ar. Asıl olan durum ve şekil, gerçek, asıl, künh.

ḥ. 7b/15, 17a/15

ḥ.+da 4a/06, 6b/05

[=4]

ḥakīmāne Ar.Hikmet sâhibi olan kimseye yakışacak tarzda.

ḥ 17b/06

[=1]

ḥaḳīr Ar. Değersiz, îtibarsız, küçük.

ḥ. 9b/12, 15b/14

[=2]

ḥāl Ar. Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum.

ḥ. 13b/07, 15b/04, 19b/02, 22b/10, 24b/15

ḥ.+e 8a/11, 10a/17, 16a/16

ḥ.+ın 16b/03

ḥ.+i 15a/07, 15b/11, 18a/01

ḥ.+in 19b/15

ḥ.+ine 2a/01, 10a/07

ḥ.+ini 10a/11, 18a/11

[=17]

ḫalāik Ar.Yaratılmış olanlar, mahlûkat, insanlar.

ḫ. 2b/03

[=1]

ḫalef Ar. Sonradan gelen ve birinin yerine geçen kimse.

ḫ. 22a/13

[=1]

ḫalel Ar. Bozukluk, eksiklik, fesat, noksan.

ḫ. 9a/17

[=1]

ḥālet Ar. Hal, nitelik, keyfiyet.

ḥ. 16b/03

[=1]

ḫālıḳ Ar. Yaratıcı, yaratan, esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

ḫ. 8a/05

[=1]

ḫalīl Ar. Sâdık ve gerçek dost.

ḫ. 2a/16, 10a/08

ḫ. +üm 10a/08

[=3]

ḫalḳ Ar. Bir milleti meydana getiren insan topluluğu.

ḫ. 8b/14, 13a/08, 13a/16, 17b/06

h.+a 4a/07, 8b/05, 8b/06, 9b/07, 9b/09, 10a, 13a/, 14a/8, 16b/05, 17a/10, 17a/12, 17a/12, 17b/04, 18a/03, 20b/17, 21a/04, 21a/04, 21a/08, 21a/11

h.+ı 8a/07, 8b/13, 9a/15, 11a/05, 14a/02, 17a/11, 17a/14, 20b/16, 21a/01

h. ı ālem 14a/07

h.+uñ 12b/12, 17b/05, 19b/17, 21a/07, 21b/17

[=38]

ḫ^{v}ān Sofra, yemek sinisi, yemek tepsisi.

h. ı kerem 2a/09

[=1]

ḫandān Fars. Gülen, şen, neşeli.

ḫ. 14b/10

[=1]

ḫande Fars. Gülme, gülüş.

ḫ. 19b/11

[=1]

ḫ^{v}ār Fars. Değersiz, îtibarsız, hakir.

ḫ. 1b/05

[=1]

ḫarāb Ar. Yıkık dökük, yıkılmaya yüz tutmuş, vîran.

ḫ. 10a/03, 11a/08, 11a/08, 12b/12, 13b/11

[=5]

ḫarābe Ar. Eski devirlerden kalma şehir veya binâ yıkıntısı. **ḫ.** 9b/01, 12b/13

[=2]

ḫarābāt Ar. Meyhâne.

ḫ.+ı 12b/12

[=1]

ḫarāc Ar. Müslüman olmayan tebaadan ve sâhibi müslüman olmayan arâziden alınan vergi.

ḫ. 18b/04, 18b/11

[=2]

ḥarām Ar. Dînin kesin bir delille yasakladığı, işlenmesi azâbı, inkâr edilmesi küfrü gerektiren (şey, hareket veya davranış)

ḥ. 14b/02, 16a/14, 17a/17

[=3]

ḥarāmī Ar. Haydut, yol kesen kimse, şaki.

ḫ 10b/11

ḫ. +den 25a/09

[=1]

ḫarc Ar. Bir iş için harcanan para, masraf.

ḫ. 13b/04

[=1]

ḫarf Ar. Dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi meydana getiren işâretlerden her biri.

ḫ.+e 2b/09

[=1]

ḫarīn (<Ar. ḫarūn) İnatçı.

ḫ. 15a/03

[=1]

ḫarīr Ar. Ateşli, harâretli.

ḫ. 10a/07, 18b/01, 18b/05

[=3]

ḫāriṣ (<Ar. ḥirṣ) Bir şeyi elde etmek husûsunda aşırı derecede istekli olan, hırslı.

ḫ.+i 11a/10, 18a/09

[=2]

ḫāṣ Ar. Bir şeye veya bir kimseye âit olup başkasında bulunmayan, ona mahsus olan, özgü.

ḫ. 13b/14, 18a/12

[=2]

ḫased Ar. Başkasında olan bir nîmeti çekememe, kendisine faydası olmadığı halde kıskançlık sebebiyle karşısındakinin sâhip olduğu nîmetten mahrum kalmasını isteme, çekememe, günüleme.

ḫ. 13b/10, 16b/02

ḫ.+le 13b/10, 16b/03

[=4]

ḫasen Ar. Güzel.

ḫ. 1b/08

[=1]

ḫāṣıl Ar. Husûle gelen, olan, meydana çıkan.

ḫ. 2b/16, 8a/07, 11b/09, 13b/04, 18b/14, 21a/17

[=6]

ḫasm Ar. Düşman.

ḫ. 1b/11

ḫ.+a 11b/02

[=2]

ḫasūd Ar. Başkasında olan bir nîmeti çekememe, kendisine faydası olmadığı halde kıskançlık sebebiyle karşısındakinin sâhip olduğu nîmetten mahrum kalmasını isteme, çekememe, günüleme.

ḫ. 15b/17

ḫ.+an 13b/07, 14b/09

ḫ.+ı 14b/05

ḫ. ı cihān 14b/16

ḫ+ uñ 16b/04

[=]

ḫaşīş Ar. Kuru ot.

ḫ. 25a/14

[=1]

ḫaşyet Ar. Saygıyle karışık korku, ululuk karşısında duyulan gönül

titremesi, yürekte duyulan ürperme, korku.

ḫ.+i 9a/06

[=1]

ḫaṭā Ar. Aslına uygun olmayan, doğru olmayan şey; yanlış, yanlışlık.

ḫ. 9b/08, 16b/15, 17b/04, 17b/11

ḫ.+dan 8a/13

[=5]

ḫaṭar Ar. Tehlike, güvensilik.

ḫ. 3b/17, 9b/11, 12a/13, 15a/10, 18a/05, 18a/06

h.+dur 4a/07

[=7]

ḫāṭır Ar. Düşünme, akılda tutma yeteneği, zihin, hâfıza.

ḫ.+uma 8a/11

[=1]

ḫāṭıra Ar. Yaşanmış şeylerden zihinde kalan her türlü iz, hatırda kalan, hâfızada yaşamaya devam eden şey.

ḫ. 16b/11, 16b/15, 19a/13

[=3]

ḫātm Ar. Bitirme, sona erdirme, tamamlama.

ḫ.+ını 21a/04

[=1]

ḫavāṣ Ar. Nitelikler, keyfiyetler, hassalar.

ḫ. 20b/14

[=1]

ḫavf Ar. Korku.

ḫ. 3b/17

[=1]

ḫayāl Ar. Aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, düş.

ḫ. 3a/10, 3b/13, 18b/08, 21b/06, 24b/12

[=4]

ḫayāt Ar. Organların canlının varlığını devam ettirecek şekilde işlemesi ve canlıların, organlarının gösterdiği faâliyet sonucunda varlıklarını sürdürmesi durumu, sürüp giden yaşama, canlı olma, dirilik.

ḫ. 2b/16

ḫ.+unda 11b/07, 22a/05

ḫ.+uñ 2a/06

[=3]

ḫāyin Ar. Hıyânet eden, sadâkat göstermeyen, güveni kötüye kullanan.

ḫ. 11a/01

[=1]

ḫayli Fars. Oldukça fazla, çokça, epey.

ḫ. 12a/02

[=1]

ḫayr Ar. Her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hal ve iş.

ḫ.+a 1b/08, 21b/10

ḫ.+ın 11b/10

[=3]

ḫayret Ar. Bir durum veya bir şey karşısında ne yapacağını, ne hüküm vereceğini bilememe, şaşırma, şaşırıp kalma, şaşkınlık.

h.+de 3b/04

[=1]

ḫaẕān Fars. Bir durum veya bir şey karşısında ne yapacağını, ne hüküm vereceğini bilememe, şaşırma, şaşırıp kalma, şaşkınlık.

h.+uñ 8b/06

h.+a 18b/07

[=1]

ḫazer Ar. Sakınma, çekinme.

h. 15a/11, 17b/13, 22b/04

[=3]

ḫāżır Ar. Bir işi yapmak için gerekli her türlü şeyini tamamlamış olan.

ḫ. 2a/07

ḫ.+ a 16b/11

[=2]

hedef Ar. Nişan alınan yer, nişangâh.

h. 18a/08

[=1]

helāk Ar. Ölme, mahvolma, yok olma.

h. 9b/06, 15b/12

h.+inde 1b/12

[=3]

hele Fars. Bir kimse veya şey diğer kimse veya şeylerin içinde ayrıca belirtilmek istendiği zaman bunu ifâde eden kelimenin başına veya sonuna getirilir, özellikle, bilhassa, bâhusus, her şeyden önce.

h. 11a/12

[=1]

hem Fars. Kullanıldığı cümleye "üstelik, bir de, şu da var ki, zâten" mânâları katarak anlamı kuvvetlendirir.

h. 1b/12, 12b/16, 20b/06, 23b/14, 23b/15

[=5]

hem-çü Fars. gibi.

h. 15b/09, 17a/16

[=2]

hemān Fars. Derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden.

h. 1b/10, 2a/02, 2a/08, 2b/17, 2b/17, 3a/08, 8b/10, 9a/08, 9a/09, 10a/09, 10a/11, 10a/12, 11a/01, 11b/02, 11b/05, 12b/05, 13a/11, 13b/11, 13b/15, 14a/10, 14a/8, 14b/12, 15a/14, 16a/03, 16b/04, 17a/10, 17a/13, 17b/12, 18a/07, 18a/09, 18b/03, 18b/13, 19a/01, 19a/07, 19b/06, 20a/10, 20a/17, 22b/03, 22b/06, 22b/09,

[=38]

hemānā Fars. Tam, tamâmen, aynen, tıpkı. **h.** 3b/03, 12b/12, 22a/12

[=4]

hemīn Fars. Yerine göre, ancak, hemen, her zaman" vb. anlamlar ifâde eden bir çeşit doldurma kelime.

h. 8a/16, 19b/07, 19b/12

[=3]

hep (<Fars. hamāġ) Hiçbiri veya hiçbir kimse dışarıda kalmamak üzere, bütün.

h. 1b/08, 2a/11, 3a/03, 9a/03, 9a/04

[=5]

her Fars. Tekil kelimelerin önüne getirilir ve o kelime için verilen hükmün aynı cinsten olan şeylerin hepsi için teker teker geçerli olduğunu gösterir, –nin hepsi, bütün, cümle.

h. 1b/10, 2a/09, 2b/12, 4a/05, 9a/01, 9a/02, , 9b/03, 11b/09, 17a/05, 18a/13, 18a/14, 18b/17, 19b/15, 21a/07

h. naẓar 1b/07,

h. iş 9a/13, 17a/13,

h. sipāh 11a/06,

h. cinse 12a/11,

h. insāna 19a/05

h. zamān 21a/08

h. faḳīr 21a/09

h. gün 25a/ 10

[=22]

hergiz Fars. Asla, kat'iyen, hiçbir vakit, hiçbir şekilde.

h. 13a/06, 17a/03

[=2]

hest Fars. Var.

h. 8a/14

[=1]

hevā Ar. İstek, arzu, heves, meyil

h. 2b/14, 9b/08, 18b/06, 20a/11

h.+sın 17b/07

h.+yı 4a/08

[=5]

heybet Ar. İnsanda korku ve saygı duygusu uyandıran etkili görünüş, ululuk, azamet.

h. +i 24a/03

[=1]

hezār Fars. bin

h. 1b/09, 8a/04, 15a/01

h.ān 9b/04

[=4]

ḫıdmet Ar. Bir kimsenin yapmakla sorumlu tutulduğu iş, kendisine verilen görev

ḫ. 2a/04, 9a/03, 10a/02, 10a/16, 12a/17, 13a/05, 14b/02, 15a/01

h. (dest-i ḫıdmet) 10a/12

ḫ.+de 19b/16, 20a/07

ḫ.+den 2a/03

ḫ.+ümi 19b/16

ḫ.+ümiz 13b/08

ḫ.+inde 15a/16**,** 20a/05

ḫ.+inden 1b/10, 10a/16

ḫ.+ine 15a/15

ḫ.+ini 21b/17

ḫ.+iyle 12b/02, 13a/07, 17a/07

ḫ.+üñi 19b/09

[=22]

ḥıfẓ Ar. Koruma, saklama, muhâfaza etme.

ḥ.+ın 18b/08

[=1]

ḫıred fars. Akıl

ḫıred-mend Fars. Akıllı, anlayışlı (kimse)

ḫ. 8b/07, 13a/17, 17b/01, 25a/14

ḫ.+e 13a/11, 17b/01

[=6]

ḫısım Aynı soydan gelen veya evlenme yoluyle aralarında yakınlık bulunanlardan her biri.

ḫ. 1b/11

[=1]

ḫışm Fars. Öfke, kızgınlık, gazap.

ḫ. 12a/01

ḫ.+ı 2a/02, 19b/10

ḫ.+ın 15a/05

ḫ.+ıyla 9b/01

[=5]

ḫışmnak Öfkeli, kızgın.

ḫ. 15a/06

[=1]

ḫıyānet Ar. Sonuna kadar bağlı olması gereken bir şeye karşı kendisinden beklenen sadâkati göstermeme, güveni kötüye kullanma, ihmal ve hîlekârlık göstererek sözünü ve ahdini tutmama, ihânet etme.

ḫ. 15b/05, 15b/10

ḫ.+den 15b/04

[=3]

hicab Ar. Utanma, sıkılma, mahcubiyet.

h. 13b/09, 17a/03

[=2]

hiç Fars. Olumsuz cümlelerde ve soru cümlelerinde anlamı kuvvetlendirir, kat'iyen, asla.

h. 2a/13, 11a/10

[=2]

ḫidn Fars. Arkadaş.

ḫ.+üñi 19b/05

[=1]

ḥikāyet Ar. Hikaye.

ḥ. 7b/14, 7b/15, 9a/09, 20b/11, 21b/08

ḥ.+ler 13a/01

[=6]

ḥikāyāt Ar. Hikayeler .

ḥ.ı nev 6b/01

[=1]

ḥikmet Ar. Hakimlik, bilgelik.

ḥ.+ini 3a/01

[=1]

ḫilāf Ar. Zıt olma, karşı olma, aykırılık, zıddiyet, ihtilâf.

ḫ. ı peyam-ber 3b/17,

ḫ. ı ṭarīḳat 8a/15

[=2]

ḫilāfet Ar. Halîfe olma durumu.

ḫ. 13a/16

[=1]

hil'at Ar. Pâdişahlar ve vezirler tarafından birine iltifat veya mükâfat olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan.

h. +a 21a/01

[=1]

ḥimāyet Ar. Himaye.

ḥ. 10b/05

[=1]

ḫirā fars. Satın alma.

ḫ.+yı 18a/06

[=1]

ḫişāl Ar. Hasletler, huylar, güzel huylar, hasâil.

ḫ. 16b/05, 16b/07, 25b/02

ḫ.+ı 8b/16

ḫ. ı cünūn 15b/05

[=3]

hirās Fars. Korku, korkma, ürkme

h. 10b/10, 10b/11, 11a/04, 12b/15

[=4]

ḥişār Ar. Bir yerin korunması için yapılan yüksek duvarlı, kuleli, bâzan etrâfı hendeklerle çevrili küçük kale, kerman.

ḥ. +ı 17b/17

[=1]

ḥişşe Ar. Bölünen bir bütünden bir kimseye düşen kısım, pay.

ḥ. 22a/16

ḥ. +si 18b/09

[=2]

ḫiṭāb Ar. Sözü veya yazıyı bir kimseye yöneltme, tevcih etme.

ḫ. 15b/16, 18b/02

[=2]

ḫod Fars. Kendi, bizzat, -de, dahi.

ḫ. 2a/06, 2a/10, 2a/17, 3a/11, 3b/10, 6b/02, 9a/06, 10a/06, 10a/08, 10a/08, 11a/03, 13b/10, 15a/04, 15b/06, 16b/04, 17a/05, 18b/03, 20b/02, 22a/13, 22b/02

[=20]

ḫoş Duyguları okşayan, zevk veren, beğenilen, güzel, iyi, latif.

ḫ. 9b/16, 11b/04, 13b/05, 14a/15, 17b/01, 18b/06, 22a/04

ḫ.+dur 11b/07

[=1]

ḫūb Fars. güzel.

ḫ.+ı 11b/14

ḫ.+ıyla 13a/08

[=1]

ḫūbān Fars. Güzeller.

ḫ. 16b/10

[=1]

hucūm Ar. Üstüne yürüme, saldırma, saldırı, savlet.

h. 22b/08

[=1]

ḫudā Fars. Allah, Tanrı, Cenâbıhak.

ḫ. 2a/17, 2b/02, 2b/12, 3a/02, 3b/14, 4a/07, 4a/08, 4a/09, 4a/10, 4a/11,8a/05, 8a/14, 8b/05, 9a/06, 9a/08, 10a/10, 17a/11, 18b/16, 19b/13, 20a/06, 21b/17, 22b/02, 22b/09, 22b/13, 22b/14

ḫ.+da 15b/12

ḫ.+dan 3b/03, 3b/07, 4a/04, 8a/02, 8a/05, 8a/13, 8a/15, 22b/04

ḫ.+dur 1b/03, 2b/07, 2b/08, 3a/10, 8a/05, 8a/11

ḫ.+nuñ 2a/06, 4a/10, 8a/08, 8b/06

ḫ+ya 8b/14

ḫ.+yı 19a/13

ḫ. yı cihān 12b/07

ḫ. yı te‘ālā 18a/14,

[=48]

ḫudāvend Fars. Efendi, sâhip, mâlik, hükümdar.

ḫ. 12b/07, 17a/16, 19b/07

ḫ.+e 2a/05, 14a/13

ḫ.+i 1b/01

[=6]

ḫudāvendigār Far. Hükümdar, sâhip, efendi.

ḫ. 2a/03

[=1]

ḥükm Ar. Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı.

ḥ.+i (tīr-i ḥükmī) 2b/03

ḥ.+i (Ḫudā ḥükmi) 3a/02, 8a/06

ḥ.+indedür 1b/01

ḥ. +inden (zīr i ḥükmi) 1b/04

ḥ. iyle 19b/14

[=7]

ḥukūmet Ar. Devletin, ülkeyi içeride ve dışarıda yönetmesinde yetkili olan yürütme organı, yönetme, yürütme kuvveti ve bu kuvveti temsil eden bakanlar kurulu.

ḥ. 14b/13, 20a/06, 22a/01

[=3]

ḫulūs Ar. Hâlis ve saf olma, kalp temizliği.

ḫ.+iyle 9a/03

[=1]

ḫūn Fars. Kan.

ḫ. ı dervīşi 14b/13

ḫ.+ı 19a/15

[=2]

hüner Fars. Bir işte gösterilen ustalık, beceriklilik, mahâret.

h. 7b/16,

hüner-mend Hünerli, hüner sâhibi (kimse), usta.21a/08

[=2]

ḫurūş Fars. Coşma, gürleme, şamata.

ḫ. 20a/17

[=1]

ḫūsrev Fars. Hükümdar, şah, pâdişah.

ḫ. 9a/12

ḫ.+i 10b/

ḫüsrevān Pâdişahlar, şahlar. 22b/07

ḫüsrevāne Pâdişahlara yakışır şekilde, şâhâne. 10a/17

[=4]

hūş Fars. akıl, şuur

hūş-yar Fars. Aklı başında olan, sarhoş olmayan (kimse), ayık

h. 13a/13, 13a/17

hūş-mend Fars.Akıllı, akıl sâhibi.

h. 15b/08

[=3]

ḫuşk Fars. Kuru

ḫ+i 14b/11

[=1]

ḫutūr Ar. (Hatıra) Gelme, (zihne, fikre) doğma.

h. 13a/02

[=1]

ḫūy Fars. Doğuştan olan tabiat, yaratılış, mizaç.

h.-ı (ḫoş-ḫūyı) 10b/04,

ḫ. ı (bilā-ḫūyı) 11b/06

[=2]

ḥużūr Ar. İç rahatlığı, hâlinden memnun olup gönlünde rahatlık duyma, kendini rahat ve memnun hissetme durumu.

h. 8b/05, 16b/08, 13b/10, 21a/17

[=4]

hürmüz Fars. Zerdüştler'in iki tanrısından iyiliği temsil edeni.

h.+ini 8b/02

[=1]

ḥüsn Ar. Güzellik.

ḥ. i edā 12b/14, 14a/15,

ḥ. i tedbīr-i 15a/13

[=3]

hüzün Ar. Gönülde hissedilen gariplik ve burukluk, arzulanan bir şeyin elden kaçması veya istenmeyen bir şeyin başa gelmesi yüzünden duyulan tasa, üzüntü, gam, keder.

h. 21b/06

[=1]

I

'īd Ar. Bayram .

'ī 11a/14

[=1]

ırak uzak

ı. 23a/14

ı.+dan 19b/05,

[=1]

ıssı Sâhip.

ı. 20a/02

[=1]

'ışḳ Ar. Aşk kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli.

'ı. ı derūn 4a/14

[=1]

İ

i Bugün yalnız idi, imiş, ise, iken şekilleri kullanılan cevher fiil.

i.-i (idi) 7b/16, 7b/16, 11a/14, 12a/07, 12a/10, 12a/10, 12a/15, 13a/17, 13a/17, 13b/14, 23a/10, 23a/10, 23a/10

[=13]

'ibād Ar. Kullar, abdler.

i.+a 1b/09, 12b/15

i.+e 2b/04

i. ı sücūd 3a/04

[=4]

'ibādet Ar. İnsanın tek Tanrılı dinlerde Allah'a, diğer din ve inanışlarda ise inanıp bağlandığı kudrete kulluğunu göstermek üzere yaptığı hareketler, tapma, tapınma.

i. 21b/12, 21b/16

i.+le 21b/13

[=3]

iblīs Ar. Şeytan.

i. +i 16a/07

[=1]

ibn Ar. oğul.

i.+i 20b/11

[=1]

‘ibret Ar. Bir olaydan çıkarılan göz açıcı, uyarıcı ders.

i. 4a/16

[=1]

ibtidā (<Ar. bed) Başlama.

i. 20a/13

[=1]

ibtilā (<Ar. belā) Bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük, kendini alamayacak kadar tutkun olma, tutku.

i. 16a/09, 21a/11

[=2]

iç Bir şeyin kendi sınırları arasında kalan kısmı, dâhi.

i.+inde 2b/11, 2b/14, 9a/02, 9a/07, 13a/11, 14a/07, 21b/10, 22b/02

i.+re 2a/07, 3b/16, 8a/16, 8b/04, 8b/14, 8b/15, 11a/06, 11b/04, 11b/09, 11b/14, 12b/08, 12b/10, 18a/13, 19a/09, 20b/15, 20b/16, 21/15, 22a/09

[=25]

iç- Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

i.-enler 19a/07

[=1]

içün Sebep bildirir; sebebiyle, -den ötürü, -den dolayı.

i. 1b/06, 3a/08, 9a/12, 16a/12, 16a/12, 18b/05, 18b/08

[=7]

idrāk (<Ar. derk) Anlama yeteneği, akıl erdirme, anlayış.

i. 3a/12

[=1]

iftirā Ar. Bir kimseye aslı olmayan bir suç yükleme, bir kabahat yakıştırma.

i. 17a/14

[=1]

ihāta Ar. Bir şeyin etrâfını çevirme, çevreleme, kuşatma, sarma.

i. 16b/13

[=1]

iḥsān Ar. Bağışlama, bağışta bulunma.

i. 17a/05

[=1]

ihtimām Ar. Bir şeyin iyi olması için özenerek gayret gösterme, üzerinde dikkatle çalışma, özen, özenme.

i. 4a/05, 16a/01, 17a/15

[=3]

iḥtirām Ar. Saygı, hürmet, tâzim.

i. 17a/09, 21b/17

[=2]

iḫtiṣāṣ (<Ar. ḫuṣūṣ) Bir ilim, fen, sanat hakkında veya belli bir hususta derinleşme, o konuda geniş bilgi ve tecrübe sâhibi olma, bu yolla kazanılmış bilgi, uzmanlık.

i. 13b/14

[=1]

iḥtişam Ar. İnsanı etkisi altına alan gösterişli görünüş, debdebe, görkem.

i. 17a/09

[=1]

iḫtiyār Ar. Seçme, intihap etme, tercih etme.

i. 17b/06, 21b/12

[=2]

iḥtiyāṭ Ar. Olabilecek şeyleri hesâba katarak tedbirli ve ölçülü davranma, sakınma.

i. 8a/07

[=1]

iki Birden sonra, üçten önce gelen sayının adı.

i. ‘ālem 8a/16, 8b/15

i. menzil 8b/14

i.yār 11a/02

i. ẖās 13b/14

i.ḳul 13b/14

[=6]

iḳlīm Ar. Ülke, diyar.

i. 9a/07,22b/08

[=2]

ikrām Ar. Ağırlama, kıymet vererek hürmet etme, misâfirperverlik gösterme.

i. 12b/16

[=1]

iḳtiżā Ar. Gerekme, gerektirme.

i. 20b/01

[=1]

ilah Ar. Allah, Tanrı.

i. 3a/06

[=1]

ile İsimlerin sonuna gelerek berâberlik, refâkat, vâsıta, araç, hal, tarz, ilişki vb. anlamlarda zarflar yapar

i. (emri ile) 2b/12, 2b/13, 2b/14

i. (ḥükmi ile) 3a/02, 8a/06,

i. (ẕikri ile) 4a/10,

i. (‘adl-ile) 8b/10,

i. (sitem ile) 8b/13

i. (ḥarīr ile) 10a/07

i. (gedā ile) 14a/16

i. (yādı ile) 16b/16

i. (sen ile) 17b/05

i. (ġaflet ile) 19a/14, 20a/04

i. (ẖande ile) 19b/11

i. (mihrüñ ile) 20a/01

[=16]

‘illet Ar. Hastalık

i.+i 8b/09

[=1]

iltiyām Ar. (Yara) Kapanma, iyileşme.

i. 12b/02

[=1]

‘inād Ar. ‘Dediğinden vazgeçmeme, ayak direme, direnme.

i.+ıyla 16a/01, 16b/11

[=2]

in ‘ām Ar. Lutuf ve ihsanda bulunma, iyilik etme.

i.+dur 8a/02

[=1]

inbisāṭ Ar. Yayılma, genişleme, açılma.

i. 8a/07

[=1]

inkisār Ar. Kırılma.

i. 1b/05, 11a/09

[=2]

ins Ar. İnsan.

i. 1b/01, 2b/05

[=2]

inṣāf Ar. Hakka ve adâlete uygun davranış, nefse değil vicdâna uyarak adâletle hareket etme, merhametli davranma.

i.17b/15

i.+i 17b/07

i.+ıla 9b/03, 18a/04

[=4]

insān Ar. İki ayaklı, iki elli, aklı ve konuşma yeteneği olan memeli canlı.

i. 3a/09, 11a/03

i.+a 19a/05

[=3]

ir- **(-e)** Belli bir yere, bir noktaya varmak, vâsıl olmak, erişmek.

i.-di 20a/01

i.-e 2a/01, 17a/10

i.-er 2a/09, 8b/13, 9a/01, 21b/17

i.-erdi 13b/06, 15b/09

i.-işdi 3b/03, 16a/03, 16a/12, 16b/02, 18b/02, 18b/02

i.-işdi 2a/14, 8b/02

i.-işdüm 12b/09

i.-işdür 8b/04

i.-işdüre 14b/05, 21a/16

i.-işdürme 18b/14

i.-işe 4a/03, 9b/04, 17a/12

i.-işmek 13a/15

i.-işmez 15b/12, 17b/17

i.-işse 2b/04

i.-işür 2a/14, 3a/12, 3b/07, 4a/04, 9a/05, 9a/17, 9a/17, 10a/05, 10a/11, 12b/02, 14a/9, 15b/13, 17a/04, 17a/13, 20a/10, 21a/11, 21b/01, 22a/14, 22b/09, 22b/13

i.-işürse 19a/11

i.-mez 9b/06

i.-se 13a08/, 18a/07

i.-ür 2a/08, 2a/10, 2a/15, 4a/17, 18b/09

[=61]

ise Bugün yalnız idi, imiş, ise, iken şekilleri kullanılan cevher fiil.

i. 2a/09, 3b/03, 3b/05, 8b/03, 8b/05, 17a/05, 17a/09, 17a/15, 20a/06

[=9]

iste- (Bir şeye karşı) İstek duymak, (o şeyi) arzulamak, arzu etmek.

i. -r 16b/08, 21b/05, 22b/14

[=3]

iş Bir maksatla yapılan faâliyet, çalışma, amel.

i.+den 9a/13

i.+e 17a/13

i.+i 20a/05

i.+inde 18b/16

i.+ler 10a/12

[=2]

işbu Bu işâret sıfatının yazıda kullanılan eski bir şekli, işte bu.

i. 15a/05

[=1]

işit- Kulak yoluyle duymak.

i. 11b/14, 19a/10

i.-di 20a/08, 21b/15, 25a/11

i.-düm 8b/12, 9a/12, 10a/16, 14b/04, 18a/16, 19a/05, 19b/02, 22a/09

[=13]

it- Türkçe'de birçok kelimenin sonuna gelerek birleşik fiiller teşkil eden, sonuna geldiği kelimeye göre değişik fonksiyonları olan, geçişli veya geçişsiz fiiller, ayrıca çeşitli deyimler yapan fiil.

i. 10b/07, 12b/06, 12b/06,21b/17, 22a/16, 24/07

i.-e (ide) 3b/11, 8b/07, 9a/14, 10b/13, 15a/12, 16a/15, 17b/06, 19b/05, 19b/17, 20a/17, 21a/16

i.-er (ider) 3b/05, 4a/06, 9a/08, 9a/08, 9a/12, 9a/12, 9b/ 09, 10a/09, 11a/14, 11a/14, 11a/16, 12a/08, 15a/12, 16b/12, 16b/13 17a/05, 21a/04, 25a/12, 25b/08

i.-ene (idene) 17a/13

i.-erdi (iderdi) 21b/12

i.-erdüm (iderüm) 15b/08

i.-ersün (ideersün) 10b/15,17b/06

i.-erse (iderse) 22b/02

i.-erseñ (iderseñ) 18a/10

i.-üp (idüp)15a/12

i.-üpdür (idüpdür) 20a/06

[=45]

iṭā'at Ar. Emre uyma, söz dinleme.

i.+le 8a/07

[=1]

'itāb Ar. Azarlama, paylama.

'i. 13a/15

'i.+ıyla 15a/15

'i.+uñdan 20a/04

[=3]

i. 1b/06, 13a/15

i.+″n 14b/12

[=3]

i'tibār Ar. Saygı görme, saygı gösterme, değer verme, kendine değer verilme.

i. 21a/05

[=1]

i'tiyād (<Ar. 'avd) Alışmaktan dolayı âdet edinme, alışkanlık.

i. 12a/02

[=1]

ittişāl Ar. Birleşme, kavuşma, bitişik.

i.25a/02

[=1]

iẕ'ān Ar. Anlayış, kavrayış, ferâset.

i.13a/14

[=1]

ıżṭırāb Ar. Maddî veya mânevî acı, azap, eziyet, zahmet, sıkıntı.

ı. 8a/12, 13b/11, 16a/04, 19b/11, 25a/01

ı.+a 20b/14

[=6]

K

ḳabā Ar. Üste giyilen elbise, önü dâima açık duran kaftan, cüppe.

ḳ. 18b/03

ḳ +ñı 18b/01

ḳ.+sını 18a/16

ḳ+dur 18b/05

ḳ.+yı 22a/05

[=5]

ḳabūl Bir şeye isteyerek veya istemeyerek peki deme, râzı olma, muvâfakat etme.

ḳ. 16a/17, 24a/02, 25a/12

[=3]

ḳaç- (Birinden veya bir şeyden) Kurtulmak için süratle uzaklaşmak

ḳ.-ar 1b/10, 9a/16

[=1]

ḳaçan Ne vakit, ne zaman ki

ḳ. 1b/11, 1b/12, 2a/03, 2a/04, 2b/03, 8b/12, 9a/03, 9a/04, 9a/07, 9a/08, 10b/12, 11a/04, 11a/07, 12a/01, 12b/11, 13b/13, 17b/03, 21b/04, 24a/10, 25a/17

[=20]

ḳadem Ar. Ayak.

ḳ. 22a/03, 22a/11

[=2]

ḳader Ar. Zamânı ve oluş biçimiyle her şey hakkında Allah tarafından ezelde tâyin ve tespit edilmiş hükümlerin bütünü, alın yazısı.

ḳ.+den 2a/10

[=1]

ḳadīm Ar. Geçmişi uzun zamâna dayanan, eski.

ḳ. 2a/12, 2b/10

[=2]

ḳāḍī Ar. İslâm hukūkuyle yönetilen devletlerde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü dâvâyı halletmek üzere devlet tarafından tâyin edilen memur.

ḳ. 13a/06

[=1]

ḳadr Ar. Değer, kıymet.

ḳ.+üñ 14a/04

[=1]

ḳāfile Ar. Birlikte yolculuk edenlerin meydana getirdiği topluluk.

ḳ. 9b/10

[=1]

ḳaḥṭ Ar. Kuraklık sebebiyle ürünün yetişmemesinden ileri gelen kıtlık ve açlık.

ḳ. 24b/08, 24b/ 12

ḳ.+ı 20b/14

ḳ. +ıyla 24b/13

[=3]

ḳa‘īd Ar. Yol gösteren kimse, kılavuz, rehber.

ḳ. 18a/06

[=1]

ḳāl Ar. Söz, lâf.

ḳ. 3a/07

ḳ.+ine 2a/01, 10a/07

[=3]

ḳal- **(**Olduğu yerde ve olduğu halde) Durmak.

ḳ.-a 8a/11, 19a/06, 22a/12, 22a/13

ḳ. -asun 19a/11

ḳ.-mış 3b/04, 13b/14

ḳ.-ur 2a/13, 2b/02, 3a/04, 3b/10, 11a/10, 11b/10, 14a/02, 19a/15, 21a/06

ḳ.-ursa 8b/10, 21a/06

[=17]

kalān Fars. Büyük, kocaman.

k. 24a/11

[=1]

ḳalb Ar. Bir durumdan başka bir duruma, bir şekilden başka bir şekle çevirme, değiştirme.

ḳ.+e 4a/03, 10a/08, 12a/03, 16b/16, 20b/13

ḳ.+i 3b/12, 4a/08, 8a/05, 9b/06, 11a/13, 16b/13, 17a/16, 17a/17

ḳ+ine 10b/11

ḳ.+üñe 8/16

[=11]

ḳalem Ar. Yazı yazmaya mahsus, genellikle çubuk biçiminde âlet.

ḳ. 13b/03, 16a/12

[=2]

kām Fars. Arzu, meram, maksat.

k. 4a/04, 20b/16, 21b/05

[=3]

kāmran Fars. Arzusuna kavuşmuş, muradına ermiş.

k. 24b/03

[=1]

ḳamu Bir memleketteki halkın bütünü, amme.

ḳ. 2a/10, 2b/03, 2b/07, 2b/13, 3b/10, 4a/07, 8a/07, 8a/11, 8b/09, 8b/17, 9a/06, 10a/12, 13b/12, 15b/08, 16a/13, 17a/02civan.a, 17a/09, 18b/17, 19a/09, 19a/09, 21a/01

ḳ. +dan 4a/15, 9a/07, 15b/02

ḳ. +nuñ 13b/11

ḳ. +sı 22b/10

ḳ. +ya 8a/05, 10a/07, 10a/11

[=27]

ḳan Plazma ve kan yuvarlarından meydana gelen ve damarların içinde dolaşarak vücut dokularını besleyen kırmızı renkli sıvı.

k.+ını 14b/17

[=1]

ḳand Ar. Şeker, şeker kamışı usâresi.

ḳ. 9a/12, 15b/09

[=2]

ḳanda Nerede, nereye.

ḳ. 10a/01, 16a/07

[=2]

kanı Nerede.

k. 3b/14, 13a/13, 13a/14, 13a/14, 17b/11, 22b/07, 22b/08, 22b/08

[=5]

kapu Bir yere girilip çıkılırken içinden geçilen yer.

ḳ.+ñdan 12b/13

[=1]

kār Fars. İş, fiil, amel.

k. 3b/11, 11a/09, 11b/12 , 23a/11

k.+a 13a/17

k.+ı 11/01, 11b/14,17b/05

k.+unı 3b/10

k.+uñ 15b/08, 18a/12

k.+una 11a/17

[=11]

kār-sāz İş yapan, becerikli (kimse).

k. 2a/11, 11a/09, 21a/10

[=3]

kār Sonuna geldiği isimlere " -li, -ci" ekleri ve "eden, edici" kelimeleri gibi fâillik ve sâhiplik mânâsı katarak Farsça usûlüyle birleşik kelimeler yapar.

güneh-kār Günah işleyen, günah işlemiş (kimse).

k. 1b/09, 11b/15, 18a/14,

nīkū-kār İşi iyi ve doğru olan, iyilik eden.

k.17b/14

sitem-kār Zulüm ve haksızlık eden, zâlim, sitemger.

k. 23a/13

[=5]

ḳara Kömür renginde olan rengin adı.

ḳ. 2b/15, 2b/15

[=3]

ḳarār Ar. Bir iş veya mesele hakkında verilen kesin hüküm.

ḳ. 2b/13, 9b/05, 23a/02, 24a/07

[=4]

kārbān Fars. Kervan kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekilleri.

k. 11a/05

k.+a 11b/07

[=2]

ḳarınca Toprağın içinde toplu halde yaşayan ve birçok çeşidi bulunan, zar kanatlı eklem bacaklı böcek türü.

ḳ. 13b/13

[=1]

ḳārī (<Ar. ḳirā'et) Okuyucu.

ḳ. 10b/14, 24b/02

[=2]

ḳarīb Ar. (Zaman ve yer bakımından) Yakın.

ḳ. 2b/06, 10a/06

[=2]

ḳarin Ar. Yakın, karib.

ḳ. 12a/09, 12a/11, 15a/03

[=3]

ḳarn Ar. Devir, vakit, zaman, çağ.

ḳ. 11a/15

[=1]

ḳarşu Bir şey, yer veya kimsenin yüz tarafının ilerisi.

k. 19b/04, 19b/05

k.+dan 8a/10

[=3]

kārvan Fars. Kervan kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekilleri.

k. 24b/03

[=1]

ḳaṣd Ar. Niyet, istek, amaç, gāye.

ḳ. 9b/09

ḳ.+uñ 13b/13

[=2]

ḳaṣır Ar. Köşk, küçük saray, kâşâne.

ḳ. 11a/17

[=1]

kātib Ar. Bir resmî dâirede, bir kurumda veya bir kişinin yanında yazı yazmakla görevli kimse, yazan, yazıcı.

k. 11a/15

[=1]

ḳaṭre Ar. Damla.

ḳ. 1b/09, 2b/17

[=2]

ḳavī Ar. Güçlü, kuvvetli.

ḳ. 12b/02

ḳ.+e 22b/11

[=2]

ḳavl Ar. Söz, kelâm.

ḳ.+i 21b/15

ḳ. i Aḥmed 11b/08

[=1]

ḳażā Ar. Kaderin, Allah tarafından ezelde tâyin ve tespit edilen biçimde ve zamanda gerçekleşmesi.

ḳ. 2b/03, 2b/10, 20b/02

ḳ.+sı 2b/10

ḳ.-y-ıla 20b/14

[=5]

ḳazan- El emeği veya ticâret yoluyle kendine kâr sağlamak.

k. -dum 16a/15

[=1]

kef Ar. Kendi isteğiyle vazgeçme, ferâgat etme.

k. 16b/14

[=1]

kefā Fars. Elvermek, yetişmek.

k. 20a/12

[=1]

kelām Ar. Tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifâde.

k. 8a/05, 14a/01, 15b/03

k.+ı 3a/11, 8a/06, 19a/06

k. ı Ḫudā 19a/13

k.+um 3a/05

[=8]

kelīm Ar. Söz söyleyen, konuşan kimse, mütekellim.

k. i şeḳāvet 2a/15

[=1]

kelime Ar. Bir veya birkaç heceden meydana gelen anlamlı söz, sözcük.

k. 4a/12

[=1]

kemer Far. Bele bir kere dolandıktan sonra bağlanan veya tokalanan bel bağı.

k. 13b/06, 15b/07

[=2]

kemter Fars. Çok değersiz, çok aşağı, pek îtibarsız, en hakir.

k.+in 12a/11, 15b/02, 19b/15

[=3]

kendi Kişinin öz varlığı, zâtı.

k.+n 12a/11

[=1]

kerem Ar. Lutuf, iyilik, merhamet, ihsan.

k. 2a/09, 2b/04, 17a/07, 22b/15, 22b/15

k.+le 21a/01

[=6]

kerīm Ar. Kerem sâhibi (kimse), cömert, âlîcenap.

k. 1b/02, 2a/11, 2b/10, 19b/10

k.+e 10a/10, 10a/12

[=6]

kerre Ar. Defa, kez, sefer.

k. 11a/

[=1]

kes Fars. Kimse, kişi, şahıs.

k. 2a/13, 2b/09, 11b/14, 12b/10, 21b/11, 24a/15, 25a/04, 25b/15, 25b/15

[=9]

kes- İkiye ayırmak, kat'etmek.

k.-ersin 15b/07

k.-ilmez 11b/08

k.-ilse 12a/

[=3]

kesān Fars. Kimseler, kişiler, şahıslar.

k. 17b/12

k.+ı 1b/05

[=2]

ketḫudā Fars. Eskiden büyük devlet adamlarının, zenginlerin işlerini gören kimse, kâhya.

k. 22b/02

[=1]

ketm Ar. Saklama, gizli tutma, göstermeme.

k. i 'adem 3a/04

[=1]

kevkeb Ar. Yıldız.

k. 11b/04

[=1]

keyd Ar. Hile, oyun, desise.

k. 16a/03

[=1]

keyf Ar. Sağlık, sıhhat, afiyet.

k. 2b/09

[=1]

kez Defa, kere, sefer.

k. 12a/13

[=1]

keẕā Bunun gibi, böyle, böylece.

k. 12a/17

[=1]

keẕālik Bu da öyle, yine öyle, keẕā.

k. 11a/08

[=1]

ḳıl- Etmek, eylemek, yapmak.

ḳ. 3b//03, 4a/16, 8a/01, 10b/11, 11b/12, 11b/12, 12b/05, 15b/17, 18a/01, 18a/03, 18a/11, 20a/06, 20b/07, 22b/01, 22b/15, 24a/15

ḳ.-a 8a/07, 8b/07, 9b/05, 11a/11, 11b/03, 11b/11, 13a/04, 14b/13, 15a/14, 18a/13, 19b/14, 20a/17, 21b/12

ḳ.-alum 16b/07

ḳ.-am 14b/17

ḳ.-ana 2b/06, 15b/10

ḳ.-anlar 11a/11, 15b/05, 22a/03, 22b/08

ḳ.-asun 10a/03, 19a/12

ḳ.-aydı 19b/06

ḳ.-ayduñ 10a/03

ḳ.-ayum 19b/05

ḳ.-dı 12b/14, 15b/16, 16b/02, 16b/14, 18a/11, 21b/08
ḳ.-duġundan 20a/09
ḳ.-dum 16a/11
ḳ.-duñ 8a/02, 16b/02
ḳ.-duñsa 11b/12
ḳ.-ıpdur 16a/14
ḳ.-ısar 4a/08, 9b/12
ḳ.-ma 3a/05, 8b/13, 9b/11, 10a/07, 10a/07, 14a/04
ḳ.-mak 18a/05
ḳ.-mış 18a/16
ḳ.-sa 1b/12, 11b/15, 12b/10, 13b/15
ḳ.-sun 22a/02
ḳ.-up 8a/12
ḳ.-updur 2b/13, 11a/12, 16a/17, 22a/12
ḳ.-ur 1b/12, 2a/05, 2b/01, 4a/05, 4a/10, 8b/07, 9a/05, 9a/06, 9a/15, 9b/16, 10a/09, 10a/17, 11a/11, 11a/12, 11a/15, 11b/05, 12b/, 12b/02, 12b/04, 12b/16, 14a/16, 14b/11, 14b/11, 14b/12, 14b/16, 15a/07, 15a/17, 16a/01, 16a/10, 17a/07, 17b/14, 20a/13, 20b/01, 20b/02, 20b/07, 20b/11, 21a/05, 21b/08, 21b/08, 21b/10, 22a/10, 22b/12
ḳ.-urdı 10a/08, 12a/16, 13b/03, 21b/09
ḳ.-urdum 10a/02, 19b/09
ḳ.-urken 16a/07
ḳ.-urlar 1b/03, 7b/15, 13b/07, 13b/16, 14a/01, 18a/03, 18b/08, 22b/06
ḳ.-ursa 1b/08, 2a/04, 8b/14, 9a/02, 10a/08, 11b/05, 13a/05, 13a/05, 17a/06, 17b/04, 17b/12, 18a/08, 21a/17
ḳ.-ursam 15a/02
ḳ.-ursan 22a/17
ḳ.-ursañ 9a/13, 12a/02 ,17b/11, 20a/07
[=162]
ʻadālet ḳıl- 21b/10, 22a/03
ʻamel ḳıl- 11a/12
bed ḳıl- 18a/11
beri ḳıl- 20b/07
cefā ḳıl- 10b/07, 12b/10
ḍalālet ḳıl- 21b/10
edeble ḳıl- 12b/04
fitne ḳıl-10b/08
ḥased ḳıl- 16b/02
ḫıdmet kıl- 9a/03, 10b/02, 13a/05
ḫıyānet ḳıl- 15b/05, 15b/10
ḥikāyet ḳıl- 7b/15, 20b/11, 21b/08
ibādet ḳıl- 21b/12
ḳarār ḳıl- 24a/07
kerem ḳıl- 22b/15
kifāyet ḳıl- 11a/12
laʻnet ḳıl- 16a/17
müdāvim ḳıl- 18a/13

müddet ḳıl- 1b/12
mü'ebbed ḳıl- 16a/14
müheyyā ḳıl- 14a/01
münevver ḳıl- 4a/08
naẓar ḳıl- 4a/16, 11a/12, 15b/17, 18a/01, 18a/03, 18a/11, 20a/06
nedamet ḳıl- 1b/08, 22b/06
niyyet ḳıl- 9a/13
ri'āyet ḳıl- 10a/08
rivāyet ḳıl- 16b/07, 21b/08
ṣadāḳat ḳıl- 22a/02
ṣohbet ḳıl- 12a/16
taḥammül ḳıl- 11a/11, 11a/11, 11a/12
taṣarruf ḳıl- 13a/05
tażarru' ḳıl- 2b/06
tebessüm ḳıl- 8a/12
tefekkür ḳıl-14b/16
tehī ḳıl- 16b/14
telef ḳıl- 18a/05
ẓālim ḳıl- 18a/08
zāyil ḳıl- 9a/06
ziyāde ḳıl- 14b/11
ziyāret ḳıl- 23a/11, 23b/01

ḳīl Ar. Söz, kelam.
k. 3a/07, 8a/01
k.+uñ 23b/05
[=3]

ḳıllet Ar.Azlık.
k.+ini 10a/01
[=1]

ḳısmet Ar. Takdir edilmiş olan şey, nasip.
ḳ.+inde 12a/02
[=1]

ḳıṣṣa Ar. Kısa hikâye, ibretli hikâye, fıkra, rivâyet.
ḳ. 14a/10, 17a/06
ḳ.+ ña 10a/06
ḳ. ı bāz 16a/05
ḳ. +sı 18b/09
[=5]

ḳıyām Ar. Ayağa kalkma, ayakta durma.
ḳ. 4a/04, 4a/06, 4a/10, 8a/05, 13b/16
[=5]

ḳıyāmet Ar. Semâvî dinlerdeki ortak inanışa göre takdir edilen zamânı gelince bu âlemin ve bu âlemdeki canlı cansız her şeyin bir anda mahvolup yok olması, ölülerin dirilmesi, âhiret hayâtının başlaması olayı ve bu olayın meydana geldiği zaman.
ḳ. 16a/04
ḳ. +de 20b/02
ḳ.+ini 21a/05
[=2]

ḳıyās Bir şeyi diğer bir şeye göre değerlendirme, başka bir şeye benzeterek hakkında hüküm verme, karşılaştırma, mukāyese etme.
k. 10a, 10a, 10a/17, 11a/04, 13b/01, 15b/02, 17b/05, 19b/17

[=1]

ki Fars. İki cümleyi sebep, sonuç vb. çeşitli fonksiyonlarda birbirine bağlayarak birleşik cümle hâline getirir.

k. 1b/11, 2a/01, 2a/01, 2a/12, 2a/16, 3a/06, 3a/10, 3b/12, 3b/15, 4a/03, 6b/01, 8a/02, 8a/12, 8a/17, 8b/09, 8b/11, 8b/14, 9a/12, 9b/10, 9b/16, 10a, 10a, 10a/01, 10a/05, 10a/10, 10a/10, 10a/11, 10a/16, 11b/03, 11b/11, 11b/13, 12a/10, 12b/01, 12b/07, 12b/10, 13a/12, 13b/17, 14a/02, 14a/04, 14a/12, 14a/13, 14a/14, 14a/16, 14b/01, 14b/04, 14b/08, 14b/09, 14b/16, 14b/17, 15a/07, 15a/13, 15b/06, 15b/10, 16a/07, 16b/06, 16b/08, 17a/06, 17a/13, 17b/06, 17b/15, 18a/, 18a/01, 18a/06, 18a/06, 18a/16, 18a/17, 18b/04, 18b/14, 18b/15, 19a/, 19a/08, 19a/12, 19b/02, 19b/07, 19b/13, 19b/13, 19b/13, 19b/14, 19b/15, 20a/02, 20b/02, 21b/03, 21b/04, 22a/11, 22a/12, 22a/15

[=87]

kibriyā Ar. Büyüklük, ululuk, azamet.

k. 2a/12

[=1]

kifāyet Ar. Yeter miktarda olma, yetişme, elverme, kâfi olma.

k. 11a/12

[=1]

kilk Fars. Kalem, kamış kalem.

k. i ḳażā 2b/10

[=1]

kim Ki, bağlaç.

k. 1b/06, 1b/10, 2b/04, 2b/07, 3b/08, 3b/12, 3b/15, 3b/16, 3b/17, 4a/04, 4a/05, 4a/08, 4a/10, 4a/17, 8a/01, 8a/08, 8a/13, 8b/04, 9a/01, 9a/02, 9a/08, 9a/15, 9a/15, 9b/03, 9b/07, 9b/08, 11a/17, 11b/06, 11b/07, 12a/11, 13a/15, 13b/17, 14a/07, 15a/16, 15b/14, 16a/03, 16a/11, 16a/17, 17a/02, 17a/09, 17b/02, 17b/07, 17b/16, 18a/13, 18a/14, 19b/08, 20a/08, 20a/11, 21a/07, 21b/0, 22a/14, 22b/11, 22b/14

[=53]

kim Hangi kimse.

k.+e 22b/02

k.+esne 9a/05, 10a/01, 14b/14, 19b/03, 20b/15, 21b/13, 22b/11

k.+i 3b/04, 3b/05, 3b/06, 3b/06

k.+ine 2a/14, 2a/14, 2a/15, 2a/15, 2a/16, 15b/06, 15b/06

k.+üñ 9b/06, 17b/16, 22b/12, 22b/13

k.+üñe 13a/09

[=24]

kimse Herhangi bir kişi, kim olduğu belirtilmeyen bir şahıs.

k. 10a/02, 11b/10, 13b/15, 14a/17

[=4]

kīn Fars. Kendisine yapılan bir şeyi hazmedememekten doğan devamlı ve gizli düşmanlık, garaz, buğz.

k. 17b/03

[=1]

kināyāt Ar. Kināyeler.

k. ı nev 6b/01

[=1]

kirdigār Fars. Allah, Tanrı.

k. 9a/01

[=1]

kişi İnsan, kimse, şahıs.

k. 11b/05, 12a/08, 14a/06, 19b/17, 20a/05, 21a/15

k.+de 16a/05

k.+ye 8/16, 14a/06, 17b/13

[=10]

kişver Fars. Memleket, ülke.

k. 9a/07

[=1]

kitāb Ar. Bir araya getirilmiş yazılı veya basılı yapraklardan meydana gelen bütün.

k. 16a/07

k.+ı 1b/06

k.+ında 11a/17ˌular

k.+uñ 6b/03

[=4]

ḳo- Koymak, Bırakmak, (bir yere) yerleştirmek.

ḳ. 3b/10, 11b/16

ḳ.-du 4a/03, 17a/08, 21b/09

ḳ.-dum 19a/09

ḳ.-maya 10a/02

ḳ.-maz 11b/06, 13b/08

ḳ.-mazsa 11b/10

ḳ.-mışdur 11b/13, 22a/13

ḳ. -r 11b/10

ḳ. -ya 10a/04, 11b/07

ḳ.-yandur 1b/04

[=14]

ḳon- Koymak işi yapılmak, konulmak, bırakılmak, yerleştirilmek.

ḳ.-mış 11b/12

ḳ.-ur 2b/09

[=2]

ḳonuḳ Bir eve, bir yere geçici olarak kalmak üzere gelen kimse, misâfir

ḳ.+uñ (ḳonuġun) 10a/09

[=1]

ḳoru- Dış tehlikelerden esirgemek, muhâfaza etmek.

ḳ. r 22b/01

[=1]

koyun Geviş getirenlerden, eti, sütü ve yapağısından faydalanılan, boynuzlu, memeli, evcil hayvan.

k.+a 8b/08

k.+dur 8b/08

[=2]

ḳudret Ar. Kuvvet, güç, tâkat, iktidar.

ḳ.+le 17b/04

[=1]

kudūm Ar. Mehter mûsikîsinde, klasik mûsikîmizde, bilhassa tekke mûsikîsinde kullanılan ve zahme denen, uçları yuvarlak iki değnekle çalınan,

üzerine deri gerilmiş, nakkāreden büyük, kösten küçük, iki kâseden ibâret usûl vurma âleti.

k. 12b/17

[=1]

kūh Fars. Dağ.

k. 2b/14, 24b/11

[=2]

kūh-sār Fars. Dağlık yer, dağ tepesi.

k. 2b/13

[=1]

ḳul Allah tarafından yaratılmış olan insan, abd.

ḳ. 2b/02, 11b/14

ḳ.+ı 13b/14

ḳ. +ına 19b/10

[=3]

ḳulaḳ Başın iki yanında bulunan işitme organı.

ḳ. +a (ḳulaġa) 19b/06

[=1]

ḳur- Parçaları birleştirerek bütün durumuna getirmek, çatmak.

ḳ.-sa 3b/12

[=1]

ḳūrī Fars. Çay, çaydanlık.

ḳ. 25b/11

[=1]

ḳuṣūr Eksiklik, noksan.

k. 9a/02, 20a/07

k.+ı 13b/09

[=3]

ḳuşan- Beline bağlamak.

ḳ.-ur 15b/07

ḳ.+ mayla 22a/02

[=1]

ḳuvvet Ar. Maddî güç, canlı bir organizmanın faâliyetini sağlayan güç.

k. 11b/02

[=1]

kühen Fars. Köhne, eski.

k. 15b/15

k.+de 1b/03, 13b/10, 13b/11

[=4]

külāh Fars. Askerler ve her tabakadan halk tarafından asırlar boyunca giyilmiş olan, genellikle tepesi sivri, dikişsiz, tek parça keçeden baş giyeceği

k.ı sa‘ādet 2a/15

[=1]

künān Fars. Sonuna geldiği kelimelere “yapan, eden; yaparak, ederek” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfat ve zarflar yapar.

k. 22a/01

[=1]

küşād Fars. Açılış, açma.

k. 3b/07, 6b/05, 12b/13, 16b/16, 22b/13

k. + e 20b/07

[=6]

kūt Fars. Kısa ve kalın olan, sivri ve uzun olmayan.

k. 20b/15

[=1]

L

lā- Ar. Dilimizde "-siz, yok, değil" anlamına gelen olumsuzluk edatı.

l. -cerem Şüphesiz, besbelli 15b/10

[=1]

laḥẓa Ar. Zamânın göz açıp kapayıncaya kadar geçen en kısa parçası, an.

l. 4a/09

[=1]

lā'l Ar. Parlak kırmızı renkli kıymetli taş.

l. 2b/15

l.+a 2b/17

[=2]

lāl Fars. Dilsiz.

l. 3a/07

l. +i 12a/02

[=1]

lānet Ar. Allah'ın rahmetinden, af ve merhametinden mahrum olma.

l. 16a/13, 16a/17

[=2]

laṭīf Ar. Zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliğe sâhip olan, hoş, nâzik, yumuşak.

l. 2a/11, 4a/12, 8b/12, 17a/01

[=4]

lāyıḳ Ar. Uygun, yaraşır, münâsip.

l. 2b/11 12b/01, 13a/04, 13a/11, 14a/13, 17a/09, 17a/11, 18a/17, 21a/08

l.+ı 15b/10

[=10]

lāzım Ar. Gerekli, lüzumlu.

l. 19a/11, 19a/12, 22b/04

[=3]

leme'ān Ar. Parıltı. parlaklık.

l. 9b/02

[=1]

leşker Fars. Asker .

l. 17b/03

l.+den 19b/03

l.+i 17b/16

[=3]

levḥ Ar. Üzerine yazı yazılabilecek ve resim yapılabilecek yassı düz nesne veya yüzey

l. i dil 3b/09

[=1]

levlāk Ar. "Sen olmasaydın" anlamında olup, "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" kudsî hadîsini telmîhen dîvan edebiyâtında çok kullanılmıştır:

l. 22b/11

[=1]

libās Ar. Elbise, giyecek şey

l.+ı 6b/01

l.+ın 12b/01

[=2]

līk Fars. Lâkin

l. 16a/15

[=1]

loḳma Ar. Bir defada ağza götürülen yiyecek parçası, bir seferde yutulacak miktardaki yiyecek.

l.+dan 25a/13

[=1]

luṭf Ar. İyi muâmele, iyilik, yumuşaklık, hoşluk

l. 12b/16, 17a/05

l.+ ı 1b/02, 1b/09, 1b/09, 2b/02

l.+ıla 9b/10

l.+ın 2a/04

[=8]

lü'lü Ar,. İnci

l.i lā'lā 2b/17

[=1]

M

me'ānī Ar. Mânâlar, anlamlar

m.+yla 12a/12

[=1]

ma'ārif Ar. İlim ve tekniğin öğrenilmesiyle elde edilip insanlığın yararına kullanılan hüner, sanat ve bilgiler

m.+de 13b/05

[=1]

me'āş Ar. Yaşamak ve geçinmek için gerekli olan şey, rızık.

m.+ın 8b/03

[=1]

mācerā Ar. Yaşanan olaylar dizisi, baştan geçen, vukū bulan hal ve olay.

m. 10a/06, 14a/05, 17b/04, 19b/16

[=4]

maġrib Ar. Güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön, taraf, batı, garp.

m. 2b/12

[=1]

maḥallī Ar. Bir yere âit veya bir yere mahsus olan, yerli, yerel, yöresel.

m. 4a/07

[=1]

maḫfī Ar. Gizlenmiş, saklanmış, saklı, gizli.

m. 3a/01

[=1]

māhir Ar. Usta, becerikli, eli işe yatkın, mahâretli, mârifetli (kimse).

m. 13a/14

[=1]

maḥkūm Ar. Bir mahkemede yargılanıp hakkında hüküm verilmiş olan, hükümlü.

m. 18a/01

[=1]

maḥrem Ar. Başkalarından saklanan, başkaları tarafından görülmesi, bilinmesi, duyulması istenmeyen, gizli.

m. 14a/16, 15a/06

m.+ini 14b/08

m.+iyle 14b/06

[=4]

maḥṣūl Ar. Buğday, arpa, tütün, meyve vb. topraktan elde edilen şey, ürün.

m. ı mülke 13b/03

[=1]

maḥşer Ar. Âhiret hayâtında bütün insanların, dünyâda yaptıklarının

hesâbını Allah huzûrunda vermek üzere tekrar dirilip toplanacakları yer.

m. 3a/05

[=1]

maḳāl Ar. Söz, lakırdı, lâf.

m. 13b/05, 13b/07, 15b/04

m.+ıyla 21b/03

[=4]

maḳādīr Ar. Miktarlar, kısımlar.

m. i nās 13b/06

[=1]

maḳām Ar. Durulacak yer, durak, mekân, mahal.

m. 4a/06

[=1]

maḳbūl Ar. Kabul edilen, reddedilmeyen.

m. 13b/07

[=1]

māl Ar. Bir kimse veya kurumun mülkiyetinde bulunan, taşınır, taşınmaz her çeşit değerli ve gerekli şey, mülk, îrat, varlık, servet.

m. 18b/08

m.+ı 10b/12, 18a/06, 18a/07, 23a/11, 24b/16

[=6]

māl Fars. Sonuna geldiği kelimelere "süren, sürülen, sarılan, takılan" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik kelimeler yapar:

güş-māl Kulak verilen .

m. 17a/06

pāy-māl Ayak altına alınan, çiğnenen.

m.18a/10

[=2]

māmur Ar. Gelişip güzelleşmiş, bayındır duruma gelmiş, şenlikli

m. 18b/17

[=1]

ma'ni Ar. Fars. Mânâ kelimesinin eski şiirlerde geçen şekli.

m. 13a/02, 16b/17, 22b/12

[=3]

manṣūb Ar. Dikilmiş, konmuş, nasbedilmiş.

m.+ından 11a/07

[=1]

mār Fars. Yılan .

m. 2a/10, 8a/04

m.+ı 7b/17

m.+um 15b/12

[=4]

mārifet Ar. İş yapma husûsundaki ustalık, beceriklilik, hüner, mahâret.

m. +le 13b/02

[=1]

māsivā Bir şeyin dışında kalan ve ondan başka olan her şey.

m. 3a/06,17a/02

[=2]

maşrıḳ Ar. Güneşin doğduğu yer veya yön, gün doğusu, doğu, şark.

m. 2b/12

[=1]

māverā Ar. Bir şeyin ötesinde, arkasında, gerisinde bulunan yer, zaman vb., öte.

m.+yı 3a/07

[=1]

mażā Ar. Geçti Dilimizde daha çok Mezâ mâ-mezâ "olan oldu, geçen geçti" söyleyişinde geçer.

m. (mażā mā-maẓā)12b/11

[=1]

maẓlūm Ar. Haksızlığa uğramış, zulüm görmüş (kimse).

m.+a 15a/13

[=1]

mebādā Fars . Olmaya ki, olmasın, sakın, zinhar.

m. 9a/09, 14b/01, 14b/17, 18a/02, 20b/02

[=5]

mecāz Ar. İfâdeye kuvvet ve güzellik vermek için benzerlik veya daha değişik bir ilgiye dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılan söz

m. 16a/05

m.+ıyla 14a/06

[=2]

meclis Ar. Bir konuyu konuşmak, görüşmek için yapılan toplantı, içtimâ

m.+de 17a/03

m.+ini 15a/17

m.+inde 13b/16

[=3]

medh Ar. Bir kimse veya bir şeyin iyiliklerini, üstün niteliklerini söyleyerek değerini yüceltme, övme, övgü, senâ.

m. 13b/01

[=1]

meger Fars. Oysa ki, halbuki" anlamıyle önceden farkına varılmayıp sonradan anlaşılan bir durumu bildirir, meğerse.

m. 7b/16, 11a/11, 12a/07, 12a/11, 13b/14, 15b/02, 15b/05, 15b/07, 18a/16, 19b/04, 21a/16, 22a/10

[=12]

meh Fars. Gökteki ay, kamer

m. 2b/12

[=1]

mehcūr Ar. Uzaklaşmış, uzakta kalmış, ayrı düşmüş.

m. 25b/12

[=1]

mekes Fars. Sinek

m. 2a/13

[=1]

melaḫ Fars. Çekirge

m. 12a/10

[=1]

melāl Ar. Hüzün, keder.

m. 9a/17, 17a/04, 21b/06

[=2]

melek Ar. Gözle görülüp elle tutulmayan, yiyip içmeyen, cinsiyet farkı bulunmayan, sâdece Allah'a itâat

etmek ve dâima hayra vâsıta olmak üzere yaratılmış olan sayısız nûrânî varlıklardan her biri.

m.+ler 8b/08

[=1]

melīk Ar. Hükümdar, pâdişah, hâkan.

m. 8b/10, 14b/12, 15a/17, 15a/17, 19b/11

[=5]

memālīk Ar. Köleler, kullar, memlûkler

m.+de 18a/05

[=1]

men Tekil birinci şahsı gösterir

m. 17b/03

m.+em 23b/06, 23b/06

m.+ümdür 15b/12

[=4]

menāl Ar. Bir kimsenin ele geçirdiği, sâhip bulunduğu şey, mal mülk **m.** 17a/04

m.+a 11a/10

[=2]

meni' Ar. Ele geçirilmesi güç, zaptı zor, sarp, çetin.

m. 2a/12

[=1]

menzil Ar. Yolcuların konakladıkları yer, konak yeri, konak.

m. 3b/14, 8b/14, 19a/08, 22b/15

m.+e 12b/09

m.+i 12b/08

m.+inde 3b/17

m. + ine 21a/16

m.+ümde 19a/09

[=9]

merd Fars. Yiğit, cesur (kimse), bahadır, kahraman, şecî.

m. 14b/08, 14b/14

m.+e 13a/15

m. +i 21b/10

m. i rāh 8a/01

m. i şemşīr-i zen 9b/01

m. i nīkū 9b/16, 16a/08

m. i ḫoş 11b/04

m.+üm 10a/03, 20b/15, 22a/13

[=11]

merdī Mertlik, erkeklik, cesâret, insanlık.

m. 19a/08

[=1]

mer'i Ar Gözle görülen, görülebilen.

m. 19b/12

[=1]

merkeb Ar. Binilecek şey, binek, taşıt.

m.+i 3b/14

[=1]

meṣel Ar. Örnek, benzer, misal, numûne.

m. 21a/14

[=1]

mest Fars. Aşk, sevgi, zevk vb. bir duygudan dolayı aklı başından gitmiş, sarhoş olmuş (kimse).

m. 14a/17

[=1]

meşaḳḳat Ar. Güçlük, zorluk, sıkıntı, eziyet, zahmet.

m. 22b/06

[=1]

meşġūl Ar. Bir şeyle uğraşan, bir iş yapmakta olan.

m. 20a/09

[=1]

metā‘ Ar. Kumaş, elbise vb. giyilen, kullanılan veya herhangi bir şekilde kendisinden faydalanılan eşyâ, mal.

m. 2a/08

m.+a 10a/02

m. ı cihān 3b/10

m.+ı 9a/04

m.+ın 18a/05

m.+ını 18a/08

m.+uñ 10a/01

[=7]

mevlā Ar. Kâinâtın yegâne sâhibi ve efendisi durumunda olan Allah.

m. 20b/02

[=1]

meyl Ar. Eğilme veya bir yana eğilmiş olma, eğik durma hâli, eğim, eğiklik.

m. 9a/04

m. i beşer 14a/3

[=2]

mezra‘Ar. Tarıma elverişli, ekilip dikilecek toprak, geniş tarım arâzisi.

m. 3b/09

[=1]

mīḫ Fars. Çivi, büyükçe çivi.

m. 2b/13

[=1]

miḥnet Ar. Sıkıntı, zorluk, eziyet, zahmet, meşakkat.

m. 16a/05

[=1]

mihr Fars. Güneş.

m. +üñ 20a/01

[=1]

mihribān Fars. Şefkatli, muhabbetli, güler yüzlü (kimse), dost.

m. 8b/08

[=1]

mihter Fars. Daha büyük, daha ulu.

m. 19b/15

m.+i 19b/14

[=2]

miḳdār Ar. Bir şeyin ölçüsü, sayısı veya ölçülebilme, sayılabilme, azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, kemiyet.

m. +ın 19b/17

[=1]

minnet Ar. Yapılan bir iyiliğin yükü, ağırlığı altında ezilme, iyilik yapana karşı kendini dâima borçlu hissetme.

m. 1b/02

[=1]

miṣāl Ar. Örnek, numune.

m. 3a/08

[=1]

miyān Fars. Kemer bağlanacak yer, bel.

m. 22a/02

[=1]

mizāc Ar. İnsanın ruh yapısıyle ilgili meyil ve özelliklerinin tamâmı, huy, yaratılış, tabiat.

m.+ın 17b/05

[=1]

mu‘ayyen Ar. Belli, belirli.

m. 6b/03

[=1]

mūcīb Ar. Sebep olan, gerektiren.

m. 2b/06

[=1]

mudām (<Ar. idāme) Devamlı, sürekli.

m. 4a/02, 4a/10, 4a/17, 9b/07, 11b/08, 18a/12, 19b/15, 22b/14

[=8]

mudāvim Ar. Bir yere devam eden, devamlı gidip gelen (kimse).

m. 18a/12, 18a/13

[=2]

muḥabbet Ar. Sevgi.

m. 4a/15

m.+de 14a/05

m.+le 3b/12

[=3]

muḫālif Ar. Uygun olmayan, uymayan, benzemeyen (şey), aykırı, zıt.

m. 18b/11

[=1]

muḥīṭ Ar. Çepeçevre kuşatan, etrâfını çeviren, çevreleyen ihâta eden (şey).

m. 3a/11

[=1]

muḥterem Ar. Saygı gösterilen, saygıya lâyık olan, saygı değer.

m. 17a/07, 22a/03

m.+dür 21b/15

[=3]

mu‘īn Ar. Yardım eden, yardımda bulunan, destek olan kimse.

m. 12b/07

[=1]

muḳadder Ar. Allah tarafından ezelde belirlenip takdir edilen, alın yazısında bulunan (şey).

m. 22b/01, 22b/01

[=2]

muḳārin Ar. Bir yerde, bir arada bulunan, birlikte olan, bitişik, yakın.

m. 4a/13

[=1]

muḳarreb Ar. Yaklaşmış, dost kabul edilmiş (kimse), yakın.

m. 16a/11

[=1]

muḳarrer Ar. Hakkında karar alınmış, karar verilmiş, kararlaştırılmış.

m. 8b/11, 13a/12, 13b/13, 14b/16, 15b/13, 15b/17, 16a/03, 18b/04

[=8]

muḳīm Ar. Bir yere yerleşen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikâmet eden (kimse).

m. 8b/04

[=1]

mūr Fars. Karınca.

m. 2a/10, 2a/13, 8a/04

[=3]

murād Ar. Erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç.

m. 3b/07, 6b/05

m.+a 3b/07

m.+ın 3b/08, 8b/03

m.+uñı 2a/11

[=6]

murġ Fars. Kuş.

m. 2a/13

[=1]

muṣāliḥ Ar. Barışan, barış yapan, barış antlaşması imzâlayan (kimse).

m. 11a/01

m.+de 14a/11

[=2]

Mustafa Ar. Maddî mânevî yönden arıtılıp saf ve seçkin duruma getirilmiş veya cinsi içinden en temizi, en iyisi ve en hâlisi olarak seçilmiş (kimse).

m. 4a/01, 4a/03

[=2]

mu‘tedil Ar. Orta halde, orta kararda olan, îtidalli, orta, vasat.

m. 11b/03, 13a/05

[=2]

muttaṣīl Ar. Aralıksız ve yan yana olan, bitişmiş durumda bulunan, bitişik.

m. 11b/03

[=1]

muvaffaḳ Ar.
Başarı kazanmış, başarmış, başarılı.

m. 15a/08

[=1]

muvāfīḳ Ar. Uygun, münasip.

m. 10a/17, 11a/01

[=2]

mübārek Ar. Çok saygı değer, hürmete lâyık, muhterem.

m. 12b/17

[=1]

mübeddel Ar. Başka bir şekle konulmuş, değiştirilmiş, tebdil ve tağyir edilmiş.

m. 1b/08

[=1]

mücāvir Ar. Komşu.

m. 10a/05

[=1]

müddet Ar. Bir şeyin, bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman bölümü, süre

m. 1b/12

[=1]

mü‘ebbed Ar. Sonsuz, ebedî, dâimî.

m. 16a/09, 16a/14

[=2]

müfīd Ar. Fayda veren, yarar sağlayan, faydalı, yararlı.

m. 11b/16, 11b/17, 17a/12, 22a/14

[=4]

müflis Ar. İflâs eden, malını mülkünü batıran (kimse).

m. 10a/10, 10a/11

[=2]

müheyyā’ Ar. Hazır, âmâde.

m. 2a/10, 11a/10, 11b/17, 14a/01, 21a/03

[=5]

müj Fars. Kiprik

m. 11a/16

[=1]

mükāfāt Ar. Bir başarının, iyi ve güzel bir davranışın karşılığı olan şey.

m.+uñ 9b/10

[=1]

mükerrem Ar. Saygı değer, hürmete lâyık, yüce, aziz, muhterem.

m. 4a/15

[=1]

mülk Ar. Dükkân, ev, arsa vb. taşınmaz mal.

m. 10a/03, 13a/11, 14a/14, 18b/01, 22b/02

m.+e 9a/05, 9a/17, 13b/03, 13b/04, 17b/17, 20a/10, 22a/14, 22b/05, 22b/06, 22b/08, 22b/09, 23a/13, 23b/03

m.+i 2a/12, 17b/16, 22b/02

m. i nev-şīrvān 10b/01

m. i cihān 12b/10, 22b/05

m. i zemīn 19b/07

m.+üñ 8b/04, 9a/02, 13a/12, 17b/17, 18a/09

[=31]

mülūk Ar. Hükümdarlar, pâdişahlar, melikler.

m. ı cihān 21b/11

[=1]

münevver Ar. Aydınlatılmış, aydınlık, ışıklı, nurlu.

m. 4a/08

[=1]

münīf Ar. Yüce, yüksek, ulu.

m. 17a/01

[=1]

mürūr Ar. Geçme, geçiş.

m. 1b/12, 21b/01

[=2]

mürüvvet Ar. Yiğitlik, mertlik.

m. 11b/15, 15a/02, 18b/12

[=3]

müsāfir Ar. Görüşme, ziyâret vb. amaçlarla birinin evine veya bir yere gelen ve geçici olarak kalan kimse, konuk, mihman.

m. 10a/01, 10a/10, 18a/05

m.+le 10a/05, 12a/, 12a/16, 14a/14

[=7]

müsāvī Ar. Birbirinden ne fazla ne eksik olan, eşit.

m.+yle 14a/8

[=1]

müsteḳīm Ar. Doğru, düz. **m.** 8b/15

[=1]

müşfiḳ (<Ar. işfāḳ) gösteren, şefkatli.

m. 21a/04

[=1]

müşkil Ar. Zor, güç, çetin.

m. 10a/12, 11a/09

m.+e 3b/08

m.+i 20b/07

m. +dür 18a/02

[=5]

müşt Fars. Yumruk, muşta.

m. 13a/08

[=1]

müşteġal Ar. Bir şeyle uğraşan, bir iş veya kimse ile meşgul olan.

m. 20a/09

[=1]

müşterī (<Ar. iştirā') Satın alan kimse, alıcı.

m. 20b/12, 21a/02, 21a/03

[=3]

müttefiḳ (<Ar. ittifāḳ) Aralarında anlaşma yapmış, birbiriyle ittifak etmiş, birleşmiş kimselerden her biri.

m.+dür 3a/06

[=1]

müyesser Ar. Kolaylıkla olan, kolaylıkla yapılan, kolaylaştırılmış.

m. 7b/17

[=1]

mūy Fars. Tüy, kıl, saç teli.

m. 16b/13

[=1]

N

nā Fars. Genellikle Farsça, bâzan da Arapça sıfatların başına gelerek dilimizdeki "olmayan, değil" kelimelerinin anlamını karşılar.

n. ḫak 14b/17

n. medar 10a/09

n .tüvān 10a/02

n. çare 16b/14

n. pesend 15b/08

n. sipas 19b/17

[=6]

nabẓ-gir Ar. Meşrebe göre hareket edip hoşa gitmeyi, yaranmayı bilen, hoşa gitmek için karşısındakinin tabiatına göre davranan (kimse).

20b/04

[=1]

nādim Ar. Pişman olan, nedâmet getiren (kimse).

n. 2a/01

[=1]

na'īm Ar. Nîmete eren kimse.

n. 8b/04, 8b/15

n.+i 8b/06

[=3]

naḳd Ar. Kusurlu sözle kusursuz sözü ayırt etme, tenkit.

n. 16b/14, 21a/01

[=2]

naḳdī Ar. Para ile ilgili , paraca.

n. 22a/05

[=1]

naḳṣ Ar. Eksiklik, noksanlık.

n. ı nigār 11b/12

[=1]

nakş Ar. Kumaş üzerine renkli iplikler, sırma veya simle el veya makinede yapılan işleme.

n. bend 2b/10

[=1]

nām Fars. İsim, ad.

n. 11b/06, 14b/02, 15b/03, 22b/11, 23b/03

n. ı şāh 9a/03

n. ı nīk 9b/05, 11b/05, 16a/15, 17a/08, 22b/12, 22b/13

n. ı zişt 16a/14

n. ı ḫudā 23a/10

n.+ı 11b/11, 16a/14, 16a/15, 17a/08, 22b/12

n.+uñ 10a/10, 11b/11, 18a/10, 22a/01

[=20]

nām-dār Namlı, ünlü, meşhur. 8a/10, 9a/01, 14a/13

[=3]

nām-ver Namlı, ünlü, meşhur. 20a/02

[=1]

nāme Fars. Mektup.

n.+sini 10a/17

[=1]

nān Fars. Ekmek.

n. 10a/11,25b/11

[=2]

nās Ar. İnsanlar.

n. 17b/05

n.+a 13b/06

[=2]

nāṣir Ar. Y ardım eden kimse, yardımcı.

n. 11a/17 n. 2b/08, 18a/14

[=1]

naṣīb Ar. Bir kimsenin payına düşen şey, hisse.

n. 2a/10

n.+i 3b/05, 10a/11

n.+üm 2b/04

n.+in 2a/05

n.+üñ 2a/09, 15b/07

[=7]

naṣīhat Ar. Bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkatini çekmek için söylenen söz, öğüt, pend.

n. 8a/16, 8a/17, 18b/02, 18b/07, 20a/12, 21b/11

n. i dīn 6b/02

n. feşan 20a/08

[=8]

nāz Fars.Kendini beğendirmek amacıyle takınılan edâlı tavır, cilve.

n.+a 8b/02

[=1]

naẓar Ar. Bakış, bakma, göz atma.

n. 1b/07, 3b/03, 4a/16, 9b/03, 9b/11, 9b/11, 10a/07, 11b/12, 13b/06, 14b/04, 15a/09, 15a/10, 15b/17, 17a/02, 17b/02, 18a/01, 18a/11, 18a/16, 20a/06

n.dan 16b/15

[=20]

nāẓır Ar. Bakan, nazar eden.

n. 2b/07, 13a/03

n.+a 16b/15

[=1]

naẓīr Ar. Benzer, eş.

n. 2b/08

[=1]

ne Hangi şey.

n. 1b/05, 1b/05, 1b/06, 2a/07, 2a/07, 2a/09, 2a/10, 2a/10,

2b/05, 2b/05, 2b/05, 2b/05, 2b/07, 2b/12, 2b/12, 3a/03, 3a/08, 3a/10, 3a/12, 3b/03, 3b/05, 3b/10, 3b/15, 8/16, 8a/02, 8a/03, 8a/05, 8b/03, 8b/05, 9a/13, 9a/14, 9b/, 9b/16, 11a/09, 11b/07, 11b/10, 11b/12, 11b/12, 12b/05, 12b/06, 13a/05, 13a/17, 13b/04, 14b/08, 14b/10, 15b/03, 15b/14, 15b/15, 15b/17, 16a/08, 17a/05, 17a/15, 17b/07, 17b/07, 17b/07, 18a/, 18a/01, 18a/03, 18a/11, 18b/11, 18b/14, 19a/11, 19a/12, 20a/06, 20a/11, 20a/16, 20b/05, 20b/05, 20b/06, 21a/04, 21b/02, 21b/08, 22a/14, 22b/01, 22b/07, 22b/07

n.+dür 3a/12, 4a/16, 8a/12, 10a/06, 11a/02, 11a/16, 16a/08, 16a/09

n.+ye 3b/08

n. ler 15b/03

ne+ise (neyse) 2b/01, 24a/08, 24b/08

n.-dendiyse 16b/04

nol- (ne+ol)

n.-ur 21a/06

nola (ne+ola)

n. 13a/12, 13b/07

nolur (ne+olur)

n. 15a/07

[=88]

nebī Ar. Tanrı buyruğunu kullara bildiren kimse, peygamber.

n.+ye 22b/14

n.+den 21b/17

[=2]

nebāt Ar. Bitki.

n. 2b/16

[=1]

nedāmet Ar. Yaptığı iş veya davranışın sonucunu beğenmeyip yaptığına hayıflanma, pişman olma, pişmanlık.

n. 1b/08, 22b/06

[=2]

nefes Ar. Akciğerlere hava alıp verme ve bu yolla alınıp verilen hava, soluk.

n. 17b/01

[=1]

nefsī Ar. İnsanın maddî arzularıyle, nefsiyle ilgili, nefsānī.

n. 17b/07

[=1]

neker Ar. Bilmemek, cahil olmak, cehalet.

n. 22b/01

[=1]

nemā Ar. Gelişme, büyüme, artma, çoğalma.

n. 9a/16

[=1]

nemek Fars. Tuz.

n. 15b/06

[=1]

neng Fars. Ün, şan, şöhret.

n. 14b/02

[=1]

nerm Fars. Yumuşak.

n. 11b/02

n.+ī 11b/03, 11b/03

[=3]

neşv Ar. Neşe, sevinç.

n. 9a/16

[=1]

nev Fars. Yeni.

n. 6b/13, 6b/13, 10b/01, 12b/09, 13b/10, 13b/11

[=6]

nevā Fars. Nasip, behre.

n. 18b/06

n. (bi-neva) 10b/05, 12b/09

[=3]

nevbet Fars. Nöbet.

n.+le 9b/04

[=1]

neyse (< ne+ise) Önemi yok, uzatmaya değmez, olan oldu anlamında.

n. 12b/04

[=1]

nice (< ne+ce < ne+çe) Çok, pek çok, birçok.

n. 7b/17, 21b/05

[=2]

niçe (ne+ce < ne+çe) Çok, pek çok, birçok.

n. 2b/15, 2b/16, 3a/02, 3a/07, 3a/11, 9b/02, 10a, 10a/05, 10a/06, 11a/, 12a/09, 12a/13, 12b/08, 12b/08, 12b/09, 12b/17, 13a/01, 13b/01, 14a/05, 14a/17, 17a/07, 18a/10, 19b/16, 21a/03, 21a/11, 21a/15, 21b/04, 22a/09

n.+dür 13a/01

[=29]

niçün (< ne+için) Bir şeyin sebebini ve amacını sormak maksadıyle kullanılan "neden, hangi sebeple, hangi sebepten ötürü?" anlamında soru zarfı.

n. 18b/01

[=1]

nifāḳ Ar. İnsanlar arasında anlaşmazlıktan gelen ayrılık, ara bozukluğu.

n. 15a/09, 20b/05

n. ı ḥasūdān 14b/09, 15a/08

n.+ıyla 15a/09

[=5]

nigāh Fars. Bakış, bakma, nazar.

n. 2a/05, 8a/01, 12a/16, 13b/15, 14a/11, 15a/15, 15b/13, 16b/12, 20a/03, 21a/07, 22a/15, 23b/01, 23b/02, 24b/01

[=14]

nigāh-dār Fars. Bekçi, gözcü, koruyucu.

2b/08

[=1]

nigāh-bān Bekçi, gözcü.

19b/08, 19b/12

[=2]

nigār Fars. Resim, nakış.

n. 11b/12

n.+ın 3b/06

[=2]

nigīn Fars. Yüzük, yüzük kaşı.

n. 17b/03

n.+i 8a/03

n. ine 21a/05

n. siz 21a/06

[=1]

nihād Fars. Huy, yaratılış, tabiat.

n. 12a/15

[=1]

nihān Fars. Gizli, saklı, gizlenmiş, saklanmış.

n. 15a/08, 18a/07, 22b/05, 23b/04, 24a/08, 24b/10

[=3]

nīk Fars. İyi, hoş, güzel.

n. 16a/15, 22b/11

n. i baḫt 18a/17

n.+i 22b/12, 22b/13

n.+ān 11b/14

nīkū Fars. İyi, hoş, güzel, nîk.

n. 9b/09, 9b/16, 10a/10, 11a/14, 11b/05, 11b/11, 13b/01, 14a/02, 16a/08, 17a/08, 17b/14, 23b/08, 25b/08

n. +st 19b/13

[=16]

nikāt Ar. İnce mânâlı zarif sözler, herkesin kavrayamadığı ince anlamlar, nükteler.

n. 16b/07

[=1]

nīl Nil nehri.

n. 2a/16

[=1]

ni‘met Ar. Lutuf eseri olan iyilik, ihsan, bağış.

n.+i 2a/06, 2a/06

n.+ümle 15a/02

n. +ine 22a/16

[=1]

niṣār Ar. Saçma, saçılma, serpme, serpilme.

n. 20b/17, 21a/01, 21a/02, 21a/04, 24a/17, 24b/16

[=4]

nisbet Ar. İki şeyin veya parça ile bütünün nitelik veya nicelik bakımından birbirine göre olan durumu, oran.

n. 16a/02

[=1]

nīş Fars. İğne, diken, biz, hançer gibi şeylerin sivri olan uç kısımları.

n. 8b/13

[=1]

nişān Fars. Sonuna geldiği kelimelere “duran, yerleşen, diken, gösteren” gibi anlamlar katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

n. 17b/16, 22a/01

n.+ı 18b/12

[=3]

niyāz Fars. Bir dileğin yerine getirilmesi için yalvarma, yakarma, ricâ.

n. 1b/03, 10a/17

[=2]

niyyet Ar. Bir şeyi yapmayı önceden kurma, zihinde tasarlama, yapmayı aklına koyma, yapmaya karar verme.

n. 9a/13

[=1]

niẓām Ar. Kâinatta ve her türlü kuruluşta, o şeyin varlığının gerektirdiği şekilde mevcut olan ve devâmını sağlayan yasa ve kural, düzen, usûl.

n. 13b/04

n.+ı 13a/12

n. ı cihān 22a/02

[=3]

nöker Moğ. Kul köle, arkadaş.

22b/01

[=1]

nuḳūş Ar. Nakışlar, resimler.

n. ı şuver 1b/07

[=1]

nuḳūd Ar. Paralar, nakitler.

n. 21a/03

[=1]

nūş Fars. İçme, içiş.

n. 3b/05

[=1]

nüvişte Fars. Yazılmış.

n. 1b/06

[=1]

nüzül Ar. Konaklama yeri.

n. 16a/17

[=1]

O

o Üçüncü tekil şahıs zamiri ve işâret sıfatı.

o. 2b/10, 3a/04, 3b/04, 3b/16, 3b/17, 4a/08, 4a/11, 7b/16, 7b/17, 8a/08, 8a/17, 8b/10, 9a/02, 9a/05, 9a/06, 9a/07, 9a/12, 9b/01, 9b/08, 9b/09, 10a/02, 10a/03, 10a/03, 10a/09, 11a/16, 12a/09, 12a/10, 12a/10, 12a/11, 12a/11, 12a/15, 12a/16, 12a/17, 12b/, 13a/, 13a/06, 13a/07, 13a/12, 13a/15, 13a/17, 13b/01, 13b/01, 13b/03, 13b/03, 13b/04, 13b/08, 14a/02, 14b/02, 14b/08, 14b/15, 15a/01, 15a/04, 15a/05, 15a/06, 15a/15, 15b/01, 15b/11, 15b/11, 15b/12, 16a/07, 16a/08, 16a/10, 16b/03, 16b/09, 17a/01, 17a/03, 17a/05, 17a/06, 17a/08, 17a/11, 17a/17, 17b/02, 17b/03, 17b/15, 17b/17, 17b/17, 18a/07, 18a/09, 18b/02, 18b/11, 18b/11, 18b/15, 18b/16, 19b/05, 19b/06, 19b/14, 19b/17, 20a/07, 20a/10, 20a/10, 20b/01, 20b/15, 20b/17, 21a/01, 21a/04, 21a/05, 21a/06, 21a/08, 21a/09, 21a/11, 21a/17, 21b/03, 21b/06, 21b/12, 22a/10, 22a/13, 22b/01, 22b/02, 22b/11, 22b/11, 22b/12, 22b/14

o.+dur 9b/07

[=115]

oġul Cinsiyeti erkek olan evlât.

o. 2a/02

[=1]

ok Yay denilen âletle fırlatılan ve ucunda sivri bir demir bulunan ince kısa değnek, tir, sehim, nâvek.

o.+larına 18a/08

[=1]

oku- Bir yazıda ne yazıldığını sâdece gözle veya aynı zamanda seslendirerek çözmek.

o.-r 11b/10

[=1]

ol Üçüncü tekil şahıs zamiri ve işâret sıfatı, “o”nun eski şekli.

o. 3b/15, 4a/06, 4a/10, 4a/12, 4a/13, 8a/10, 8b/14, 9a/13, 9b/03, 9b/16, 10a/02, 10a/09, 10a/09, 10a/17, 11b/02, 11b/04, 11b/04, 12b/02, 13b/08, 13b/15, 14b/12, 15a/03, 15a/07, 15b/17, 16a/04, 17a/10, 18a/04, 19a/06, 19b/03o, 20a/03, 20b/04, 20b/05, 21a/02, 21a/16, 21b/02, 21b/02, 22a/10, 22a/14

[=40]

ol- Meydana gelmek, vukū bulmak.

o. 15a/10, 18a/13, 19a/15, 19b/07, 19b/08, 21a/03, 21a/17

o.-a 2a/01, 6b/04, 8a/07, 8b/06, 8b/12, 8b/13, 9a/01, 9a/06, 9a/09, 9a/09, 9b/06, 9b/08, 10a/05, 10a/17, 10b/, 11a/05, 11a/11, 11a/17, 11a/17, 11b/02, 12b/01, 12b/07, 13a/, 13a/11, 13a/12, 14a/12, 14a/13, 14b/01, 14b/07, 14b/08, 14b/09, 14b/09, 14b/10, 14b/10, 15a/03, 15a/16, 15b/04, 16b/10, 17a/02, 17a/11, 17a/12, 17a/15, 17a/17, 17a/17, 17b/02, 17b/02, 17b/15, 17b/15, 17b/16, 18a/01, 18a/06, 18a/06, 18b/14, 19b/14, 20a/02, 20a/05, 20a/16, 21a/09, 21a/09, 21a/10, 21b/03, 21b/03, 21b/04, 21b/04, 22a/04, 22a/04, 22a/14

o.-alar 10a/17

o.-an 8b/11, 11a/03, 11a/14, 17a/16, 17b/14, 17b/14, 19b/04, 19b/10, 19b/17

o.-ana 11a/04, 12a/16, 19b/15, 21a/09

o.-anda 15b/04, 17b/01

o.-andur 10a/05

o.-anı18a/02, 18b/15

o.-anlar 3b/07, 8b/07, 8b/09, 11a/03, 14b/10, 15a/08, 15b/07, 20b/04

o.-asın 8a/16

o.-aydum 19b/08

o.-dı 1b/11, 2b/14, 3a/08, 3a/09, 3b/09, 4a/01, 4a/07, 6b/03, 8b/11, 10a/02, 13b/10, 13b/11, 14a/10, 14a/13, 15a/01, 15a/03, 15b/08, 15b/11, 16a/14, 16a/15, 16a/16, 16b/01, 16b/03, 18a/06, 18a/11, 19a/08, 19b/15, 20b/17, 22a/11, 22b/07, 22b/07

o.-dıysa 1b/06

o.-dum 2b/02, 14a/12, 14b/14, 15b/16

o.-duñ 3b/08, 15b/02, 15b/14, 18a/09, 22b/05

o.-dur 3a/06, 3b/15

o.-duysa 8a/08

o.-ına 18b/04
o.-ındı 8a/05, 15b/03
o.-ınmaya 18a/07
o.-ınmaz 22a/02
o.-ınsa 18b/06
o.-ısar 21b/06, 21b/06, 22b/10, 22b/15, 23a/01
o.-ma 4a/09, 11b/13
o.-madıysa 11b/17
o.-mak 14a/14
o.-masa 10a/02
o.-mayana 11b/16
o.-maz 1b/04, 1b/06, 10a/07, 14a/16, 15a/09, 15b/10
o.-mazsa 1b/11, 10a/03
o.-mış 12a/11, 12a/12, 12a/15, 13b/02, 16a/02, 19b/03, 22a/09, 23a/12
o.-sa 2b/07, 4a/05, 8b/04, 10a/06, 13a/09, 13a/09, 14b/11, 18a/05, 18a/10, 18b/09, 20a/16, 20b/13
o.-sun 3a/11, 22a/01
o.-una 13b/01
o.-unca 14b/12
o.-undı 15b/03
o.-unsa 13b/06, 18a/04, 18a/04
o.-unsun 16b/07
o.-unur 9a/14, 9b/03, 9b/04, 16b/16
o.-unursa 22b/13
o.-updur 2a/08, 2b/13, 9b/12, 16b/04, 16b/13, 16b/14, 18b/13, 25a/13, 25b/02
o.-upsar 22b/10, 22b/15
o.-ur 1b/08, 1b/08, 1b/09, 2a/02, 2a/16, 2b/02, 2b/15, 2b/16, 2b/17, 3a/09, 3a/12, 4a/15, 8a/17, 8b/09, 8b/11, 8b/12, 8b/17, 9a/04, 9a/07, 9a/07, 9a/16, 9b/02, 9b/09, 10a/09, 10a/16, 11a/01, 11a/02, 11a/03, 11a/03, 11a/06, 11a/08, 12a/02, 13a/05, 13a/06, 13a/07, 13a/10, 13a/10, 14a/05, 14a/06, 14a/07, 14a/07, 14a/15, 14a/15, 14a/17, 14a/17, 14a/8, 14b/02, 15a/04, 15a/06, 15a/08, 15b/04, 15b/05, 16b/05, 16b/17, 17a/09, 17a/10, 17a/11, 17a/14, 17b/01, 17b/03, 17b/13, 18a/10, 18a/12, 18a/13, 18b/09, 18b/11, 18b/14, 18b/16, 18b/17, 18b/17, 19a/07, 19a/14, 19b/11, 19b/12, 20a/09, 20a/09, 20a/11, 20a/13, 20b/04, 20b/14, 21a/04, 21a/15, 22a/03, 22b/02, 22b/12
o.-urlar 22a/05
o.-ursa 4a/13, 8a/08, 8b/17, 9a/15, 10a/05, 10a/17, 11a/01, 11a/02, 11a/08, 12a/, 13a/07, 13b/07, 16a/05, 17a/03, 17b/17, 18a/14, 20a/11, 21a/11, 22b/01
o.-ursun 18a/08, 22b/05
o.-ısar 10a/03
[=316]
‘āciz ol- 18b/15
‘**ādil ol-** 9a/15

aşk ol- 2a/08

‘azl ol- 11a/08

bāzār ol- 21b/04

bed ol- 16a/15,18b/17

bīdār ol- 21b/04,24b/02

cem’ ol- 23b/10

dāḫil ol- 10b/11

ehl ol- 8b/09

emek-dar ol- 15b/07

emīn ol- 10a/02, 11a/03

güneh-kār ol- 17b/14

ḫarāb ol- 10a/03

ḥarām ol- 16a/14,17a/17

ḫoş ol- 17b/02

ḳul ol- 2b/02

lāyıḳ ol-12b/01,17a/01, 17a/11

mekān ol- 23a/08

muvāffaḳ ol-15a/08

müdāvim ol- 18a/12

peşīmān ol- 17b/02

rāḥat ol- 19b/14, 21a/09

rāżī ol- 1b/11

şarṭ ol- 19b/15

yād ol- 15b/03

yār ol- 18b/16

ẓāhir ol- 2a/02, 11a/02, 23b/10

ziyād ol- 21a/15, 23b/09

ziyāde ol-13a/11

ẓulm ol- 23a/17

on Dokuzdan sonra, on birden önce gelen sayının adı.

o. 6b/03

[=1]

otur- (Yerine) Yerleşmek.

o. 22a/01

o.-mışdı 12a/14, 23a/13

o.-sun 22a/17

[=2]

Ö

öz Gerçek, hakîkî, has.

ö.+in 8a/13

ö.+üme 16a/11

[=2]

özr Ar. Yanlış, hatâlı bir davranışın elde olmadan veya mecbur kalındığı için yapıldığını bildirmek ve hoş görülmesini istemek üzere öne sürülen sebep, mâzeret.

ö. 1b/05

[=1]

P

pā (Fars. pāy > pā) Ayak.

p. 18b/16, 25a/12

[=2]

pādişāh (Fars. şāh-ı pād > pād-şāh) [Nazımda pâdişeh olarak da kullanılır] Büyük hükümdar.

p. 2a/04, 9a/04, 10a/07, 11b/02, 12a/15, 12b/15, 12b/16, 13b/08, 14a/11, 14b/07, 15a/12, 16a/03, 16b/12, 17a/05aÒa, 18b/10, 22a/09, 22a/15

p.+a 12b/17, 13a/, 13b/14, 15a/08, 15b/11, 16a/01, 16a/05, 16b/06, 16b/17, 17a/01
p.+ān 20a/16, 22b/08, 25b/15
p.+ānı 1b/03
p.+dan 11a/04, 16a/, 17a/04, 17a/07
p.+lar 9a/14
pādişeh
p. 18b/02, 18b/10
p.+den 11a/06
p.+ler 8b/17, 15a/14
pādişā 18a/13
[=41]

pāk Fars. Temiz.
p. (z̲āt-ı pāk) 3a/12
p. 3b/09, 12b/01, 15b/12, 25a/05
p.+i 3a/08
p.+e 15a/15
pak-baz Sadık vefalı kimse. 23a/12
[=8]

pākīze Fars. Temiz, pak.
p. 13a/17, 23b/03
[=2]

pāre Fars. Parça.
p. 10a/11
[=1]

pās-bān Fars. Gece bekçisi, bekçi, gözetici.
p. 22b/05
[=1]

pāy (<Fars. bag) Bir bütünden bir kimseye düşen kısım, hisse.
p.+ını 3b/12
[=1]

pāy-dār Fars. Kalıcı, devamlı, sâbit
p. 20a/02
[=1]

pāy-māl Ayaklar altına alınmış, çiğnenmiş, hakir duruma düşürülmüş, perîşan edilmiş.
p. 18a/10
[=2]

peder Fars. Baba.
p. 11b/01
[=1]

peleng Fars. Kaplan.
p. 8a/04
p.+e 8a/10
p.+i 7b/16
[=3]

penāh Fars. Sığınacak yer, melce.
p. 11b/15
[=1]

pend Fars. Öğüt, nasîhat.
p. 9a/12, 11b/16
p.+i 9a/09, 11b/14
[=4]

per Fars. Kanat
p. 2b/14
[=1]

perde Fars. Bir şeyin doğrudan doğruya görülmesini, duyulmasını önleyen şey, engel, mâni.
p. 2b/01
p.+hāyı 3b/13
[=2]

perde-dār. Eskiden büyük bir kimsenin kapısında bekleyen ve içeri gireceklere kapı perdesini açan kimse, kapıcı, perdeci.

p. 1b/09, 2b/02, 3a/01, 11a/02

[=4]

perestār Fars. Tapınan, tapan.

p.+ı 10a/01

[=1]

perī Fars. Tabiat üstü bir güce sâhip bulunduğuna inanılan cin tâifesinin çok alımlı ve çok güzel olanlarına verilen isim/

p. 2b/11

[=1]

perver Fars. eslenmiş, büyütülmüş, yetiştirilmiş

p. 14a/14

[=1]

perverdigar Fars. Bütün yaratıkları besleyen ve yetiştiren, Allah.

p. 22a/16

[=1]

pes Fars. Arka, art, geri.

p. 18a/14

p. i perde 2b/01

[=1]

pesend Fars. Beğenme, seçme, takdir.

p. 8a/17, 8b/07, 9a/05, 13a/16, 15b/08, 25b/08

[=5]

pesendīde Fars. Beğenilmiş, seçilmiş.

p. 11b/09, 17b/05, 18a/12

[=3]

peşīman Fars. Pişman kelimesinin eski metinlerde kullanılan asıl şekli.

p. 17b/02

[=1]

pey Fars. Art, arka, iz.

p. i Muştafā 4a/01

[=1]

peyam Fars. Haber.

p. 12b/01, 12b/02

[=2]

peyam-ber Fars. Haber getiren, peygamber.

p. 3b/17

[=1]

pīr Fars. Yaşlı, ihtiyar kimse.

p. 10a/02, 21b/15, 22a/15

p.+e 21b/16

[=4]

pīşe Fars. Sanat, meslek.

p. 11a/16, 12a/15, 12a/15

[=3]

pīşvā Fars. Önder, başkan, reis.

p. 4a/07

[=1]

post Fars. Makam.

p. 2a/07, 10a/01

[=2]

pür Fars. Dolu.

p. 3a/14**,** 9b/08, 12a/13, 13b/02, 14b/09, 18b/11

[=6]

püser Fars. Erkek evlât, oğul.

p. 22a/17

[=1]

R

rabb Ar. Bütün mahlûkātı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenâbıhak, Allah, Tanrı.

r. üñ 16a/09

[=1]

rāh Fars. Yol

r. 8a/01, 10a/02, 12a/17, 17a/05, 24b/01

r. ı ṣafā 4a/01

r. ı hüdā 4a/07

r. ı sefer 12a/13

r. +ı 21b/16, 24b/03

[=10]

reh Fars. Yol.

r. 9b/17

r.+de 10a/02

r. i müsteḳim 8b/15

[=2]

rāḥat Ar. Üzüntüsüz ve sıkıntısız olma durumu, huzur.

r. 19b/14, 21a/09, 21a/15

[=3]

raḥm Ar. Merhamet, acıma.

r. 2b/11

[=1]

raḥmet Ar. Allah'ın yaratıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi.

r. 24b/11

r.+ini 22b/14

r.+iyle 22b/13

[=2]

rahşende Fars. Parlak, parlayan, rahşan.

r. 11b/04

[=1]

raḫt Fars. At takımı, eyer takımı.

r.+ını 21b/09

[=1]

ra'iyyet Ar. Bir hükümdârın yönetimi altında olan, vergi veren ve devlet tarafından korunan halk.

r. 8b/11, 9a/04, 9a/08, 9a/13, 9a/16, 17a/08, 18b/13

r.+de 11a/05

[=6]

rā'ī Ar. Gören, görücü, bakan.

r. 3b/15

[=1]

raḳam Ar. Sayıları gösteren işâretlerden her biri.

r. 13b/03, 16a/12

r.+la 13b/04

[=3]

rām Fars. İtâat eden, boyun eğen.

r. 7b/16

r.+dur 8a/02

r.+ı 3b/15

[=3]

rān Fars. Sonuna geldiği kelimelere "süren, yürüten, hükmeden" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

r. ı şān 12a/17

[=1]

rāy Ar. Rey kelimesinin eski metinlerde geçen Farsçalaşmış şekli.

r. 11a/16, 11b/07, 11b/09, 13a/12, 15a/12

r.+ı 13b/09, 13b/12

[=8]

r. ı ṣavāb 13a/15, 15a/13

[=1]

rāz Fars. Gizlenen şey, sır.

r. 2a/11, 14b/15

[=2]

rāżī Ar. Kabul eden, uygun bulup benimseyen, olana boyun eğip rızâ gösteren.

r. 1b/11, 12b/10, 15a/05

[=3]

reaya Ar. Bir hükümdarın yönetimi altında bulunan ve vergi veren halk.

r. 8b/08

r. +ya 18b/13

[=2]

red Ar. Kabul etmeme, geri çevirme, geri döndürme.

r. 3a/05

[=1]

refīḳ Ar. Arkadaş, yol arkadaşı, yoldaş.

r. 1b/10, 8b/17, 10a/17

r.+ına 1b/10

[=4]

rencide Fars. İncinmiş, gönlü kırılmış.

r. 21b/11

[=1]

renciş (<Fars. rencide) İncitme, incinme, ıztırap, keder.

r. 9b/07

[=1]

rencūr Fars. İncinmiş, sıkıntılı.

25b/12

[=1]

reng Fars. Cisimler tarafından aksettirilen ışığın gözde yaptığı etki sonucu meydana gelen duyum.

r. 2b/15

[=1]

resm Ar. Bir nesne, bir canlı yâhut tabiatın kara kalemle, sulu veya yağlı boya ile kâğıt, bez vb. bir yüzey üzerine yapılan benzeri, tasvir, timsal.

r.+e 15b/16

r.+i 17a/01, 17a/05

r. +iyle 19b/02

[=5]

revā Fars. Bir nesne, bir canlı yâhut tabiatın kara kalemle, sulu veya yağlı boya ile kâğıt, bez vb. bir yüzey üzerine yapılan benzeri, tasvir, timsal.

r. 10a/05, 17a/02, 17b/11, 20a/11

[=4]

revān Fars. Yürüyen, giden.

r. 8b/02, 10a/02, 14b/13, 19a/07, 19b/03, 19b/05, 19b/05, 19b/06

r.+dur 2b/12

r.+e 14b/17, 19b/04

[=11]

revnaḳ Ar. Göz alıcı güzellik, parlaklık, tâzelik, letâfet.

r. 18b/10

[=1]

rey Fikir, görüş, düşünce, ray.

r. 17a/03, 17a/12

r. in 17b/04

[=1]

rıżā Ar. Hoşnut ve memnun olma durumu, hoşnutluk, memnunluk.

r. 2b/03, 9b/10, 12b/11, 20b/01, 20b/02

[=5]

ri‘āyet Ar. Saygı, sayma, îtibar.

r. 4a/17, 10a/08

r.+le 10a/01

[=3]

rīş Fars. Yara, yaralı.

r. 8b/13, 25a/14

[=2]

rivāyet Ar. Bir haberi, söz veya olayı nakletme, anlatma.

r. 16b/07, 21b/08

[=2]

riyāset Reislik, başkanlık.

r. 9b/08, 9b/09

[=2]

rusūm Ar. Sûretler, şekiller, resimler.

r. 12b/17

[=1]

rū Fars. Yüz, çehre.

r. 10a/02, 25a/13

r.yı zemīn 12b/07, 22a/12

[=4]

rūm Ar. Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde oturanlara verilen isim

r. 22b/08

[=1]

rūşen Fars. Parlak, aydın, aydınlık

r. 13b/08

[=1]

rūşenāyī Fars. şıklı olma, aydınlık, parlaklık.

r. 20b/13

[=1]

rüşvet Ar. Bir görevliye, kānûnen yapması veya yapmaması gereken bir işte yasa dışı bir kolaylık sağlaması için verilen para yâhut sağlanan menfaat.

r. 20b/05

[=1]

rü‘yā Ar. Uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütünü, görülen hayaller dizisi, düş.

r. 14a/04

[=1]

rūzgār Fars. Dünyânın içinde bulunduğu devir, zaman, vakit, deh.

r. 113a/13

[=1]

S

sa‘ādet Ar. Mutlu olma, mutlu ve mesut yaşama, mutluluk, bahtiyarlık.

s. 2a/15, 8a/03, 18b/12, 21b/14

[=4]

saādet-meab "Sa'âdet sığınağı olan, yanında saâdet duyulan kimse" anlamında saygı ifâdesi olarak kullanılır.

s. 12b/12

[=1]

sābit Ar. Yerinde duran, yer değiştirmeyen, durağan.

s. 22a/03

[=1]

sād Fars. Yüz sayısı.

s. hezār 16b/10

[=1]

ṣadāḳat Ar. Kendisine iyilik edene, lutufta bulunup koruyana minnet ve şükran duyguları ile bağlanma, bu bağlılığa yakışır şekilde davranma, hâinlik ve döneklik etmeme, vefâkarlık gösterme.

s. 22a/02, 22a/02

[=2]

sāde Fars. Süsü olmayan, üzerinde süsleme bulunmayan, yalın.

s. 14a/04

[=1]

ṣādır Ar. Ortaya çıkan, meydana gelen, zuhur eden.

s. 2b/07

sadr Ar. Ortaya çıkan, meydana gelen, zuhur eden.

s. 22b/10

[=1]

Sa'dī Şeyh Sadî-i Şîrâzî Fars şâiri.

s. 6b/14, 8a/12, 9a/09, 21b/08

[=4]

sāf Ar. İçine temizliğini bozacak bir şey karışmamış olan, temiz, duru, arı, berrak, hâlis.

s. 14a/02

[=1]

ṣafā Ar. Gönül şenliği, rahat, huzur, kedersizlik.

s. 4a/01, 4a/03, 8b/14, 15a/02, 19a/15, 20a/12, 21a/16

s.+dur 4a/09

s. yı derūnī 2a/01, 3b/13, 4a/17, 11a/10

ṣ. yı vişāli 21a/17

ṣ. +yı 20b/13 , 22a/05

ṣ. yı gül 25a/15

s. +sı 22a/04

sāfī Ar. Temiz, hâlis, saf.

s. 17a/16

[=1]

ṣaḥ Ar. doğru, sahih

s. 23b/01, 23b/02

[=2]

ṣaḥayīf Ar. Sahîfeler, sayfalar.

ṣ. 6b/03

[=1]

ṣāḥib Ar. Bir şeyin mülkiyetini ve o şeyi istediği gibi kullanabilme hakkını elinde bulunduran kimse, mâlik.

s. 13b/01, 15b/11, 17b/02, 21b/12

[=4]

ṣaḥīḥ Ar. Yalan veya hayal ürünü olmayan, gerçek, doğru.

s. 14b/03, 16a/02

[=2]

saḫt Fars. Güç, zor, zahmetli.

s. 8b/11, 18b/15

s.+ı 25a/02

[=3]

sa‘īd Ar. Kutlu, uğurlu, mübârek. **s.** 17a/12, 22a/14

[=2]

ṣaid Fars. Av, avlanma, kovalamaca.

s.+uñ 16a/09

[=1]

sakın Bir davranışın yapılmaması, bir şeyin düşünülmemesi gereken durumlarda söylenen uyarı sözü.

s. 3a/05, 3b/08, 4a/09, 14a/04, 18b/14

[=4]

sakın- Uzak durmak, çekinmek, kaçınmak, içtinap etme.

s.-ur 8a/13

s.-maz 17b/14

[=2]

ṣaḳīl Ar. Tartıda ağır gelen, ağır.

s. 4a/13

[=1]

sāl Fars. Yıl, sene.

s. 13b/05, 18a/10

[=2]

salā Ar. Çağırma, dâvet etme, dâvet.

s.+yı 2b/04

[=1]

ṣalāḥ Ar. yi duruma gelme, düzelme, iyileşme, iyi olma.

s. ı ra‘iyyet 9a/13

[=1]

sālār Fars. Baş, başkan, reis, kumandan.

s. ı leşker 23b/06

[=1]

san- Şöyle veya böyle olabilecek bir şeyin zihninde kurduğu gibi olduğuna inanmak, öyle olabileceğini düşünmek, zannetmek.

s.-urlar 4a/14

s.+sın 10a/11

[=1]

saray Fars. Hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük ve gösterişli binâ.

s. 11b/07, 11b/09

[=2]

ṣariḥ (Ar. ṣarāḥat) Açık, belirgin, vâzıh, âşikâr.

s. 14b/03, 16a/02

[=2]

sat- (Bir şeyi) Bir bedel karşılığında başkasına devretmek.

s.-ar 15a/05

s.-ıldı 21a/03

[=1]

ṣavāb Ar. Doğruluk.

s. 13a/15, 13b/09, 15a/13, 17a/03

[=4]

say- Aynı cinsten olan şeylerin, 1 sayısından başlayarak her biri için bir sayı eklemek sûretiyle kaç tâne

olduğunu belirlemek, sayısını bulmak, tâdat etmek. **s.-ar** 21a/17

s.-ardı 12a/11

[=2]

sāye Fars.Gölge.

s.+ñ 8b/06

[=1]

sāz Fars. Sonuna geldiği kelimelere "yapan, eden, hazırlayan" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

s. (kār-sāz) 2a/11, 21a/10

s. (çāre sāz) 10a/17, 21a/10

[=4]

se Fars. üç.

s. 16a/05

[=1]

sebāt Karârından ve sözünden dönmeme, bir iş veya davranışta azim ve kararlılık gösterme.

s. 4a/02

[=1]

sebeb Ar. Bir şeyin olmasına yol açan şey, durum yâhut kimse, neden, bâis, âmil. **s.** 9b/01, 16a/16

[=2]

sebuk Fars. Hafi kıvrak, çevik, çabuk.

s. 25b/14

[=1]

sed Ar. Geçilmesi, aşılması zor tabiî veya sun'î engel.

s. 2b/01

[=1]

sefer Ar. Yolculuk, seyahat.

s. 12a/13, 22b/04

[=2]

sefīd Fars. Ak, beyaz.

s. 16b/13

[=1]

seḥer Ar. Tan yerinin ağarmasından biraz önceki zaman veya şafağın sökmek üzere olduğu vakit.

s. 9a/08

s.+den 18a/02

[=1]

selām Ar. Bir kimseye veya bir topluluğa yakınlık, sevgi ve nezâket göstermek, sağlık, esenlik ve başarı dilemek için "selâmün aleyküm, merhaba, hayırlı işler" gibi sözlerden birini söyleme yâhut aynı dileği taşıyan bir işâret veya harekette bulunma.

s. 22b/14

[=1]

selef Ar. Bir mevkide daha önce bulunan ve yerine geçilen kimse.

s. 22a/13

[=1]

selim Ar. Maddî ve mânevî kusûru, noksanı olmayan, sağlam, doğru.

s. 11a/05, 11a/06

[=2]

semā Ar. Göğün görünen yüzeyi, gökyüzü.

s. 2b/14

[=1]

sen Tekil ikinci şahsı gösterir.

s. 4a/09, 4a/11, 8/16, 8a/01, 8a/05, 8b/05, 11b/16, 15b/02, 15b/13, 16a/08, 16b/04, 17b/05, 17b/12, 18b/14, 20a/06, 20b/06, 21b/17, 22a/16, 22b/03, 22b/04, 22b/05

s.+de 10a, 15b/05, 20a/07

s.+den 1b/11, 8a/07, 9b/02, 10a/11

s.+e (saña) 1b/11, 2a/07, 2a/11, 3b/09, 3b/11, 8a/02, 8a/03, 8a/16, 8b/05, 8b/13, 9b/10, 10a/02, 11b/14, 12b/07, 12b/10, 15b/09, 16a/03, 16a/04, 16a/17, 16b/02, 18a/17b, 18b/07, 19a/15, 19b/08, 20a/06, 22a/16

s.+i 10a/09, 15b/02, 15b/08

s.+üñ 8b/04, 8b/06, 9b/05, 14a/12, 15b/09, 16a/16, 19b/09, . 19a/15, 20a/01, 22a/01, 23b/05

s.+üñçün 9b/07, 15b/03, 20a/02

s.+üñdür 18b/01

[=70]

senā Ar. Övme, övüş, medih.

s. 12b/04

[=1]

sened Ar. Kuvvetli örnek, delil, bürhan.

s. 2b/10

[=1]

seng Fars. Taş.

s. 2b/15

[=1]

sengīn Fars. Ağır, taştan.

s. 25b/10

[=1]

ser **1**. Fars. Baş, kafa.

s. 2b/17, 22a/09

s.+i 8b/10

s. +den 14b/05

[=4]

2.Sıfatların önüne geldiğinde "başı … olan" anlamında Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar:

ser-feraz Başını kaldıran, yücelere, yükseklere uzanan. 11a/03

ser-dār Kumandan, başkumandan**. s.+u** 23b/07

ser-geşte Başı dönmüş, kafası karışmış (kimse), şaşkın. 3b/16

ser-güzeşt Mâcerâ, serüven. 13a/01

ser-nigūn Ters dönmüş, baş aşağı, tepetaklak. 15b/05

[=5]

serin Moğ. Soğuğa yakın, soğukça (hava). **s.** 22a/10

[=1]

serīr Ar. Taht.

s. 18b/01, 18b/05, 21b/14

[=3]

server Fars. Bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis.

s.+i 8b/10

[=1]

setr Ar. Gizleme, örtme, kapama.

s. i ‘avret 18b/03

[=1]

s̲evāb Ar. İyi ve güzel davranışlar karşılığında Allah tarafından verilen mükâfat.

s.+ı 11b/08

[=1]

seyāḥat Ar. Şehirden şehire, ülkeden ülkeye yapılan yolculuk, uzak yerlere yapılan gezi.

s. 12a/09

s.+dan 12b/09

s.+le 12a/08

[=3]

seyr Ar. Gezip dolaşma, gezme, gezinme, teferrüç, tenezzüh.

s. 12a/08, 15a/11

[=2]

seyyāḥ Ar. Seyâhat eden, uzak ülkeleri gezip dolaşan kimse, gezgin.

s. 10a/05

s. ı dost 10a/04

s.ı deryā 12a/10

s.+ı 12a/17

[=4]

seza Fars. Yaraşır, uygun, lâyık, sezâvar. **s.** 2a/12, 9b/09, 10a/03, 13a/09, 13a/15, 14b/07, 19b/10

s.+dur 8b/10, 10a/05, 18b/1, 19b/14

[=11]

sezā-vār Fars. Lâyık olan, lâyık, sezâ.

s. 13a/10, 13a/10, 17a/10

[=3]

ṣıfat (<Ar. vaṣf) Bir kimse veya şeyin sâhip olduğu nitelik, ona âit olan özellik, hal ve vasıf.

s. 16b/07

[=1]

sükūnet Ar. Durgunluk, hareketsizlik.

s. 20a/12

[=1]

sır Ar. Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey.

s.+dan 8a/03

s.+dur 8a/03

s.+rı 8a/01,15b/01

[=4]

ṣıyānet Ar. Koruma, muhâfaza, himâye.

s. 14b/02

[=1]

siyānet Ar. Koruma, muhâfaza, himâye.

s.+le 18b/17

[=1]

sibā‘ Ar. Yırtıcı hayvanlar.

s. 8a/14

[=1]

sicil Memur ve görevliler hakkında terfî, tâyin vb. işlemlerde dikkate alınmak üzere tutulan dosya.

s. 13a/06

[=1]

sīm Fars. Gümüş.

s. 12b/16, 20b/17, 22b/10

[=3]

sīne Fars. Gönül, kalp, yürek.

sine-çāk Yüreği yaralı. 3a/12

[=1]

sipāh Fars. Askes, ordu.

s. 2a/04, 9a/03, 11a/06, 11a/07, 17a/08, 18b/10

s.+uñ 11a/06

s.-ıla 18b/10

[=8]

sipāhī Fars. Osmanlı ordusunda bir sınıf süvâri askeri. 18b/08

[=1]

sitem Fars. Bir kimseye herhangi bir davranışından dolayı üzüldüğünü, kırıldığını, alındığını öfkelenmeden belirtme, dostça çıkışma.

s. 8b/13

s.+den 9a/16, 9a/17, 9a/17, 11a/13

s.+le 18b/17

[=6]

sivā' Ar. Başka, gayri" demek olan kelime, dilimizde daha çok "Allah'tan başka varlıklar" mânâsında kullanılır.

s. 14a/06

[=1]

siyāset Ar. Devletler arası ilişkileri, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı, politika.

s. 11b/17, 12a/03

[=2]

ṣoḥbet Ar. İki veya daha çok kimse arasında karşılıklı olarak dostça, arkadaşça yapılan konuşma, hasbihal, musâhabe.

s. 12a/16

[=1]

soñ İçinde bulunulan vakte en yakın geçmiş zaman yâhut bu zamanda yapılmış veya meydana gelmiş olan.

s. 4a/06, 15a/03, 21b/06, 22b/06

s.+ında 11b/10, 14a/9, 21b/06

[=7]

ṣoñra İçinde bulunulan veya bahsedilen ânın daha ilerisindeki bir zamanda, bilâhare.

s. 12a/03

[=1]

sor- Soru yönelterek bilgi istemek, sual etmek.

s. 10a/06

s.-a 15a/13, 19b/15

[=1]

söyle- (Anlatmak istediği şeyi) Sözle bildirmek.

s.-dikce 14a/01

s.-r 9b/16

[=2]

söz Ağızdan çıkan, bir veya daha çok heceden meydana gelen kelime veya kelime dizisi.

s.+i 16a/10, 16b/04, 16b/17, 20b/06

s.+in 9a/12

s.+iyle 15a/04

s.+ler 17a/01, 20a/08

s.+ümi 19a/10

s.+in 17b/02

s.+üñ 8a/15, 13a/14, 14a/9, 16b/06

[=14]

su Yağmur, göl, akarsu, baraj vb.nden sağlanıp tabiî olarak içilen, yemeğe konan ve temizlik işlerinde kullanılan sıvı, tatlı su

s.+yını 19a/07

[=1]

su'āl Ar. Sorulan şey, soru.

s. 15a/12, 15b/01, 16a/08, 18a/01

[=4]

ṣubḥ Ar. Sabah vakti, sabah.

s. 13a/16

[=1]

ṣubḥ-gāh Sabah vakti. 22a/09

[=1]

subūt Ar. Varlığı, gerçekliği kesin olarak ortaya çıkma, gerçekleşme, tahakkuk etme.

s. 20b/15

[=1]

sūd Fars. Fayda, kâr.

s. 15b/17

sūd-mend Faydalı. 8a/17

[=1]

suḫan Fars. Söz, lakırdı, kelâm.

s. 1b/08, 3a/09, 13b/17, 15b/15

s.+da 16a/01, 20b/04

s.+dan 14a/15, 17b/02, 20b/04

s.+la 14b/01

[=8]

suhūlet Ar. Kolaylıkla, kolayca.

s.+le 12a/02

[=1]

sulṭān Ar. Hükümdar.

s. 8b/11, 15a/13, 18b/11

[=3]

sunī Ar. İnsan eliyle tabiî örneklerine benzetilerek yapılan, doğal olmayan, yapma, yapay.

s. 3a/08

[=1]

ṣūret Ar. Gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim.

ṣūret-ger Ressam 2b/11

[=1]

surūr Ar. Sevinç.

s. 8b/05, 9a/02, 10a/08, 13a/02, 21a/17, 21b/01

[=6]

ṣuver (<Ar. ṣūret') Sûretler, şekiller.

s. 1b/07, 2b/11

s.+de 2b/10

[=3]

sücūd Ar. Secde etme, secd.

s. 3a/04

[=1]

sūf Ar. Yün, sof.

s. 10a/07

[=1]

sükūt Ar. Susma, konuşmama, sessizlik.

s. 14b/03

s.+iyle 14b/13

[=2]

sür'at Ar. Çabukluk, hızlılık, hız.

s. iyle 22b/03

[=1]

süvār Fars. Bir binek hayvanına, özellikle ata binmiş kimse.

s. 8a/10

[=1]

Ş

şād Fars. Sevinçli, memnun, mesrur.

ş. 9a/15, 12b/13

[=2]

şād-mān Sevinçli, şâd, mesrur. 14a/8, 19a/14, 24a/07

[=1]

şādī Fars. Sevinç, sevinçlilik, mutluluk.

ş. 16b/11, 21b/06

[=1]

şāh Fars. Pâdişah, hükümdar.

ş. 9a/03, 12a/16, 12a/17, 14a/16, 14b/01, 14b/07, 15a/15, 17a/08, 20a/03

ş.+a 10a/10, 12b/01, 14b/05, 15a/11, 19b/10, 19b/14, 19b/16

ş.+ān 9a/14, 11b/13, 21a/10

ş.+ı 14a/16, 20b/16

ş. ı cihān 15b/01

ş. ı ʻāli 18a/16

ş.+sa 18b/02

ş.+uñ 13b/16, 17b/03, 17b/15

şāhen-şāh Şahlar şâhı, pâdişahlar pâdişâhı. 12b/03, 17a/17

[=24]

şām Sûriye'nin başşehrinin ismi olan kelime dilimizde aşağıdaki deyim ve söyleyişlerde geçer.

ş. 13a/16

ş.+ı 15a/06

[=2]

şām **Fars**. Akşam.

ş 13a/16

[=1]

şān İyi bir nitelikle tanınmış olma durumu, ün, şöhret, îtibar.

ş.+a 8b/10

[=1]

şarāb Ar. Meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun belli usûllerde mayalandırılmasından elde edilen alkollü içki.

ş. 14a/01

[=1]

şarṭ Ar. Bir şeyin varlığının veya meydana gelebilmesinin kendisine bağlı olduğu şey, bir şeyin var olabilmesi için gerekli olan husus, koşul.

ş. 19b/15

[=1]

şāvūr Metinde Pers Kralı Hüsrev Perviz'in sırdaşı olarak geçmekte.

ş.+ı 10a/16

[=1]

şāyed Fars. Şart bildirir, eğer.

ş. 2a/01, 10a

[=2]

şāyi‘ Ar. Herkesçe duyulmuş, yayılmış, bilinmiş, halkın diline düşmüş.

ş. 11b/09

[=1]

şeb Fars. Gece.

ş. 20b/13

ş.+ler 3a/10

[=2]

şedīd Ar. Şiddetli.

ş. 11b/17

[=1]

şefik Ar. Şefkatli, merhamet ve sevgisi bol (kimse), müşfik.

ş. 1b/10, 8b/17, 10a/17

[=3]

şeh Fars. Şah kelimesinin nazımda ve bâzı birleşik şekillerde kullanılan şekli. Bk. Şah

ş. 14b/01, 15a/11, 19b/17, 20a/04

ş.+ā 12b/10, 16b/04, 20a/06

ş.+ānuñ 13a/12

ş.+āndan 10b/16

ş.+de 15a/03

ş.+den 9a/09, 11a/05, 12b/15

ş.+i 11b/01, 12b/02, 21a/10

ş.+iyle 14a/01

ş.+ün 13b/16, 14b/06, 14b/08

ş.+üñ 20a/05

ş.+üñde 20a/05

şehenşāh Fars. Şahlar şâhı, pâdişahlar pâdişâhı.

ş.+a 12b/02, 12b/04, 12b/05, 13a/02, 17b/03, 21b/16

ş.+ı 19b/12

şehenşeh Bk. Şehenşāh.

ş. 10a/01, 12b/11, 15b/14

ş.+e 17b/04

[=33]

şehr Fars. İnsanların toplu olarak yaşadığı yerleşim yerlerinden, idârî ve mülkî bakımdan köy ve kasabadan sonra en büyük olanı; halkının büyük kısmı ticâret, sanâyi ve idâre işleriyle uğraşan, tarım alanı olmayan kalabalık yerleşim merkezi, kent.

ş.+e 12a/09, 12a/14

ş.+i 12a/07

ş. i ‘azīz 13a/07

ş.+i ziyān 25b/09

[=5]

şehīr Ün kazanmış, namlı, meşhur.

ş. 9b/12, 10a/10,14a/07, 16b/01, 18a/14

[=5]

şehriyār Fars. Hükümdar, pâdişah.

ş. 12a/07, 14a/12, 20a/02, 21a/04

[=4]

şekā Ar. Tâlihsizlik, bedbahtlık, uğursuzluk.

ş. 19a/12

[=1]

şekāvet Ar. Eşkiyâlık, yol kesicilik, haydutluk, şakîlik.

ş. 2a/15

[=1]

şemşīr Fars. Kılıç.

ş.+i 9b/01

[=1]

şer Ar. Eşkiyâlık, yol kesicilik, haydutluk, şakîlik.

ş. 14a/03

[=1]

şerī‘at Ar. Açık, doğru ve düz yol.

ş. 4a/02, 4a/03, 4a/04

ş.+da 4a/05

ş.+le 17b/11

ş.+siz 17b/11

[=6]

şerm Fars. Utanma.

şerm-sār Utangaç, mahçup.

ş. 2b/02, 23a/02

[=2]

şevket Büyüklük, ululuk, heybet, haşmet.

ş. 18b/11

[=1]

şeyātīn Ar. Şeytanlar.

ş. 19a/14

[=1]

şeyḫ Ar. Bir tarîkata girip seyr ü sülûkünü tamamladıktan sonra o tarîkatın başı durumundaki en yüksek mertebeye çıkan bulunan ve kendisine derviş yetiştirme (irşat) izni verilen kimse; tâliplere rehberlik edip onları tarîkat usûllerine göre irşat etmek ehliyetine sâhip kâmil insan.

ş. 23b/03

ş.+i 8a/17, 23b/01, 23b/03

[=1]

şehvet-perest Ar. Şehvete, nefsine çok düşkün, kendini nefsinin arzularına kaptırmış (kimse).

ş. 14a/17

[=1]

şeyṭān Ar. Meleklerin başı ve hocası olduğu halde isyan edip Allah'ın emirlerine karşı geldiği için huzurdan kovulan ve rahmetten uzak kalan âsî varlık, iblis.

ş. ı dīv 16a/10

[=1]

şifā Ar. Hastalıktan kurtulma, iyi olma, eski sağlığına tekrar kavuşma, onma.

ş.+dur 4a/11

[=1]

şikār Fars. Av.

ş.+ın 3b/06

[=1]

şikāyet Ar. Durumundan memnun olmayıp yakınma veya başına gelen bir dertten sızlanma.

ş. 9a/09

[=1]

şikest Fars. Kırma, kırılma.

ş. 12a/02

[=1]

şimāl Ar. Dört ana yönden biri, yüzünü doğuya dönen kimsenin sol tarafına düşen cihet, kuzey.

ş.+iyle 11b/16

[=1]

şimdi (< uş imdi) İçinde bulunduğumuz zamanda, şu anda.

ş. 16b/14

[=1]

şinās Sonuna geldiği kelimelere "bilen, tanıyan, anlayan" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

ş. 10b10, 12b/15, 13b/01

ş.+ān 7b/15

[=4]

şirūya Fars.Büyük, onurlu, haysiyetli.

ş. 9a/12

[=1]

şīrin Fars. Tatlı.

ş. 13b/17

[=1]

şöhret Ar. Her yerde herkesçe tanınma, meşhurluk, ün, san, nam.

ş. 18b/03

[=1]

şu Çok uzakta olmayan kimse veya şeyi işâret yoluyle belirtir.

ş. 11b/06

[=1]

şu'ā Ar. Işın.

ş. 2a/08

[=1]

şū Fars. Yıkama ve temizleme

ş. +lar 3b/16

[=1]

şu'le Ar. Ateş alevi, alev, yalım.

şu'le-dar Alevli, alevlenmiş, ışıklı.

ş. 9b/02

[=1]

şurū' Ar. Başlama.

ş.+ı 11a/15

[=1]

şükr Ar. Verdiği nîmetler için Allah'a karşı duyulan minneti dile getirm

ş. +i 22a/16, 25b/07

[=1]

T

tā Fars. Bir şeyin bulunduğu, başladığı veya sona erdiği yeri yâhut zamânı anlatırken söze mübâlağa katar.

t. 8b/05, 14b/03

[=2]

ta'āb Ar. Yorgunluk.

t. 16a/16

[=1]

ta'ām Ar. Yemek, aş.

t. 14a/01

[=1]

ṭā'at Ar. Allah'ın emirlerine uyma, emredileni yapma.

t. 2b/05

[=1]

tāb' Fars. Güç, kuvvet, tâkat.

t. ı 20b/01

[=1]

tāc Fars. Hükümdarlık alâmeti olarak giyilen, genellikle kıymetli taşlarla süslü baş kisvesi.

t. 2a/14, 18b/04, 18b/11

t.+ıyla 18a/17

[=4]

tā‘cil Ar. Acele ettirme.

t. 17a/13

[=1]

tācir Ar. Ticâretle uğraşan kimse, tüccar.

t.+i 10a/01

[=1]

taḥammül Ar. Zor şeylere dayanma gücü, ses çıkarmadan katlanma

t. 11a/11, 11a/11, 11a/12, 17b/01

t.+den 17a/17

[=5]

taḥassür Ar. Hasret çekme.

t. 13b/17

[=1]

taḥsīl Ar. Toplama, alma.

t. 12a/08

[=1]

taḫt Fars. Hükümdarların üzerine oturdukları koltuk.

t. 18b/11

t.+ını 21b/09

t.+uñ 22a/01

[=3]

takva Ar. Allah korkusu ile Allah'ın yasakladığı şeylerden, önce şirkten, sonra da günahtan, günah ve haram olması ihtimâli bulunan şüpheli durumlardan, gereksiz şeylerden korunma, sakınma.

t. 17b/07

[=1]

ṭaleb Ar. İsteme, dileme, arzu etme.

t. 3b/12

t.+de 3b/07, 4a/16

taleb-kar İstekli, arzulu 3b/11

[=4]

ṭālih Ar. İnsanın başına gelmesi takdir edilen iyi veya kötü durumlar, baht, şans, tâli.

t. 10a/04

[=1]

tālib Ar. İsteyen, talep eden, istekli olan kimse.

t. 3b/08

[=1]

ṭama‘ Ar. Aç gözlülük, tamah

t. +dan 20b/07

t. +la 10a/12, 18a/03

[=2]

tamam Ar. Bütünlüğünü bozacak bir eksiği olmayan (şey), bütün.

t. 9b/07, 12b/01, 13b/04, 16a/01, 17a/15, 17b/06, 19b/15, 20b/16, 21b/05, 21b/17

[=10]

ṭa‘n Ar. Kınama, ayıplama, yerme, zemmetme.

t.+yla 13a/06

[=1]

ṭarḫ Fars. Bahçelerde çiçek dikmek için ayrılmış, çiçek dikilmiş yer.

t. 10a/07

[=1]

ṭarīḳ Ar. Tâkip edilen yol, usûl.

t. 11b/13

t. ı Ḫüdā 8a/15, 20b/05

t.+i 8a/15

t.+in 4a/17

t.+ inde 22a/03

[=6]

ṭarīḳat Ar. Allah'a ulaşmak maksadıyle tutulan yol; bir mürşide bağlanıp belli şartlara uyarak ahlâkını güzelleştirmeyi, kötülüklerden arınmayı, tevhîdin hakîkatine varmayı ve Allah'a ulaşmayı amaç edinen tasavvuf yolu.

t. (Ḫilāf-ı ṭarīḳ) 8a/15

t.+da 4a/05, 4a/06

[=3]

taṣsarruf Ar. Bir şeye sâhip olma ve sâhip olduğu şeyi istediği gibi kullanma yetkisi.

t. 8a/02, 13a/05, 21b/09

[=3]

taṣavvur Ar. Zihinde şekillendirme, fikren kurma, tasarım.

t. 11b/01

[=1]

taṣdīḳ Ar. Gerçek olduğunu söyleme, doğru olduğunu bildirme, doğrulama.

t.+i 8a/05

[=1]

tavabi' Ar. bağımlılıklar, eklentiler.

t. 11a/08

[=1]

ṭavḳ Ar. Tasma, halka.

t. ı la'net 16a/17

[=1]

tażarru' Ar. Yalvarma, yakarma.

t. 2b/06

[=1]

teaālā Ar. "Şânı yüce olsun" anlamında olup Allah, Hak, Tanrı kelimelerinden sonra kullanılır.

t. 18a/14

[=1]

tebāh Fars. Yıkılmış, mahvolmuş, harap olmuş.

t. 2a/05, 9a/04, 11b/15, 13b/08, 14a/16, 14b/01, 15a/04, 15a/12, 22b/10

[=9]

tebessüm Ar. Gülümseme.

t. 8a/12, 15a/07

t.+de 15a/10

t.+le 15a/07, 15a/10

[=5]

tedbīr Ar. Bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, baş vurulan çâre, önlem. **t.** 11a/16, 15a/12, 20a/11, 22a/14

t.+i 11b/07

t. i rāy 5a/13

[=6]

te'emmül Ar. İyice, etraflıca düşünme.

t. 15a/01, 17a/13

t.+le 3b/09, 12a/01, 14b/14

[=5]

teessüf Ar. Üzülme, esef etme.

t.+le 16b/10

[=1]

tefekkür Ar. Düşünme.

t. 14b/16

t.+le 13a/06

[=2]

tek Uslu, sessiz, hareketsiz.

t. 2a/05

[=1]

tehī Fars. Boş.

t. 16b/14, 17a/17

[=2]

telaffuẓ Ar. Bir harfi ses özelliklerini, bir kelimeyi hecelerin uzunluk ve kısalığını, kalınlık ve inceliğini, vurgu özelliklerini belirterek söyleme, söyleyiş, söyleniş.

t.+da 4a/12

[=1]

telaṭṭuf Ar. Nâzik davranma, lutuf ve incelikle muâmele etme.

t.+la 8b/04

[=1]

telef Ar. Yok etme, mahvetme, öldürme.

t. 16b/14, 18a/05, 18a/08

[=3]

temīz Ar. Kirli, lekeli, pis ve bulaşık olmayan, pâk, tâhir.

t. 13a/07, 20b/11

[=2]

tenbīh Ar. Bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme ve bunu üzerinde durarak hatırlatma.

t. 14b/05

[=1]

tenezzül Ar. İnme, nüzul etme.

t. 16a/16, 16a/17, 16b/01

[=3]

tenhā Fars. Issız, içinde az insan bulunan (yer).

t. 15a/17, 18b/07

[=2]

ṭarāvet Ar. Tazelik, körpelik.

ṭ. +de 24b/09

[=1]

terk Fars. Bırakma.

t.+i 2a/04

[=1]

teşne Fars. Çok istekli, çok hevesli, çok arzulu.

t. 3a/02

[=1]

teşvīş Ar. Karıştırma, karma karışık etme.

t.+i 21a/15

[=1]

tevekkül (Ar. vekl) Her türlü gerekli sebebe baş vurduktan sonra kadere râzı olup sonucu Allah'tan bekleme, işlerini Allah'a bırakma, yeis ve kederden kurtulma, Allah'a güvenme.

t. 2a/17

[=1]

teẕekkür Ar. Hatıra getirme, hatırlama.

t. 9b/03, 16b/07

[=2]

tīr Fars. Ok .

t. i ḥükmī 2b/03

t.+i 19b/06

t.+in 19b/06

[=3]

tīz Fars. Çabuk, seri, tez.

t. 21b/01

[=1]

ṭoyla- Ziyâfet vermek, yedirip içirmek.

t.-dı 21a/01

[=1]

turāb Ar. Toprak.

t. 3a/02

[=1]

tut- Elle kavramak, elde bulundurmak, eline almak.

t.-a 10a, 10a

t.-anlar 8b/15

t.-ar 2a/04, 10a/10, 15a/05

t.-ardı 7b/17

t.-arsa 18b/15

t.-ulmaz 13b/13

t.-una 14b/08

t.-dum 19a/08

t. -maya 18b/15

[=12]

tuvān Fars. Güç, kuvvet, tâkat.

t. +a 23a/13

t. +uñdan 16b/08

t.ger 25b/11

[=3]

ṭuyūr Ar. Kuşlar.

t. 13b/13

[=1]

tun Gizli yer, köşe bucak" anlamında olan kelime, "çok uzak yerlere" mânâsına gelen.

t. 22a/11

[=1]

U/Ü

u/ü Fars. "Ve" bağlacının nazımda sessiz harfle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu.

u. 1b/01, 1b/05, 2a/12, 2a/13, 2a/13, 2a/14, 2b/05, 2b/14, 2b/15, 3a/07, 3b/14, 3b/17, 4a/02, 8a/04, 11a/08, 12a/12, 12b/02, 12b/16, 13a/16, 13b/04, 13b/05, 13b/12, 13b/13, 14a/01, 15a/12, 16b/07, 16b/08, 16b/08, 17a/03, 17a/05, 17a/14, 18a/12, 18b/01, 18b/04, 18b/08, 18b/11, 18b/17, 20b/14, 21b/12, 21b/17, 22b/07, 22b/10

[=42]

ü. 1b/01, 1b/02, 2a/11, 2a/11, 2a/12, 2a/13, 2b/05, 2b/07, 2b/08, 2b/10, 2b/10, 2b/12, 2b/17, 3a/10, 6b/01, 8a/04, 8b/03, 9a/14, 9a/16, 9b/12, 9b/12, 10a/06, 11a/14, 11a/16, 11b/03, 12b/16, 13a/17, 14a/02, 14a/14, 14b/02, 15b/01, 16a/08, 16b/05, 17a/06, 17a/12, 18b/01, 19a/08, 20a/07, 20b/17, 21b/10, 22b/10.

[=41]

'ucb Ar. Kendini beğenme, kendini büyük görme, kibir, gurur.

u.+uñ 16a/16

[=1]

‘uḳūbet Ar. Ceza.

u. 11a/04

[=1]

ulu Çok üstün niteliklere sâhip, çok büyük, yüce.

u. 2a/06

[=1]

‘ulūm Ar. İlimler.

u.+ıyla 12a/12

[=1]

‘ummān Ar. Çok büyük engin deniz, okyanus.

u. 12a/10

[=1]

umūr (<Ar. emr) İşler.

u. 22a/04

u.+a 13a/03

u.+unda 13b/01

u.+ında 20a/13

[=4]

uyanuk Uyanmış veya uyumamış olan, uyku durumunda olmayan, uyumayan.

u. 21a/10

[=1]

V

va‘īd Ar. İyiliğe yöneltmek ve kötü şeylerden sakındırmak için bir kimseyi cehennem azâbı ile korkutma.

v. 18a/06

[=1]

vaḳt Ar. Zaman.

v.+e 12b/11

v.i şādī 16b/11

[=1]

var (Eski Türk. bār) Kâinatta veya düşüncede bulunan, mevcut olan (şey).

v. 3a/01, 7b/16, 9b/, 10a/07, 12a/07, 16b/15, 18b/06, 20a/08, 20b/12

v.+dur 15b/05

v.+sa 10a/01

v.+umı 19a/09

[=12]

var- (Eski Türk. bar-mak) (Belli bir yere) Ulaşmak, vâsıl olmak.

v. 3a/08

v.-up 10a

v.-ursa 21b/02o

[=3]

vāris Ar. Kendisine mîras düşen kimse, mîrasçı.

v.+i 18a/07, 18a/09

[=2]

ve Ar. İki kelime, cümle ve öbeği birbirine bağlar, ile.

v. 3a/05, 3b/14, 20a/05

[=3]

vefā‘ Ar. Sözünde durma, verilen sözü yerine getirme.

v. 8b/14

[=1]

vehm Ar. Gerçekte var olmayan, fakat var olduğu sanılan, varmış gibi tasarlanan düşünce ve zan.

v.+inden 9b/06

[=1]

velī Ar. Cenâb-ı Hakk'a yakınlık mertebesini kazanmış olan seçkin kul, Allah'ın dostu ve sevgili kulu.

v. 1b/07, 10a, 12a/02, 12a/11, 12a/12, 12b/08, 14a/16, 15b/08, 19a/08

[=9]

velīkin (Ar. ve, Fars. likin "lâkin" ile ve-likin) Lâkin, ama, fakat, velâkin.

v. 2a/05, 4a/12, 12b/09, 13a/16, 14a/3, 14b/16, 15a/05, 20a/05

[=8]

vesselam (Ar. ve, harf-i târif el- > es- ve selâm "selâmet, kurtuluş" ile ve's-selâm) "İşte o kadar, son söz bu" anlamında sözü kısa kesmek için kullanılır.

v. 4a/17

[=1]

vezāret Ar. Vezirlik, vezirlik rütbesi.

v. 13a/04, 13a/11

[=2]

vezīr Ar. Osmanlı Devleti'nde askerî ve idârî yetkisi olan en yüksek rütbedeki devlet memuru, vezirlik rütbesine sâhip kimse.

v. 15a/07, 16b/03

v.+e 14a/10, 14a/11

v.+i 13a/12,

v. i kühen 13b/10, 15b/15

[=7]

vīṣāl Ar. Sevdiğine kavuşma, vuslat.

v. 21b/05

v.+e 4a/16

v.+i 21a/17

v. +üñ 21b/06

[=4]

vifāḳ Ar. Aynı düşüncede, aynı fikirde olma, muvâfakat, mutâbakat.

v. 15a/09, 20b/05

[=2]

vilāyet Ar. Diyar, ülke, memleket.

v.+de 14a/13

[=1]

vir- (Bir şeyi bir kimseye) İletmek, eriştirmek.

v. 8a/03, 8a/05

v.-di 22a/16

v.-e 3b/13, 8b/05, 16a/04, 21a/08

v.-ile 18b/13

v.-ilmiş 8a/03

v.-me 10a/08

v.-se 11b/14, 19a/15

v.-sün 22b/14

v.-üpdür 16a/04

v.-ür 1b/05, 2b/16, 9b/07, 10a/08, 12a03/, 12b/16, 13a/02, 16a/01, 18b/03, 20b/13, 20b/13

v.-ürdi 13b/04

v.-ürse 20b/01, 20b/02

[=25]

vucūd Ar. İnsan veya hayvan gövdesi, beden.

v. 3a/04

v.+a 3a/03, 8a/04, 9a/17

v. ı ġarib 10b/06

v.+ı 11b/06, 23b/12

v.+ın 11b/15, 15a/12

v.+unda 3a/06

v.+ından 17a/10

v.+uñ 23b/09

[=12]

vuḫūş Ar. Vahşîler, yabanîler, yabânî hayvanlar.

v. 13b/13

v. ı sibā‘ 8a/14

[=2]

vur- (Eski Türk. ūr-mak) Elini veya elindeki bir şeyi bir yere) Hızla indirmek, hızla çarpmak.

v.- ursa 18b/16

[=1]

vuḳūf Ar.Anlama, bilme, âgâh olma

v. 10a/07

[=1]

Y

ya Çekimli fiillerden sonra gelerek anlamı güçlendirir.

y. 2b/09, 18a/06, 22b/07

[=5]

ya…ya İki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar.

11b/16

[=1]

yād Fars. Anma, hatırlama.

y. 9a/14, 9b/16, 10a/01, 14b/11, 15b/03, 16b/16, 22b/13

y. ı 16b/16

[=8]

yādigār Fars. Bir kimseyi veya olayı hatırlatmak üzere verilen yâhut onlardan kalan şey.

y. 9b/05, 11b/06, 22b/12

y. ı cihān 19a/06

[=4]

yaġma Fars. Zor kullanarak karşısına çıkan şeyleri alıp kaçma, çapul, talan.

y.+ya 2a/07

[=1]

yāḫūd Fars. Veya.

y. 10a/09

[=1]

yak- Yanmasını sağlamak, tutuşturmak.

y.-arlar 9b/02

[=1]

yakın Arada az mesâfe bulunan.

y. 13b/14, 15a/04

[=2]

yaḳīn Ar. Bir şeyi şüphesiz olarak tam ve doğru şekilde bilme.

y.+üm 14b/03

[=1]

yaman Gücü, etkisi, becerikliliği, ustalığı vb. alışılmışın üstünde olan, usta.

y. 11a/01

[=1]

yan Bir yerin ön veya arka kabul edilen kısmına göre sağ yâhut solda olan tarafı, bir eksene göre sağ veya solda kalan taraf.

y.+ından 12b/14, 24a/02

y.+umdan 18b/06, 24b/08

[=4]

yan- Tutuşmak, alev almak.

y.-ar 9b/02

[=1]

yā'ni Ar. Anlatılmak, açıklanmak istenen bir hükümden önce "Şu anlatılmak isteniyor ki, demek ki" anlamında kullanılır.

y. 9b/16, 21b/05

[=2]

yap- Ortaya koymak, gerçekleştirmek, meydana getirmek.

y. an 20b/04

[=1]

yapış- (Bir şey bir yere) Ayrılmayacak şekilde tutunup kalmak.

y.-sa 13a/17

[=1]

yār Fars. Sevgili.

y. 3b/11, 11a/02, 14b/08, 14b/15, 18b/16

y. +a 18a/03

y. in 21a/16

[=2]

yaraġ Savaş aleti, silah.

y. uñ 22b/03

[=1]

yaraş- Uymak, uygun düşmek, yakışmak.

y.-maz 14b/08

[=1]

yāsemīn Fars. Zeytingiller familyasından, güzel koku yapımında kullanılan, beyaz renkli (ender olarak kırmızı veya sarı), çok kokulu çiçekler açan, sarmaşık cinsinden ağaççık.

y. 24b/09

[=1]

yavuz Sert, çetin, yaman.

y. 13a/01

[=1]

yaz- Yazıya geçirmek, yazı ile anlatmak.

y.-am 6b/01

y.-ar 10a/17, 12a/03

y.-ardum 14b/14

y.-sa 13a/06

y.ılmış 16a/07, 17b/15

[=8]

yazı Yazmak işi, düşüncelerin belli işâretlerle tespit edilmesi.

y.+yla 6b/03

[=1]

yebāb Ar. Yıkık, harap, vîran.

y. 11a/08

[=1]

yek Fars. Tek, bir .

y. 9b/17

[=1]

yel Havanın yer değiştirmesi sonucunda meydana gelen esinti, rüzgâr

y. 19b/11

[=1]

yemek Ağızda çiğneyerek yutmak.

y.+dür 15b/06

[=1]

yemen Arap yarımadasının güneybatısındaki ülkenin adı.

y. 3b/15

[=1]

yer Ayakla basılan, ayakların altında bulunan yüzey, zemin.

y.+de 12b/08, 14a/3

y.+den 2b/15, 12b/17

y.+e 14a/3

y.+ümde 22a/13

y.+üñ 15b/09

y.+üñde 22a/17

[=8]

yet- Yetişecek miktarda veya derecede olmak, elvermek, kâfi gelmek.

y.-er 2a/15, 2a/17, 3a/11, 6b/02, 10a/12, 17a/06, 18b/03, 18b/07, 19a/13, 20a/01, 21b/16, 21b/16

[=12]

yetīm Ar. Babası ölmüş (çocuk).

y. 20b/17

[=1]

yıġıl- Yığmak işi yapılmak, bir yere küme hâlinde konulmak.

y. -sa 24a/11

[=1]

yıl Dünyânın güneş çevresinde tam bir devir yapması için geçen zaman, sene, sâl.

y. 20b/14, 20b/15

[=2]

yine Bir daha, tekrar, gene.

y. 3a/01, 14a/11

[=2]

yoḳ Bulunmayan, mevcut olmayan.

y. 10a/10, 20b/16

y.+dur 12b/11

[=3]

yoḳat Yoklamak, el dokundurmak.

y.-dum 22a/11

[=1]

yol Bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer, tarik, rah.

y. 4a/01, 21a/16

y.+a 3b/12

y.+dur 4a/01, 22a/12

y.+ında 4a/02

y.+ından 4a/02

y.+ını 4a/03

y.+ıyla 4a/04

y.+u 15b/06

y.+undan 3b/16

y.+uñı 11b/13

[=12]

yürü- Adım atarak ilerlemek.

y.-ür 11a/05

[=1]

yūsuf Perygamber adı. Hz. Yusuf.

y. 13a/07

[=1]

yüz Başın, üzerinde alın, kaş, göz, burun, yanaklar, ağız, ve çene bulunan ön kısmı, surat, çehre.

y. 18b/15

y.+in 8a/13

y.+inde 22b/12

y.+ine 13b/15

y.+üñ 8a/15

y.+üñi 9a/15

[=6]

Z

ẓāhir Ar. Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey).

ẓ. 1b/07, 2a/02, 10a/10, 11a/02, 11b/01, 15a/14

ẓ.+de 15a/05

ẓ.+dür 15b/10

[=8]

zaḥmet Ar. Sıkınıt, eziyet

z. 2a/10

[=1]

zaif Ar. Güçsüz kuvvetsiz.

z. 8b/12

[=1]

ẓālim (<Ar. ẓulm) Zulüm ve haksızlık yapan (kimse).

z. 18a/08

[=1]

zamān Ar. Olmuş ve olacak hâdiselerin birbiri ardınca cereyan edişinin düşüncemizde meydana getirdiği başı ve sonu belli olmayan soyut kavram, vakit.

z. 1b/01, 11a/13, 11b/02, 13a/03, 14b/16, 16a/11, 19a/06, 19a/14, 19b/03o, 20a/01, 20a/04, 21a/08, 21b/13, 22a/10, 22b/03

z.+da 14b/12, 15a/07

z.+ı 16b/09, 16b/09, 16b/11, 16b/16, 17a/12, 19a/10, 21b/01, 22a/14

z.+ında 19b/02, 21a/09, 23a/16

z.+uñda 12b/12, 12b/13

[=29]

żamīr İç, derun.

z.+i 13b/08

[=1]

ẓan Ar. Gerçeğini bilmeden ihtimal üzerine hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, sanı.

ẓ. 15b/08, 18b/05

ẓ.+dan 15b/13

[=3]

zār İnce örtü, perde.

z. 1b/05

z.+dan 8a/08

[=2]

żarar Bir kimse veya şeyin sebep olduğu kayıp, kötü sonuç, ziyan.

ż.+dan 8a/13

[=1]

zārī Fars. Ağlama, inleme.

z.+lıkla 16a/10

[=1]

żarūrī Ar. Olması mecbûrî, kaçınılması imkânsız olan, mecbûrî, zorunlu.

ż. 13b/15

[=1]

ẕāt Kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeğer kimse.

ẕ.+a 3a/08

ẕ.+ı 3a/08

ẕ. ı pāk 3a/12

[=4]

ẕātī Kişiye has, zâta âit, özel.

ẕ. 2a/12, 2b/05

[=2]

zāyil Ar. Devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan, ortadan kalkan.

z. 9a/06

[=1]

zebān Fars. Dil.

z.+ında 4a/12

z.+ından 13b/05

[=2]

zebūn Fars. Güçsüz, zayıf, âciz.

z. 3b/04, 7b/17, 22a/11

[=3]

zehī Fars. Ne güzel, ne hoş, ne iyi.

z. 1b/02, 3a/10, 11b/05, 25b/02

[=4]

zemīn Fars. Yer, mahal.

z. 1b/01, 2a/06, 12b/07, 19b/07, 22a/12

z.+i 2b/08

[=6]

zen Fars. Kadın.

z. 21b/10

[=1]

zen Fars. Sonuna geldiği kelimelere "vuran, vurucu, atan" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

z.9b/01

[=1]

zenān Fars. Kadınlar.

z. 9b/17, 9b/17

[=2]

zengī Fars. Zenci.

z. 21b/09

[=1]

zer Fars. Altın.

z.+den 12b/16

z.+dür 22b/10

z.+in 13b/06

[=3]

zerd Fars. Sararmış, solgun.

z. 25a/13

[=1]

zerre Ar. Çok küçük parçacık.

z. 3a/01

[=1]

zeval Ar. Yok olma, yok edilme, ortadan kalkma.

z. 22b/09

[=1]

zevī Ar .Sahip.

zevi'l-aḳl Akıl sahibi.

15b/04

[=1]

żıd Ar. Nitelikleri, özellikleri ve durumları birbirine aykırı olan (şey), bir şeyin aksi, tersi, karşı

ż. 2b/05

[=1]

ẕihn Ar. İnsanın kendini ve çevresini bilmesinde rol oynayan idrak, tanıma, anlama, kavrama, hatırlama, sembolleştirme, muhâkeme ve soyutlama gibi faâliyetlerin bütünü.

ẕ.+i 12b/15

[=1]

ẕikr Ar. Sözünü etme, ismini söyleme, anma.

ẕ.+i 4a/09, 4a/10, 4a/11, 4a/11

ẕ.+in 4a/10

[=5]

ẕillet Ar. Aşağı olma, hakirlik, horluk

ẕ. 13a/09, 13a/10

[=2]

zindān Fars. İçine tutukluların, hükümlülerin konulduğu kapalı yer.

z. 11b/16

z. ı rāz 14b/15

[=2]

zindāniyān. Fars. Zindana kapatılan mahkûmlar.

z. 18a/01

[=1]

zīr Fars. Alt, alt taraf, aşağı taraf.

z.+i 13b/03, 18b/16

z. i ḥükmi 1b/01, 1b/04

[=3]

zişt Fars. Çirkin.

z. 1b/06, 13a/, 16a/14

[=3]

żiyā' Ar. Işık.

z.+nuñ 9b/16

[=1]

ziyād Ar. Artma, fazlalık, ziyâdelik.

z. 12a/01, 14b/11, 21a/15

z. ı ḳavī 12b/02

[=4]

ziyāde Ar. Fazla, çok.

z. 3a/12, 13a/11, 14b/11

[=3]

ziyān Fars. Bir şey veya kimsenin sebep olduğu çıkar kaybı, zarar.

z. 8a/14, 14a/9, 14b/14, 16a/11, 17a/13, 18a/03, 18a/03, 18b/03, 18b/14, 20a/10

[=10]

ziynet Ar. Süs.

z. 18b/03, 18b/04, 18b/05

[=3]

zor Fars. Sıkıntı çekilerek yapılan, güçlüğü olan, güç yapılan.

z. 2a/10

[=1]

zorluk Zor olma durumu, güçlük.

z. 20a/12

[=1]

ẓuhūr Ar. Meydana çıkma, baş gösterme, görünme.

z. 1b/12, 10a/08, 11a/09, 16b/02

z.+a 2b/17

[=5]

ẓulm Adâlete aykırı davranma, hak edene hakkını vermeme, haksızlık, adâletsizlik.

z. 9b/12, 9b/12

z.+e 9a/04, 12b/11, 20b/01, 20b/02
z.+i 9a/05, 10a/09, 20b/01
z.+in 9a/08
[=9]

zū Ar. “Sâhip, -li” anlamıyle Arapça kelimelerin başına gelerek birleşik şekiller yapar [Harf-i târifli kelimelerle birleştiği zaman harf-i târifin l’si ile birlikte Zü’l- şeklini alır].

zû-fünun İlim sâhibi, bilgili, âlim.
z. 12a/12, 13b/02
[=2]

zū’l-lcelāl Ar. Celâl sâhibi” Allah.
z. 3a/10, 3b/13
[=1]

BÖLÜM V: SONUÇ

Bu çalışmada Emirî'nin Tercüman-ı Bostân adlı eseri, Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi bağlamında çok yönlü olarak incelenmiş; metin, dil özellikleri, söz varlığı ve içerdiği değerler sistemi açısından değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, söz konusu eserin yalnızca tarihî ve edebî bir metin olmanın ötesinde, günümüz eğitim anlayışı açısından da işlevsel ve uygulanabilir bir kaynak niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Dil incelemesi bulguları, metnin Türkçenin tarihî gelişimini yansıtan zengin ve katmanlı bir söz varlığına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Eski Türkçe unsurlar ile günümüz Türkçesi arasında kurulan ilişkiler, öğrencilerin dil bilinci geliştirmelerinde etkili bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda eser, yalnızca edebî bir inceleme nesnesi değil; aynı zamanda tarihî söz varlığı öğretimi, kelime bilinci kazandırma ve etimolojik farkındalık oluşturma açısından işlevsel bir öğretim materyali niteliği taşımaktadır. Hazırlanan gramatikal dizin ise bu yönüyle çalışmanın özgün katkılarından biri olup, öğrenci merkezli dil öğretimi yaklaşımlarına somut bir zemin sunmaktadır.

İçerik bakımından yapılan değerlendirmeler, Bostân'ın Sa'dî-i Şîrâzî geleneğine bağlı olarak ahlâkî ve dinî öğretileri hikâyeler aracılığıyla aktaran bir nasihatnâme olduğunu doğrulamakla birlikte, bu öğretilerin evrensel bir değerler sistemine karşılık geldiğini de göstermiştir. Metnin zengin söz varlığı, kelime öğretimi ve dil becerilerinin geliştirilmesi açısından önemli bir potansiyele sahiptir.Eser, dil öğretimi ile değerler eğitiminin bütüncül bir yaklaşımla birlikte yürütülebileceğini gösteren somut bir örnek sunmaktadır.Bununla birlikte, metin incelemesi sırasında öne çıkan ve eğitim sürecinde doğrudan kullanılabilecek temel hikmetler belirlenmiştir:Adalet, iyilik ve erdem, tevazu bilgi, sabır, merhamet gibi değerler metnin yalnızca edebî bir değer taşımadığını; aynı zamanda bireyin ahlâkî ve karakter gelişimine katkı sağlayan bir rehber niteliğinde olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Emirî'nin Tercüman-ı Bostân adlı eserinin Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi alanında kullanılabilirliğini ortaya koyarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Özellikle tarihî metinlerin eğitim sürecine nasıl dâhil edilebileceğine dair somut bir örnek sunması bakımından çalışma özgün bir katkı sağlamaktadır. Eserin farklı bölümleri, ders materyali hâline getirilerek ortaöğretim ve

lisans düzeyinde uygulanabilir içeriklere dönüştürülebilir. Metin üzerinden kelime öğretimi, değerler eğitimi ve metin çözümleme etkinlikleri birlikte planlanabilir. Benzer nitelikteki klasik metinler üzerinde de aynı yöntemler uygulanarak karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Sonuç itibarıyla, Tercüman-ı Bostân; dil özellikleri, söz varlığı ve taşıdığı değerler sistemiyle Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi açısından çok yönlü bir kaynak olarak değerlendirilmekte ve eğitim süreçlerinde etkin biçimde kullanılabilecek nitelikte bir eser olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akpınar, İsa , (2019). Uzlette Bir Şair: Mehmet Bey Musa Paşa, Yıl 17, Bahar 2019, sayı 26, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı (204-206)

Aksan, D. (2004). *Türkçenin söz varlığı*. Engin Yayınevi.

Akyol, M., Karacan Sonduk, Ş., & Taşkapı, A. Ortaöğretim 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı. Ankara: Öğün Yayınları.

Clauson, S. G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish. Oxford: Oxford University Press.

Demir, Sezgin, (2016). Türkiye'deki Edebiyat Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 13 Sayı 33, (48-68).

Devellioğlu, F. (2009). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (29. b.). Ankara: Aydın.

Emirî, Bostân, Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi, no: O Vet. 63, vr. 1b-170a.

Erden, M. (2011). Eğitim Bilimlerine Giriş, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

Gülsevin, Gürer, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Güzel, A. (2006). Edebiyat Eğitiminde Amaçlar ve Bu Amaçlara Yönelik Yöntem, Teknik ve Örnek Uygulamalar. Milli Eğitim Dergisi, 34(169).

Hacıeminoğlu, Necmettin, Türk Dilinde Edatlar, (hzl. Vahit Türk), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015.

Karaağaç, G. (2019). Türkçenin Dil Bilgisi. Ankara: Akçağ Yayınları

Korkmaz, Z. (2001). Bilim Dili ve Türkçe. Türk Dili ve Edebiyat Dergisi. C: XLVI, S:595, s. 7-19. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2014). Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Okay, O. M. (1994). Edebiyat. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 10, s. 395). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Redhouse, J.W. (2005). Turkis and English Lexicon. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Steingass, F. (2005). A Comprhensive Persian-English Dictionary. İstanbul: Çağrı Yayınları

Şen, Mesut. (2016). Türk Dilinin Dünü ve Bugünü -El Kitabı-. İstanbul: Post YayınDağıtım.

Tatcı, M., & Gökçeli, S. (2017). Estetik Bir Zevk Kazandırma Aracı Olarak Edebiyat Eğitimi. II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatları Öğretimi Sempozyumu Bildirileri, (s. 421-448). Ankara.

TDK: (2008). Derleme Sözlüğü I-XII. Ankara: TDK Yayınları.

TDK: (2009). Tarama Sözlüğü. I-VIII. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Timurtaş, F. Kadri (2012). Eski Türkiye Türkçesi. İstanbul: Kapı Yayınları.

Yılmaz, Fatma Büyükkarcı , Sadî'nin Bostân'ının Türk Edebiyatındaki Yeniden Çevirileri Ve Çeviri Stratejileri 2017, (s.186)

https://islamansiklopedisi.org.tr/sozluk (Türkiye Dİyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)

https://lugatim.com/ (Kubbealtı Lügatı)

https://pauctle.com/osmtr/index.php . (Pamukkale Üniversitesi Osmanlıca Sözlük)

https://sozluk.gov.tr (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük)

EKLER

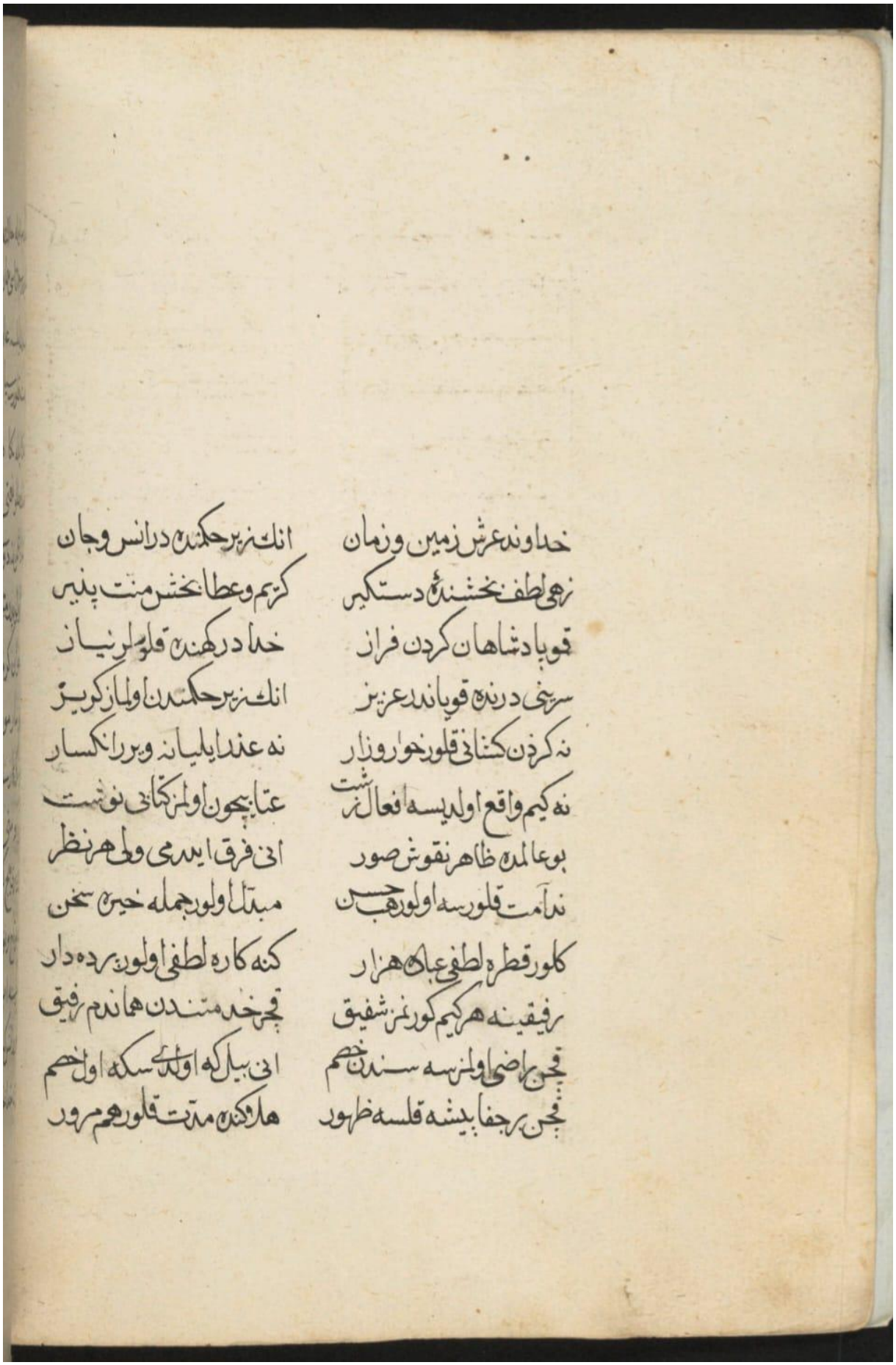

خداوند عرش زمین و زمان — انك زیر حکمنده در انس و جان
زهی لطف بخشندهٔ دستگیر — کریم و عطا بخش منت پذیر
قو پادشاهان کردن فراز — خدا درکهنده قلورلر نیاز
سرینی درنده قویاندر عزیز — انك زیر حکمندن اولماز کریز
نه کردن کشانی قلور خوار و زار — نه عذر ایلیانه ویرر انکسار
نه کیم واقع اولدیسه افعال زشت — عتابیچون اولمز کتابی نوشت
بو عالمده ظاهر نقوش صور — انی فرق ایدرمی ولی هر نظر
ندامت قلورسه اولور هب حسن — مبدل اولور جمله خیره سخن
کلور قطره لطفی عباده هزار — کنه کاره لطفی اولور پرده دار
رفیقینه هر کیم کورنمز شفیق — قچر خدمتندن هماندم رفیق
قچن راضی اولمزسه سندن خصم — انی بیل که اولدی سکه اول خصم
قچن بر جفا پیشه قلسه ظهور — هلاکنده مدت قلور هم مرور

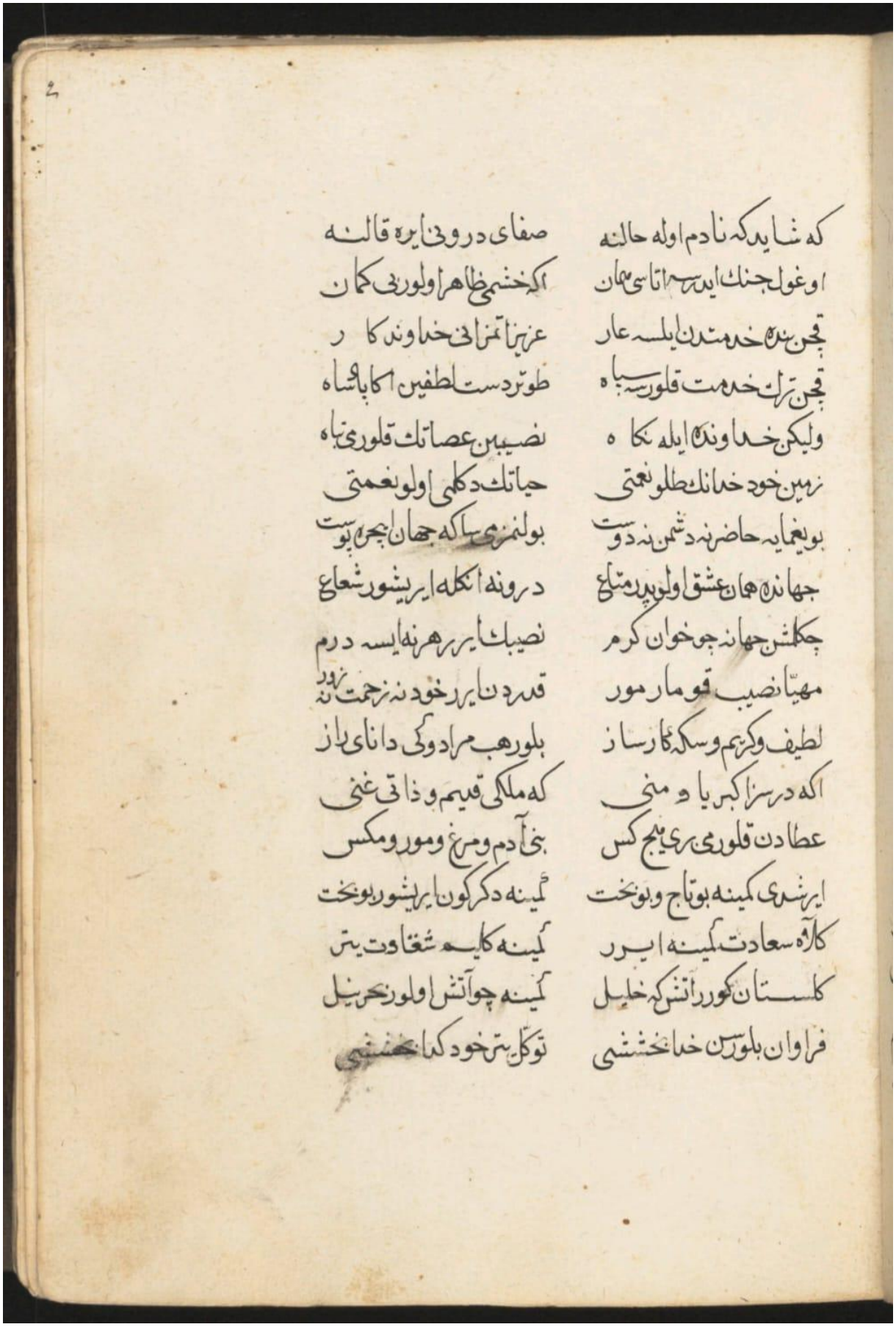

که شاید که نادم اوله حالنه — صفای درونی ایره قالنه
اوغول جنك ایدرسه اتاسی همان — اکه خشمی ظاهر اولور بی کمان
قچن بنده خدمتدن ایلسه عار — عزیزا تمزانی خداوندکار
قچن ترك خدمت قلورسه سپاه — طوتردست لطفین اکا پادشاه
ولیکن خداونده ایله نکاه — نصیبین عصاتك قلوری تباه
زمین خود خدانك طلو نعمتی — حیاتك دکلمی اولو نعمتی
بو یغمایه حاضر نه دشمن نه دوست — بولنمزمی ساکه جهان ایچره پوست
جهانده همان عشق اولو پدر متاع — درونه انکله ایریشور شعاع
چکلمش جهانه چو خوان کرم — نصیبك ایرر هر نه ایسه درم
مهیّا نصیب قومار مور — قدردن ایرر خود نه زحمت نه زور
لطیف و کریم و سکه کارساز — بلور هب مرادوکی دانای راز
اکه درسزا کبریا و منی — که ملکی قدیم و ذاتی غنی
عطادن قلورمی بری هیچ کس — بنی آدم و مرغ و مور و مکس
ایرشدی کمینه بو تاج و بو بخت — کمینه دکرکون ایریشور بو بخت
کلاه سعادت کمینه ایرر — کمینه کلیم شقاوت یتر
کلستان کورر آتش که خلیل — کمینه چو آتش اولور بحر نیل
فراوان بلورسن خدا بخششی — توکّل یتر خود کدا بخششی

پس پرده نیسه عملهای بد — عطاسیله دایم قلور اکه سد
قول اولدکنه دن قلور شرمسار — خدا لطفی اولور اکه پرده دار
قچن تیر حکمی اترسه قضا — خلایق قموکوستره لر رضا
ایرشسه عباده صلای کرم — غزازیل ده درکیم نصیبم دیرم
بری در چو ذاتی نه ضد و نه جنس — غنی طاعت اتسه نه جن و نه انس
فرومانده کانه بصیر قریب — تضرع قلانه دعاده مجیب
نکیم اولسه صادر علیم و بصیر — قمو فعله ناظر خدادر خبیر
نکهدار عالم زهی بی نظیر — غنییه و فقیره خدادر نصیر
انك امریدر کیف کانه چو بس — قونورمی یا بر حرفه انکشت کس
قدیم و کریم و قضاسی سند — صورده اوکلك قضا نقش بند
اولور رحم ایچنده صور چون پری — اکه لایق انجق بو صورت کری
نه مشرق نه مغرب مه و افتاب — خدا امری ایله رواندر هر آب
بو خاك امری ایله قلوبدر قرار — اکه میخ اولوبدر قموکوهسار
طورر امری ایله بو کوه و سما — پر اولدی جهانك ایچنده هوا
اولور لعل و فیروزه بر قاره سنك — چقر قاره یردن نیجه درلورنك
ویرر آب باران بو ارضه حیات — اولور حاصل انده نیجه بیك نبات
اولور قطره لولوی لالا همان — ظهوره کلور سرو بالا همان

انك

انك علمنه ذرّه مخفی می وار بلور حکمتینی ینه پرده دار
خدا حکمی ایله دوشندی تراب نیجه تشنه دللر بولور آنده آب
عدمدن وجوده کلوبدر جهان جهانده نه وارسه اکه هب عیان
اوکتم عدمدن کتوردی وجود قلوردر کهنده عبادی سجود
کلامم اشتدك صقین قلمه رد وازانجا بصحرای محشر برد
جهان متفقدر که اولدر آله وجودنده ارتوق فنا ماسوآه
بشر ماورای جلالنده لال دوشوبدر بوراده نیجه قیل وقال
نه وار ذات پاکی ایچون بر مثال انك صنعی اولدی همان ذاته دال
سخن بونده اولدی چو بحر عمیق اولور عقل انسان بوراده غریق
نه شبلر کچوبدر بو فکر وخیال که بردر خدا در زمی ذوالجلال
بودکلو یتر خود کلام بسیط نیجه عقلك اولسون بورایی محیط
نه ادراك ایریشورندر ذات پاك زیاده دینورسه اولور سینه چاك
کجا نظم ونثرم بسبحان رسد اکرچه بلاغت بسحبان رسد
که خاصان بودکلو دیوبدر سخن عرفنا نکفتن همه انجمن
نه هر جای مرکب تواند رسید که حادث ز فکر قدیمش بعید
کسی را کشاده شود چون شهود تذکر کند او دمادم ودود
بآن حاصل ایدر مقام یقین خدا بنده کان را بهر جا معین

اکر سالها من کویم ز راز — که عاجز بر آید سخن جمله باز
کسی را ندیدم در انجا رسید — کلامی خدا هم بر آمد نوید
حبیب خدادن ایرشدی خبر — اکه قیل همانا نه ایسه نظر
کمی بحر حیرتده قلمش زبون — اوکردابه دوشمش چقرمی برون
کمی جام جمدن خبر کوش ایدر — نصیبی نه ایسه انی نوش ایدر
کمی بازین المش شکارین دیلر — کمی عشقه دوشمش نکارین دیلر
طلبده اولنلر بولورلر مراد — خدادن ایریشور مراده کشاد
نیه طالب اولدك مرادك دیله — دوشرسن صقین کیم کهی مشکله
تأمل له لوح دلی ایله پاك — سکه مزرع اولدی بلورسن بو خاك
نه کوزلر کوزك کنج قارونی قو — متاعی جهانك قلور خود قمو
اکر بوی عشقی سکه ایده کار — طلبکار عهد الست اول ای یار
طلب پاینی کیم که قورسه یوله — محبتله قلبی دمادم طوله
اچله اکه پردهای خیال — صفای درونی ویره ذو الجلال
دکر مرکب عقله منزل قنی — خدا بی نیاز واحد در غنی
نه غافلدر اول فکر راهی یمز — کم اولدر که دنبال زاغی دیمز
شولر کیم جهان ایچره سرکشته در — یولندن جهانده او برکشته در
خلاف پیمبر بوله کیم کیدر — چکر منزلنده او خوف و خطر

کزیده

4

کزیده یول اولدی بو راه صفا — دلا طوغری یولدر پی مصطفا
شریعت یولندن چقنلر مدام — بولورمی یولنده ثبات ودوام
شریعت یولینی قودی مصطفی — که قلبه انکله ایریشه صفا
شریعت یولیله کیم اتسه قیام — خدادن ایریشور اکه درلو کام
شریعتده هر کیم قلور اهتمام — طریقتده اولسه عجبمی بنام
حقیقتده ایدر صوك اوجی قیام — طریقتده داخی کورر اول مقام
قمو خلقه اولدی نبی پیشوا — محل خطردر بو راه هدا
هوای کوکلدن کیم اتسه جدا — او قلبی منور قلیسر خدا
درونه صفادر چو ذکر خدا — صقین لحظه اولمه سن اندن جدا
کیم ایلرسه ذکرین خدانك مدام — خدا ذکری ایله قلور اول قیام
قلوبه شفادر چو ذکر خدا — کوکلدن او ذکری سن اتمه جدا
دوکلمه زبانکده غایت خفیف — تلفظده لیکن کلور اول لطیف
ترازوده اما کلور اول ثقیل — مقارن اولورسه عطای جمیل
بر اعلی کوهردر بو عشق درون — انی بلمینلر صنورلر جنون
علایقدن ایلر محبت بری — قمودن مکرم اولور عشق اری
امیری نظر قیل بو عبرت نه در — وصاله طلبده بو غیرت نه در
کیم اتسه رعایت طریقین مدام — صفای درونه ایرر والسلام

مؤلف

قصیده فی توحید رب العالمین

سبحان من تحیر فی ذاته سواه — بنما بسوی درگه خود بنده را تو راه

یوسف فتاده از وطنش با جفا غریب — کوشیدهٔ تو عرض نیازش ز قعر چاه

بر وحدتش رسیده چو شاهد همه جهان — آمد کتابه خود شهد الله باین گواه

ز اسم اله خالق بیچون نشانه شد — حرف الف که اول حرفست از اله

طوبا که هست بهر عبادش ریاض باغ — از صنع حق بر آمده هر دستهٔ گیاه

شبها لباس و روز برای معاش ناس — فرمان بران دو مشعله پیدا ز مهر و ماه

حی و قدیم و فاعل مطلق بکیف کان — دیان بی معادل و سلطان بی سپاه

بر قلب بندگان برسد افتخار فقر — از فرق غافلان بزمین برکشد کلاه

مختار بی زوال سمیع و بصیر حال — صد خانمان خرابه کند از خدنگ راه

عشق ازل که در دو جهان جلوه میکند — با شوق اوست نعرهٔ پیران خانقاه

موی سیاه من بتغیر رسیده است — موی سفید من نشود از گنه سیاه

دارم شرف که نام تو شد ذکر من مدام — ما را نبوده غیر درت دامنش پناه

دارم صفای خاطر از آن نام تو کریم — عدل تو بوده در دلم امید تکیه گاه

هرگز مراد کس نرسد از جماد و چوب — دانم که غیر تو نبود بنده را اله

یا رب امیری از تو بجوید مراد خود — زایل شود ز دفترم این نقطهٔ گناه

ما را امید لطف تو در دل همین بس است — دارم بباب مغفرتت دمبدم نگاه

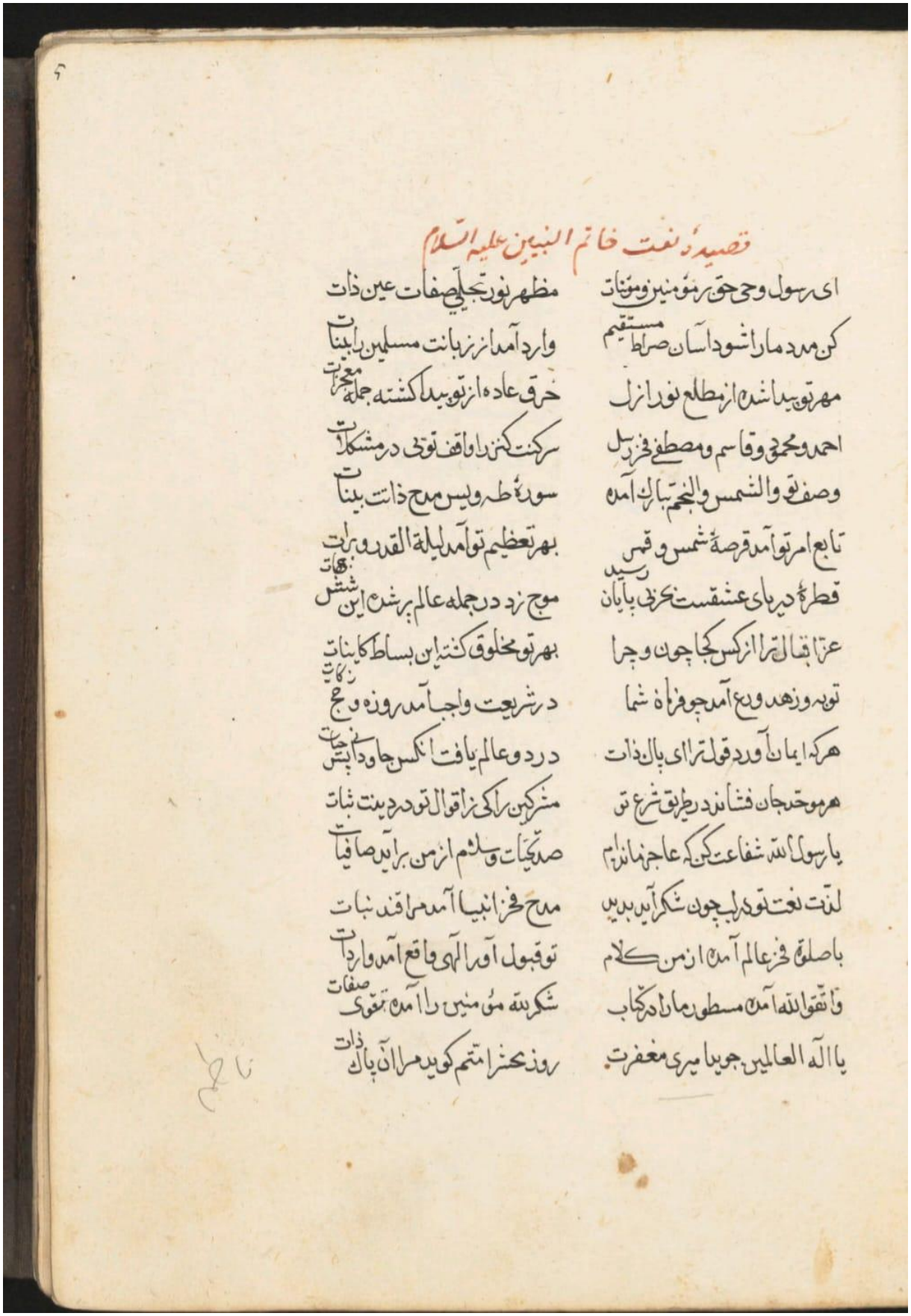

قصیدهٔ نعت خاتم النبیین علیه السلام

ای رسول وحی حق بر مؤمنین و مؤمنات — مظهر نور تجلی صفات عین ذات

کن مدد ما را شود آسان صراط مستقیم — وارد آمد از زبانت مسلمین را بینات

مهر تو پیدا شده از مطلع نور ازل — خرق عاده از تو پیدا گشته جمله معجزات

احمد و محمود و قاسم و مصطفی فخر رسل — سرکنت کنز را واقف توئی در مشکلات

وصف تو والشمس و النجم تبارک آمده — سورهٔ طه و یس مدح ذات بینات

تابع امر تو آمد قرصهٔ شمس و قمر — بهر تعظیم تو آمد لیلة القدر و برات

قطرهٔ دریای عشقست نخزنی پایان رسید — موج زد در جمله عالم پرشن این شش جهات

عز و اقبال ترا از کس کجا چون و چرا — بهر تو مخلوق کنت این بساط کاینات

توبه و زهد و ورع آمد چو فرمانهٔ شما — در شریعت واجب آمد روزه و حج زکات

هر که ایمان آورد قول ترا ای پاک ذات — در دو عالم یافت انکس جاودانی حیات

هر موحد جان فشاند در طریق شرع تو — منکرین را کی زاقوال تو در دین ثبات

یا رسول الله شفاعت کن که عاجز مانده ام — صد تحیات و سلام از من برایند صافیات

لذت نعت تو در لب چون شکر آید بدین — مدح خوان انبیا آمد مرا قند نبات

با صلوة فخر عالم آمد از من کلام — تو قبول آور الهی واقع آمد واردات

واتقوا الله آمد مسطور ما در کتاب — شکر لله مؤمنین را آمد تقوی صفات

یا اله العالمین جویا میری مغفرت — روز محشر امتم گویند مرا آن پاک ذات

نعت فخر المرسلین علیه السلام

کریم السجایا جمیل الشیم — نبی البرایا شفیع الامم
اشارت نمودی برآه صواب — بدعوت زخالق برآمد خطاب
زهی همره آمد بشب جبرئیل — بسوی فلک در رسید سبیل
شفیع الوری خواجهٔ انبیا — امام و قبله رسول خدا
چه مهر چه ماه و چه ارض و سما — زنورت گرفته صفا و ضیا
شفیعم توئی و مرا بس چه بیم — زمجرم فتاده قرهم دو نیم
چو نامت در افواه کیتی فتاد — صدای مرا قلیم کسری فتاد
هم نب پرستان برآمد شکست — ترا معجزه خود هانا بسیست
بیکدم زطاق فلک در گذشت — براقت زصد ملک در گذشت
ترا قبله آمد چو بیت الحرام — توئی حامل وحی حق والسلام
ترا خلعت آمد زجنت بسی — نیامد چنین محترم یک کسی
بمهر و محبت سرشته کلم — فروغ تجلی بسوزد دلم
نمانم بعصیان مراده مدد — زنور هدایت مراد رسد
چنان نعت لایق بگویم ترا — سلام علیک ای نبی الوری
هزاران سلامم روان تو باد — هزاران تحف هم بشان تو باد
که اصحاب آلت همه شد کزین — نیایند محزن ازینها حزین

ابو

ابوبکر صادق زهی روزه دار — عمرهم عدالت نمودی بکار
ز عثمان که قرآن مرتب رسید — مکمل برآمد ز وعدو وعید
علی بوده فخر صحابه بنام — او شیر خدا شد در انجا امام
الهی بحق نبی فاطمه — بتوحید مولی رسد خاتمه
ندانم کدامین سخن شد سزا — که در مدح خلقش برآرم ادا
بشانش که یسین وطه رسید — تو رحمت رسیدی مرا بس نوید
دعا را برآور الهی قبول — بآل نبی شد میسر دخول
عقیب نبی را نهادم چو تی — درایم بحشر بدرگاه حی
چو وصفت کند سعدی ناتمام — علیک الصلوة ای نبی والسلام
امیر از سعدی گرفته کلام — علیک الصلوة ای نبی والسلام
بحق محمد و معراج او — بحق کلامش بسر تاج او
ز دوزخ بری کن مقام مرا — بدینش برآور قیامی مرا
ثنای خدا کرده فخر زمین — بسجده نهاده رخ هم جبین
بلند اسمانرا نهاده قدم — برآمد بدعوت مراد و کرم
شد اصل وجودی زمین و زمان — بامت رسید چنین مهربان
حبیب خدا مفخر انبیا — ز نور هدایت گرفته صفا
الهی برو هم تو رحمت رسان — در عالم نماند کسی جاودان

سبب نظم کتاب

در اقصای عالم سیاحت کنان — رسیدم بمنزلکه هر مکان
سخن گفته گشتم چو با هر کسی — شنیدم سخنهای رنگین بسی
ز هر خرمنی خوشتهٔ یافتم — بطبع کسان قصه بنواختم
نصیبم رسیده ز هر بوستان — شنیدم که رفتند همه دوستان
بخاطر رسیده امیری فنا — نگیرد در اینجا کسی خود بقا
بماند در اینجا ز من یادگار — ز سعدی گرفتم حکایت هزار
شود زندگانرا سخن بر گذار — شنیدند اگرچه سخنها هزار
شود هر حکایت بترکی بیان — ز بوستان بر آید فواکه عیان
ز مصر و حلب گرچه قندست متاع — در اینجا نباشد کسی را نزاع
سخن بوده معنا چو قند نبات — دروت را خوش آید چو آب حیات
ولیکن بباید بحسن ادا — بصوت حسن خوشتر آید ندا
دلردم که یازم حکایات نو — لباس دگر کنایات نو نو
چو سعدی دیمشدر بزه بوستان — یتر خود نصیحت دینن داستان
اون اولدی کتابک چو بابی بیان — یزیله صحایف معین عیان
امیری دعادن اکیله کهی — حقایقدن اوله انک الهی
حقیقتده انجق دعادر مراد — دعاییله بولور کوکللر کشاد

باب اول — در عدل و انصاف

باب دوم — در احسان بخلق خدای

باب سوم — در عشق جوانی بزمان شادمانی

باب چهارم — در تواضع مردان و خردمندان

باب پنجم — در رضا خو گرفتن و صبر را در دل نهفتن

باب ششم — در قناعت بلند همتان نیک خصلتان

باب هفتم — در فضیلت خاموشی از بیهوده کلام باهتمام

باب هشتم — در شکر خدای رب العالمین خالق آسمان زمین

باب نهم — در توبه باخلاص اندرون و مطابق کردن بیرون

باب دهم — در مناجات و قاضی الحاجات

ز سعدی رسیده حکایات خوب — توجه نمایند بهر جا قلوب

همه فصل و بابش کلام مفید — الهی برآیم ازین مستفید

امیری ز فیضش گرفته نصیب — کلام مفیدش برآید لبیب

بترکی بنوی درین قصها — همه کس بگیرند ازین حصها

چه مشهور عالم درین بوستان — بترکی نوشتم برآید عیان

اجازت گرفتم ز پیر عزیز — ز شیخم رسیده نصیر عزیز

خدایا تو نظمم باخر رسان — صلوة نبی را بگویم روان

امیری

باب اول در عدل و انصاف و حسن اوصاف

شهان را چه لازم بود عدل و داد — که بخت سعادت ازینها کشاد
سعادت برآید ز عدل و ز داد — بنیکی بباید کس آیین نهاد
بماند بدوران کسی را چو نام — شکستن نه آیین عدلست جام
چه عزت ز نام نکو یادگار — که یاد آید آنها درین روزگار
نماند کسی را درین روزگار — همان به که طاعت کنی اختیار
چه جن و چه انس و چه نحس و سعید — برای عبادت در اینجا رسید
بطاعت بنه چهره‌ات بر زمین — اطاعت بامر خدا شد گزین
جزایش ببیند همه سرکشان — عقوبت برآید کشان برکشان
الهی مرا تو ز خاصان شمار — نیاید بدینم ز جرم انکسار
الهی ز رحمت برآور نصیب — بحق رسول و امین و حبیب
ز پند نکویان بگیرم خبر — برآید خطا خود گهی از بشر
مقالم برآید نصیحت شعار — نصیحت که گیری شوی نامدار

حکایت

حکایت قلورلر بزرگان دین — حقیقت شناسان عین الیقین
جهانده وار ایدی راهل هنر — اورام اتمش ایدی پلنکی مکر
اوماری الندہ طوتردی زبون — میسر اکا نیجه درلو فنون

بری دیرا که کیم سن ای مرد راه — بلورسن بو سری بکه قیل نکاه
نه قلدك که بونلر سکه رامدر — تصرف خدادن برانعامدر
نکین سعادت ویرلمش سکه — بو سردن خبر ویرنه سردر بکه
دیدیکم پلنك واکر مور و مار — وجوده کلبدر جهانده هزار
قویه خدادر چو خالق عیان — بو تصدیق قلبی اولندی بیان
بیون ویر خدادن نه کلسه کلام — خدا حکمی ایله سن ایله قیام
قمو خلقی سندن قله احتیاط — اطاعتله حاصل اوله انبساط
خدانك کیم اولدیسه فرمان بری — او ضردن عجبمی اولورسه بری

حکایت مم برین معنی

برآدم کورندی بکه نامدار — کلور قرشوده اول پلنکه سوار
کلور خاطرومه برزانده بیم — قمو حاله قاله خدادر علیم
تبسم قلوب باکه ایلر جواب — که سعدی کوکلده ندر اضطراب
کیم امر خدادن چورمز یوزین — ضرردن خطادن صقینور اوزین
خدا اکه هست درر بی کمان — وخوش سباع اکه اتمز زیان
طریق خدادن چورمه یوزك — خلاف طریقت کتورمه سوزك
ایکی عالم ایچره اولاسن امین — نصیحت دلرسك سکه بس همین
نصیحت اوجانه اولور سودمند — که کفتار شیخی کوره اول پسند

پند دادن نوشین روان بپسر خود مرمز

اشتدم چو نزعه ایرشدی روان — دلر هرمزینی انوشین روان
فقیر و غنینک مرادین کوزت — معاشین جهانده نه ایسه دوزت
سنک ملکک ایچره کیم اوله مقیم — تلطفله اکه ایرشدر نعیم
دلرسن نه ایسه بو خلقه حضور — خدا ساکه داخی ویره تا سرور
سنک سایک آسایش خلقه اوله — خدانک نعیمی خزانک طوله
قلوری خردمند اولنلر پسند — چوبان غفلت ایده قله کوسفند
رعایا قیوندر ملکلر چوبان — کرکدر قیونه چوبان مهربان
اولور کورکه فرصت چوبان غفلتی — قمو اهل اولنلر بلور علتی
ملک عدل ایله قلدرسه سری — سزادر اوشانه همان سروری
رعیت چو بیخ اولدی سلطان درخت — درخت اولن اولور مقرر که سخت
قچن بیخی اوله درختک ضعیف — اولوری درختک بهاری لطیف
دل خلقی قلمه ستم ایله ریش — ایرر بر کون اوله سکه دخی نیش
ایکی منزل ایچره بولور اول صفا — که خلق خدایه قلورسه وفا
جهانده طوتنلره مستقیم — ایکی عالم ایچره بولورلر نعیم
چقر قلبوکه سن کتورمه بدی — نه بد در کشییه خصال ددی
اکر پادشهلر اولورسه شفیق — قمو عسکر اولور انلره رفیق

عدا

عدالتله هر کیم اوله نامدار — ایرر اکا بخشایش کردکار
عدالتده هر کیم قلورسه قصور — او ملکوک ایچنده بولورمی سرور
عدالتله چقمسه قچن نام شاه — خلوصیله خدمت قلور هب سپاه
قچن ظلمه میل ایلسه پادشاه — رعیت متاعی اولور هب تباه
ایریشور او ملکه عدودن کزند — قلورمی یه ظلمی کسنه پسند
کوکلده کر اوله خدا خشیتی — اوزایل قلور خود قمود حشتی
او کشور قمودن بس آباد اولور — بر اقلیم ایچنده قچن داد اولور
رعیت قچن کیم سحر آه ایدر — خدا ظلمین انک همان داد ایدر
مبادا که شهدن شکایت اوله — همان پند سعدی حکایت اوله
امیری ز سعدی کرفته خبر — چه باشد بنظمم کر افتد نظر
ز روحش کرفته صفای درون — موافق بر آید درون بر درون
اشتدم که خسرو عجب پند ایدر — او شیرویه ایچون سوزین قند ایدر
نه نیت قلورسک اول اکه بجد — هر ایشدن صلاح رعیت بجد
اکر پادشهلر که ایده عدل و داد — نه ایلرسه شاهان اولنور چو یاد
یوزکی چورمه کیم ایلرسه داد — کیم عادل اولورسه قلور خلقی شاد
رعیت ستمدن قچر دایما — عدالتله اولور چو نشو و نما
ستمدن ایریشور چو ملکه خلل — ستمدن ایریشور وجوده ملل

خرابه سبب مرد شمشیرزن — او خشمیله آچر دمادم دهن
چراغی یقرلر اولور شعله دار — یزلمعه سندن انک بنجه دار
نظر هر کیم ایلرسه انصافله — تذکر اولنور اول اوصافله
چو نوبتله اکه ایریشا فنا — اولنور انکچون هزاران فنا
بد و نیک عالم دکل برقرار — قله نام نیکک سنک یادکار
کمک قلبی حقدن اوله بیمناک — اکه غیری و همندن ایرمز هلاک
بد اندیش اودر کیم سنکچون مدام — دلیله ویرر خلقه رنجش تمام
ریاست اوجانه بغایت خطا — کیم اوله دماغی انک پر هوا
نکوکاره اولور ریاست سزا — او خلقه ابد قصد ایدرمی ازا
مکافاتن ایله بدک لطفله — که ساکه رضا کوستره قافله
ترحمله قلمه نظر عامله — نظر ایلمکدر خطر عامله
انک ظلم و جوری اولوبدر شهیر — انی ظلم و جوری قلیسر حقیر
امری مکن عاملان را رفیق — که کس را نباید دمی آن شفیق
کسی را در اینجا تو نیکو شمار — که با حسن و خلقش برآید بکار

پند دادن پرویز بشرویه

نه خوش سویلر اول مرد نیکو نهاد — که دزدان زیانن قلور یعنی یاد
بهادر کورنمزسه کروه زنان — یک اندن نکیم وار کروه زنان

شهنشه که یاد اتمسه تاجری — متاعک چکر قلتینی چری
امین اولمسه ره ده کر راه رو — متاعه اوکمه قومایه کرو
خراب اولسه دراو ملک عن قریب — کر آسوده اولمزسه اندن غریب
مسافر پرستان سیاح دوست — صالر قنده وار سه رعایتله پوست
مسافرله سیاح اولندر خبیر — سزادر مجاور که اوله دستگیر
خبر صور خبر بیل ندر ماجرا — نیچه درلو قصه چه چون وچرا
کرک پادشه ده قمویه وقوف — بهاده بر اولمز حریر ایله صوف
غریبه رعایت قلوردی خلیل — اکه خود خلیلم دیمشدر جلیل
فراموش ایدرمی قنوغک سنی — اکر اول فقیر اوله یا خود غنی
نکو نامک ایلر مسافر شهیر — کریمه خدا بس جهانده ظهیر
نصیبی ایریشور قمویه همان — صنور سنکه سندن چقر پاره نان
کریمه همان دست خدمت یتر — قمو مشکل ایشلر جهانده بتر
نکه کن ترا پند سعدی بسست — سزادر کوشیدن هر کس است
امیری ترا کرده ترکی ادا — شود پند نیکو همه پر صدا

حکایت شاه در خدمتکذار

اشتدمکه شاه در خدمت کذار — بزرخدمتندن اولور در کنار
قلور خسروانه اول عرض نیاز — بزرنامه سینی اوله چاره ساز

که ای خسرو ملک نوشیروان — کیم اوله جهانده قله چاودان
سکه بنده خدمت قلوردم روان — چو پیر اولدم اولدی بدن ناتوان
سزای بودمده قله سن ایراغ — او مردم قلیدک بنمچون یراغ
غریبک کلورسه بلا باشنه — دخی تلخ ایلر قویه آشنه
غریبه حمایت اولورسه روا — ایریشور غریبه نیجه بینوا
اکر فتنه اولسه وجود غریب — بلا خوتی ایله اکه خود قریب
جفا قلمه طرح ایت وار حالنه — نظر قلمه کتسون انک قالنه
امان ویرمه فتنه قلورسه ظهور — انک دفعی قلبه ویرر خود سرور
امین اولورانده همان اول دیار — قلور دفع ظلمی سنی نامدار
که مفلس کوکلده طوتر می هراس — که فراه شاهه اکه یوق شناس
که مفلس حرامی ندر قیل قیاس — انک قلبنه داخل اولمز هراس
قچن کمسه کار امانت طوته — او شاید که مالی طمعله اوته
کرک اکه ناظر بله حالنی — واروب کوش ایده خلقک اقوالنی
عمل ایلدکجه او کاری امین — انک جوری خلقه کتورر انین
نیجه کمسه ظن ایدرسن کزین — ولی بیکده بری اولورمی امین
کرکدر امینه شهاندن حراس — امانت ندر ایله سنده قیاس
اکر جنس اولورسه موافق رفیق — قیاس اتمه حاله اولالر شفیق

اولور

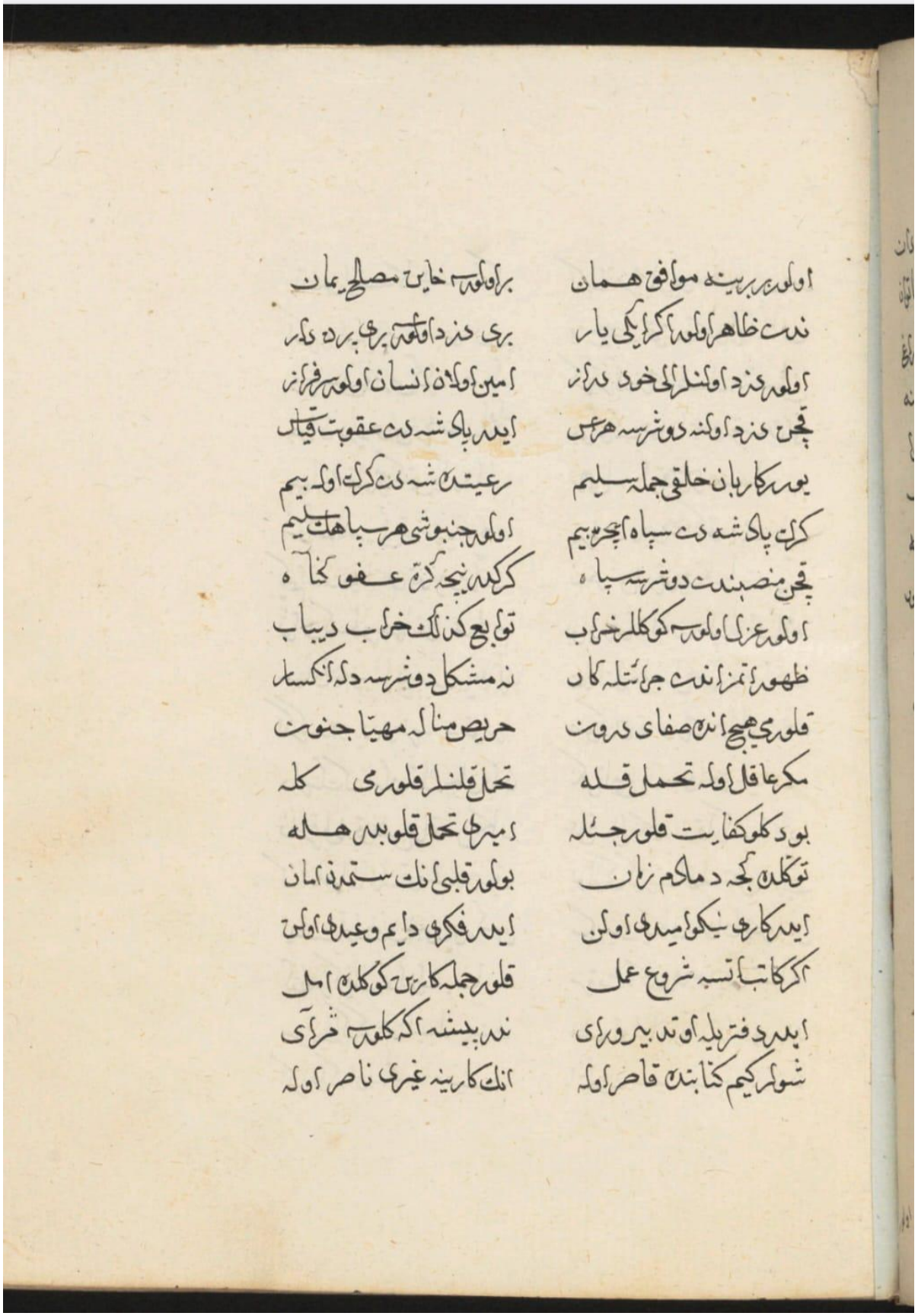

اولور بر برینه موافق همان بر اولورسه خاین مصالح یمان
ندن ظاهر اولور اگر ایکی یار بری دزد اولورسه بری پرده دار
اولور دزد اولنلر الی خود دراز امین اولان انسان اولور سرفراز
قچن دزد اولنه دوشرسه هراس ایدر پادشه دن عقوبت قیاس
یورر کاربان خلقی جمله سلیم رعیتده شه دن کرک اوله بیم
کرک پادشه دن سپاه ایچره بیم اولور جنبوشی هر سپاهک سلیم
قچن منصبندن دوشرسه سپاه کرکدر نیجه کره عفو گناه
اولور عزل اولورسه کوکللر خراب توابع کذلک خراب دیباب
ظهور اتمز اندن جرائتله کار نه مشکل دوشرسه دله انکسار
قلورمی هیچ انده صفای درون حریص مناله مهیا جنون
مکر عاقل اوله تحمل قله تحمل قلنلر قلورمی کله
بو دکلو کفایت قلور جئله امیری تحمل قلوبدر هله
توکلده کجه دمادم زمان بولور قلبی انک ستمدن امان
ایدر کاری نیکو امیدی اولن ایدر فکری دایم وعیدی اولن
اگر کاتب اتسه شروع عمل قلور جمله کارین کوکلده امل
ایدر دفتریله او تدبیر و رای ندر پیشه اکه کلورسه ثرای
شولر کیم کتابتده قاصر اوله انک کارینه غیری ناصر اوله

تصور اتسه کاری شه دادکر — اکه ظاهر ایلر چو خشم پدر
اکر زم اوله پادشاه جهان — همان خصمه قوت کلور اول زمان
درشتی و نرمی کرک معتدل — کرکمز که نرمی قله متصل
جوان مرد خوش خوی بخشنده اول — چو کوکب جهان ایچره رخشنده اول
جهانده قلورمی کشی جاودان — زهی نام نیکو قلورسه همان
شو کیم نام نیکی قومز یادکار — درخت وجودی کتورمی بار
کیم اتسه حیاتنده تدبیر رای — نه خوش در قویه کار با نه سرای
ثوابی کسلمز جهانده مدام — بو در قول احمد علیه السلام
جهان ایچره شایع پسندیده رای — عدالتله حاصل بهر دو سرای
اکر کمسه خیرین قومزسه نه قور — صوکنده قالورمی بر الحمد اوقور
دلرسک که نامک قله جاودان — نکونامی ایله جهانده عیان
نظر قیل نه قونمش بو نقش نکار — عمل قیل انکله نه قلدکسه کار
که شاهان اول قومشدر طریق — یولوکی کوزت اولمه بحره غریق
ایشت قول خوبی خبر ویرسه کس — سکه پند نیکان جهان ایچره بس
کنهکار اکر قله دارک پناه — مروت دکلدر وجودین تباه
سن ایله اکه کوشمالیله پند — مفید اولمیانه یا زندانیه بند
اکر بندکه اولمدیسه مفید — انکچون سیاست مهیا شدید

قچی

قچن خشم اولورسه کوکلده زیاد — تأمل له بولسون کوکلده اعتیاد
سهولتله لعلی قلورسن شکست — ولی قسمتنده اولور خیلی پست
کسلسه سیاست دمنده چو باش — ویرر قلبه صکره یزردم خراش
امیری تأمل خوش آید بکار — شود سر مخفی ازان آشکار
عزیزان چنین پند نیکو کنند — سخن را در اینجا بیک سو کنند

حکایت در تدبیر پادشاهان و تأخیر سیاست گناهان

جهانده وار ایدی مگر بر دیار — انک شهری دوشمشدی دریا کنار
کلور بحری سیر ایلمش بر کشی — سیاحتله تحصیل ایدر دل خوشی
او شهره کلور بر سیاحت گزین — نیجه اهله ادنمش جهانده قرین
او سیاح دریای عمان ایدی — جهانده اوکویا که ملاح ایدی
او هر جنسه اولمش مگر کیم قرین — صیردی اوکندین ولی کمترین
علومیله اولمش ولی ذو فنون — معانیله طولو درون و برون
فرومانده بر کرد راه سفر — نیجه کز بشندن کچورمش خطر
او شهره اوتورمش دی بر شهریار — مسافرله الفت اکه کار و بار
او بر پادشاه ایدی درویش نهاد — اکه پیشه اولمش فقیرانه داد
مسافرله صحبت قلوردی او شاه — قلوردی درویش اولانه نگاه
کورر کر چو خدمت گذاران شاه — او سیاحی چکمشدر آلام راه

انك پاك ايدرلر لباسن تمام — كه لايق اوله شاهه ايده پيام
ايريشور شهنشاهه ايلر پيام — قلور خدمتيله شه التيام
بزنمش اول ايوكت شاهنشهى — كورر بخت و دولت زياده قوى
شهنشاهه ايلر اداى دعا — ادبله قلور نيسه بسط ثنا
شهنشاهه جواب ايلر اكه همان — نه كوردك جهانده بكه قيل بيان
نه كوردك جهانده بيان ايت بكه — جهان ديده سن چون عيان ايت بكه
ديدى كه اى خداوند روى زمين — خداى جهان اوله ساكه معين
جهان ايچره كوردم نيچه منزلى — نيچه يرده چكدم بلايى ولى
ايرشدم نيچه نوعه بن منزله — سياحتدن اتمم وليكن كله
شها ساكه ملك جهان ايچره بس — كه راضى دكلسن جفا قلسه كس
شهنشه ده يوقدر چو ظلمه رضا — كچن وقته دير لر مضا ما مضى
زمانكده خلقك سعادت مآب — خراباتى كوردم همانا خراب
خرابه كوكللر زمانكده شاد — قپوكدن بولوبدر كوكللر كشاد
سخنده چو قلدى او حسن ادا — شه آنى يانندن قلورمى جدا
كرك پادشه ده كورينه شناس — دوشر زهن شه دن عباده خراس
قلور پادشه لطف و اكرام اكه — ويرر سيم و زردن هم انعام اكه
كلور پادشاه مبارك قدوم — نيچه يردن ايلر بيان رسوم

حكايت

حکایت ایلر ایکن نیجه سرگذشت — ایو یاوزاندن نیجه درگذشت
شهنشاه ایلر بو معنی خطور — ویرر پادشاه اداسی سرور
امورن بو ناظر اولسه بر زمان — بونک سعی اوله بو خلقه عیان
بو لایق دکلمی وزارت قله — بو عرض و قارین کوزاده قله
تصرف قلورسه اگر معتدل — اولورمی نه خدمت قلورسه خجل
تفکر ایله یزسه چو قاضی سجل — او طعنیله هرگز اولورمی خجل
چو یوسف اولورسه گر اهل تمیز — اولور خدمتیله او شهره عزیز
کیم ایرسه جاننه اگر اورسه مشت — او خوبیله اولور بو خلق ایچره زشت
کمکه عقلی اولسه سزا دولته — جنون اولسه بشده دوشر ذلته
سزاوار دولت اولور عاقلان — سزاوار ذلت اولور غافلان
خردمنده لایق وزارت همان — زیاده اوله ملک ایچنده امان
وزیری شهانک که بی رای اوله — او ملکوک نظامی مقرر نوله
دریغا جهانده قنی هوشیار — کتورمز بیک آدمده بر روزگار
سوزک غورین اکلر جهانده قنی — بصیرتده ماهر پر اذعان قنی
جهانده کیم ایلرسه رای صواب — سزامی اومرده ایرشمک عتاب
پسند اتمزانی ولیکن عوام — خلافت دلر خلق انک صبح و شام
خردمند و پاکیزه دین دار ایدی — نه کار ایچنسه او هوشیار ایدی

امورنده غایت اونیکو قیاس — نجه مدح اولنه او صاحب شناس
ذره معرفتله بر اولمش درون — عجبمی دینورسه اکه ذو فنون
او محصول ملکه دوکرسه رقم — برانده قلوردی او زیر قلم
رقمله ویرردی او ملکه نظام — ندر خرج و حاصل بلوردی تمام
زبانندن انک کلور خوش مقال — کچورمش معارفده ایام و سال
مقادیر ناسه اولنسه نظر — امیریه زرین ایرردی کمر
حسودان انکچون قلورلر مقال — بو مقبوله اولورسه بزه نوله حال
او روشن ضمیری قومز پادشاه — ایدر اول بزم خدمتمز تباه
انک رای جمله کورینور صواب — قصوری ادامز بزه بس حجاب
وزیر کهنده نو اولدی حسد — حسدله حضور ایلمز خود جسد
کهنده نو اولدی همان اضطراب — حسدله قمونک درونی خراب
ارایه دوشرچون برز کفت و کو — بو رأیی ایدرلر اراده قمو
قچن بلسه قصدک وحوش و طیور — طوتلمز قرنجه مقرر بزور
مکر پادشاهه یقین ایکی خاص — ایکی قولی قلمش ایدی اختصاص
اکر کمسه قلسه یوزینه نکاه — چکردی همان دم ضروری اول آه
عقیبنده شاهک طوردی غلام — شهک مجلسنده قلورلر قیام
کورر کیم جوانان شیرین سخن — تحسر چکرلر که آچه دهن

کدا سویلدکجه شهیله کلام — مهیا قلورلر شراب و طعام
کورورلر که اوصاف خلقی نکو — قلورانکله کهی کفت و کو
دوشر آره یره چو میل بشر — ولیکن کورنمز ارایرده شر
دلرسک که قدرک کورینه بلند — کوکل ساده رویه صقین قلمه بند
اراده دوشر انجه چون و چرا — محبتده اولور نیجه ماجرا
کشیه بلادر بو حب سوا — مجازیله اولور کشی بینوا
اولور خلق عالم ایچنده شهیر — غریبه کیم اولور عجب دستکیر
بهانه کرکدر بو خلقه همان — مساویله انلر اولور شادمان
عرضله کتورمه سوزک درمیان — صوکنده ایریشور بشوکه زیان
وزیره چون اولدی بو قصه بیان — دیدی فرصت انجق بو آکه همان
چو دیوانه کلدی ینه پادشاه — مصالحده ایلر وزیره نکاه
دعا ایلر اولدم که ای شهریار — اوله دشمانک سنک خاکسار
خداونده لایق که اوله نامدار — ولایتده طورمق بزه اولدی عار
مسافرله اولمق عدالت دکل — که پروردهٔ ملک و دولت دکل
اکرچه سخندان چوق اولور کدا — خوش آینده اولور بو حسن ادا
ولی محرم اولمز کدا ایله شاه — کدا عرض شاهی قلورکه تباه
کدانک اولور بعض شهوت پرست — کدالرده اولور نیجه کمسه مست

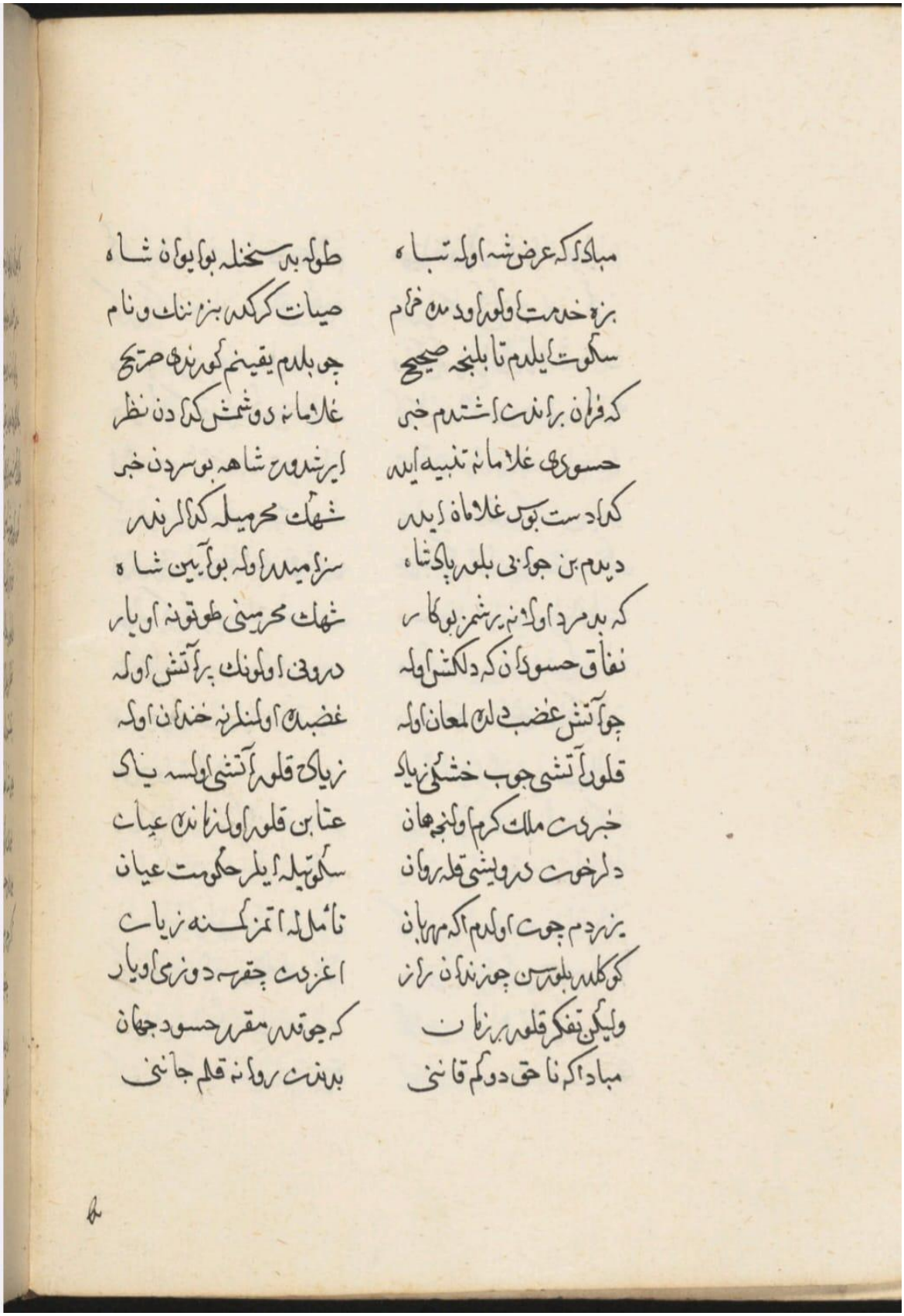

مبادا که عرض شه اوله تباه — طوله بد سخنله بو ایوان شاه
بزه خدمت اولور اودمده خرام — صیانت کرکدر بزه ننك و نام
سکوت ایلدم تا بلنجه صحیح — چو بلدم یقینم کورندی صریح
که فرمان براندن اشتدم خبر — غلامانه دوشمش کدادن نظر
حسودی غلامانه تنبیه ایدر — ایرشدورر شاهه بو سردن خبر
کدادست بوس غلامان ایدر — شهك محرمیله کدالرندر
دیدم بن جوابی بلور پادشاه — سزا میدر اوله بو آیین شاه
که بد مرد اولانه یرشمز بو کار — شهك محرمینی طوتونه او یار
نفاق حسودان که دلکش اوله — درونی اولونك پر آتش اوله
چو آتش غضب دلده لمعان اوله — غضبده اولنلرنه خندان اوله
قلور آتشی چوب خشکی زیاد — زیاده قلور آتشی اولسه یاد
خبردن ملك کرم اولنجه هان — عتابن قلور اولزمانده عیان
دلرخوت درویشی قله روان — سکوتیله ایلر حکومت عیان
یزردم چوت اولدم اکه مهربان — تأمل له اتمز کمسنه زیان
کوکلدر بلورسن چو زندان راز — اغزدن چقرسه دوزمی او یار
ولیکن تفکر قلور بر زمان — که چوقدر مقرر حسود جهان
مبادا که ناحق دوکم قاننی — بدندن روانه قلم جاننی

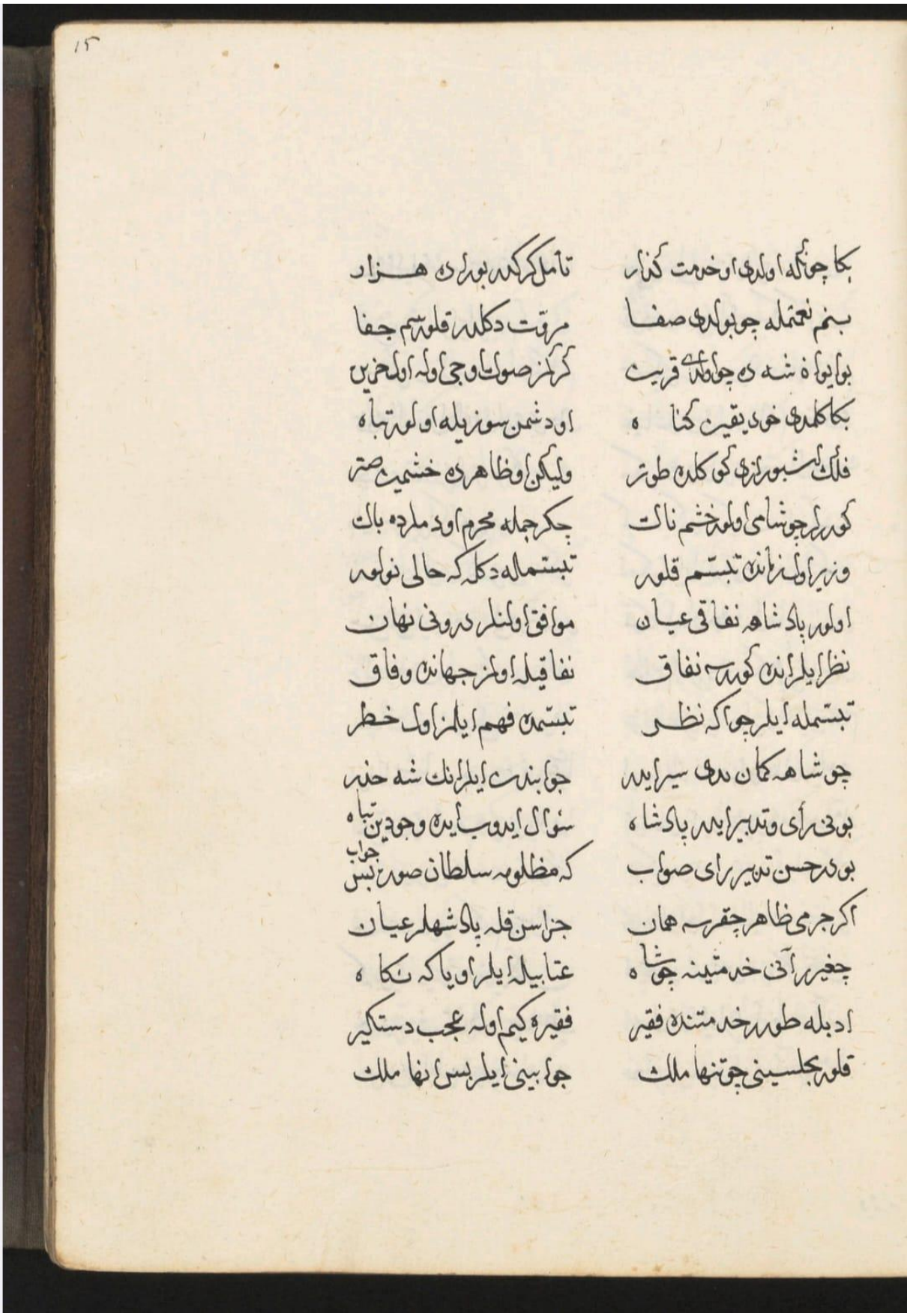

بکا چونکه اولدی او خدمت گذار — تأمل کرکدر بورادن هزار
بنم نعمتمله چو بولدی صفا — مروت دکلدر قلورسم جفا
بو ایوانه شه ده چو اولدی قرین — کرکمز صوک اوجی اوله اول حزین
بکا کلمدی خود یقین گناه — او دشمن سوزیله اولور تباه
فلک اشبو رازی کوکلده طوتر — ولیکن او ظاهرده خشمین صتر
کورر چو شامی اولور خشمناک — چکر جمله محرم اودملرده باک
وزیر اول زمانده تبسم قلور — تبسمله دکله که حالی نولور
اولور پادشاهه نفاقی عیان — موافق اولنلر درونی نهان
نظر ایلرانده کورسه نفاق — نفاقیله اولمز جهانده وفاق
تبسمله ایلر چو اکه نظر — تبسمده فهم ایلمز اول خطر
چو شاهه کمان بدی سیر ایدر — جوابندن ایلرانک شه حذر
بونی رأی و تدبیر ایدر پادشاه — سؤال ایدوب ایده وجودین تباه
بو در حسن تدبیر رای صواب — که مظلومه سلطان صورت بس جواب
اکر جرمی ظاهر چقرسه همان — جزاسن قله پادشهلر عیان
چغیرر آنی خدمتینه چو شاه — عتابیله ایلر او یا که نکاه
ادبله طورر خدمتنده فقیر — فقیره کیم اوله عجب دستکیر
قلور مجلسینی چو تنها ملک — جوابینی ایلر بس انها ملک

سؤال ایلر اندن او شاه جهان — خفی و جلی سر ایلر عیان

سنی بن قیاس ایلر ایدم گزین — قمودن سن اولدک مکر کمترین

سنکچون نلر بسط اولندی کلام — سنکچون نه بد یاد اولندی بو نام

ذوی العقل اولنده اولوری بو حال — خیانتدن اوله دمادم مقال

خیانت قلنلر اولور سرنکون — مکر سنده واردر خصال جنون

بلورسن یولوکه کلور خود نمک — کمینه یمکدر کمینه امک

نصیبک الوکله کسرسن مکر — امکدار اولنلر قوشانور کمر

سنی ظن ایدردم بلی هوشمند — قمو کارک اولدی ولی ناپسند

یرک ایلمشدم سنک بن بلند — جوابم ایرردی سکه همچو قند

خیانت قلانه بلی لا جرم — بو ظاهردر اولمزکه لایق جرم

او صاحب شناسه چون اولدی عیان — ایدر پادشاهه او حالی بیان

بحق خدا دامنم در چو پاک — او مارم ایرشمز بو دمده هلاک

ایریشور بو ظندن مقرر کناه — بو کیدر عدویه سن ایله نکاه

شهنشه دیدی کیم ندرسن فقیر — کناهکله اولدک بغایت حقیر

بکه بویله دیدی وزیر کهن — انکچون ندرسن بر و کل سخن

چو درویشه قلدی بو رسمه خطاب — ادبله ادا ایلر اولدم جواب

جوابی بد ایلر مقرر حسود — نظر قیل نه ایلر اول آخر سود

ویرر

ویرر پادشاهه جوابی تمام — اداء سخنده قلور اهتمام
کورر پادشاهدن چوق جوابی صحیح — اکه نسبت اولمش بلور کیم صریح
دیدی پادشه کیم بلندی عیان — سکه کیدایرشدی مقرر همان
قیامت کوننده ویره اول جواب — ویربدر بو دمده سکه اضطراب
بو محنت کشیده اولورسه مجاز — دیم پادشاهه سه قصه باز

حقال در تدبیر پادشاهان در کار امور دیوان

عجب قنده کوردم یزلمش کتاب — که ابلیسی کورمش قلور کن او خواب
سؤال اتمش اکه او مرد نکو — نه فکر ایلدک سن ندر جست و جو
صیدک امر ربک ندر بو بلا — چکرسن مؤبد بلا ابتلا
اشتدی بو سوزی چو شیطان دیو — قلور زاریلقله او دمده غریو
دیدی کیم مقرب ایدم بر زمان — عنادیله قلدم اوزومه زیان
رقم چکدی جرمم ایچون چون قلم — ایرشدی بکه دشمن ایچون الم
بکه لعنت ایلر قمو دشمنم — غباریله پر در بنم دامنم
حرام اولدی باکه دریغا بهشت — مؤبد قلوبدر بکه نام زشت
بن اول قزندم ایدی نام نیک — بد اولدی بو دمده بکه نام لیک
سنک عجبک اولدی بو حاله سبب — عدویه تنزل کلوبدر تعب
عدویه تنزل کیم ایلر قبول — سکه طوق لعنت قلوبدر نزول

جهانده تنزل عدوبه عسیر — عنادیله اولدی جهانده شهیر
حسد قلدك آدم چو قلدی ظهور — ایرشدی انکچون سکه بو فتور
حسدله وزیر ایتدی حالن بیان — بحمد الله اولدی او حالت عیان
حسودك سوزی خود اولوبدر عیان — ندندیسه کوردك شهاس همان
عجبدر جهانده بو خلقه خصال — اولور اکثرنده بو جنك وجدال
دیدی پادشاها که حقدر سوزك — عجایب کوروبدر جهانده کوزك
روایت قلالوم بوراده نکات — تذکر اولنسون خصال و صفات
کورسن که درویش بی جان و مان — توانکدن استر حضور و امان
چو کچدی زمان جوانی دریغ — بولنمز او دورك زمانی دریغ
چو دیدار خوبان اوله آشکار — تأسفله آه ایلرم صد هزار
زمانی جوانی کلور خاطره — بکه وقت شادی کلور خاطره
انکچون دوشوبدر جوانه نکاه — کنه عد ایدرمی بونی پادشاه
بو دمده اولوبدر چو مویم سفید — احاطه ایدر قلبی فکر و عید
چو نقد جوانی اولوبدر تلف — تهی قلدی شمدی نه چاره بو کف
جوانه نظردن بودر خاطره — خطا وارمی بوندن عجب ناظره
زمان جوانی اولنور چو یاد — کلور یادی ایله بو قلبه کشاد
چو دانشور ایتدی بو سوزی بیان — اولور پادشاهه بو معنی عیان

کلور

کلور پادشاهه بو سوزلر لطیف — اورسمی بلوردی کوکلده منیف
جوانه نظر اکه اوله روا — بله کیم فنادر قمو ماسوا
اکر عقل و رأیی اولورسه صواب — او مجلسده هرکز چکرمی حجاب
اکه پادشهدن ایریشور منال — عدوسی چکرانده درلو ملال
اکه لطف و احسان ایدر پادشاه — بلور هر نه ایسه او خود رسم راه
عدویه بو قصه یتر کوشمال — که هر جا قلورسه او جنک و جدال
انی خدمتیله قلور محترم — کورر پادشهدن نیجه دم کرم
جهانده قودی نام نیکو او شاه — دعا اتدی اکه رعیت و سپاه
کیم عدل ایلر ایسه بولور احترام — اکه لایق اولور قمو احتشام
سزاوار دولت اول اولور همان — وجودندن ایره بو خلقه امان
اکه لایق اولور خدا بخششی — او خلق جهانه اوله دل خوشی
اولا فکر و رأیی بو خلقه مفید — بو خلقه ایریشه زمان سعید
تأمل کرکدر هر ایشه همان — که تعجیل ایدنه ایریشور زیان
چوغ ایلر بو خلق جهان افترا — ارادی چوغ اولور بو چوت و چرا
حقیقت نه ایسه بلنجه تمام — کرکدر دوکاره اوله اهتمام
خداوند فرمان اولن دایما — کرک قلبی صافی انک همچو ما
تحمل دن اوله چو قلبی تهی — حرام اوله اکه او شاهنشهی

تحمل کرکدر خردمنده بس — خردمند اولنده خوش اولور نفس
او صاحب نظر کیم سخندان اوله — سوزین دکلمین پشیمان اوله
قچن لشکر اتسه شهنشاه کین — مس اولور او شاهک النده نکین
چو این شهنشه قلورسه خطا — کدورتله خلقه دوشر ماجرا
پسندیده کاری دلر جمله ناس — بو خلقک مزاجن سن ایله قیاس
حکیمانه ایله ایدرسن چو کار — که خلق ایده انی تمام اختیار
کیم ایلرسه نفسی هواسین کزین — نه انصافی قالور نه تقوی نه دین
امیری تو کار پسندیده جوی — سخن را خلاف نکویان مکوی
سخن را میاور مخالف بجا — ز درکاه مولی بکن التجا

تنبیه

شریعتله قانی قلورسک روا — شریعتسز ایسک عذابی خطا
اکر جرم جزئی قلورسه کسان — بغشله سن انک کناهن همان
کنهسز اولورمی جهانده بشر — کنه دن کرکدر کشیه حذر
کنه دن صقنمز کنه کار اولن — کناهمی قلور نکوکار اولن
او شاهک دلنده که انصاف اوله — انکچون یزلمش چوق اوصاف اوله
کمک لشکری کیم اوله بی کران — عدو ملکی فتحی اکه بس نشان
حصاری اولورسه او ملکک بلند — عدودن ایرشمز او ملکه کزند

نظر

نظر قیل نه ایلرسه زندانیان — سؤال ایله حالی که اوله عیان
مبادا که انده اوله بی گناه — سحری قلورسه نه مشکلدر آه
نظر قیل نه ایلرسه یار از زیان — طمعله بو خلقه قلورلر زیان
کرک بیع اولنسه اول انصافله — علاقه اولنسه کر اضیافله
ممالکده اولسه مسافر اکر — تلف قلمق انک متاعن خطر
یه خیطر اوله مالی که اوله قعید — بلورسن خرابی که اولدی وعید
اکر وارثی ایرسه انک همان — اولنمایه مالی اودمده نهان
متاعینی ظالم قلورسه تلف — دعا اوقلرینه اولورسن هدف
او ملکک چوق اولدک همان حارثی — فغان ایلمایه انک وارثی
ایو نامک اولسه اکر نیجه سال — بد افعال ایدرسک اولور پایمال
عزازل چو بد قلدی اقوالنی — نظر قیل نه اولدی انک حالنی
پسندیده کارک اکلور مدام — دعایه مداوم اولور خاص و عام
جهان ایچره هر کیم اولور پادشاه — دعایه مداوم قله اول کدا
عدالتله هر کیم اولورسه شهیر — خدای تعالی اکمه پس نصیر

گفتار اندر بخشایش بر ضعیفان و زیردستان

اشتدم که بر شاه عالی نظر — قباسینی قلمش مکر آستر
بری دیر که ای خسرو نیک بخت — سکه لایق انجق بو تاجیله تخت

قباکی نیچون ایلمزسن حریر — سنکدر بو ملک بو بخت و سریر
اکه پادشه دن ایرشدی جواب — نصیحت ایرشدی او شخصه خطاب
قباستر عورت یتر بس همان — ویرر خود بو زینت بو شهرت زیان
انکچون النمز مقرر خراج — که زینت اولنه بو بخت بو تاج
زن ایچون قبادر بو جمله حریر — عدالتله زینت بولور بو سریر
بشمده اکرچه بنم وار هوا — کلور خوش یانمده اولنسه نوا
خزانه دکلدر چو تنها بسکا — نصیحت بلورسک یتر بو سکا
سپاهی ایچون در بو کنج بو مال — فقیرک چو حفظین قلورلر خیال
فقیرانه داخی ایرر حصه سی — درازا اولور اولسه اکر قصه سی
سپاهیله رونق بولور پادشاه — در پادشه ده کرکدر سپاه
مخالف آلورسه چو سلطان خراج — نه پر شوکت اولور او تخت او تاج
مروت دکلدر فقیرانه زور — سعادت نشانی دکلدر غرور
رعیت چو بوستان اولوبدر همان — رعایایه دایم ویریله امان
که حاصل نه اولور اولا درمیان — ایرشدرمه صاقین سن اکه زیان
اکه یوز طوترسه سزادر بو بخت — که عاجز اولانی او طوتمایه سخت
اکر زیر دسته اورسه او پا — ایشنده انک یار اولور می خدا
صیانتله معمور اولور هر دیار — ستمله بد اولور قمو کار و بار

خدا

عدالت کرکدر جهانده همان — دکرمی بر آزار موره جهان
امیری در اینجا میازار کس — تو آزار کس را میا در هوس
ترحم خوش آید بحال کسان — نماند بعالم کسی جاودان

حکایت در معنی شفقت بر رعیت

اشتدم که جمشید فرخ سرشت — هر انسانه روزی اولورمی بهشت
بونی چشمه اوزره برز اول زمان — کلامی قلا یادکار جهان
بو چشمه صوینی ایچنلر همان — بنم کبی اولور جهاندن روان
جهانی چو طوتدم بمردی و زور — ولی منزل اولدی دریغا که کور
جهان ایچره قودم قمو وار وی — قودم منزلمده قمو بار وی
دریغا زمان جوانی کچر — ایشیت بو سوزومی دیدم الحذر
اکر دشمنوکه ایریشورسه آل — نه لازم انکله قلاسن جدال
جهانده بالورسن که ادنمز بقا — نه لازم جهانده قلسن شقا
فنای جهانی کتور خاطره — کلام خدایی یتور خاطره
اکر غفلت ایله کچرسه زمان — عدوی شیاطین اولور شادمان
عدونک سکه خونی ویرسه صفا — سنک کردنکده قلور اول بلا
امیری تو هر جا بترس از خدای — بهر دم نباشد کسی کتخدای
بهر کس ببیند سرانجام خود — در اینجا کذارد کسی نام خود

در بیوفایی عالم و شناختن دشمن

اشتدمکه دارای فرخ جمال — زمانندهٔ دوشمش بو رسمیله حال
اولشکردن اولمش جدا اول زمان — کورر برکسنه بلوردی روان
دیدی دشمنمدر مکر بو کلن — بکه قرشو کلوب روانه اولن
ایراقدن خدنکی قلایم روان — روان ایده قرشو کلورکن اوجان
او تیرین کتوردی قولاغه همان — دلردیکه تیری قلیدی روان
دیدی ای خداوند ملک زمین — که چشم عدودن جدا اول همین
بن اول بنده یم کیم بیوردک بکا — نکهبان اسبان اولیدم سکا
بنم جانم اتمه بو بندن جدا — سنک خدمتوکی قلوردم ادا
بکا خشمی شاها بیورمه سزا — کریم اولن اتمز قولینه ازا
ملک خنده ایله بیوردی جواب — کوکلدن چوز ایل اولور اضطراب
نکهبان مرعی اولور چون آنین — دعا شهنشاهی ایلر همین
بلنمک کرکدر که دشمن که دوست — عطای خدا بس که خوی نکوست
سزادر او شاهه قله مهتری — که حکمیله راجت اوله عسکری
بو شرط اولدی مهتر اولانه مدام — که هر کمترک صورة حالن تمام
بنم خدمتومی چو بلدک شها — بو خدمتده کچدی بنجه ماجرا
کرکمز شه اولن کشی ناسپاس — او مقدارین ایده بو خلقک قیاس

سنك مهرك ايله كچوردم زمان — بو يتر بلادن چو ايردى امان
سنكچون بن اى نامور شهريار — براسى كتوردم كه اوله پايدار
بكه كله بانى بيوردى چو شاه — بن اتدم اول امره دمادم نكاه
اكر غفلت ايله كچرسه زمان — عتابوكدن اى شه بولنمز امان
وليكن شهكده داد اوله اشى — شهك خدمتنده طورر چون كشى
خدا امر ايدوبدر حكومت سكا — نظر قيل نه ايسه شهاسن اكا
او خدمتده سنده قلورسك قصور — خدادر بلورسن عليم و عيور
چو وار ايشتدى بو بندى عيان — كورر كيم بو سوزلر نصيحت فشان
اولور قلدوغندن بغايت خجل — بو فكره برزدم اولور مشتغل
او ملكه ايريشور عدودن زيان — كچيله او فكر ايلمزسه همان
كچيله نه تدبير اولورسه روا — كم اولور كچيله كوكلده هوا
كچيله كوكلده بولنور صفا — نصيحت بو دكلو بلنه كفا
علايقدن اولور برزدم جدا — امورنده فكرى قلور ابتدا
اميرى چه خوبست تفكر ترا — نصيحت بس آمد تذكر ترا

كفتار اتدر نظر پادشاهان در كار رعيت مظلوم

ندكلو بلند اوله كر خوابكاه — كرك پادشاهان اوله دادخواه
فغان فقيرانى قله اوكوش — اكه غيرت ايده هماندم خروش

ویرسه اودورنده ظلمه رضا — انك طبعی ظلمی قلور اقتضا
مبادا که ظلمه ویرسه رضا — قیامتده مولی قلور خود قضا
نه سك دامن کاروبانی طوته — نه دهتعانی ظالم تمامن اوته
بصیر اول امیری سخنده بصیر — سخندان اولنلر اولور نبض کیر
نه رشوت ستان اول نه ایله نفاق — طریق هدادن کرکدر وفاق
نه دندیسه حق سوزی سن ایله ادا — کوکلدن کمانی هم ایله جدا
طمعدن بری قیل دمادم دلی — شریعت کشاده قلور مشکلی
امیری سخن را بیاد قبول — بحکم شریعت بیاید دخول
طریق نبی را نهادی چو پا — ز امر پیمبر نباید ابا

حکایت در معنی شفقت ملوک پیشین در حق رعیت

جهانه کلوبدر بر اهل تمیز — حکایت قلور ابن عبد العزیز
الندن وار انك بر انکشتری — بهاسنده عاجز انك مشتری
شب اولسه عجب روشنایی ویرر — جلاسیله قلبه صفایی ویرر
قضاییله بر سیل اولور قحط عام — دوشر اضطرابه خواص وعوام
اویل مردم ایچره بولنمزدی قوت — غدایه دلردی کسنه ثبوت
کورر شاه عالم بو خلقی تمام — غدادن الور یوق جهان ایچره کام
نثار اولدی خلقه بیوردی اوسیم — غداسینی بولسون فقیر و یتیم

اوبر هنعته نقدی نثار ایلدی — کرمله بو خلقی قموطویلدی
نثار اتدی اخر اول انکشتری — بهاسینی بولدی انک مشتری
صاتلدی نقودن اول انکشتری — مهیا اولدی نیجه مشتری
نه مشفق اولور خلقه بو شهریار — ایدر خاتمینی او خلقه نثار
نکیننه اتمز اودم اعتبار — انک قیمتینی قلور بر کذار
نکین سز قلورسه اودستی نولور — فقیرانی بلدی غذاسز قلور
اکه خلقک اسایشی در مراد — نکاه ایلمش هر کیم ایلرسه داد
هنرمنده لایق اودر هر زمان — چکرسه غمی خلقه ویره امان
زماننده راحت اوله هر فقیر — اودشمش اولانه اولا دستکیر
اویانوق کرکدر شه کارساز — فقیرانه شاهان اوله چاره ساز
اکر فتنه بیدار اولورسه بلا — ایریشور او خلقه نیجه ابتلا
امیری چه نیکو بود عدل و داد — ز داد شهنشه بر آید کشاد
عباد خدا را تو شفقت رسان — ز شفقت بر آید کسان شادمان

مثل

جهان ایچره راحت دلرسه کشی — زیاد اولور انک نیجه تشوشی
مکر یارین ایده در اغوش اول — صفا منزلینه ایرشدوره یول
انکله او حاصل قلورسه سرور — صفای وصالی صایر اول حضور

اگرچه برزدم ایریشور سرور — زمانی غرورك تیز ایلر مرور
اوخابه وارسه چکر اول الم — انك غفلتندن چکر اول ندم
دلر فتنه چشمی که بیدار اوله — مقالیله اکه او غمخوار اوله
قچن فتنه چشمی که بیدار اوله — اراده نیجه درلو بازار اوله
مراد نجه استر وصالی تمام — دلر کیم جهاندن اله یعنی کام
صوك اوجی وصالك خیال اولسر — او شادی صوکنده ملال اولسر

حکایت اتابک پادشاه ان زمان رحمة الله علیه

بو اخباری سعدی روایت قلور — اتابك نه قلدی حکایت قلور
اتاسی چو زنکی قودی تختنی — تصرف قلوردی انك رختنی
او دوران ایچنده عدالت قلور — زن و مردی خیره دلالت قلور
ارانسه بولنمزدی رنجیده کس — ملوك جهانه نصیحت بو بس
بونی فکر ایدردی او صاحب وقار — فراغ و عبادت قله اختیار
عبادتله کچسون برزدم زمان — اجلدن بولوری کسنه امان
چو باقی دکلدر بکا بو سریر — سعادت بولوبدر جهانده فقیر
بو قولی اشتدی چو دانای پیر — دیدی محترمدر اگرچه فقیر
عبادت شهنشاهه عدالت یتر — بو پیره بو راهی دلالت یتر
سن ایت خدمتنی بو خلقك تمام — خدا و نبیدن ایرر احترام

اوتور تختک اوزره حکومت کناه — سنک نامک اولسون عدالت نشان
صداقت قوشاغیله بغله میان — صداقت کلسون نظام جهان
طریقنده ثابت کرکدر قدم — عدالت قلنلر اولور محترم
درونک صفاسی چو درویش اولا — امور جهانی خوش اندیش اولا
اولولر چو نقد صفایی بولور — حیاتنده آدم قبایی بولور
امیری بهر جا تو درویش باش — چه کردند نیکویان در اندیش باش
بطاعات قولی بیندم میان — که صدق آور آن را نیاید زیان

حکایت پادشاه و نصیحت جهان دیده

اشتدم جهان ایچره بر پادشاه — سر عالمله اولمش نیجه صبحکاه
جواب ایلر اکه مکر اول زمان — قلور سرین اکه اودمده عیان
که دشمن الندن بو عسکر زبون — غمیله بو قدم بنم اولدی نون
همانا بو قلعه قلوب پدر امین — اکرچه که یولدر بو روی زمین
او مردم یرمده قله بر خلف — بنی خود قومشدر کذشته سلف
نه تدبیر ایدم کیم اول اوله مفید — ایریشه بو ملکه زمان سعید
دیدی پیر عالم که ای پادشاه — جهانک فناسینه ایله نکاه
سکه حصه ویردی چو پروردکار — نعمتینه شکری سن ایت آشکار
جهاندن چون آخر قلورسن کذر — کرکسه اوتورسون یروکه پسر

مقدر اولورسه اوقورر دکر — مقدر نه ایلر قیل اکه نکر
کمه امر ایدرسه بو ملکی خدا — اولور ملک ایچنده اوخود کتخدا
سن ایله جهانده یراغک همان — کچر سرعتیله بو دور زمان
جهاندن چو لازم کلوب پدر سفر — عذاب خدادن سن ایله حذر
سن اولدک بو ملکه برز پاسبان — بو ملک جهاندن اولورسن نهان
مشقت چکنلر بو ملکه همان — صولت اوجی ندامت قلورلر عیان
نه اولدی قتی خسروان عجم — فریدون نه اولدی یا ضحاک و جم
قنی پادشاهان اقلیم روم — قنی فتح ملکه قلنلر هجوم
ایریشور بو ملکه چون آخر زوال — خدادر بس انجق همان بی زوال
اکر سیم و زردر اکر صدر و جاه — بهر حال اولیسر قوسی تباه
اولولق اودر کیم قویه نیک نام — کمسنه جهانده بولورمی دوام
کمک نام نیکی قلور یادکار — او معنی یوزنده اولور بختیار
کمک نام نیکی اولنورسه یاد — خدا رحمتیله ایریشور کشاد
خدا رحمتینی کیم استر مدام — نبییه دمادم اوویرسون سلام
کرم قیل جهانده دمادم کرم — بلورسن چو منزل اولیسر عدم
کرم کن تو خلق خدا را کرم — کریمان بهر حاشوند محترم
کرم پیشه آید عزیز جهان — بان خلق عالم همه مهربان

نیم

مقدر اولورسه اوقورر دکر — مقدر نه ایلر قیل اکه نکر
کمه امر ایدرسه بو ملکی خدا — اولور ملک ایچنده اوخود کتخدا
سن ایله جهانده یراغک همان — کچر سرعتیله بو دور زمان
جهاندن چو لازم کلوب بدر سفر — عذاب خدادن سن ایله حذر
سن اولدک بو ملکه برز پاسبان — بو ملک جهاندن اولورسن نهان
مشقت چکنلر بو ملکه همان — صولت اوجی ندامت قلورلر عیان
نه اولدی قتی خسروان عجم — فریدون نه اولدی یا ضحاک و جم
قنی پادشاهان اقلیم روم — قنی فتح ملکه قلنلر هجوم
ایریشور بو ملکه چون آخر زوال — خدادر بس انجق همان بی زوال
اکر سیم و زردر اکر صدر و جاه — بهر حال اولیسر قوسی تباه
اولولق اودر کیم قویه نیک نام — کمسنه جهانده بولورمی دوام
کمک نام نیکی قلور یادکار — او معنی یوزنده اولور بختیار
کمک نام نیکی اولنورسه یاد — خدا رحمتیله ایریشور کشاد
خدا رحمتینی کیم استر مدام — نبییه دمادم اوویرسون سلام
کرم قیل جهانده دمادم کرم — بلورسن چو منزل اولیسر عدم
کرم کن تو خلق خدا را کرم — کریمان بهر حاشوند محترم
کرم پیشه آید عزیز جهان — بان خلق عالم همه مهربان

نیه سعیك اولسه جهانده همان — اولیسر صوك اوجی سکه اول عیان
اولنمز اودمده مقرر فرار — سؤال اولنور اودمده قرار
بوناسك قوسی چکر انتظار — کمی خایف اولور کمی شرمسار
کمینه ایریشور عطای خدا — کمندن اولور نار دوزخ جدا
الا ای امیری تو طاعت گزین — بناشی دران دم تو هرگز حزین
بمزرع تو تخم سعادت پزیز — که در ملك عقبا بر آلی عزیز

حکایت عابد با پادشاه دادگر

خردمند مردی مکان اولدی شام — او بر کنج غاری ایدنمش مقام
او صبریله قلدی او منزلده جا — قناعتله قودی جهان ایچره پا
جهان ایچره نامی خدا جوی ایدی — ملك سیرت ایدی سخن گوی ایدی
بزرگان زیارت قلوردی انی — گوزینه گورنمزدی مال دنی
عبادتده بر عاکف پاك باز — اکه پیشه اولمش نماز و نیاز
او ملکه ستمکار اوتورمسدی شاه — او ظلمیله ایلردی خلقه نگاه
که هر ناتوانه ایرشسه الی — جفاسیله احراق اولوردی دلی
جهان سوز و بی رحم و تیره درون — او باب ستمده عجب ذوفنون
ایدردی بو خلقه انك ظلمی کار — زماننده روشن گورنمز نهار
بد ظلمی انك بغایت دراز — نیجه ظلم اولورسه گورردی جواز

او شیخی زیارت قلور گاه گاه — قلوردی او صالح یوزینه نگاه
کیم ایلرسه صالح یوزینه نگاه — او صالحله بولور صفا صبحگاه
ملک برکون ایلر او شیخه کلام — که ای شیخ نیکو و پاکیزه نام
سکه مایل اولدی بلورسن بو جای — سکه سر مخفی دکلدر نهای
سنک قیلک اتمز بکه رغبتی — زمانک مقرر بلی سرعتی
زمان ایچره سالار لشکر منم — ولایتده ظاهر که مهتر منم
نیچون کوسترسن بکه سر درو — صفاییله کوستر بکه کفت و کو
سکه کوسترلدن برو دوستی — چکرسن ینمدن بنم پوستی
فضیلتده ظاهر وجودک بسی — بنمله برابر قومه ناکسی
اول عابد اشتدی جواندن جواب — شهنشاهه ایلر بورسمه خطاب
او غیرتله قلدی جوابن همای — اول امر خدایی قلوردی عیان
کمک کیم وجودی بو خلقه زیان — اکه مؤمن اولمز ابد مهربان
اکه دشمن اولور عباد خدا — اولور مؤمن اولن قتندن جدا
کمک کیم خدادر بلی دشمنی — مقرر اولور هم دلی دشمنی
کمی سوسه مولی سور هم عباد — اکه بغلو اشده ایریشور کشاد
بنمله چون اولدک شها آشنا — طریق خدایه کرکدر رضا
خدا سود و کینی سور جمله ناس — نصیحت یتر خود قلورسک قیاس

صص

صقین ظلمه ویرمه کوکلدن رضا — طبیعت قلورسه دخی اقتضا
ملک چون اشتدی بو سوزی تمام — قبول ایله قلدی یانندن قیام
مفید اولدی اکه انک صحبتی — درونده قلدی سوزی هیبتی
امیری توکار پسندیده جو — همه کس بکویند ترا تا نکو
در اینجا توکار نکویان طلب — زکار نکویان نیاید تعب

کفتار اندر محافظت خاطر درویشان دلریشان

قلوب عبادی سن ایت شادمان — ابد بر قرار قلورمی جهان
عنادا تمز امر اولن ناتوان — طوتر امری نیسه نهان و عیان
عدوی چوکوجک صیرسه کشی — زیاده اولور انک همان تشویشی
قچن جمع اولورسه برار ایه ناس — نفوس انده ظاهر اولور بی قیاس
عجب کون کورینور سکه روز جنک — یغلسه چوکوه کلان اولسنک
اکر جمع اولورسه برار ایه مور — طولر بردم ایچره انکله تنور
یرندن ارغ اولسه مسکین فقیر — اومرکیم بولنه اکه دستکیر
دل دوستانی رعایت کرک — فقیرانه دایم حمایت کرک
کل ایچره قلورسه اکر پای کس — خدر قیل ایریشور سکه داخی خس
کورسن قولی بی اولور ناتوان — ایریشور او حالت سکه ده همان
اولور همتیله نیجه یرده کار — بیازوی همت اولور زر نثار

لب خشکک مظلومه ایله نگاه — اول عجز ایله اکه کورینور می راه
دهلدن سحر خواب بیدار اولور — نبلسون عسس کاری دشوار اولور
غمی راهی نیسه چکر کاروان — بتور منعم اولن کجه کامران
طوتالوم که ایرر سکه زغ کس — سکه غیری حالی نصیحت چو بس
امیری نصیحت بکیر از سخن — چنین پند نیکو بکو بد دهن
نصیحت چه خوبست بخس ادا — مقال نصیحت بر آید ندا

حکایت

دمشق اهلی قحط اولور مبتلا — غدایه بولنمزدی اصلا غلا
جو آبه اولور تشنه روی زمین — طراوتده قلمز کل و یاسمین
کورنمزدی دانه جهانده عیان — اولن دانه دلخی قلندی نهان
چو باران رحمت ایرشمز یره — بتورمز زمین خلقه هرکز تره
ایرشدی اودمده عجب قحط سال — غدا اولدی خلقه همانا خیال
بو قحطیله خلقه چو دوشدی ملال — نیجه کمسه قدی کرسنه چو دال
نیجه کمسه قالدی کرسنه ذلیل — او برنانه استر ایریشه دلیل
او حال ایچره کوردم کلور آشنا — سلام ایدوب ایدر بکه کیم الا
صورر کمسه یوقدر بنم حالمی — نثار ایلییدم قومالمی
غداسز ضعیف اولدی غایت بدن — مجالم یوق آچم بو زاره دهن

اوکر

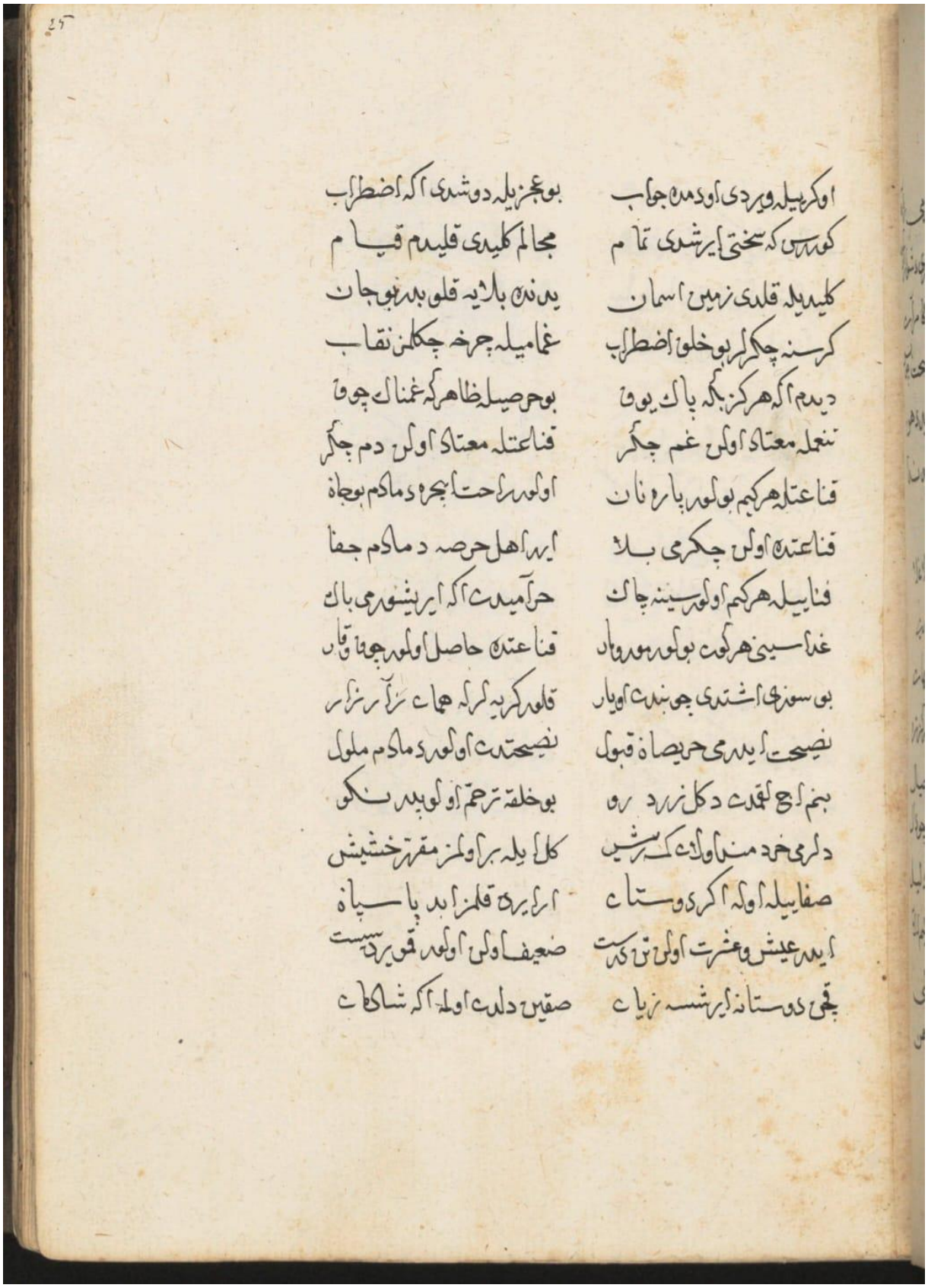

اوکریله ویردی اودمده جواب — بو عجزیله دوشدی اکه اضطراب
کوررسن که سختی ایرشدی تمام — مجالم کلیدی قلیدم قیام
کلیدیله قلدی زمین اسمان — یدنده بلایه قلوبدر بو جان
کرسنه چکرلر بو خلق اضطراب — غمامیله چرخه چکلمز نقاب
دیدم اکه هرکز بکه پاک یوق — بو حرصیله ظاهرکه غمناک چوق
تنعمله معتاد اولن غم چکر — قناعتله معتاد اولن دم چکر
قناعتله هرکیم بولور پاره نان — اولور راحت ایچره دمادم بو جان
قناعتده اولن چکرمی بلا — ایرر اهل حرصه دمادم جفا
فناییله هرکیم اولور سینه چاک — حرآمیدت اکه ایریشورمی باک
غداسینی هرکون بولور مور و مار — قناعتده حاصل اولور چوق وقار
بو سوزی اشتدی چو بندت اویار — قلور کریه لرله همات زار زار
نصیحت ایدرمی حریصان قبول — نصیحتدت اولور دمادم ملول
بنم اج لقمدت دکل زرد رو — بو خلقه ترحم اولوبدر نکو
دلرمی خردمند اولات کمسه ریش — کل ایله بر اولمز مقرر خشیش
صفاییله اوله اکر دوستات — ارایرده قلمز ابد پاسبان
ایدر عیش و عشرت اولن تن درست — ضعیف اولن اولور قمو یرده سست
قچن دوستانه ایرشسه زیات — صقین دلدت اولمه اکه شادمات

چو درویشی کوردک ایرر پاره نان — ترحم صفاتن سن ایله عیان
نه ممدوح اولوبدر بو نیکو خصال — زهی عزت اولور اکه اتصال
امیری خوش آید چو نیکو خصال — بباید بان خو ترا اتصال
ز بد خصلت آید کس را زیان — نماند کسی را جهان جاودان

گفتار اندر معنی شفقت بر خلق و رعیت

اشتدم که آتش دوشر بر نان — شراریله بغداده ایلر زیان
ایدر شکری کمسه مکر کم عیان — که دکانه آتش قومادی زیان
جهان دیده ایدر که ای بو الهوس — وجودک غمی خود سکه اولدی بس
پسندیدک اولدی بو شهره زیان — دکانک خلاصی سکه بس همان
نه سنکین دلانده بولنور صفا — نه بی رحم اولانده کورینور وفا
توانکر تنعم قلور هر زمان — فقیره هدیه کلور قوری نان
اکر تن درست اوله رنجور اولور — صفادن که اولور که مهجور اولور
صو کینی اکر عاقل اولن همان — مغایر کورینور بو دور زمان
سبک بار اولنلر ایرر منزله — حسابیله خواجه دوشر مشکله
دل پادشاهان اولور بارکش — صفای کل ایچون اولور خارکش
ترا عرضه کردم سخنها چو قند — ز گفتار سعدی بکری چو پند
امیری همینست اکر بشنوی — چه بیهوده باشد اکر نشنوی

گفتار

اقامت